

F r i e d r i c h E n g e l s

ANTI-DÜHRING

Herra Eugen Dühring tieteen mullistajana⁹⁶

*Kirjoitettu syyskuussa 1876 —
kesäkuussa 1878*

Werke, Bd. 20, s. 5—303

*Julkaistu »Vorwärts» lehdessä
3. tammikuuta 1877 —
7. heinäkuuta 1878. Ilmestynyt
erillisenä kirjasena Leipzigissä
1878*

KOLMEN PAINOKSEN ESIPUHEET

I

Nyt ilmestytävä teos ei sunkaan ole minkään »sisäisen pakon» hedelmä. Päinvastoin.

Kun herra Dühring kolme vuotta sitten sosialismin salaisuuksiin vihittynä tuntijana ja samalla sen uudistajana äkkiä heitti taisteluhaasteensa vuosisadalleen⁹⁷, painostivat saksalaiset ystävät minua toistuvasti toiveella, että selvittelisin kriittisesti tätä uutta sosialismin teoriaa sosiaalidemokraattisen puolueen silloisessa pää-äänenkannattajassa, »Volksstaat» lehdessä. He pitivät tätä ehdottoman välttämättömänä, jotta uudelle lahkolaishajaannukselle ja sekaannukselle ei annettaisi minkäänlaisia mahdollisuuksia uudessa puolueessamme, joka vasta vähän aikaa sitten oli saatu lopullisesti yhdistetyksi. He kykenivät minua paremmin arvioimaan Saksan tilannetta; velvollisuuteni oli siis uskoa heitä. Samalla kävi ilmi, että uutta käännynnäistä tervehti osa socialistista lehdistöä niin lämpimästi, että läpi sen hyväntahtoisuuden, jolla tämä puoluelehdistön osa suhtautui herra Dühringin hyvään tahtoon, paistoi toinenkin seikka: juuri tuon Dühringin hyvän tahdon mukana ne nielaisivat vapaaehtoisesti kaupanpäällisiksi Dühringin opinkin. Oli myös ihmisiä, jotka jo valmistautuivat levittämään tätä oppia työläisten keskuuteen helppotajuisessa muodossa. Ja kaiken tämän lisäksi herra Dühring pienen lahkokuntansa kanssa käytti kaiken mainostus- ja juonittelutaitonsa pakottaakseen »Volksstaat» lehden ratkaisevaan kannanottoon tämän uuden opin suhteen, joka esiintyi niin valtavan suurin vaatimuksin.

Tästä huolimatta kesti vuoden, ennen kuin sain pääte-tyksi että jättäisin muut työt vähemmälle ja pureutuisin tuohon happamaan omena-*n*. Mutta sepä oli-*n* omena, joka piti syödä kokonaan, jos kerran palan puraisi. Eikä se ollut vain hyvin hapan — se oli samalla aika iso. Tuo uusi sosialistinen teoria esiintyi uuden filosofisen järjestelmän lopullisena käytännöllisenä tuloksena. Sitä oli siis tarkasteltava tuon järjestelmän sisäisessä yhteydessä ja tutkittava samalla itse järjestelmäkin. Oli seurattava herra Dühringiä tuolle laajalle alueelle, jolla hän käsitteli kaikkia mahdollisia asioita ja saman tien joitakin mahdottomiakin. Näin syntyi artikkelisarja, jota vuoden 1877 alusta lähtien julkaistiin »Volksstaat» lehden seuraajassa, Leipzigin »Vorwärtsissa». Tässä nuo kirjoitukset ilmestyvät nyt kirjan muodossa.

Kohteen laatu itse siis pakotti kritiikin sellaiseen perinpohjaisuuteen, joka on mitä epäsuhtaisin tämän kohteen, siis Dühringin kirjoitusten tieteelliseen sisältöön nähden. Kaksi muutakin seikkaa voi esittää tuon perinpohjaisuuden puolustukseksi. Yhtäältä se antoi minulle tilaisuuden kehittää kyseisen moninaisen aihepiirin puitteissa myönteisesti käsityksiäni eräistä kysymyksistä, jotka herättävät nykyisin yleistä tieteellistä tai käytännöllistä mielenkiintoa. Näin on käynyt joka luvussa, ja vaikka tämän teoksen tarkoituksena ei voikaan olla toisen järjestelmän esittäminen herra Dühringin »järjestelmän» vastapainoksi, ei lukija sentään toivottavasti ole havaitsematta esittämieni katsomuksien sisäistä yhteyttä. Olenkin jo nyt saanut tarpeeksi todistuksia siitä, ettei työni tässä suhteessa ole ollut lainkaan hedelmätöntä.

Toisaalta ei »järjestelmää luova» herra Dühring ole mikään yksinäinen ilmiö tämän hetken Saksassa. Jonkin aikaa on Saksassa jo putkahdellut esiin kosmogonian, yleensä luonnonfilosofian, politiikan, taloustieteen jne. järjestelmiä yhdessä yössä kuin sieninä maasta. Pikkuisinkaan filosofian tohtori, niin, jopa studiosus ei enää tyydy vähempään kuin täydellisen »järjestelmän» tekoon. Niin kuin uudenaikaisessa valtiossa edellytetään jokaisen kansalaisen olevan kypsä arvioimaan kaikkia niitä kysymyksiä joista hänen on äänestettävä; niin kuin

taloustieteessä otaksutaan jokaisen kuluttajan olevan niiden kaikkien tavaroiden perusteellinen tuntija, joita hän joutuu elämänsä ylläpidoksi ostamaan — niin pitäisi nyt menetellä tieteenkin alalla. Tieteen vapaudella tarkoitetaan sitä, että kirjoitetaan kaikesta mitä ei ole tutkittu ja esitetään tämä ainoana ankaran tieteellisenä metodina. Ja herra Dühring taas on tämän äänekkään valetieteen luonteenomaisimpia edustajia, joka nykyisin työntyy kaikkialla Saksassa etualalle ja vaientaa kaikki muut äänet meluavan ylevällä hölynpölyllään. Mahtipontista hölynpölyä runoudessa, filosofiassa, politiikassa, taloustieteessä, historiankirjoituksessa, mahtipontista hölynpölyä katedereilla ja puhujalavoilla, mahtipontista hölynpölyä kaikkialla, hölynpölyä, joka luulottelee olevansa etevää ja syvämielistä muiden kansojen yksinkertaiseen tympeän rahvaanomaiseen hölynpölyyn verrattuna. Tämä mahtipontinen hölynpöly on saksalaisen älyteollisuuden luonteenomaisin joukkotuote, halpa mutta huono, niin kuin muutkin saksalaiset tehdastuotteet joiden rinnalla se valitettavasti ei päässyt esittäytymään Philadelphiassa.⁹⁸ Jopa saksalainen sosialismi, nimittäin herra Dühringin antaman hyvän esimerkin jälkeinen sosialismi, puhuu melko lailla mahtipontista hölynpölyä ja työntää yhden jos toisenkin kerskailemaan »tieteellä», josta asianomainen »todella ei ole oppinut mitään».⁹⁹ Tämä on penikkatautia, osoitus siitä, että saksalainen opiskelija on kääntymässä sosiaalidemokratiaan. Tauti liittyy erottamattomasti tapahtumaan, mutta työläistemme merkillepantavan terve luonto voittaa sen kyllä.

Ei ollut minun syytäni, että jouduin seuraamaan herra Dühringiä aloille, joilla voin liikkua korkeintaan harrastelijan asiantuntemuksella. Tällaisissa tapauksissa olenkin enimmäkseen rajoittunut esittämään oikeat, eittämättömät tosiasiat vastustajani väärien tai vääristeltyjen väitteiden vastapainoksi. Näin lakitieteen ja muutamien luonnontieteiden kysymysten kohdalla. Toisissa tapauksissa taas kosketellaan teoreettisen luonnontieteen yleiskäsityksiä, siis liikutaan alueella, jolloin ammattimaisen luonnontutkijankin on siirryttävä omalta erikoisalaltaan naapurialojen pariin — siis aloille, joilla hän, herra Virchowin tunnustuksen mukaan on meidän muiden

tavoin vain »puolittain tuntija». ¹⁰⁰ Toivottavasti minulekin siis annetaan anteeksi pienet epätarkkuudet ja sanonnan epätäsmällisyydet, kuten on tapana eri alojen asiantuntijoiden keskuudessa.

Lopetellessani tätä alkulausetta minulle saapui herra Dühringin laatima kirjakauppailmoitus herra Dühringin uudesta »uraauurtavasta» teoksesta »Neue Grundgesetze zur rationellen Physik und Chemie». Vaikka tiedänkin fysiikan ja kemian tuntemukseni perin puutteelliseksi, uskon silti tuntevani herra Dühringini ja voinen näin etukäteen, hänen kirjoitustaan näkemättäkin, sanoa, että siinä esitetyt fysiikan ja kemian lait ovat arvokasta seuraa herra Dühringin aikaisemmin keksimille, seuraavassa käsittelemilleni taloustieteen, maailman skematikan jne. laeille niihin liittyvine väärinkäsityksineen ja loppuun jauhettuine lauseparsineen, ja että herra Dühringin suunnittelema rigometri eli hyvin alhaisten lämpötilojen mittaamiseksi laadittu instrumentti ei mittaa lämpötiloja, ei korkeita eikä alhaisia, vaan yksinomaan ja ainoastaan herra Dühringin tietämätöntä ylimielisyyttä.

Lontoossa 11. kesäkuuta 1878

II

En osannut odottaakaan, että tämä kirja ilmestyisi uutena painoksena. Sen arvostelun kohde on tänään miltei unohtunut, ja arvostelu itse on julkaistu sekä osina Leipzigin »Vorwärts» lehdessä 1877 ja 1878 joutuen siten tuhansien lukijain käsiin, että myöskin erillisenä yhtenäisenä teoksena suurena painoksena. Kuinka joku vielä voi tuntea mielenkiintoa siihen, mitä minulla vuosia sitten oli sanottavana herra Dühringistä?

Lähinnä saanen tästä kiittää sitä seikkaa, että tämä kirja kuten useimmat muutkin niihin aikoihin saatavina olleet teokseni kiellettiin Saksan valtakunnassa heti sosialistilain antamisen jälkeen. Kaikkien jotka eivät olleet kahlittuja Pyhän allianssin¹⁰¹ perinnöllisiin virkamiesennakkoluuluihin, olisi ilman muuta luullut käsittävän tämän toimenpiteen seuraukset: kiellettyjen kirjo-

jen levikki kasvoi kaksin- ja kolminkerroin, Berliinin herrojen voimattomuus paljastui — he kykenivät kyllä kieltämään, mutteivät toteuttamaan kieltojaan. Saksan valtakunnan hallituksen rakastettavuuden ansiosta saan nyt tarkastettavakseni ylivoimaisen paljon uusia painoksia pienistä kirjasistani. Minulla ei ole aikaa oikoa tekstejä niin paljon kuin pitäisi ja joudun antamaan painattaa useimmat entisenlaisina.

Mutta toinenkin seikka on otettava varteen. Tässä arvosteltu herra Dühringin »järjestelmä» levittäytyy sangen laajalle teoreettiselle alueelle; minun oli pakko seurata häntä kaikkialle ja asettaa omat käsitykseni hänen käsitystensä vastapainoksi. Kielteinen arvostelu muuttui sillä tavoin myönteiseksi; polemiikki kääntyi enemmän tai vähemmän yhtenäiseksi esitykseksi Marxin ja minun edustamasta dialektisesta metodista ja kommunistisesta maailmankatsomuksesta, ja näin kävi koko joukolla alueita. Tämä katsomustapamme on sen jälkeen kun se astui maailmaan Marxin »Filosofian kurjuudessa» ja »Kommunistisessa manifestissa» käynyt läpi runsaan kahdenkymmenen vuoden itämisajan, kunnes se »Pääoman» ilmestyttyä on kasvavalla nopeudella levinnyt yhä laajempiin piireihin,¹⁰² tällä hetkellä jo yli Euroopan rajojen, saaden kannattajia ja herättäen huomiota kaikissa maissa, missä vain on toisaalta proletaareja, toisaalta pelottomia tieteellisiä teoretikkoja. Vaikuttaa siis siltä, että on olemassa yleisö, jonka kiinnostus asiaa kohtaan on niin suuri, että se ottaa kaupantekijäisiksi vastaan jo monessakin suhteessa kärkensä menettäneen polemiikin Dühringiä vastaan, kun sillä samassa yhteydessä on tilaisuus tutustua myönteisten katsomusten kehittelyyn.

Huomautan ohimennen: Koska tässä kehitelty katsomustapa on suurimmaksi osaksi Marxin luomaa ja kehittelemää, ja vain hyvin vähäiseltä osalta minun itseni, oli meistä ilman muuta selvää, ettei minun esitykseni syntynyt hänen tietämättään. Ennen painatusta luin hänelle koko käsikirjoituksen, ja Marx itse kirjoitti poliittista taloustiedettä koskevan kymmenennen luvun (»Kriittisestä historiasta»). Valitettavasti minun vain oli sitä hieman lyhennettävä eräiden ulkonaisten seikkojen

vuoksi. Meillähän olikin aina tapana, että kumpikin auttoi toista erikoisaloillaan.

Tämä nykyinen uusi painos on yhtä lukua huomioonottamatta aivan samanlainen kuin edellinen. Minulla ei ollut aikaakaan perusteelliseen tarkistukseen, niin mielelläni kun olisinkin halunnut muuttaa monia kohtia esityksessäni. Mutta velvollisuutenani on saattaa Marxin jälkeensä jääneet käsikirjoitukset painokuntoon, ja tämä on kaikkea muuta paljon tärkeämpää. Ja sitä paitsi omatuntoni asettuu vastustamaan kaikkia muutoksia. Teos on taistelukirjoitus, ja olen mielestäni vastustajaleni velkaa sen, etten käy parantelemaan omalta osaltani mitään, mitä ei hänkään voi parantaa. Olisin oikeutettu ainoastaan vastaamaan herra Dühringin laatimaan vastineeseen. En kuitenkaan ole lukenut, mitä herra Dühring on kirjoittanut hyökkäyksestäni enkä aiokaan lukea ilman erityistä aihetta; olen selvittänyt teoreettisesti välini hänen kanssaan. Ja minun on sitäkin tarkemmin noudatettava kirjallisen ottelun sopivaisuussääntöjä hänen suhteensa, kun Berliinin yliopisto on sittemmin tehnyt hänelle niin häpeällistä vääryyttä. Tosin yliopisto on saanut siitä rangaistuksen. Yliopisto joka hyvin tunnettujen asianhaarojen vallitessa alentuu riistämään herra Dühringiltä opetusoikeuden, ei saa ihmetellä, jos sille sitten yhtä tunnettujen olosuhteiden vallitessa väkisin työnnetään herra Schweninger.¹⁰³

Ainoa luku, johon olen tehnyt selvittäviä lisäyksiä, on »Teoreettista», kolmannen jakson toinen luku. Vastapuolenikaan ei voi moittia minua tästä, koska kyseisessä kohdassa koskettelen yksinomaan ja ainoastaan erästä edustamani katsomuksen ydinkohtaa, koetan puhua kansanomaisemmin ja täydentää ajatusyhteyttä. Tähän oli olemassa ulkonainenkin syy. Olin muovannut kolme lukua (johdannon ensimmäisen ja kolmannen jakson ensimmäisen ja toisen) ystävälleni Lafarguelle itsenäiseksi kirjaseksi ranskantamista varten, ja sen jälkeen kun ranskalaista laitosta oli käytetty italialaisen ja puolalaisen käännöksen pohjana, huolehdin saksalaisen laitoksen ilmestymisestä nimellä »Sosialismin kehitys utopiasta tieteeksi». Muutamassa kuukaudessa kirjasesta on otettu kolme painosta ja se on ilmestynyt myös venäjän- ja

tanskankielisinä käännöksinä. Kaikissa näissä laitoksissa on lisäyksiä tehty vain kyseiseen lukuun, ja olisi ollut turhantarkkaa, jos olisin säilyttänyt alkuteoksen uuden painoksen sanasta sanaan vastoin myöhäisempää, kansainväliseksi tullutta korjattua laitosta.

Mitä tämän lisäksi olisin halunnut muuttaa, liittyy pääasiassa kahteen kohtaan. Ensinnäkin ihmiskunnan alkuhistoriaan, johon vasta Morgan antoi 1877 meille avaimen¹⁰⁴. Mutta koska minulla oli sittemmin teoksessani »Perheen, yksityisomaisuuden ja valtion alkuperä» (Zürich 1884)¹⁰⁵ ollut tilaisuus käyttää jälkeensä tarjoutunutta aineistoa, riittää viittaus tähän myöhempään teokseen.

Toiseksi haluaisin kuitenkin muuttaa teoreettista luonnontiedettä käsittelevää osaa. Moni kohta siinä on kovin avuttomasti esitetty ja moni seikka olisi nyt voitu ilmaista selvemmin ja täsmällisemmin. Koska en katso olevani oikeutettu parantelemaan näitä kohtia, on velvollisuuteni juuri siksi kritisoida itseäni tässä esipuheessa.

Marx ja minä taisimme olla ainoat, jotka pelastivat tietoisien dialektiikan idealistisesta saksalaisesta filosofiasta materialistiseen luonnon- ja historiankäsitykseen. Mutta dialektiseen ja samalla materialistiseen luonnonkäsitykseen kuuluu matematiikan ja luonnontieteiden tuntemus. Marx oli perin pohjin selvillä matematiikasta, mutta luonnontieteitä kykenimme seuraamaan vain aika ajoin, katkonaisesti, hajanaisesti. Kun siis jätettyäni liikealan ja muutettuani Lontooseen¹⁰⁶ sain liikenevää aikaa, suoritin, sikäli kuin se oli mahdollista, täydellisen »sulkasadon» matematiikan ja luonnontieteiden alalla, kuten Liebig sitä nimitti¹⁰⁷, ja käytin siihen suurimman osan ajastani, kahdeksan vuotta. Olin juuri keskellä tätä sulkasatoprosessia, kun minun oli pakko käydä kiinni herra Dühringin niin kutsuttuun luonnonfilosofiaan. On siis vallan luonnollista, että useinkaan en tapaa oikeaa teknistä ilmaisua, ja että yleensäkin liikun melko vaivalloisesti teoreettisen luonnontieteen alueella. Toisaalta taas tietoisuuteni epävarmuudestani, jota en vielä ollut kyennyt voittamaan, teki minut varovaiseksi; teoksestani ei voi poimia todellisia hairahduksia silloin

tunnetuista tosiasioista eikä silloin tunnustettujen teorioiden vääristelyä. Vain eräs tunnustusta saamaton suuri matemaatikko on tämän asian vuoksi kirjoittanut Marxille ja valittanut minun rienaavasti loukanneen $\sqrt{-1}$:n kunniaa¹⁰⁸.

Kerratessani tällä tavoin matematiikkaa ja luonnontieteitä oli pyrkimyksenäni tietenkin päästä yksityiskohdissakin varmuuteen siitä — mitä yleispiirteittäin en lainkaan epäillyt — että luonnossa toteutuvat lukemattomien muutosten pyörteessä ne samat dialektiset liikelait, jotka historiassakin hallitsevat tapahtumien näennäistä satunnaisuutta; ne samat lait, jotka muodostavat myös ihmisajattelun kehityshistorian johtolangan, kohoaavat vähitellen ajattelevan ihmisen tietoisuuteen. Nämä lait Hegel ensimmäisenä kehitteli kattavalla tavalla, mutta mystifioidussa muodossa, ja niiden kuoriminen esiin tuon mystisen muodon alta oli eräs pyrkimyksistämme, samalla kun halusimme saattaa ne kaikessa yksinkertaisuudessaan ja yleispätevydessään selvästi ihmisten tietoisuuteen. Oli itsestään selvää, ettei vanha luonnofilosofia — niin paljon todella hyvää ja niin runsaasti hedelmällisiä ituja kuin se sisälsikin* — voinut tyydyt-

* On paljon helpompaa hyökätä vanhan luonnofilosofian kimppuun Karl Vogtin tyyppisen ajatuksettoman rehvastelijan tavoin kuin arvioida sen historiallista merkitystä. Se sisältää kyllä paljon järjettömyyttä ja mielikuvituksellisuutta, muttei kuitenkaan enempää kuin empiiristen luonnontutkijoiden samanaikaiset epäfilosofiset teoriat. Kehitysoopin yleistymisestä lähtien on alettu käsittää että se sisältää myös paljon mielekäästä ja järkevää. Niinpä Haeckel on aivan oikein tunnustanut Treviranuksen ja Okenin ansiot¹⁰⁹. Oken asettaa alkulimassaan ja alkurakkulassaan biologian postulaatiksi sen saman, mikä sittemmin on todella havaittu protoplasmaksi ja soluksi. Mitä erityisesti Hegeliin tulee, on hän monessa suhteessa paljon ylempänä empiirisiä aikalaisiaan, jotka luulivat selittäneensä kaikki selittämättömät ilmiöt asettamalla ne jonkin voiman — painovoiman, kelluntavoiman, sähköisen kontaktivoiman jne. — alaisiksi, tai, milloin tämä ei käynyt päinsä, luokittelemalla ne joksikin tuntemattomaksi aineeksi: valoaineeksi, lämpöaineeksi, sähköaineeksi jne. Nämä mielikuvituksen luomat aineet on nyt miltei kokonaan syrjäytetty, mutta tuo voimahuilijaus, jota vastaan Hegel taisteli, kummittelee vieläkin hupaisesti esim. Helmholtzin Iunsbruckin-puheessa 1869 (*Helmholtz. Populäre Vorlesungen*, 2. vihko, 1871, s. 190)¹¹⁰. Vastapainoksi 18. vuosisadan ranskalaisilta periytyneelle Englannin kunnialla ja rikkauksella silaaman Newtonin jumaloinnille Hegel korosti, että

tää meitä. Kuten tässä kirjassa lähemmin selvitetään, oli luonnonfilosofiassa nimenomaan hegeliläisessä muodossaan puutteena se, ettei se tunnustanut luonnossa minkäänlaista kehitystä ajassa, ei mitään peräkkäisyyttä, vaan ainoastaan rinnakkaisuuden. Yhtäältä tämä perustui itse Hegelin järjestelmään, joka myönsi vain »hengen» kehittyvän eteenpäin historiassa, toisaalta taas luonnontieteiden silloiseen yleistilaan. Niinpä Hegel jäi tässä paljon jälkeen Kantista, joka jo nebulaariteoriallaan oli selvittänyt aurinkokunnan synnyn ja esittänyt myös käsityksensä aurinkokunnan häviöstä havaittuaan, miten meren nousu- ja laskuvesi ehkäisee maapallon pyörimistä¹¹¹. Enkä lopuksi voinut ryhtyä sovitteluun dialektisia lakeja luontoon ulkoapäin, vaan tarkoitukse- nani oli niiden löytäminen itse luonnosta ja niiden kehittäminen siitä käsin.

Mutta tämän suorittaminen yhtenäisessä muodossa ja joka alalla on jättäjäistyö. Ei vain hallittava alue ole lähes rajaton: myös luonnontiede itse on tällä alueella niin valtavan muuttumisprosessin alainen, että sekin, joka voi uhrata tarkoitukseen kaiken vapaa-aikansa, tuskin kykenee seuraamaan sitä. Karl Marxin kuoleman jälkeen ovat pakottavammat velvollisuudet vaatineet kaiken aikani, joten minun oli keskeytettävä työni luonnontieteiden parissa. Toistaiseksi minun on tyydyttävä käsillä olevassa teoksessa esitettyihin huomautuksiin ja jättävä odottamaan, ilmaantuisiko ehkä myöhemmin tilaisuutta jo saatujen tulosten kokoamiseen ja julkaisemiseen, ehkäpä yhdessä Marxin jälkeijääneiden hyvin tärkeiden matemaattisten käsikirjoitusten kanssa¹¹².

Kepler, jonka Saksa antoi kuolla nälkään, oli taivaankappaleiden mekaniikan varsinainen perustaja, ja että Newtonin painovoimalaki sisältyy jo kaikkiin Keplerin kolmeen lakiin, varsinkin kolmanteen. Saman minkä Hegel esittää luonnonfilosofiassaan, 270. § ja lisäykset (Hegels Werke, 1842, 7. nide, s. 98 ja 113—115), parilla yksinkertaisella yhtälöllä, Gustav Kirchhof esittää uudelleen uusimman matemaattisen mekaniikan tuloksena teoksessaan Vorlesungen über mathematische Physik, 2. painos, Leipzig 1877, s. 10, ja olennaisesti samassa, Hegelin ensinnä kehittämässä yksinkertaisessa, matemaattisessa muodossa. Luonnonfilosofit suhtautuvat tietoisien dialektiseen luonnontieteeseen kuten utopistit uudenaikaiseen kommunismiin.

Ehkä kuitenkin teoreettisen luonnontieteen kehitys tekee työni kokonaan tai suurelta osalta tarpeettomaksi. Sillä jo pelkkä pakko järjestää kasapäin kertyviä puhtaasti empirisiä löytöjä ajaa teoreettisen luonnontieteen senlaatuiseen vallankumoukseen, että vastahakoisen empirikonkin on yhä enemmän ja enemmän tultava tietoiseksi luonnon tapahtumakulkujen dialektisesta luonteesta. Vanhat jäykät vastakohdat, terävät, ylipääsemättömät rajalinjat häviävät yhä suuremmassa määrin. Sen jälkeen kun viimeisetkin »oikeat» kaasut on muutettu nesteiksi, sen jälkeen kun tuli todistetuksi että kappale voidaan saattaa tilaan, jossa nestemäinen ja kaasumainen muoto eivät ole toisistaan erotettavissa, ovat aggregaattitilat kadottaneet aiemman absoluuttisen luonteensa viimeisetkin jäänteet¹¹³. Lämpökin joutui välittömästi sellaisenaan mitattavien liikemuotojen joukkoon sen jälkeen kun keksittiin se kineettisen kaasuteorian lause, jonka mukaan yksittäisten kaasumolekyylien liikenopeuksien neliöt ovat samassa lämpötilassa kääntäen verrannolliset näiden kaasujen molekyyliinpainoon. Vielä kymmenen vuotta sitten uudelleen keksitty liikkeen suuri peruslaki käsitettiin pelkästään energian *säilymisen* laiksi, sen katsottiin ainoastaan ilmaisevan, ettei liikettä voi hävittää eikä luoda, se siis käsitettiin ainoastaan määrälliseltä puoleltaan. Mutta nyt tämän ahtaan, kielteisen ilmauksen tunkee yhä enemmän syrjään myönteinen ilmaus energian *muuttumisesta*, jossa vasta prosessin laadullinen sisältö pääsee oikeuksiinsa ja josta on poistettu viimeinenkin muisto maailman ulkopuolisesta luojasta. Nyt ei enää tarvitse saarnata uutuutena sitä, että liikkeen (niin kutsutun energian) määrä ei muutu sen itsensä muuttuessa kineettisestä energiasta (niin kutsutusta mekaanisesta voimasta) sähköksi, lämmöksi, potentiaaliseksi energiaksi ja päinvastoin; tämä kaikki on nyt lopullisesti todettu itse muuttumisprosessin paljon sisältörikkaamman tutkimuksen perustaksi. Tämä on se suuri perusprosessi, jonka tiedostuksessa tiivistyy koko luonnon tiedostus. Ja siitä alkaen kun biologian tutkimusta on harjoitettu kehitysopin valossa, on orgaanisen luonnon alueelta kadonnut jäykkä luokittelun rajalinja toisensa jälkeen; välijäsenet, joita on miltei mahdoton

luokitella, lisääntyvät päivittäin; tarkempi tutkimus heittää organismeja luokasta toiseen, ja miltei uskonnokappaleiksi muodostuneet erottavat tunnusmerkit kadottavat ehdottoman pätevyytensä; nyt tunnemme jo muniivia imettäväisiä, ja mikäli uutinen pitää paikkansa, on myös lintuja jotka kulkevat neljällä jalalla¹¹⁴. Olihan Virchowin jo vuosia sitten, solun löytämisen tuloksena, pakko selittää eläinyksilö soluvaltioiden liitoksi — vaikka hän tekikin sen enemmän edistyksekkyyttä kuin perusteli sitä luonnontieteellisesti ja dialektisesti¹¹⁵. Mutta käsite eläinten (siis myös ihmisen) yksilöllisyydestä muuttuu nyt vielä paljon monimutkaisemmaksi kun on löydetty korkeampien eläinten ruumiissa kiertelevät ameebojen kaltaiset valkoiset verisolut. Juuri nämä sovitattomiksi ja ratkaisemattomiksi kuvitellut polaariset vastakkaisuudet, pakolla vedetyt rajaviivat ja luokkien erikoispiirteet ovat antaneet nykyiselle teoreettiselle luonnontieteelle sen rajoittuneen metafyyssisen luonteen. Tietoisuus siitä, että näitä vastakkaisuuksia ja eroja tosin esiintyy luonnossa, mutta niiden pätevyys on vain suhteellista, ja että vasta meidän mietiskelymme tuo luontoon niiden kuvitellun pysyvyyden ja ehdottoman pätevyyden — tämä tietoisuus muodostaa dialektisen katsomuksen ytimen. Tähän katsomukseen voidaan päätyä luonnontieteiden jatkuvasti kasautuvien tosiasioiden pakottamana; siihen päädytään helpommin, jos näiden tosiasioiden dialektiseen luonteeseen yhtyy tietoisuus dialektisen ajattelun laeista. Luonnontiede on nyt joka tapauksessa kehittynyt niin pitkälle, ettei se enää voi välttää dialektista yhteenvedoa. Se helpottaisi kuitenkin tätä prosessia, jos ei unohtaisi, että ne tulokset joissa sen kokemukset tiivistyvät, ovat käsitteitä, ja että taito operoida käsitteillä ei ole synnynnäinen eikä myöskään tavallisen arkitajunnan seuralainen, vaan vaatii todellista ajattelua. Tällä ajattelulla on myös pitkä, kokemukseen pohjautuva historiansa aivan samoin kuin kokemusperäisellä luonnontutkimuksellakin. Juuri oppimalla omaksumaan filosofian kaksi ja puoli vuosituhatta kestäneen kehityksen tulokset luonnontutkimus yhtäältä vapautuu erillisestä, ulko- ja yläpuoleltaan olevasta luonnonfilosofiasta ja toisaalta myös omasta rajoittunees-

ta, englantilaiselta empirismiltä perinnöksi saamastaan ajatusmetodistaan.

Lontoossa 23. syyskuuta 1885

III

Eräitä varsin merkityksettömiä tyyllillisiä korjauksia lukuunottamatta nyt ilmestytvä painos on aivan samanlainen kuin edellinen. Vain yhdessä luvussa, toisen jakson kymmenennessä: »Kriittisestä historiasta», olen tehnyt olennaisia lisäyksiä, ja syyt ovat seuraavat.

Kuten jo toisen painoksen esipuheessa on mainittu, tämä luku on kaikilta oleellisilta osiltaan peräisin Marxilta. Sen ensimmäisessä, lehtiartikkeliksi tarkoitettussa asussa minun oli pakko lyhennellä huomattavasti Marxin käsikirjoitusta, ja nimenomaan niistä kohdista, joissa Dühringin käsitysten arvostelu oli tehnyt tilaa itsenäisille taloustieteen historian kehittelyille. Mutta juuri nämä kohdat ovat niitä, joiden arvo tänäänkin on suurin ja pysyvin. Katson velvollisuudekseni julkaista mahdollisimman täydellisesti ja sanatarkasti kohdat, joissa Marx osoittaa Pettyn, Northin, Locken ja Humen kaltaisille henkilöille kullekin kuuluvan paikan klassisen taloustieteen syntyhistoriassa, ja vieläkin suuremmalla syyllä hänen selvityksensä Quesnayn »taloudellisesta taulukosta», tuosta sfinksi-arvoituksesta joka on jäänyt ratkaisematta koko nykyaikaiselta taloustieteeltä. Mikä sen sijaan on liittynyt yksinomaan herra Dühringin kirjoituksiin, olen, sikäli kuin asiayhteys on sen sallinut, jättänyt pois.

Voin muuten olla täysin tyytyväinen sen johdosta, että tässä teoksessa esitetyt näkemykset ovat edellisen painoksen ilmestymisen jälkeen levinneet niin laajalle tieteen ja työväenluokan yleisessä tietoisuudessa, ja että näin on käynyt kaikissa maailman sivistysmaissa.

Lontoossa 23. toukokuuta 1894

F. Engels

JOHDANTO

I. YLEISTÄ

Sisältönsä puolesta uudenaikainen sosialismi on etupäässä yhtäältä omistavien ja omistamattomien, palkkityöläisten ja porvariston välillä nyky-yhteiskunnassa vallitsevien luokkavastakohtaisuuksien ja toisaalta tuotannossa vallitsevan anarkian tarkkailun synnyttämän näkemyksen tuote. Teoreettisen muotonsa puolesta se kuitenkin ilmeni aluksi vain 1700-luvun suurten ranskalaisten valistusfilosofien esittämien periaatteiden näköjään johdonmukaisempana eteenpäinkehittelynä.* Jokaisen uuden teorian tavoin oli sosialismin alussa kytkeydyttävä jo olemassa olevaan ajatusaineistoon, niin lujasti kuin se olikin juurtunut taloudellisiin tosiasioihin.

Suurmiehet, jotka Ranskassa valistivat päitä tulevalle vallankumoukselle, esiintyivät itsekkin äärimmäisen vallankumouksellisesti. He eivät tunnustaneet mitään ulkoista auktoriteettia, oli se minkäläinen hyvänsä. Uskontoon, luonnonkäsitukseen, yhteiskuntaan, valtiojärjestykseen — kaikkeen kohdistettiin mitä säälimättömintä arvostelua; kaiken tuli todistaa olemassaolonsa oikeutus järjen tuomioistuimen edessä tai hävitä olematomiin. Ajatteleva ymmärrys asetettiin kaiken ainoaksi

* Johdannon luonnoksessa tämä kohta kuuluu seuraavasti: »*Uudenaikainen sosialismi*, vaikka se onkin asiasisältönsä puolesta syntynyt yhtäältä omistavien ja omistamattomien, työläisten ja riistäjien välillä olemassaolevassa yhteiskunnassa vallitsevien luokkavastakohtaisuuksien synnyttämän näkemyksen tuotteena, ilmenee kuitenkin teoreettisessa muodossaan aluksi 1700-luvun suurten ranskalaisten valistusmiesten esittämien periaatteiden johdonmukaisena, pitemmälle menevänä kehittelynä, ja sen ensimmäiset edustajat, Morelly ja Mably, ovatkin samalla näitä valistusajattelijoita». *Toim.*

mittapuuksi. Se oli aikaa, jolloin maailma, kuten Hegel sanoo, asetettiin pääläelleen¹¹⁶, ensinnäkin siinä mielessä, että esitettiin vaatimus jonka mukaan ihmisaivojen ja sen ajattelutyöllä luomien opinkappaleiden piti saada toimia kaiken inhimillisen toiminnan ja yhteiskunnallisen olemisen perustana; sitten myöhemmin laajemmassakin mielessä sikäli, että näiden opinkappaleiden kanssa ristiriidassa ollut todellisuus käännettiin vallan kokonaan ylösalaisin. Kaikki siihenastiset yhteiskunta- ja valtiomuodot, kaikki aikansa eläneet käsitykset heitetään järjettöminä romuvarastoon; maailma oli tähän asti vain antanut ennakkoluulojen johtaa itseään; kaikki mennyt ansaitsi osakseen vain sääliä ja halveksuntaa. Vasta nyt valkeni päivä; tästä hetkestä alkaen ikuinen totuus, ikuinen oikeudenmukaisuus, luonnon itsensä määräämä tasavertaisuus ja luovuttamattomat ihmisoi-keudet työntäisivät tieltään taikauskon, vääryyden, etuoikeudet ja sorron.

Tiedämme nyt, ettei tuo järjen valtakunta ollut muuta kuin porvariston idealisoitu valtakunta; että ikuisesta oikeudenmukaisuudesta tuli toteutettuna porvarillinen oikeuslaitos; tasavertaisuus tyypistyi kansalaisten samanarvoisuudeksi lain edessä; yhdeksi oleellisimmaksi ihmis-oi-keudeksi julistettiin... porvarillinen omaisuus. Järjen valtio, Rousseau'n yhteiskuntasopimus¹¹⁷, syntyi maailmaan porvarillisena demokraattisena tasavaltana eikä se muunlaisena olisi voinutkaan syntyä. Paremminkin edeltäjänsäkään eivät 18. vuosisadan suuret ajattelijat päässeet astumaan yli rajojen, jotka heidän oma aika-kautensa oli heille asettanut.

Mutta feodaaliaateliston ja porvariston vastakohtai-suuden rinnalla oli olemassa riistäjien ja riistettyjen, rikkaiden tyhjäntoimittajien ja työtätekevien köyhien välinen yleinen vastakohtaisuus. Juuri tämä seikka antoi porvariston edustajille mahdollisuuden esiintyä ei vain yhden määrätyn luokan vaan koko kärsivän ihmiskunnan nimissä. Ja enemmänkin. Syntymästään saakka porva-ristoa raskauttaa sen oma vastakohta: kapitalisteja ei voi olla ilman palkkatyöläisiä, ja samassa suhteessa kuin keskiaikainen ammattikuntaporvari kehittyi uuden ajan porvariksi, samassa suhteessa kehittyi myös ammattikun-

nan kisälli ja ammattikuntalaitoksen ulkopuolelle jäänyt päivätyöläinen proletaariksi. Ja vaikka porvaristo suurin piirtein saattoikin väittää aatelistoa vastaan taistellessaan edustavansa samalla tuon ajan eri työtätekevien luokkien etuja, nostatti jokainen suuri porvarillinen liike myös itsenäistä liikehtimistä niiden luokkien keskuudessa, jotka olivat uudenaikaisen proletariaatin enemmän tai vähemmän kehittyneitä edeltäjiä. Tällaisina on pidettävä Thomas Münzerin liikettä Saksan uskonpuhdistuksen ja talonpoikaissodan aikana, Englannin suuren vallankumouksen levellereitä¹¹⁸ ja Ranskan suuren vallankumouksen Babeufia. Tällaisten vielä kypsyttömän luokan vallankumouksellisten aseellisten kapinalipun nostojen rinnalla esiintyi vastaavia teoreettisiakin mielenilmauksia: 16. ja 17. vuosisadalla utooppisia kuvauksia ihanteellisista yhteiskuntaoloista¹¹⁹, 18. vuosisadalla jo suoranaisia kommunistisia teorioita (Morelly ja Mably). Tasa-arvoisuuden vaatimus ei enää rajoittunut poliittisiin oikeuksiin, sen oli ulotuttava myöskin yksilön yhteiskunnalliseen asemaan. Ei pitänyt poistettaman vain luokkien etuoikeuksia, vaan itse luokkaerotkin. Askeettinen, spartalaismallinen kommunismi oli uuden opin ensimmäisenä ilmenemismuotona. Tämän jälkeen seurasi kolme suurta utopistia: Saint-Simon, jonka opissa porvarillinen suunta vielä säilytti määrätynlaisen kelpoisuuden proletaarisen rinnalla; Fourier ja Owen, joka kehittyneimmän kapitalistisen tuotannon maassa ja sen synnyttämien vastakohtien vaikutuksen ansiosta kehittelivät ehdotuksiaan luokkaerojen poistamiseksi kytkeytyen välittömästi ranskalaiseen materialismiin.

Kaikille kolmelle on yhteistä, etteivät he asettuneet ajamaan tällä välin jo historiallisesti syntyneen proletariaatin etuja. Valistusajattelijoiden tapaan eivät hekään halunneet vapauttaa tiettyä luokkaa, vaan koko ihmiskunnan. Valistusajattelijoiden lailla he halusivat perustaa järjen ja ikuisen oikeudenmukaisuuden valtakunnan. Mutta heidän valtakuntansa on yhtä kaukana valistusajattelijoiden valtakunnasta kuin taivas maasta. Näiden valistajien periaatteiden mukaan järjestetty porvarillinen maailma on järjetön ja epäoikeudenmukainen, ja siksi sekin vaeltaa kadotuksen kattilaan samoin kuin feodalis-

mi ja kaikki aiemmat yhteiskuntamuodot. Todellinen järki ja oikeudenmukaisuus ovat olleet hallitsematta maailmaa vain siitä syystä, ettei niitä aiemmin oltu tiedostettu oikealla tavalla. Puuttui se nerokas yksityinen ihminen, joka nyt on astunut esiin ja tiedostanut totuuden; se, että hän on nyt ilmaantunut, että totuus on juuri nyt tiedostettu, ei tapahdu historiallisen kehitysyhteyden välttämättömyydestä, se ei ole kiertämätöntä, vaan pelkkä onnellinen sattuma. Yhtä hyvin hän olisi voinut syntyä 500 vuotta aikaisemmin, ja siinä tapauksessa hän olisi säästännyt ihmiskunnan viideltäsadalta erehdysten, taistelujen ja kärsimysten vuodelta.

Tämä näkemystapa on oleellisesti kaikilla englantilaisilla ja ranskalaisilla sekä ensimmäisillä saksalaisilla sosialisteilla, Weitling mukaan lukien. Sosialismi on absoluuttisen totuuden, järjen ja oikeudenmukaisuuden ilmaus, joka on vain keksittävä jotta se omalla voimallaan valloittaisi maailman; koska tämä absoluuttinen totuus on ajasta, paikasta ja inhimillisestä, historiallisesta kehityksestä riippumaton, on pelkkä sattuma, milloin ja missä se keksitään. Lisäksi kunkin koulukunnan perustajalla on erilainen totuus, järki ja oikeudenmukaisuus; ja kun jokaisen asianomaisen subjektiivinen ymmärrys, omat elämäolosuhteet, oma tietomäärä ja ajattelun kouliintuminen määräävät hänen absoluuttisen totuutensa, järkensä ja oikeutensa laadun, niin tässä absoluuttisten totuuksien yhteenotossa ei ollut muuta mahdollista ratkaisua kuin että vastakohtat kuluttavat toisensa pois. Tästä ei voinut syntyä mitään muuta kuin jonkinlaista eklektistä keskimääräissosialismia, jollainen itse asiassa vallitsee vieläkin useimpien Ranskan ja Englannin socialististen työläisten aivoja. Tämä eklektinen sosialismi on mitä moninaisimpia vivahteita sallivaa sekoitusta, jossa on vähemmän teräviä kriittisiä huomautuksia, taloudellisia opinkappaleita ja erilaisten lahonperustajain yhteiskunnallisia tulevaisuudenkuvitelmiä, sekoitusta, joka syntyy sitä helpommin, mitä enemmän määrätyn muodon terävät kulmat hioutuvat pois sen osasista väittelyjen virrassa, aivan kuten pyöreät piikivet hioutuvat purosissa. Jotta sosialismista olisi voitu luoda tiedettä, oli se ensin asetettava reaaliselle perustalle.

18. vuosisadan ranskalaisen filosofian rinnalla ja jäljessä oli tällä välin syntynyt uudempi saksalainen filosofia, jonka päätekohtaksi tuli Hegel. Sen suurimpana ansiona oli dialektiikan asettaminen jälleen ajattelun korkeimmaksi muodoksi. Vanhat kreikkalaiset filosofit olivat kaikki synnynnäisiä, luontoperäisiä dialektikkoja, ja Aristoteles, universaalisin kreikkalainen ajattelija, onkin jo tutkinut dialektisen ajattelun olennaisimpia muotoja.* Uudempi filosofia sitä vastoin, vaikka dialektiikalla siinäkin oli loistavia edustajia (esim. Descartes ja Spinoza), oli etenkin englantilaisen vaikutuksen vuoksi yhä enemmän juuttunut niin sanottuun metafyyssiseen ajattelutapaan, joka hallitsi myöskin miltei kaikkia 18. vuosisadan ranskalaisia ajattelijaita, ainakin heidän filosofisia erikoisteoksiaan. Varsinaisen filosofian ulkopuolella he kykenivät kyllä luomaan dialektiikan mestariteoksia; muistakaamme vain Diderotin »Rameaun veljenpoikaa»¹²⁰ ja Rousseauin »Tutkimusta ihmisten välisen epätasa-arvoisuuden alkuperästä». — Esitämme seuraavassa lyhyesti kummankin ajattelutavan oleelliset kohdat. Myöhemmin meidän on käsiteltävä asiaa vielä perusteellisemmin.

Asettaessamme ajatuksellisen tarkkailun kohteeksi luonnon tai ihmiskunnan historian tai oman henkisen toimintamme, on edessämme aluksi kuva, jossa yhteydet ja vuorovaikutukset loputtomasti kietoutuvat toisiinsa, kuva, jossa mikään ei jää samanlaiseksi eikä samaan paikkaan, missä se aiemmin oli, vaan kaikki liikkuu, muuttuu, syntyy ja häviää. Tämä alkuperäinen, naiivi, mutta asiallisesti oikea maailmankatsomus oli ominaista vanhalle kreikkalaiselle filosofialle, ja ensimmäisenä sen on selvästi lausunut julki Herakleitos: Kaikki on eikä ole, sillä kaikki *virtaa*, on alituisesti muuttumassa, alituisesti syntymässä ja häviämässä. Mutta tämä näkemys, niin oikein kuin se tavoittaakin ilmiöiden kokonaiskuvan yleisen luonteen, ei kuitenkaan riitä selvittämään niitä yksityiskohtia joista tämä kokonaiskuva on muodostu-

* Johdannon luonnoksessa tämä kohta kuuluu: »Vanhat kreikkalaiset filosofit olivat kaikki synnynnäisiä, luontoperäisiä dialektikkoja, ja Aristoteles, vanhan maailman Hegel, onkin jo tutkinut dialektisen ajattelun olennaisimpia muotoja». *Toim.*

nut; ja niin kauan kun emme tuohon pysty, jää kokonaiskuvakin meille epäselväksi. Tiedostaaksemme nuo yksittäiset seikat on meidän irrotettava ne luonnollisista tai historiallisista yhteyksistään ja tutkittava kutakin erikseen sen laadun, erikoisten syiden ja vaikutusten sekä muiden samankaltaisten seikkojen mukaan. Tämä on ennen kaikkea luonnontieteen ja historiantutkimuksen tehtävä. Nämä olivat tutkimushaaroja, jotka klassisen ajan kreikkalaisilla esiintyivät varsin hyvin perustein vain alistetussa asemassa, koska niiden tehtävänä oli aluksi ennen kaikkea aineiston kokoonkerääminen. Eksakti luonnontutkimus pääsi kreikkalaisilla alulle vasta aleksandrialaisella kaudella¹²¹ ja myöhemmin keskiajalla sitä kehittivät edelleen arabit. Todellinen luonnontiede alkaa kuitenkin vasta 1400-luvun jälkimmäiseltä puoliskolta ja siitä lähtien se on edistynyt yhä nopeammin. Luonnon purkaminen yksittäisiin osiinsa, eri luonnon tapahtumakulkujen ja luontokappaleiden ryhmittelemisen määrättyihin luokkiin, orgaanisten olioiden sisäisen rakenteen ja niiden moninaisten anatomisten muodostumien tutkiminen olivat perusedellytyksenä sille jättimäiselle edistykselle, mikä luonnontuntemuksessa on tapahtunut viimeisten 400 vuoden aikana. Mutta siitä meille on samalla jäänyt tavaksi käsitellä luontokappaleita ja luonnonilmiöitä yksittäin otettuina, suuren kokonaisuhteyden ulkopuolella; ei siis liikkuvina, vaan lepotilassa olevina, ei olennaisesti muuttuvina, vaan kiinteinä vakioina, ei elävinä vaan kuolleina. Ja tämän näkemystavan siirtyessä Baconin ja Locken välittämänä luonnontieteestä filosofiaan, loi se viime vuosisatojen erityisen ahdasjärkisyyden muodon, metafyyssisen ajattelutavan.

Metafyyssikolle oliot ja niiden ajatukselliset heijastuskuvat, käsitteet, ovat yksittäisiä, peräkkäin ja toisia huomioon ottamatta tarkasteltavia, kiinteitä, jäykkiä, kerralla annettuja tutkimuksen kohteita. Hän ajattelee yksinomaan sovittamattomissa vastakohtissa: hänen puheensa on: »Niin, niin, tahi ei, ei. Mitä siihen lisätään, se on pahasta»¹²². Hänen mielestään jokin olio joko on olemassa tai ei; jokin olio ei voi olla samalla itsensä ja jokin toinen. Positiivinen ja negatiivinen sulkevat toi-

sensa ehdottomasti pois; syy ja vaikutus ovat myöskin toisiinsa nähden jäykässä vastakohtassa. Tämä ajattelu-tapa ilmenee meistä ensi silmäyksellä sen vuoksi erittäin hyväksyttävältä, koska se on juuri niin sanottua tervettä ihmisjärkeä. Mutta niin arvossa pidettävää seuraa kuin tuo terve ihmisjärki onkin kotioloissa neljän seinän sisällä, joutuu se kokemaan vallan ihmeellisiä seikkailuja uskaltautuessaan tutkimuksen laajaan maailmaan. Ja metafyyminen katsomustapa, niin laajoilla alueilla kuin sillä kussakin tapauksessa tutkimuskohteen luonnon mukaan onkin oikeutuksensa ja välttämättömyytensäkin, törmää kuitenkin aina ennemmin tai myöhemmin rajaan, jonka toisella puolen siitä tulee yksipuolinen, ahdas, abstraktinen, rajaan, jonka takana se eksyy ratkaisemattomiin ristiriitoihin unohtaessaan, että yksityisten asiain ja esineitten takana on niiden keskinäisyhteys, niiden olemisen takana niiden tuleminen ja häviäminen, niiden levon takana niiden liike. Tämän unohtaessaan metafyyminen katsomustapa ei näe metsää puilta. Arkipäiväisissä tapauksissa tiedämme ja kykenemme varmuudella sanomaan esimerkiksi onko tietty eläin olemassa vai ei; mutta tarkemmin tutkittaessa käykin ilmi, että kysymys on usein mitä monimutkaisin. Tämän tietävät varsin hyvin lakimiehet, jotka turhaan ovat piinanneet päätään löytääkseen jonkun järjellisen rajan, josta alkaen sikiön tappaminen äidin kohdussa merkitsee murhaa. Ja yhtä vaikeaa on määrätä kuolinhetkeä, koska fysiologia on osoittanut ettei kuolema ole kertakaikkinen, silmänräpäyksellinen tapaus, vaan sangen pitkälinen tapahtumakulku. Samoin jokainen orgaaninen olento on joka hetki sama eikä kuitenkaan sama; joka hetki se muokkaa ulkoapäin ottamiaan aineita ja erittää toisia, sen ruumiissa kuolee yhtenäen vanhoja soluja ja syntyy uusia; lyhyemmän tai pidemmän ajan kuluttua sen ruumiin aines uudistuu täydellisesti uusien ainesatomien korvattaessa vanhat, joten jokainen orgaaninen olento on aina sama ja kuitenkin jokin toinen. Lähemmin asiaa tarkastellessamme havaitsemme niin ikään, että jonkin vastakohtaisuuden kummatkin navat, esimerkiksi positiivinen ja negatiivinen, ovat yhtä toisistaan erottamattomia kuin vastakkaisiakin, ja että ne kaikesta vastakkaisuudesta

huolimatta läpäisevät toisensa. Samoin on syyn ja vaikutuksen laita: nehän ovat mielteitä, jotka ovat sellaisinaan päteviä vain kun niitä sovelletaan yksittäiseen tapaukseen. Mutta kun tarkastelemme tätä yksittäistapausta yleisessä yhteydessään maailman kokonaisuuteen, nuo käsitteet yhtyvät, sulautuvat universaalisen vuorovaikutuksen näkemykseen, jossa syy ja vaikutus vaihtavat jatkuvasti paikkaansa siten, että se, mikä nyt ja tässä on vaikutus, on tuolla ja silloin syy, ja päinvastoin.

Kaikki nämä tapahtumakulut ja ajattelumetodit eivät sovi metafyyssisen ajattelun puitteisiin. Dialektiikka sitä vastoin, joka näkee oliot sekä niiden käsitteelliset heijastuskuvat oleellisesti niiden keskinäisessä yhteydessä, toisiinsa kytkeytyneinä, liikkuvina, syntyvinä ja häviävinä, saa vain lisävahvistusta omalle menettelytavalleen edellä kuvatun kaltaisista ilmiöistä. Luonto on dialektiikan koetinkivi, ja meidän on myönnettävä uudenaikaisen luonnontieteen antaneen tätä kokeilua varten perin runsaan, päivittäin lisääntyvän aineiston ja todistaneen näin, että luonnossa kaikki tapahtuu viime kädessä dialektisesti eikä metafyyssisesti. Tähän asti on kuitenkin sormin voitu laskea ne luonnontutkijat, jotka ovat oppineet ajattelemaan dialektisesti, ja niinpä tuo rajaton sekamelska, joka nyt vallitsee teoreettisessa luonnontieteessä saattaen epätoivoon opettajat ja oppilaat, kirjoittajat ja lukijat, onkin selitettävissä sillä, että tieteen löytämät tulokset ja perinnäinen ajattelutapa ovat joutuneet ristiriitaan keskenään.

Eksakti esitys maailman kokonaisuudesta, sen ja ihmiskunnan kehityksestä samoin kuin tätä kehitystä heijastavasta peilikuvasta ihmisten päissä voidaan siis laatia vain dialektista tietä, ottamalla alinomaa huomioon syntymisen ja häviämisen, progressiivisten tai regressiivisten muutosten yleiset vuorovaikutukset. Ja uudempi saksalainen filosofia esiintyikin juuri tämä mielessään. Kant aloitti uransa muuttamalla Newtonin stabiilin aurinkokunnan — kunhan tuo kuuluisa alkusäys oli ensin saatu annetuksi — ja sen ikuisen keston historialliseksi tapahtumakuluksi: aurinko ja kaikki planeetat ovat syntyneet pyörivistä sumumassoista. Samalla Kant tuli jo johtopäätökseen, että tähän synty-

miseen pakostakin liittyy aurinkokunnan tulevaisuudessa tapahtuva häviäminen. Laplace perusteli puolta vuosisataa myöhemmin hänen käsityksensä matemaattisesti, ja kun vielä toiset puolivuosisataa oli kulunut, spektroskooppi osoitti, että avaruudessa todella on erilaisilla tiivistymisasteilla olevia hehkuvia kaasumassoja.¹²³

Päätepisteeksi tälle uudemmalle saksalaiselle filosofialle muodostui Hegelin järjestelmä, jossa ensi kertaa — ja siinä juuri onkin sen suuri ansio — esitetään koko luonnon, historian ja hengen maailma prosessina, ts. alituisesti liikkuvana, muuttuvana ja kehittyvänä sekä yritettiin osoittaa tämän liikkeen ja kehityksen sisäinen yhteys.* Tästä näkökulmasta ihmiskunnan historia ei enää näyttänyt mielettömien väkivallantekojen hurjalta sekamelskalta, tekojen, jotka nyt kypsyneen filosofijärjen tuomioistuimen edessä ovat kaikki yhtä tuomittavia ja jotka on parasta unohtaa niin pian kuin mahdollista. Historia näytti nyt ihmiskunnan itsensä kehitysprosessilta, ja ajattelun tehtäväksi tuli nyt seurata sen asteittaista kehitystä kaikkia harhateitä myöten sekä osoittaa sisäisen lainmukaisuuden olemassaolo kaikkien näennäisten satunnaisuuksien takaa.

Se että Hegel ei ratkaissut tehtävää, on tässä yhteydessä samantekevää. Hänen historiallinen ansionsa oli sen asettaminen. Se onkin muuten sellainen tehtävä, jota ainoakaan yksilö ei milloinkaan kykene ratkaisemaan. Vaikka Hegel — Saint-Simonin ohella — oli aikansa universaalisin ajattelija, rajoittivat häntä silti ensinnäkin hänen oma tietopiirinsä, jolla pakostakin oli rajansa ja toisaalta hänen oman aikansa tieto- ja käsityspiiri joka oli ahtaanlainen sekä laajuudessa että syvyydessä

* Johdannon luonnoksessa Hegelin filosofiaa luonnehditaan seuraavasti: »Hegelin järjestelmä oli filosofian viimeinen, loppuun viety muoto, sikäli kuin filosofia käsitetään erityiseksi, kaikkia muita tieteitä etevämmäksi tieteeksi. Sen myötä kaikki filosofia epäonnistui. Jäljelle jäi vain dialektinen ajattelutapa sekä käsitys luonnon, historian ja älyn maailmasta loputtomasti liikkuvana, uudelleen hahmottautuvana, jatkuvassa tulemisen ja häviämisen prosessissa olevana. Ei vain filosofialle, vaan kaikille tieteille esitettiin nyt vaatimus osoittaa tämän jatkuvan muotoutumisprosessin liikelait erityisalueillaan. Tämä oli se perintö, jonka Hegelin filosofia jätti seuraajilleen». *Toim.*

Mutta oli vielä kolmaskin seikka. Hegel oli idealisti, toisin sanoen hänen mielestään hänen päänsä ajatukset eivät olleet todellisten olioiden ja tapahtumakulkujen enemmän tai vähemmän abstrakteja heijastuskuvia, vaan päinvastoin: oliot ja niiden kehitys olivat hänelle vain jossakin jo ennen maailmaa olemassaolleen »idean» toteutuneita heijastuskuvia. Näin kaikki kääntyi päällelleen, ja maailman todellinen yhteys kävi aivan nurinkuriseksi. Ja niin oikein ja nerokkaasti kuin Hegel käsittikin monet yksittäiset kokonaisuhteydet, jäi niihinkin mainituista syistä pakostakin paljon paikkailtua, keinotekoista, väkinäisesti rakenneltua, sanalla sanoen nurinkurista. Hegelin järjestelmä oli sellaisenaan jättäjäismäinen keskonen, mutta myös viimeinen laatuaan. Sitä vaivasi nimittäin vielä muuan parantumaton sisäinen ristiriita: yhtäältä sen oleellisena edellytyksenä oli näkemys, jonka mukaan ihmiskunnan historia on kehitysprosessi, jolle jo sen oman luonteen mukaan ei voida keksiä intellektuaaliseksi päätetekohdaksi mitään niin sanottua absoluuttista totuutta; mutta toisaalta tuo järjestelmä juuri väitti olevansa absoluuttisen totuuden yhteenveto käsitteissä. Kaiken kattava, kertakaikkisesti loppuun viety luonnon ja historian tiedostuksen järjestelmä on ristiriidassa dialektisen ajattelun peruslakien kanssa. Tämä ei suinkaan kumoa, vaan päinvastoin vahvistaa sen tosiasian, että koko ulkomaailman systemaattinen tiedostaminen voi edistyä jättäjäisaskelin sukupolvesta toiseen.

Tietoisuus tähänastisen saksalaisen idealismin koko nurinkurisuudesta johti vääjäämättä materialismiin, mutta, pantakoon merkille, ei kuitenkaan 1700-luvun ainoastaan metafyyssiseen, täysin mekaaniseen materialismiin. Päinvastoin kuin ne, jotka naiivissa vallankumouksellisuudessaan yksinkertaisesti hylkäsivät koko aiemman historian, käsittää nykyaikainen materialismi historian ihmiskunnan kehitysprosessiksi, jonka liikelakien löytämisen se on asettanut tehtäväkseen. 1700-luvun ranskalaiset, kuten myös Hegel, käsittivät luonnon liikkuvan ahtaissa kehissä, muodostavan itsessään samanlaisena pysyvän kokonaisuuden ikuisine taivaankappaleineen, kuten Newton opetti, ja muuttumattomine eliölajeineen,

kuten Linné opetti. Tämän käsityksen vastapainoksi uudenaikainen materialismi suorittaa yhteenvedon luonnontieteiden viimeaikaisista edistysaskelista ja päätyy toteamaan, että luonnollakin on ajallinen historiansa, että sekä taivaankappaleet että eliölajit, jotka suotuisissa oloissa saattavat asustaa niillä, syntyvät ja häviävät, ja että kiertokulkuliikkeet, sikäli kuin niitä on yleensä olemassa, ovat mittasuhteiltaan äärettömän paljon laajempia. Kummassakin tapauksessa materialismi on olennaisesti dialektista eikä se enää tarvitse muiden tieteiden yläpuolella olevaa filosofiaa. Niin pian kuin jokaiselle erilliselle tieteelle asetetaan vaatimukseksi, että sen on oltava selvillä asemastaan sekä tutkimuskohteensa tuntemisen että sen kokonaisyhteyden suhteen, on jokainen kokonaisyhteyttä käsittelevä erityinen tiede tarpeeton. Siten koko tähänastisesta filosofiasta jää itsenäisenä jäljelle oppi ajattelusta ja sen laeista — muodollinen logiikka ja dialektiikka. Kaikki muu sulautuu luontoa ja historiaa käsittelevään positiiviseen tieteeseen.

Luontoa koskevan näkemyksen mullistus saattoi kuitenkin toteutua vain siinä määrin kuin tutkimus tarjosi vastaavaa positiivista tiedostusainesta. Mutta jo paljon aiemmin oli ilmennyt historiallisia tapahtumia, jotka saivat aikaan ratkaisevan käänteen historiankäsityksessä. 1831 oli Lyonissa sattunut ensimmäinen työläiskapina; 1838—1842 saavutti ensimmäinen kansallinen työväenliike, Englannin chartismi, huipunsa. Luokkataistelu proletariaatin ja porvariston välillä astui Euroopan kehittyneimpien maiden historiassa etualalle samassa mitassa kun niissä kehittyi yhtäältä suurteollisuus ja toisaalta porvariston vastahankittu poliittinen valta. Tosiasiat osoittivat yhä iskevämmin valheiksi porvarillisen taloustieteen opit pääoman ja työn samanlaisista yhteiseduista, yleisestä sopusoinnusta ja yleisestä hyvinvoinnista, joka seuraisi muka vapaasta kilpailusta.*

* Johdannon luonnoksessa sanotaan edelleen: »Ranskassa oli Lyonin kapina 1834 myöskin julistanut proletariaatin taistelua porvaristoa vastaan. Englantilaiset ja ranskalaiset sosialismin teoriat saivat historiallista merkitystä ja niiden täytyi herättää myöskin Saksassa vastakaikua ja kritiikkiä, vaikka Saksassa tuotannon esiinkasvaminen pienyritystasolta olikin vasta aluillaan,

Näitä tosiasioita oli nyt enää mahdoton torjua, yhtä vähän kuin ranskalaista ja englantilaista sosialismiakaan, joka perin epätäydellisenäkin oli niiden teoreettinen ilmaus. Mutta vanha idealistinen historiankäsitys, jota ei vielä oltu syrjäytetty, ei tuntenut mitään aineellisille intresseille pohjautuvia luokkataisteluja eikä yleensä-kään mitään aineellisia intressejä; tuotanto ja kaikki taloudelliset suhteet esiintyivät siinä vain ohimennen, »kulttuurihistorian» alistettuina aineksina. Uudet tosiasiat pakottivat asettamaan *koko* siihenastisen historian uuden tutkimuksen kohteeksi, ja tällöin osoittautui, että kaikki siihenastinen historia oli luokkataistelujen historiaa¹²⁴, että nämä keskenään taistelevat yhteiskuntaluokat joka kerta ovat tuotannon ja kanssakäymisen suhteiden, sanalla sanoen, aikakautensa *taloudellisten* suhteiden tuotteita; että siis kulloinenkin yhteiskunnan taloudellinen rakenne muodostaa sen reaalisen perustan, jolta lähtien on viime kädessä selitettävissä kunakin historian kautena syntynyt, oikeudellisista ja poliittisista laitoksista samoin kuin uskonnollisista, filosofisista ja muista käsityksistä muodostunut päällysrakenne. Näin idealismi karkotettiin viimeisestä pakopaikastaan, historiankäsityksestä, näin oli esitetty materialistinen historiankäsitys ja löydetty tie, jonka kautta ihmisten tajunta selitettiin heidän olemisestaan, eikä, kuten tähän asti, heidän olemisensa heidän tajunnastaan.

Tämän materialistisen historiankäsityksen kanssa oli siihenastinen sosialismi kuitenkin yhtä jyrkässä ristiriidassa kuin ranskalaisen materialismin luonnonkäsitys dialektiikan ja uudemman luonnontieteen kanssa. Siihenastinen sosialismi arvosteli tosin vallitsevaa kapitalistista tuotantotapaa ja sen seurauksia, muttei kyennyt selittämään sitä, ei siis myöskään selvittämään välejänsä sen kanssa; se saattoi vain hylätä sen huonona. Kyse oli kuitenkin siitä, että tämä kapitalistinen tuotantotapa oli yhtäältä selvitettävä väistämättömäksi historiallises-

Teoreettisen sosialismin, joka ei niinkään muotoutunut Saksassa kuin saksalaisten keskuudessa, oli siis importoitava kaikki aineistonsa...» *Toim.*

sa yhteydessään ja määrätyn historiallisen ajanjakson välttämättömyytenä, minkä takia sen oli myös välttämättä tuhouduttava; ja toisaalta piti paljastaa tämän tuotantotavan sisäinen luonne, joka edelleenkin oli pysynyt tuntemattomana, koska tähänastinen kritiikki oli kohdistunut kiivaampana sen turmiollisiin seurauksiin kuin itse asiankulkuun. Tämä tapahtui *lisäarvon* löytämisen kautta. Todistettiin, että kapitalistisen tuotantotavan ja sen puitteissa tapahtuvan työläisten riiston perusmuotona on maksamattoman työn anastus; että kapitalisti, vaikka hän maksaakin työläisensä työvoimasta sen täyden arvon, mikä siitä maksetaan tavaran tavaramarkkinoilla, kiskoo siitä kuitenkin enemmän arvoa kuin itse on maksanut; ja että tämä lisäarvo viime kädessä muodostaa sen arvosumman, josta yhä kasvava pääomamäärä kertyy omistavien luokkien käsiin. Sekä kapitalistisen tuotannon että pääoman tuotannon kulku oli selitetty.

Näistä molemmista suurista keksinnöistä — materialistisesta historiankäsityksestä ja kapitalistisen tuotannon salaisuuden paljastumisesta lisäarvon avulla — olemme kiitollisuudenvelassa *Marxille*. Niiden myötä sosialismista tuli tiedettä, jonka lähimpänä tehtävänä nyt on kaikkien yksityiskohtiensa ja yhteyksiensä tutkiminen ja kehittäminen edelleen.

Suunnilleen tällainen oli tilanne teoreettisen sosialismin ja kuoleutuneen filosofian alueella, kun herra Dühring aikamoista meteliä pitäen ryntäsi näyttämölle ja julisti aikaansaaneensa täydellisen mullistuksen filosofiassa, poliittisessa taloustieteessä ja sosialismissa.

Katsokaamme siis, mitä herra Dühring meille lupaa — ja mitä hän pitää.

II. MITÄ HERRA DÜHRING LUPAA

Herra Dühringin teokset, jotka tässä ennen muuta tulevat kysymykseen, ovat »Filosofian kurssi», »Kansan- ja yhteiskuntataloustieteen kurssi» sekä »Kansantaloustieteen ja sosialismin kriittinen historia»¹²⁵. Meitä kiinnostaa lähinnä ensin mainittu teos.

Heti ensi sivulla herra Dühring julistaa olevansa

»se, joka *ottaa edustaakseen* tätä voimaa» (filosofiaa) »mana aikanaan ja lähinnä avautuvana ajanjaksona».*

Hän siis julistautuu nykyajan ja »lähinnä avautuvan» tulevaisuuden ainoaksi tosi filosofiksi. Ken hänestä poikkeaa, poikkeaa totuudesta. Monet ihmiset ovat jo ennen herra Dühringiä *ajatelleet* itsestään tähän tapaan, mutta — Richard Wagneria lukuun ottamatta — hän kaiketi on ensimmäinen, joka sanoo tämän näin rennosti itsestään. Ja lisäksi se totuus, jonka hän on esittänyt, on

»viime kädessä lopullinen totuus».

Herra Dühringin filosofia on

»*luonnollinen järjestelmä eli todellisuusfilosofiaa...* Todellisuus ajatellaan siinä tavalla, joka sulkee pois *kaiken horjahtelun* haaveilevaan ja subjektivistisesti rajoitettuun maailmankäsitykseen».

Tämä filosofia on siis sen laatuista, että se kohottaa herra Dühringin hänen oman henkilökohtaisen, subjektiivisen rajoittuneisuutensa yläpuolelle, jonka olemassaoloa hän ei itsekään voi kieltää. Tämä on toki välttämätöntä, jos hänen kerran pitäisi pystyä toteamaan viime käden lopullisia totuuksia, vaikka emme tosin vielä ole havainneet, miten tällainen ihme voisi tapahtua.

Tämä »hengelle sinänsä arvokkaan tiedon luonnollinen järjestelmä» on »tinkimättä vähääkään ajatuksen syvyydestä *määritellyt varmasti olemisen perushahmot*». »Todella kriittisestä näkökulmastaan» käsin se tarjoaa »todellisen ja sen mukaisesti luonnon ja elämän todellisuuteen suuntautuneen filosofian aineksia, joka ei jätä katseltavaksi mitään pelkästään näennäistä horisonttia, vaan *avaa valtavan mullistavassa liikkeessään kaikki ulkoisen ja sisäisen luonnon maat ja taivaat*». Se on »uusi ajatustapa», ja sen tuloksina ovat »perinpohjin omaperäiset johtopäätökset ja katsomukset... järjestelmää luovat ajatukset... vahvistetut totuudet». Siinä meillä on edessämme »työ, jonka on etsittävä voimaansa keskittyneestä aloitteesta» — mitä se sitten merkinneekään. Se on »*juuriin asti kaivautuva tutkimus... juureva tiede... ankaran tieteellinen käsitys olioista ja ihmisistä... kaikinpuolisesti läpitunkeutuvaa ajatustyötä... ajatuksen hallittavissa olevien edellytysten ja seurausten luovaa... hahmottamista... ehdottoman perustavanlaatuinen*».

* Kaikki kursivoinnit Dühring-sitaateissa ovat lähtöisin Engelsiltä. *Toim.*

Taloudellis-poliittisella alueella ei hän vain anna meille

»historiallisesti ja systemaattisesti laajoja teoksia», joista historialliset teokset vielä sitä paitsi ovat niin erikoisia kiitos »minun historiallisten kuvausteni korkean tyylin» ja talousopilliset täynnä »luovia käännteitä»,

vaan hän esittää myös kaiken päätökseksi oman täysin valmiin sosialistisen suunnitelmansa tulevaisuuden yhteiskuntaa varten. Tuo suunnitelma on

»selvän ja pohjimmaksiin juuriin asti ulottuvan teorian käytännöllinen hedelmä»,

ja sen vuoksi yhtä erehtymätön ja ainoa autuaaksi tekevä kuin Dühringin filosofiakin; sillä

»ainoastaan siinä sosialistisessa muodostelmassa, jota minä olen omassa 'Kansan- ja yhteiskuntataloustieteen kurssi' teoksessani luonnehtinut, saattaa oikea omistaminen astua pelkästään näennäisen ja ohimenevän tai sitten väkivaltaisen omistamisen tilalle». Minkä mukaan tulevaisuuden on suuntauduttava.

Tätä herra Dühringin herra Dühringille tarjoamaa ylistysten kukkavihkoa voisi helposti paisuttaa kymmenkertaiseksi. Mutta jo edellä esitettykin saattaa panna lukijan vahvasti epäilemään, onko hän todella tekemisissä filosofian kanssa vai onko kyseessä... mutta meidän on pyydettävä lukijaa pidättäytymään arviostaan kunnes hän on lähemmin tutustunut mainittuun juurevuuteen. Poimimme oheisen kukkakimpun vain osoittaaksemme, ettei edessämme nyt ole tavallinen filosofi ja sosialisti, joka yksinkertaisesti sanoo ajatuksensa julki ja jättää myöhemmän kehityksen tehtäväksi niiden arvon ratkaisemisen, vaan että olemme tekemisissä aivan epätavallisen olennon kanssa, joka väittää olevansa yhtä erehtymätön kuin paavi ja jonka ainoa autuaaksi tekevä oppi on ilman muuta pakko hyväksyä ellei tahdo langeta pahimpaan keretteläisyyteen. Emme ole ensinkään tekemisissä sen tapaisten teosten kanssa, joita esiintyy runsaasti sosialistisen kirjallisuuden piirissä kaikkialla, viime aikoina Saksassakin, teosten, joissa eri kaliiberin ihmiset maailman rehellisimmällä tavalla yrittävät sel-

vitellä kysymyksiä, joihin vastatakseen heiltä ehkä puuttuu enemmän tai vähemmän aineistoa. Tällaisten teosten kohdalla sosialistinen hyvä tahto ansaitsee aina tunnustusta, vaikka ne tieteellisesti ja kirjallisesti olisivatkin puutteellisia. Päinvastoin, herra Dühring tarjoaa meille väittämiä, jotka hän julistaa viime käden lopullisiksi totuuksiksi. Niiden rinnalla kaikki muut mielipiteet siis ovat vääriä jo etukäteen, ja samoin kuin hänellä yksin on hallussaan totuus, samoin hänellä on ainoa ankaran tieteellinen tutkimusmenetelmä, jonka rinnalla kaikki muut ovat epätieteellisiä. Joko hän on oikeassa, ja silloin edessämme on kaikkien aikojen suurin nero, erehtymättömyytensä vuoksi ensimmäinen yli-ihminen. Tai hän on väärässä, ja olipa arviomme millainen tahansa, olisi kuitenkin silloinkin mitä kuolettavin loukkaus herra Dühringiä kohtaan ottaa suopeasti huomioon hänen mahdollinen hyvä tahtonsa.

Henkilö, jonka hallussa on viime käden lopullinen totuus ja ainoa ankara tieteellisyys, joutuu luonnollisesti pakostakin halveksimaan melko lailla muuta harhailevaa ja epätieteellistä ihmiskuntaa. Emme siis saa ihmetellä, kun herra Dühring puhuu edeltäjistään ääretömän halveksuvasti ja kun hänen juurevuutensa edessä löytävät armon perin harvat, hänen itsensä poikkeuksellisesti nimittämänsä suurmiehet.

Kuulkaamme ensin, mitä hän sanoo filosofeista:

»Kokonaan vakaumuksia vailla oleva *Leibnitz*, tämä paras kaikista hovissa mahdollisista filosofoijista.»

Kantia voi vielä juuri ja juuri sietää; mutta hänen jälkeensä kaikki on mennyt päin mäntyä:

sitten tulivat »lähimpien jäljittelijöiden, siis nimenomaan jonkun *Fichten* ja *Schellingin*, yhtä narrimaiset kuin tuittupäisetkin hölmöydet... tietämättömän luonnonfilosofisen puoskaroinnin pöyristyttävät irvikuvat... jälkikantilaiset hirvitykset» ja »kuumehoureet», jotka »muuan *Hegel*» kruunasi. Tämä puhui »Hegelin siansaksaa» ja levitti »Hegel-kulkutautia» »vieläpä muodoltaan epätieteellisen maneerinsa» ja »epäkypsyksiensä» välityksellä.

Paremmiin ei käy luonnontutkijoillekaan, vaikka vain Darwin mainitaan nimeltä, ja niinpä meidän onkin tyydyttävä häneen:

»Darvinistinen puolirunoilu ja muodonvaihdosten helppous karkean aistillisine, ahtaine käsityksineen ja erottelukyvyn tylsyyksineen... Käsittääksemme on varsinainen darvinismi, josta Lamarckin katsomukset luonnollisesti on erotettava, *kappale ihmisyyttä vastaan suunnattua raakuutta*».

Mutta kaikkein pahiten käy sentään sosialisteille. Lukuun ottamatta Louis Blancia, kaikkein merkityksettömintä, ovat he kerta kaikkiaan synnintekijöitä eivätkä ansaitse kunniaa, minkä ovat saaneet ennen (tai jälkeen) herra Dühringiä. Eikä ole kyse vain heidän totuudellisuudestaan tai tieteellisyydestä, ei, vaan myös luonteesta. Babeufia ja eräitä vuoden 1871 kommunardeja lukuun ottamatta he eivät ole edes »miehiä». Kolmea utopistia kutsutaan »sosiaalisiksi alkemisteiksi». Heistä vain Saint-Simonia kohdellaan sikäli suopeasti, että häntä syytetään vain »liikajännittyneisyydestä» ja vihjaistaan myötätuntoisesti, että hän olisi kärsinyt uskonnollisesta hulluudesta. Fourierin kohdalla sen sijaan herra Dühringin kärsivällisyys ratkeaa täysin. Sillä Fourier

»osoitti kaikkia järjettömyyden aineksia... aatteita, joita yleensä löytää helpoimmin hullujenhuoneista... mitä hurjimpia unelmia... mielipuoisuuden tuotteita... Sanomattoman typerä Fourier, tämä »lapsenpää», tämä »idiootti» ei päälle päätteeksi ole edes sosialisti; hänen falansterissaan¹²⁸ ei ole tippaakaan rationaalista sosialismia, vaan se on »tavallisen liike-elämän malliin konstruoitu epämuodostuma».

Ja lopuksi:

»Se, jolle nämä mielipiteenilmaisut» (Fourierin Newtonista)... eivät riitä antamaan varmuutta siitä, että Fourierin nimessä ja koko fourierismissa vain ensimmäinen tavu (fou — hullu) ilmaisee erään totuuden, se *pitäisi itse sijoittaa johonkin idioottien kategoriaan*».

Robert Owenilla viimein

»oli himmeitä ja köyhiä ideoita... Hänen moraalikysymyksissä niin raaka ajattelunsa... joitakin hassahtavuudeksi rappeutuneita arkipäiväisyyksiä... järjenvastainen ja raaka katsantokanta... Owenin kuvitelmién kulku tuskin on sen arvoista että siihen kannattaisi kohdistaa vakavampaa arvostelua... hänen turhamaisuutensa» jne.

Kun herra Dühring siis erittäin henkevästi luonnehtii utopisteja heidän nimensä mukaan: Saint-Simon — saint (pyhä), Fourier — fou (hullu), Enfantin — enfant (lapsellinen), ei hänen olisi tarvinnut lisätä tähän kuin: Owen — oi voi! [o weh!], jotta eräs sosialismin historian tärkeä aikakausi olisi tullut kadotukseen tuomituksi neljällä sanalla — ja ken tätä epäilee, se pitäisi »itse sijoittaa johonkin idioottien kategoriaan».

Dühringin myöhemmän ajan sosialisteja koskevista lausunnoista otamme tähän tilan säästämiseksi vain Lassallea ja Marxia koskevat:

Lassalle: »Pedanttisen saivartelevia kansantajuistamisyrityksiä... ylenmäärin rehottavaa skolastiikkaa... yleisen teorian ja pikkukohtaisen kaman hirviömäistä sekoitusta... järjetöntä ja muodotonta Hegel-taikauskoa... kauhistuttava esimerkki... oma rajoittuneisuus... tärkeily kaikkein mitättömimmällä kamalla... juutalainen sankarimme... pamflettien kirjoittaja... tavanmukainen... elämän- ja maailmankatsomuksen sisäinen holtittomuus».

Marx: »Käsityksen ahtaus... hänen työnsä ja teoksensa ovat sinänsä, ts. puhtaasti teoreettisesti tarkastellen, meidän alamme» (socialismin kriittisen historian) »kannalta katsoen vailla kestävää merkitystä ja henkisten virtausten yleisen historian kannalta ne ovat korkeintaan oireita vaikutuksesta, mikä on ollut eräällä uudemman lahkolaisskolastiikan haaralla... keskitys- ja järjestykyvyn voimattomuus... ajatusten ja tyylin muodottomuus arvottomia kielenkäänteitä... englantilaistettua turhamaisuutta... puijausta... tyhjiä käsityksiä, jotka itse asiassa ovat vain historiallisen ja loogisen kuvittelun sekasikiöitä... pettävä käänne... henkilökohtainen turhamaisuus... kurjia temppuja... julkea... kaudonielun löpinää ja lörpöttelyä... kiinalaisen oppineisuutta... filosofista ja tieteellistä takapajuisuutta».

Ja niin edelleen, ja niin edelleen — sillä tämäkin on vain pieni ylimalkaisesti koottu kukkakimppu Dühringin ruusutarhasta. On ymmärrettävää, ettemme näin etukäteen katso asiaksemme tutkia, ovatko nämä rakastettavat solvauksetkin — joiden kyllä olisi pitänyt estää, jos herra Dühring olisi saanut edes jonkinlaista sivistystä, häntä havaitsemasta *mitään* kurjaksi ja julkeaksi — niitä viime käden ehdottomia totuuksia. Samoin pidätymme toistaiseksi lausumasta julki minkäänlaisia epäilyksiä niiden juurevuuden suhteen, koska muussa tapauksessa voisimme saada kiellon hakeutua edes siihen idioottien ryhmään, jossa paikkamme on. Olemme vain pitä-

neet velvollisuutenamme antaa yhtäältä esimerkin siitä, mitä herra Dühring nimittää

»valikoiduksi esimerkiksi huomaavaisesta ja sanan todellisesta mielessä vaatimattomasta esitystavasta»,

ja toisaalta todeta, miten herra Dühring on yhtä varmasti vakuuttunut edeltäjäinsä kelvottomuudesta kuin omasta erehtymättömyydestään. Tämän jälkeen vajoamme mitä syvimpään kunniantekoon kaikkien aikojen valtavimman neron edessä — jos nyt kaikki on siten kuin hän sanoo.

Ensimmäinen jaks o

FILOSOFIA

III. LUOKITTELU. APRIORISMI

Filosofia on, herra Dühringin mukaan, maailmaa ja elämää koskevan tietoisuuden korkeimman muodon kehitystä ja se käsittää laajemmassa mielessä kaiken tietämisen ja tahtomisen *periaatteet*. Missä inhimilliselle tietoisuudelle tulee eteen tietojen tai henkisten vaikuttimien sarja tai jokin olemassaolomuotojen sarja, täytyy näiden muotojen periaatteiden olla filosofian kohteena. Nämä periaatteet ovat yksinkertaisia tai tähän asti yksinkertaisiksi edellytetyjä osia, joista moninainen tietäminen ja tahtominen on koottavissa. Samaan tapaan kuin kappaleiden kemiallinen kokoonpano, voidaan myös olioiden yleinen rakenne palauttaa perusmuotoihin ja peruselementteihin. Nämä viimeksi mainitut osat tai periaatteet pätevät, niin pian kuin ne kerran on saavutettu, eivät ainoastaan välittömästi tunnetun ja tavoitetun suhteen, vaan myös tuntemisemme ja tavoittamisemme ulkopuolella olevaan maailmaan nähden. Filosofiset periaatteet muodostavat näin sen viimeisen täydennyksen, jota tieteet tarvitsevat tullakseen yhtenäiseksi luonnon ja ihmiselämän selittämisen järjestelmäksi. Kaiken olemassaolon perusmuotojen lisäksi filosofialla on vain kaksi varsinaista tutkimuskohdetta, nimittäin luonto ja ihmismaailma. Tämän mukaan saadaan aineistomme järjestämistä varten *ilman mitään väkinäisyyttä* kolme ryhmää, nimittäin yleinen maailmanskematiikka, oppi luonnon periaatteista ja lopuksi oppi ihmisestä. Tässä vuorojärjestyksessä on samalla *sisäinen looginen järjestys*; sillä ensin tulevat muodolliset perusväittämät, jotka pätevät kaiken olemisen suhteen, ja sitten seuraavat alistusjärjestyksen mukaisesti ne kohdealueet, joilla näitä perusväittämiä on *sovellettava*.

Näin herra Dühring, ja miltei täysin sananmukaisesti.

Hänen kohdallaan on siis kyse *periaatteista*, siis *ajattelusta*, eikä ulkoisesta maailmasta johdetuista muodollisista perusväittämistä, joita on sovellettava luontoon ja ihmiskuntaan, ja joiden mukaan siis luonnon ja ihmisen on suuntauduttava. Mutta mistä ajattelu ottaa nämä periaatteet? Itsestäänkö? Ei, sillä herra Dühring sanoo itse: puhtaasti ideaalinen ala rajoittuu loogisiin kaavoi-

hin ja matemaattisiin rakennelmiin (viimeksi mainittu on kaiken lisäksi väärin, kuten tulemme näkemään). Loogiset kaavat voivat koskea vain *ajatusmuotoja*; tässä taas on kyse vain *olemisen* muodoista, ulkoisen maailman muodoista, ja näitä muotoja voi ajattelu ammentaa ja johtaa vain ulkoisesta maailmasta eikä milloinkaan itsestään. Mutta tällöin kääntyy koko suhde päinvastaiseksi: periaatteet eivät ole tutkimuksen lähtökohta, vaan niiden lopputulos; niitä ei sovelleta luontoon ja ihmisyyhteiskuntaan, vaan ne abstrahoidaan näistä; luonto ja ihmiskunta eivät suuntaudu periaatteiden mukaisesti, vaan periaatteet ovat oikeita vain sikäli kun ne vastaavat luontoa ja historiaa. Tämä on ainoa materialistinen käsitys asiasta, ja tälle vastakkainen herra Dühringin käsitys on idealistinen, se kääntää asian täysin pääläelleen ja konstruoi todellisen maailman ajatuksista käsin, jossakin jo ennen maailmaa ikuisesti olleista kaavoista, aaveista tai kategorioista, aivain kuin... *joku Hegel*.

Tosiaankin. Asettakaamme Hegelin »Ensyklopedia»¹²⁷ kaikkinne kuumefantasioineen herra Dühringin viime kädessä lopullisten totuuksien rinnalle. Herra Dühringillä tapaamme ensinnäkin sen yleisen maailman skematikan, jonka nimenä Hegelillä on *logiikka*. Sitten seuraa molemmilla näiden kaavojen tai loogisten kategorioiden soveltaminen luontoon: luonnonfilosofia. Ja vihdoin niiden soveltaminen ihmiskuntaan, jota Hegel nimittää hengen filosofiaksi. Dühringin vuorojärjestyksen »sisäinen looginen järjestys» vie siis meidät »ilman mitään väkinäisyyttä» takaisin Hegelin »Ensyklopediaan», josta se on otettu sellaisella uskollisuudella, että se liikuttaisi kyyneliin saakka Hegelin koulukunnan ikuisen juutalaisen, professori Micheletin Berliinissä¹²⁸.

Tämä johtuu siitä, että »tajuuta», »ajattelu» käsitetään aivan naturalistisesti jonakin annettuna, etukäteen olemiselle, luonnolle vastakkaisena. Tällöin tullaan siihen, että täytyy näyttää varsin kummalliselta, että tajunta ja luonto, ajattelu ja oleminen, ajattelun lait ja luonnon lait käyvät niin paljon yhteen. Mutta jos edelleen kysytään, mitä sitten ovat ajattelu ja tajunta ja mistä ne ovat peräisin, niin havaitaan että ne ovat ihmisaivojen tuotteita ja ihminen itse taas on luonnon tuote, joka on kehittä-

tynyt ympäristössään ja ympäristönsä mukana. Tällöin on itsestään selvää, että ihmisaivojen tuotteet, jotka viime kädessä nekin ovat luonnon tuotteita, eivät ole ristiriidassa vaan sopusoinnussa muun luonnonyhteyden kanssa¹²⁹.

Mutta herra Dühring ei voi sallia itselleen näin yksinkertaista asian käsittelyä. Hänhän ei ajattele ainoastaan ihmiskunnan nimessä — mikä sekin olisi jo varsin hieno juttu — vaan kaikkien taivaankappaleiden tietoisten ja ajattelevien olentojen nimessä.

Olisi todellakin »tajunnan ja tiedon perusmuotojen arvon väheksymistä, jos yritettäisiin kumota niiden itsenäistä pätevyyttä ja niiden ehdotonta totuuden vaatimusta tai edes saattaa ne epäilyksenalaisiksi epiteetillä 'inhimillinen'».

Jotta siis ei pääsisi syntymään epäilyä, että jollakin toisella taivaankappaleella kaksi kertaa kaksi olisikin viisi, ei herra Dühring saa nimittää ajattelua inhimilliseksi; hänen on siten erotettava ajattelu siitä ainoasta todellisesta perustasta jolla se meille esiintyy, nimittäin ihmisestä ja luonnosta. Näin hän uppoaa auttamattomasti ideologiaan, joka tekee hänestä »jäljittelijä» Hegelin jäljittelijän. Voimme muuten kohdata herra Dühringin vielä monta kertaa toisilla taivaankappaleilla.

On ilman muuta selvää, ettei tuollaiselle ideologiselle perustalle voida rakentaa mitään materialistista oppia. Tulemme myöhemmin näkemään, että herra Dühringin on useammin kuin kerran pakko liimata luontoon tietoinen toimintatapa, siis se mitä tavallisella kielellä sanotaan jumalaksi.

Silti meidän todellisuusfilosofillamme oli muitakin syitä siirtää kaiken todellisuuden perusta todellisesta maailmasta ajatusmaailmaan. Onhan tiede tästä yleisestä maailman skematiikasta, näistä olemisen muodollisista periaatteista juuri herra Dühringin filosofian perustana. Jos emme johda maailmankaavaa aivoistamme, vaan ainoastaan aivojen *välityksellä* todellisesta maailmasta, jos johdamme olemisen perusteet siitä, mikä on olemassa, emme tähän tarvitse filosofiaa, vaan positiivista tietoutta maailmasta ja siitä, mitä siinä tapahtuu; ja mitä tällöin saadaan tulokseksi, ei myöskään ole mitään

filosofiaa, vaan positiivista tiedettä. Mutta silloinhan herra Dühringin koko nide ei olisi muuta kuin hukkaan heitettyä vaivannäköä.

Edelleen: jos mikään filosofia sellaisenaan ei enää ole tarpeen, silloin ei ole tarpeen myöskään mikään järjestelmä, ei edes mikään filosofian luonnollinen järjestelmä. Se oivallus, että luonnon tapahtumakulkujen kokonaisuus muodostaa määrätyn järjestelmällisen ykseyden, kannustaa tiedettä osoittamaan tämän järjestelmällisen ykseyden kaikkialla, sekä yksityiskohdissa että kokonaisuudessa. Mutta adekvaattinen, tyhjentävä tieteellinen esitys tästä yhteydestä, aivan täsmällisen ajatuskuvan luominen maailmanjärjestelmästä jossa elämme, on mahdotonta meille, samoin kuin se on mahdotonta kaikkina aikoina. Jos jonakin ihmiskunnan kehityksen hetkenä saataisiin laadituksi valmiiksi tuollainen fyysisten, henkisten ja historiallisten maailmanyhteyksien lopullinen, kaiken sisältävä järjestelmä, olisi inhimillisen tiedon piiri siten suljettu, ja jatkuva historiallinen kehitys katkeaisi samana silmänräpäyksenä jona yhteiskunta olisi saatettu sopusointuun tuon järjestelmän mukaisesti — mikä olisi mielettömyyttä, pelkkää järjettömyyttä. Ihmisten edessä on siis ristiriita: yhtäältä heidän on perinpohjin tiedostettava maailmanjärjestelmä kokonaisyhteydessään, toisaalta taas sekä heidän oman luontonsa että maailmanjärjestyksen luonnon takia tämä tehtävä ei voi koskaan tulla täydelleen ratkaistuksi. Mutta ristiriita ei piile ainoastaan molempien tekijöiden — maailman ja ihmisten — luonnossa, se on myös koko älyllisen kehityksen päävipusimena ja ratkeaa päivittäin ja jatkuvasti ihmiskunnan äärettömässä etenevässä kehityksessä, aivan kuten esimerkiksi tunnetut matemaattiset tehtävät saavat ratkaisunsa loputtomissa sarjoissa taikka sarjamurtoluvuissa. Tosiasiassa jokainen ajatuksellinen heijastuskuva maailmanjärjestyksestä on ja jää rajoitetuksi, objektiivisesti historiallisen tilanteen ja subjektiivisesti aikaansaajansa ruumiillisen ja henkisen rakenteen vuoksi. Mutta herra Dühring julistaa etukäteen ajatustapansa sellaiseksi, että se sulkee pois kaiken subjektiivisesti rajoitetun maailmankäsityksen. Näimme edellä, että hän oli kaikkialla läsnä, kaikilla mahdol-

lisilla taivaankappaleilla. Näemme nyt, että hän on myös kaikkítietävä. Hän on ratkaissut tieteen perimmäiset tehtävät ja sulkenut siten kaikelta tieteeltä tien tulevaisuuteen.

Samalla tavalla kuin olemisen perusmuodot, luulee herra Dühring voivansa kehittää koko puhtaan matematiikan apriorisesti, ts. ilman ulkomaailman meille tarjoamien kokemusten apua, omasta päästään käsin.

Puhtaassa matematiikassa ymmärryksen tulee askarrella »omilla vapailla luomuksillaan ja kuvitelmillään», herra Dühring väittää; luvun ja kuvion käsitteet ovat »sille riittävä ja sen itsensä tuotettavissa oleva objekti», ja näin sillä on »erityisestä kokemuksesta ja reaalista maailmansisällöstä riippumaton pätevyys»

On tosin paikkansapitävää, että puhtaalla matematiikalla on jokaisen yksilön *erityisestä* kokemuksesta riippumaton pätevyys, ja näin on asianlaita kaikkien tieteiden, kaikkien varmasti todistettujen tosiasioiden, vieläpä ylipäänsä kaikkien tosiasioiden suhteen. »Magneettiset navat, veden muodostuminen vedystä ja hapestä, se tosiasia että Hegel on kuollut ja herra Dühring elää, pätevät riippumatta minun tai toisten yksityisten ihmisten kokemuksesta, jopa riippumatta herra Dühringin kokemuksesta niin pian kuin hän nukahtaa vanhurskaan uneen. Mutta puhtaassa matematiikassa ymmärrys ei suinkaan askartele pelkästään omilla luomuksillaan ja kuvitelmillään. Luvun ja kuvion käsitteet on otettu todellisesta maailmasta eivätkä ne ole tulleet mistään muualta. Ne kymmenen sormeaa, joilla ihmiset ovat oppineet laskemaan, siis oppineet suorittamaan ensimmäisen aritmeettisen toimituksen, ovat kaikkea muuta kuin järjen vapaata luomusta. Laskemiseen ei tarvita vain laskettavia kohteita, vaan myös kyky erottaa näitä esineitä tarkasteltaessa niiden lukumäärä kaikista muista ominaisuuksista — ja tämä kyky on pitkän historiallisen kokemukseräisen kehityksen tulos. Kuten luvun käsite, on myös kuvion käsite yksinomaan ulkomaailmasta lainattu eikä syntynyt päässä puhtaasta ajattelusta. Täytyi olla olemassa olioita, joilla oli hahmo ja joiden hahmoja vertailtiin, ennen kuin voitiin tulla kuvion käsitteeseen. Puhtaan matematiikan kohteena ovat todell-

lisen maailman tilavuusmuodot ja määrälliset suhteet, siis sangen reaalin aines. Se, että tämä aines esiintyy erittäin abstraktissa muodossa, voi vain heikosti kätkeä sen alkuperän, jona on ulkoinen maailma. Jotta näitä muotoja ja suhteita voitaisiin tutkia puhtaina, on ne kuitenkin täysin erotettava sisällöstään, sisältö on samantekevänä sivuutettava; ja näin saadaan pisteet ilman ulottuvuuksia, viivat ilman leveyttä ja korkeutta, a ja b ja x ja y , vakiot ja muuttuvat suureet, ja vasta sitten, aivan viimeksi päästään ymmärryksen omiin vapaisiin luomuksiin ja kuvitelmiin, nimittäin imaginaarisiin suureisiin. Myös matemaattisten suureiden näennäinen johtaminen toisistaan ei todista niiden apriorisesta alkuperästä, vaan ainoastaan niiden rationaalisesta keskinäisyhteydestä. Ennen kuin päädyttiin siihen ajatukseen, että sylinterin *muoto* voidaan johtaa suorakaiteen kääntymisestä sivunsa ympäri, täytyi tutkia suuri määrä todellisia suorakaiteita ja sylintereitä, olkoot ne muodoltaan kuinka epätäydellisiä tahansa. Samoin kuin kaikki muutkin tieteet on matematiikkakin syntynyt ihmisten *tarpeista*: maan pinta-alan ja astioiden tilavuuden mittaamisesta, ajanlaskusta ja mekaniikasta. Mutta kuten kaikilla ajattelun alueilla tietyllä kehitystasolla irrottavat todellisesta maailmasta abstrahoidut lait todellisesta maailmasta, asettuvat sitä vastaan ikään kuin ne olisivat itsenäisiä, ulkoapäin tulleita lakeja, joita maailman on noudatettava. Näin on laita yhteiskunnassa ja valtiossa, näin eikä millään muulla tavalla *sovelletaan* maailmaan myöhemmin *puhdasta* matematiikkaa, vaikka se onkin otettu juuri tästä maailmasta ja esittää vain tietyn osan sen kokoonpanon muodoista — ja nimenomaan *vain tämän vuoksi* on ylipäänsä sovellettavissa.

Mutta samoin kuin herra Dühring kuvittelee voivansa matemaattisista aksiomeista, jotka »myöskään puhtaasti loogiselta kannalta eivät kykene perusteluun eivätkä sitä tarvitsekaan», ilman minkäänlaista kokemuseräistä lisäystä johtaa koko puhtaan matematiikan ja sitten soveltaa sitä maailmaan, niin aivan samoin hän kuvittelee voivansa tuottaa omasta päästään ensiksi olemisen perusmuodot, kaiken tiedon yksinkertaiset perusosat, filosofian aksiomit, johtamaan näistä koko filosofian

eli maailmanskematiikan ja sitten korkeimman omakätisesti pakottaa tämän teelmänsä luonnolle ja ihmiskunnalle. Ikävä vain, että luonto ei lainkaan, ja ihmiskuntakin vain hyvin, hyvin vähäiseltä osaltaan muodostuu Manteuffelin Preussista sellaisena kuin se oli vuonna 1850¹³⁰.

Matemaattiset aksiomit ovat ilmaus siitä varsin niukasta ajatussisällöstä, joka matematiikan on pakko lainata logiikalta. Ne voidaan palauttaa kahdeksi:

1. Kokonainen on suurempi kuin osa. Tämä lause on puhdas tautologia, sillä määrällinen mielle »osasta» liittyy jo etukäteen tietyllä tavalla mielteeseen »kokonaisesta», nimittäin siten, että »osa» ilmaisee jo ilman muuta sen, että määrällinen »kokonainen» muodostuu useammista määrällisistä »osista». Siten, että niin sanottu aksioimi toteaa tämän nimenomaisesti, emme pääse askeltakaan edemmäksi. Tämä tautologia voidaan jopa eräällä tavalla *todistaa*, kun sanotaan: kokonainen on se, mikä muodostuu useammista osista; osa on se, joka useana muodostaa kokonaisen, siispä osa on kokonaista pienempi — ja tällöin toistamisen tyhjiys tuo sitäkin voimakkaammin esiin sisällön tyhjiyden.

2. Jos kaksi suuretta ovat yhtä suuret kuin kolmas, ovat ne keskenäänkin samansuuruiset. Tämä lause on, kuten jo Hegel on osoittanut, päätelmä, jonka paikkansapitävyyden takaa logiikka¹³¹, joka siis on todistettu, vaikkakin tosin puhtaasti matematiikan ulkopuolella. Muut aksiomit yhtäläisyydestä ja erilaisuudesta ovat vain tämän päätelmän pelkkiä loogisia laajennuksia.

Nämä laihat lauselmat eivät saa houkutelukseksi kissaa pois uunin päältä enempää matematiikassa kuin missään muuallakaan. Päästäksemme eteenpäin meidän täytyy ottaa esiin todelliset suhteet, todellisista esineistä otetut suhteet ja tilavuusmuodot. Mielteet viivoista, pinnoista, kulmista, monikulmioista, kuutioista, palloista jne. on kaikki lainattu todellisuudesta ja tarvitaan ainoiten annos naiivia ideologiaa uskoakseen matemaatikkojen väitettä, että ensimmäinen viiva on syntynyt pisteen liikunnasta avaruudessa, ensimmäinen pinta viivan liikunnasta, ensimmäinen kappale pinnan liikunnasta jne. Jo kieli kapinoi tätä vastaan. Kolmiulotteista matemaattista

kuviota nimitetään kappaleeksi, corpus solidum, siis latinan kielessä jopa aivan käsinkosketeltavaksi kappaleeksi; sillä on siis nimi, joka ei suinkaan ole järjen vapaan kuvittelun tuote, vaan vankasta todellisuudesta lainattu.

Mutta miksi nämä kaikki seikkaperäisyydet? Sen jälkeen kun herra Dühring on sivuilla 42 ja 43¹³² innoissaan ylistänyt puhtaan matematiikan riippumattomuutta kokemuksen maailmasta, sen apriorisuutta, sitä, että se askarteleo vain järjen omilla vapailia luomuksilla ja kuvitelmailia, sanoo hän sivulla 63:

»Jää nimittäin helposti huomaamatta, että nuo matemaattiset elementit (luku, suure, aika, avaruus ja geometrinen liike) ovat vain muotonsa puolesta ideaalisia... Absoluuttiset suureet ovat sen tähden jotain kauttaaltaan kokemusperäistä, kuuluivatpa ne mihin sukuun tahansa... »Matemaattiset kaaviot sallivat kuitenkin tällaisen kokemuksesta erillisen ja kuitenkin riittävän luonnehdinnan»,

mikä pätee suuremmissa tai pienemmissä määrin jokaiseen abstraktioon nähden, muttei mitenkään todista, että niitä ei olisi abstrahoitu todellisuudesta. Maailmanskematiikassa puhdas matematiikka on puhtaan ajattelun tulos; luonnonfilosofiassa se on jotain kauttaaltaan kokemusperäistä, ulkoisesta maailmasta otettua ja sitten siitä irrotettua. Mitä meidän nyt pitää uskoa?

IV. MAAILMANSKEMATIikka

»Kaikenkäsittävä oleminen on ainut. Itseriittoisuudessaan ei sillä ole mitään rinnallaan eikä yläpuolellaan. Toisen olemisen sijoittaminen sen rinnalle merkitsisi sen tekemistä siksi, mitä se ei ole, nimittäin jonkin laajemman kokonaisuuden osaksi tai kappaleeksi. Kun me levitämme yhtenäiset ajatuksemme samalla lailla ikään kuin kehyksiksi, ei millään, minkä täytyy sisältyä tähän ajatusykyteen, voi olla kaksinaisuutta itsessään. Mutta tästä ajatusykydestä ei myöskään voi ottaa mitään pois... Kaiken ajattelun olemuksena on tajunnan elementtien yhdistäminen ykseydeksi... Se on kokoonpanon ykseyskohta, jonka kautta jakamaton maailmankäsitys on syntynyt, ja universumi, kuten jo sana osoittaa, tiedostetaan joksikin, jossa kaikki on yhdistynyt ykseydeksi.»

Näin herra Dühring. Hän soveltaa ensi kerran tässä matemaattista metodia:

»Jokainen kysymys on ratkaistava *aksiomaattisesti* yksinkertaisten perusmuotojen avulla, ikään kuin olisi kyse yksinkertaisista... matematiikan perusväittämistä».

»Kaikenkäsittävä oleminen on ainut». Jos tautologia, yksinkertainen sen toistaminen predikaatissa, mikä subjektissa jo on sanottu — jos se on aksiomi, niin meillä on tässä aksiomi kaikkein puhtaimmassa muodossaan. Subjektissa herra Dühring sanoo meille, että oleminen käsittää kaiken, ja predikaatissa hän väittää säikkymättä, että siinä tapauksessa sen ulkopuolella ei ole mitään. Mikä jättiläismäinen »järjestelmää luova ajatus!»

»Järjestelmää luova», todellakin. Ennen kuin olemme edenneet kuuttakaan riviä, on herra Dühring muuttanut olemisen *ainouden* yhtenäisen ajatuksemme välityksellä sen *ykseydeksi*. Koska kaiken ajattelun olemuksena on yhdistäminen ykseydeksi, on oleminen silloin, heti kun sitä ajatellaan, ajateltu yhtenäiseksi, *maailmankäsite* on jakamaton; ja koska ajateltu oleminen, maailmankäsite on yhtenäinen, silloin on todellinen oleminenkin, todellinen maailma jakamaton ykseys. Ja näin ollen

»tuonpuoleisuuksille ei enää ole mitään tilaa niin pian kuin henki kerran on oppinut käsittämään olemisen samanlaatuisessa universaalisuudessaan».

Kas siinä sotaretki, jonka rinnalla Austerlitz ja Jena, Königgrätz ja Sedan¹³³ häviävät täysin. Parissa lauseessa, tuskin sivullakaan, heti kun olemme panneet ensimmäisen aksiomin liikekannalle, olemme jo kumonnet, poistaneet, tuhonneet kaikki tuonpuoleisuudet, jumalan, taivaalliset sotajoukot, helvetin, kiirastulen ja sielun kuolemattomuuden.

Miten tulemme olemisen ainoudesta sen ykseyteen? Siten, että yleensä miellämme olemisen. Heti kun pingotamme yhtenäisen ajatuksemme ikään kuin kehykseksi olemisen ympärille, muuttuu ainoa oleminen ajatuksissa yhtenäiseksi, se muuttuu ajatusyhteydeksi; sillä *kaiken* ajattelun olemuksena on tajunnan elementtien yhdistäminen ykseydeksi.

Tämä viimeinen lause on yksinkertaisesti väärä. Ensinnäkin ajattelu on yhtä hyvin tajunnan kohteiden purkamista osiinsa kuin yhteenkuuluvien osien yhdistä-

mistä ykseydeksi. Ilman analyysiä ei ole mitään synteesiä. Toiseksi, ajattelu voi tekemättä pahoja virheitä koota ykseydeksi vain niitä tajunnan aineksia, joissa tai joiden reaalisisä esikuvissa tuo ykseys *on jo ollut olemassa*. Jos yhdistän kenkäharjan imettäväisen yhteyteen, ei se tästä vielä suinkaan saa maitorauhasia. Olemisen ykseys, toisin sanoen se, mikä antaa oikeutuksen olemisen ymmärtämiselle ykseydeksi, on siis juuri se, mikä oli todistettava, ja kun herra Dühring vakuuttaa meille, että hän ajattelee olemisen ykseydeksi eikä esimerkiksi kakseudeksi, sanoo hän meille vain oman mielipiteensä, joka ei muita velvoita.

Jos haluamme esittää hänen ajatuksenjuoksunsa puhtaassa muodossaan, on se tällainen: Minä aloitan olemisesta. Ajattelen siis olemisen mielessäni. Olemisen ajatus on yhtenäinen. Mutta ajatuksen ja olemisen on oltava sopusoinnussa keskenään, vastata toinen toisiaan, »peittää toisensa». Siispä oleminen on todellisuudessakin yhtenäinen. Ei siis ole mitään »tuonpuoleisuuksia». Mutta jos herra Dühring olisi puhunut näin avoimesti sen sijaan että antoi meille yllä esitettyjä oraakkelin vastauksia, olisi ideologia tullut selvästi esiin. Yritys ajatuksen ja olemisen samaisuuden avulla todistaa jonkin ajatustuloksen reaalisuus, se juuri oli yksi... jonkun Hegelin hulluimmista kuumehoureista.

Herra Dühring ei olisi tunkenut spiritualisteja takaisin edes sormen leveyden vertaa siinäkin tapauksessa että koko hänen todistelunsa olisi ollut oikea. Spiritualistit vastaavat hänelle lyhyesti: maailma on myös meille jakamaton; jako tämän- ja tuonpuoleiseen on olemassa vain erityisen maallisen, perisyntin vaivaaman katsantokantamme puitteissa; itsessään ja itseään varten, ts. jumalassa, koko oleminen on yksi ainoa. Ja he tulevat seuraamaan herra Dühringiä hänen rakkaille toisille taivaankappaleilleen ja näyttämään hänelle yhden tai useamman, joilla ei ole sattunut syntiinlankeemusta, joilla ei siis vallitse tämän- ja tuonpuoleisen vastakkaisuutta ja maailman yhtenäisyys on uskonkappale.

Huvittavinta asiassa on, että todistaakseen olemisen käsitteen perusteella, ettei jumalaa ole olemassa, käyttää herra Dühring ontologista todistusta jumalan olemassa-

olosta. Tämä kuuluu: Kun me ajattelemme jumalaa, ajattelemme häntä kaikkien täydellisyyksien kokonaisuutena. Mutta kaikkien täydellisyyksien kokonaisuuteen kuuluu ennen kaikkea olemassaolo, sillä olematon olio on välttämättä epätäydellinen. Jumalan täydellisyyksiin meidän pitää siis lukea myöskin olemassaolo. Siis jumalan täytyy olla olemassa.— Täsmälleen tällä tavoin herra Dühring järkeilee: Kun ajattelemme olemista, ajattelemme sen *yhtenä* käsitteenä. Mikä on koottu yhteen käsitteeseen, se on yhtenäistä. Oleminen ei siis vastaisi olemisen käsitettä, jos se ei olisi yhtenäinen. Siksi olemisen täytyy olla yhtenäinen. Siis ei ole mitään jumalaa jne.

Kun puhumme *olemisesta* ja *vain* olemisesta, voi ykseys olla vain sitä, että kaikki ne oliot, joista on kyse, *ovat*, ovat olemassa. Ne on käsitetty yhdeksi vain tämän olemisen ykseydessä eivätkä missään muussa, ja yleinen lausuma, että ne kaikki *ovat*, ei voi antaa niille muita yhteisiä tai erilaisia ominaisuuksia, päinvastoin se sulkee kaikki senkaltaiset toistaiseksi pois käsittelystä. Sillä niin pian kuin loittonemme millimetrinkin verran siitä yksinkertaisesta perustosiasta, että kaikille näille olioille on yhteistä oleminen, alkavat näiden olioiden *erilaisuudet* astua silmiemme eteen, ja siitä, että kaikille niille on yhtä lailla annettu ominaisuudeksi pelkkä olemassaolo, emme voi vielä päätellä, olisivatko nuo erot siinä, että toiset ovat valkeita, toiset mustia, toiset elollisia, toiset elottomia, toiset jotain tämän-, toiset jotain tuonpuoleista.

Maaailman ykseys ei ole sen olemisessa, vaikka sen oleminen on yksi sen ykseyden edellytys, sillä täytyyhän maailman ensin *olla* ennen kuin se voi olla *yksi*. Oleminen on yleensäkin avoin kysymys siitä rajasta alkaen jolla meidän näköpiirimme loppuu. Maailman todellinen ykseys on sen materiaalisuudessa, ja tämän on todistanut filosofian ja luonnontieteen pitkä ja vaivalloinen kehitys eivätkä suinkaan pari silmänkääntäjän lausepartta.

Seuratkaamme edelleen tekstiä. *Oleminen*, jolla herra Dühring meitä viihdyttää, ei

»ole se puhdas oleminen, joka on itsensä kaltainen ja jolta tulisi puuttua kaikki erityiset määreet, ja joka itse asiassa edustaa vain ajatuksellisen *et-minkään* eli ajatuksettomuuden vastinetta».

Mutta hyvin pian tulemme kuitenkin näkemään, että herra Dühringin maailma sittenkin alkaa olemisesta, josta puuttuu kaikki sisäinen erilaisuus, kaikki liike ja muutos, ja joka siis itse asiassa on vain ajatuksellisen ei-minkään vastine, siis todellinen ei-mikään. Vasta tästä *olemisesta-ei-mistään* kehittyy nykyinen erilaistunut, vaihtelevainen, kehitystä, *tulemista* edustava maailman-tila; ja vasta sen jälkeen kun olemme tämän ymmärtäneet, tulemme siihen, että myöskin tämän ikuisen muutoksen alaisina

»säilytämme itselleen identtisen universaalisen olemisen käsitteen».

Meillä on siis nyt olemisen käsite korkeammalla asteella, jolloin siihen sisältyy sekä pysyvyys että muutos, sekä oleminen että tuleminen. Näin pitkälle päästyämme havaitsemme, että

»suku ja laji, ylimalkaan yleinen ja erityinen ovat yksinkertaisimpia erilaistamisen keinoja, joita ilman olioiden luonnetta ei voi ymmärtää».

Nämä ovat kuitenkin *laadun* erilaistamisen keinoja. Kun olemme käsitelleet näitä, menemme eteenpäin:

»Sukuja vastassa on suureen käsite sellaisena samanlaatuisena jossa ei enää ole mitään lajieroavuuksia»;

eli toisin sanoen *laadusta* me siirrymme *määrään*, ja tämä on aina »mitattavissa».

Verratkaamme nyt tätä »yleisten vaikutuskaavojen terävää erottelua» ja niiden »todella kriittistä näkökantaa» jonkun Hegelin vaikeasti sulatettaviin ajatuksiin, tulkittomuuksiin ja kuumehoureisiin. Havaitsemme, että Hegelin logiikka alkaa *olemisesta* — aivan kuten herra Dühringillä; että oleminen osoittautuu *ei-miksikään*, kuten herra Dühringillä; että tästä oleminen-ei-mikään kaksoisparista siirrytään *tulemiseen*, jonka tuloksena on olemassaolo, ts. korkeampi, täyteläisempi olemisen muoto — aivan kuten herra Dühringillä. Olemassaolo johtaa *laatuun*, laatu *määrään* — aivan kuten herra Dühringillä. Ja jotta mitään olennaista ei puuttuisi, kertoo herra Dühring meille eräessä toisessa yhteydessä:

»Aistimattomuuden valtakunnasta siirrytään aistimuksien valtakuntaan kaikesta määrällisestä vähittäisyydestä huolimatta vain *laadullisella hyppäyksellä*, josta... voimme väittää, että se eroaa loputtomasti yhden ja saman ominaisuuden pelkistä asteittaisuudesta.»

Tämähän on juuri Hegelin mittasuhteiden solmulinja, jossa pelkkä määrällinen lisäys tai vähennys aiheuttaa määrättyjen solmupisteiden kohdalla *laadullisen hyppäyksen*, esimerkiksi vettä lämmitettäessä tai jäädytettäessä, jolloin kiehumis- ja jäätymispiste ovat solmuja, joissa tapahtuu — normaalipaineen vallitessa — hyppäys uuteen aineen olotilaan, jossa siis määrä muuttuu laaduksi.

Meidänkin tutkimuksemme on yrittänyt päästä juuriin saakka, ja Dühringin juuriin menevän peruskaavan juuriksi havaitsemme nyt... jonkun Hegelin »kuumehoureet», Hegelin »Logiikan» kategoriat (ensimmäinen osa, oppi olemisesta)¹³⁴, ankaran vanhahegeliläisessä »seuramusjärjestyksessä» ja miltei ilman yritystäkään peittää kirjallinen varkaus!

Ja tyytymättä siihen, että on näpistänyt sättimältänsä edeltäjältään koko tämän olemisen skematiikan, on herra Dühringillä, sen jälkeen kun itse on esittänyt edellä mainitun esimerkin määrän hyppäyksellisestä muuttumisesta laaduksi, julkeutta sanoa Marxista:

»Kuinka koomiselta kuulostaakaan esimerkiksi» (Marxin) »vetoaminen Hegelin *sekavaan utukuvitelmaan* siitä, että määrä muuttuist laaduksi!»

Sekava utukuvitelma! Kuka tässä muuttuu toiseksi, ja kuka tässä kuulostaa koomiselta, herra Dühring?

Kaikki nämä kauniit pikkujutut ovat siis kaikkea muuta kuin »aksiomaattisesti ratkaistuja», niin kuin niiden piti olla. Ne on yksinkertaisesti otettu ulkoa, ts. Hegelin »Logiikasta», ja vieläpä siten, ettei koko luvussa ole edes minkäänlaisen sisäisen keskinäisyyhteyden varjoa, sikäli kun sitäkään ei ole lainattu Hegeliltä. Kokonaisuus muuttuu loppujen lopuksi sisällyksettömäksi viisasteluksi avaruudesta ja ajasta, pysyvyydestä ja muutoksesta.

Olemisesta Hegel siirtyy olemukseen, dialektiikkaan. Siinä hän käsittelee refleksiomääreitä, niiden sisäisiä *vastakohtia* ja ristiriitoja, kuten esimerkiksi positiivista ja negatiivista; sen jälkeen hän tulee *kausaliteettiin* eli syyn ja vaikutuksen suhteeseen, ja päättää *välttämättömyydellä*. Juuri näin menettelee herra Dühringkin. Mitä Hegel nimittää opiksi olemuksesta, sen herra Dühring kääntää »olemisen loogiseksi ominaisuudeksi». Nämä koostuvat kuitenkin ennen kaikkea »voimien antagonismita», *vastakohdista*. Herra Dühring sitä vastoin kiistää jyrkästi ristiriidan; palaamme myöhemmin tähän aiheeseen. Sitten hän siirtyy *kausaliteettiin* ja tästä *välttämättömyyteen*. Kun herra Dühring sanoo itsestään:

»Me, jotka emme filosofoi *häkistä*,

niin hän varmaankin tarkoittaa, että hän filosofoi *häkissä*, nimittäin Hegelin kategoriain kaavaopin häkissä.

V. LUONNONFILOSOFIA. AIKA JA AVARUUS

Tulemme nyt *luonnonfilosofiaan*. Täällä herra Dühringillä on taas kaikki syyt olla tyytymätön edeltäjiinsä.

Luonnonfilosofia »vajosi niin syvälle, että siitä tuli tolkutonta, tietämättömyydelle perustuvaa törkyrunoutta» ja se »joutui jonkun Schellingin ja hänen kaltaistensa, absoluutin pappeudella keinotekvien ja yleisöä mystifioivien sälien prostituoidun filosofoinnin kohteeksi». Väsymys on pelastanut meidät näistä »epämuodostumista», mutta se on tähän mennessä tehnyt tilaa vain »ryhdittömyydelle»; »ja mitä suureen yleisöön tulee, on tunnettua, miten suuremman puoskarin poistuminen antaa usein pienemmälle, mutta ammattinsa taitavalle seuraajalle vain tilaisuuden toistaa kaikki suuremman tuotteen uudella nimilapulla». Luonnontutkijoilla itsellään on varsin vähän »halua lentää maailmaa syleilevien aatteiden valtakuntaan» ja teorian alalla he lankeavat sen vuoksi pelkkiin »häतिकöityihin, sekaviin ennakkopäätelmiin».

Pelastuksen tarve on täällä pakottava, ja onneksi herra Dühring onkin läsnä.

Voidaksemme arvioida oikein nyt seuraavat paljastukset maailman kehittymisestä ajassa ja sen rajallisuudesta avaruudessa, täytyy meidän taas palata eräisiin »maailmanskematiikan» kohtiin.

Olemiselle, taaskin yhtäpitävästi Hegelin kanssa (»Ensyklopedia», 93.§) katsotaan ominaiseksi äärettömyys — jota Hegel nimittää *huonoksi* äärettömyydeksi¹³⁵ — ja sitten tutkitaan tätä äärettömyyttä.

»*Ristiriidattomaksi* ajateltavissa olevan äärettömyyden selvin muoto on lukujen rajaton lisääntyminen lukusarjassa... Samoin kuin voimme lisätä jokaiseen lukuun vielä yksikön, ilman että koskaan loppuisi mahdollisuus jatkaa laskemista, samoin liittyy myös jokaiseen olemisen tilaan uusi tila, ja äärettömyys on näiden tilojen rajatonta tuottamista. Tällä *tarkoin ajatellulla* äärettömyydellä on sen vuoksi myöskin vain yksi ainoa perusmuoto ja yksi ainoa suunta. Vaikka ajatuksemme voi yhtä hyvin kaavailla myöskin muuttuvien tilojen lisäämisen päinvastaiseen suuntaan, on tuo taaksepäin jatkuva äärettömyys kuitenkin vain hätiköity mielikuvitusrakennelma. Kun sen nimittäin todellisuudessa pitäisi käydä *päinvastaiseen* suuntaan, on sillä jokaisessa tilassaan takanaan ääretön lukusarja. Mutta täten oltaisiin tultu lasketun äärettömän lukusarjan ristiriitaan, mitä ei voida sallia, ja näin osoittautuu järjettömäksi se, että oletettaisiin äärettömyydelle vielä toinenkin suunta.»

Ensimmäisenä johtopäätöksenä tästä äärettömyyden käsityksestä on se, että syiden ja seurausten ketjulla on kerran maailmassa pitänyt olla jokin alku:

»Toisiinsa jo muka liittyneiden ja siis järjestäytyneiden syiden ääretöntä määrää ei voida ajatella edes siksi, että tämä edellyttäisi lukemattoman määrän lasketuksi».

On siis todistettu, että on olemassa *lopullinen syy*.
Toinen johtopäätös on

»määrätyn paljouden laki: jonkun todellisen suvun identtisten yksikköjen kasaaminen on ajateltavissa vain määrätyn luvun muodostamisena». Paitsi sitä, että olemassaolevan taivaankappaleiden lukumäärän pitää kunakin ajaukohtana olla itsessään määrätty, pitää myös kaikkien maailmassa olevien pienimpienkin itsenäisten materianosien kokonaisluvun olla määrätty. Viimeksi mainittu välttämättömyys on se todellinen syy, jonka tähden mitään yhdistymää ei voida ajatella ilman atomia. Kaikella todellisella ositettavuudella on ja täytyy aina olla äärellinen määritteisyys, jotta lasketun äärettömän määrän ristiriitaa ei pääsisi syntymään. Samalta perustalta lähtien täytyy myöskin maapallon auringon ympäri tekemien kierrosten lukumäärän olla määrätty, vaikka emme sitä voikaan ilmoittaa, ja lisäksi kaikilla jaksoittaisilla luonnontapahtumilla on täytynyt olla jokin alku, ja luonnon kaikilla toisiaan seuraavilla erilaisuuden muodostumisilla, kaikella moninaisuudella, täytyy olla juurensa jossakin *itsensä kaltaisessa tilassa*. Tämä tila on ilman ristiriitaa saattanut olla olemassa ikuisista

ajoista alkaen, mutta tämäkin käsitys olisi mahdoton, jos aika itsessään koostuisi reaalista osista eikä olisi meidän ymmärryksemme mahdollisuuksien ajatuksellisen sijoittelun mielivaltaisesti jakama. Toisin on asianlaita reaalisen ja itsessään erilaisen ajan sisällön suhteen; tämä ajan todellinen täyttyminen toisistaan erotettaviksi muodostuneilla tosiseikoilla ja tämän alueen olomuodot kuuluvat erotettavuutensa takia nimenomaan laskettavissa oleviin. Kuvitelkaamme sellainen tila, jossa ei ole muutoksia, ja joka itsensä kaltaisuudessaan ei ilmennä toisiaan seuraavia erilaisuuksia. Tällaisissa tapauksissa muuttuu myös erityisempi ajan käsite yleisemmäksi olemisen ideaksi. Mitä tyhjän keston kasautuminen merkitsisi, sitä ei lainkaan voi käsittää.

Näin herra Dühring. Hän tuntee itsensä melkoisen ylpeäksi näiden keksintöjen merkityksestä. Ensin hän lausuu toivomuksen, ettei niitä »ainakaan pidettäisi vähäarvoisina totuuksina» mutta myöhemmin sanoo:

»Muistettakoon ne *mitä yksinkertaisimmat* otteet, joilla me olemme edes auttaneet äärettömyyskäsitteet ja niiden kritiikin *tähän asi* *tuntemattomaan kantavuuteen...* nuo nykyisen terävöittämisen ja syventämisen kautta niin *yksinkertaisesti* hahmottuneet universaalisen avaruus- ja aikakäsityksen ainekset».

Me olemme edesauttaneet! Nykyinen syventäminen ja terävöittäminen! Keitä olemme »me» ja mihin nykyi-
kamme sijoittuneeka? Kuka syventää ja terävöittää?

»Teesi. Maailmalla on alkunsa ajassa, ja avaruudessa se on myöskin suljettu rajojen sisälle.— Todistus: Tosiaankin jos oletetaan, ettei maailmalla ole mitään alkua ajassa, on jokaisena annettuna hetkenä kulunut kokonainen ikuisuus ja maailmassa on siis esiintynyt ääretön sarja toisiaan seuraavia olioiden olotiloja. Nyt on jonkin sarjan äärettömyys juuri sitä, ettei sitä voi koskaan päättää mikään lopuksi seuraava synteesi. Siispä kulunut päättymätön maailmansarja on mahdoton, ja näin ollen maailman alku on sen olemassaolon välttämätön ehto, mikä ensiksi oli todistettava.— Toista tapausta tarkasteltaessa olettakaamme taas päinvastoin, että maailma on samanaikaisesti olemassaolevien olioiden ääretön annettu kokonaisuus. Mutta sellaisen määrän suuruutta, joka ei ole kaiken havainnoinnin tiettyjen rajojen sisäpuolella, emme voi ajatella millään muulla tavalla kuin vain osien synteessin kautta, ja tuollaisen määrän kokonaisuutta voidaan ajatella vain loppuun viedyn synteessin tai yksikön toistetun itseensä lisäämisen tuloksena. Jotta maailma, joka täyttää kaiken avaruuden, voitaisiin ajatella kokonaisuudeksi, pitäisi tämän mukaisesti äärettömän maailman osien suksessiivinen synteesi katsoa loppuun viedyksi, ts. pitäisi katsoa loputtoman ajan kuluneeksi kaikkien yhtä aikaa olevien olioiden laskemisessa, mikä on mahdotonta. Tämän mu-

kaisesti todellisten olioiden ääretöntä yhteenliittymää ei voida pitää määrättyinä kokonaisuutena eikä myöskään *samanaikaisesti* annettuna. Maailma ei siis avaruudellisen ulottuvuutensa puolesta ole ääretön vaan rajoihinsa suljettu, mikä toiseksi» (oli todistettava).

Nämä lauseet on kirjaimelleen kopioitu eräästä hyvin tunnetusta kirjasta, joka ilmestyi ensi kertaa vuonna 1781 ja jonka nimenä on: »Puhtaan järjen kritiikki», kirjoittanut *Immanuel Kant*. Sieltä jokainen voi lukea ne ensimmäisen osan toisen jakson toisen kirjan toisen pääkappaleen toisesta pykälästä: Puhtaan järjen ensimmäinen antinomia¹³⁶. Herra Dühringille kuuluu näin ollen vain se kunnia, että hän on liimannut erääseen Kantin esittämään ajatukseen *nimen* »määrätyn paljouden laki» sekä tehnyt sen keksinnön, että oli kerran aika, jolloin ei vielä ollut mitään aikaa, mutta maailma toki oli. Mitä kaikkeen muuhun tulee, siis kaikkeen siihen, mikä herra Dühringin väitteissä vielä on järkevää, niin »me» on... Immanuel Kant, ja »nykyhetki» on vain yhdeksänkymmentäviisi vuotta vanha. Todellakin »erittäin yksinkertaista!» Merkittävää »tähän asti tuntematonta kantavuutta!»

Mutta Kant ei lainkaan väitä edellä mainittujen väitteiden saaneen hänen todistelunsa ansiosta tyhjentyvän vastauksen. Aivan toisin: rinnakkaisella sivulla hän väittää ja todistaa päinvastaista: ettei maailmalla ole mitään alkua ajassa eikä mitään loppua avaruudessa. Ja antinomian, ratkaisemattoman ristiriidan, Kant näkee-kin nimenomaan siinä, että toinen on yhtä hyvin todistettavissa kuin toinen. Vähäisemmän kaliiperin ihmiset olisivat ehkä ruvenneet hieman arvelemaan sen johdosta, että »joku Kant» kohtasi tässä ratkaisemattoman vaikeuden. Mutta näin ei menettele meidän »perusteitaan myöten omaperäisten johtopäätösten ja katsomusten» kyhääjämme: hän kopioi pikkutarkasti sen, mikä Kantin antinomiasta hänelle kelpaa, ja lopun nakkaa sivuun.

Asia itse ratkeaa sangen yksinkertaisesti. Ikuisuus ajassa, äärettömyys avaruudessa on jo ennakolta ja sanojen merkityksen mukaan yksinkertaisesti sitä, ettei *mihinkään* suuntaan ole loppua, ei eteen- eikä taaksepäin, ei ylös- eikä alaspäin, ei oikealle eikä vasemmalle. Tämä

äärettömyys on jotain täysin muuta kuin päättymättömän sarjan äärettömyys, sillä sarja alkaa aina ennakkolta ykkösellä, ensimmäisellä jäsenellä. Tämän sarjakuvitelman soveltumattomuus kohteeseemme käy heti ilmi kun yritämme soveltaa sitä avaruuteen. Päättymätön sarja sovellettuna avaruuteen on määrätystä pisteestä määrätynsuuntaisesti etenevä ääretön viiva. Onko avaruuden äärettömyys tullut tämän kautta vähimmässäkään määrin ilmaistuksi? Päinvastoin, tarvitaan ainakin kuusi tästä pisteestä kolmeen vastakkaiseen suuntaan vedettyä viivaa jotta voitaisiin käsittää paikan ulottuvuudet; ja näitä ulottuvuuksia meillä olisi tämän mukaan kuusi. Kant ymmärsi tämän niin hyvin, että hän siirsi lukusarjansa vain epäsuorasti, kiertoteitse kysymykseen maailman avaruudellisuudesta. Herra Dühring sitä vastoin pakottaa meidät hyväksymään kuusi ulottuvuutta avaruudessa, mutta heti tämän jälkeen hän ei löydä kyllin vahvoja sanoja ilmaistakseen suuttumustaan Gaussin matemaattisen mystisyyden johdosta, tämä kun ei tahtonut tyytyä avaruuden tavallisiin kolmeen ulottuvuuteen.¹³⁷

Aikaan sovellettuna on molempiin suuntiin loputtomalla viivalla tai yksikkösarjalla tietty kuvaannollinen merkitys. Mutta jos kuvittelemme ajan *ykkösestä* alkaen lasketuksi tai määrätystä *pisteestä* alkavaksi viivaksi, sanomme samalla jo etukäteen, että ajalla on alku: me edellytämme juuri sen, mikä meidän pitäisi todistaa. Annamme ajan äärettömyydelle yksipuolisen, puolinaisen luonteen; mutta yksipuolinen, puolinainen äärettömyys on sekin ristiriita itsessään, »ristiriidattomaksi ajattelun äärettömyyden» suora vastakohta. Selviämme tästä ristiriidasta vain olettamalla, että se yksikkö, josta sarjan laskemisen aloitamme, se piste, josta alkaen mittaamme edelleen viivaa, on mielivaltainen ykkönen sarjassa, mielivaltainen piste viivassa, joten viivalle tai sarjalle on samantekevää, mihin kohtaan sen sijoitamme.

Entä »lasketun päättymättömän lukusarjan» ristiriita? Meillä on tilaisuus tutkia sitä lähemmin heti, kun herra Dühring on esittänyt meille sen tempun, että laskee *tämän päättymättömän sarjan*. Kun hän on saanut lasketuksi — ∞ :stä (miinus äärettömästä) nollaan, voi hän tulla uudelleen esiin. Onhan selvää, että mistä ta-

hansa hän alkaneekaan laskemisensa, jättää hän aina taakseen päättymättömän sarjan ja sen mukana tehtävän, joka hänen pitäisi ratkaista. Kääntäköön hän vain päättymättömän sarjansa $1 + 2 + 3 + 4...$ ympäri ja yrittäköön laskea päättymättömästä päästä takaisin ykköseen; tämä on silmin nähden sellaisen miehen yritys joka ei ensinkään ymmärrä, mistä on kysymys. Enemmänkin. Kun herra Dühring väittää, että kuluneen ajan päättymätön sarja on laskettu, väittää hän tällöin, että ajalla on ollut alku; muutenhan ei hän ylimalkaan voisi aloittaa »laskemista». Taaskin hän siis salaa kääntää edellytykseksi sen, mitä hänen piti todistaa. Lasketun päättymättömän sarjan mielle, toisin sanoen maailman käsittävä Dühringin esittämä määrätyn lukumäärän laki on siis *contradictio in adjecto**, sisältää ristiriidan, ja vieläpä järjettömän ristiriidan.

Onhan selvää: äärettömyys, jolla on loppu muttei alkua, ei ole yhtään enempää tai yhtään vähempää ääretön kuin sekään, jolla on alku muttei loppua. Vähäisimmänkin dialektisen näkemyksen olisi pitänyt sanoa herra Dühringille, että alku ja loppu kuuluvat välttämättä yhteen kuten pohjois- ja etelänapa, ja jos loppu jätetään pois, tulee alusta loppu, se *ainoa* loppu, joka sarjalla on, ja päinvastoin. Koko erehdys olisi mahdoton ilman matemaatikkojen tapaa käytellä päättymättömiä sarjoja. Kun matematiikassa on pakko lähteä määrätystä, äärellisestä jotta päädyttäisiin epämääräiseen, äärettömään, niin kaikkien matemaattisten sarjojen, positiivisten tai negatiivisten, täytyy alkaa ykkösellä, muutoin ei niiden avulla voida suorittaa laskutoimituksia. Mutta matemaattikon ideaalinen tarve ei suinkaan ole pakkolaki todelliselle maailmalle.

Herra Dühring ei muuten koskaan kykene ajattelemaan todellista äärettömyyttä ristiriidattomasti. Äärettömyys on ristiriita ja täynnä ristiriitoja. Jo se on ristiriita, että äärettömyys on pantava kokoon pelkistä äärellisyyksistä, ja kuitenkin asia on näin. Materiaalisen maailman rajallisuus johtaa ristiriitoihin yhtä hyvin kuin sen

* — pääsanana ja sen määräyksen välinen ristiriita, esim. »pyöreä neliö» tai »puinen rauta». *Toim.*

rajattomuuskin, ja jokainen näiden ristiriitojen sivuuttamisyritys johtaa uusiin ja pahempiin ristiriitoihin, niin kuin olemme nähneet. Nimenomaan siksi, että äärettömyys on ristiriita, on se ääretön, ajassa ja avaruudessa ilman loppua kehittyvä prosessi. Tämän ristiriidan kumoaminen olisi äärettömyyden loppu. Jo Hegel havaitsi tämän aivan oikein ja siksi hän käsitteleeekin tästä ristiriidasta viisastelevia herroja ansaitulla halveksunnalla.

Jatkakaamme. Ajalla on siis ollut alku. Mitä oli ennen tätä alkua? Itsensä kaltaisessa, yhdessä muuttumattomassa tilassa oleva maailma. Ja koska tässä tilassa mitkään muutokset eivät seuraa toisiaan, muuttuu myös erityisempi ajan käsite yleisemmäksi *olemisen* ajatukseksi. Ensinnäkin, meillä ei ole mitään tekemistä sen kanssa, mitkä käsitteet herra Dühringin päässä muuttuvat. Kysymys ei ole ajan *käsitteestä*, vaan *todellisesta* ajasta, josta herra Dühring ei noin vain käden käänteessä selviydy. Toiseksi, vaikka ajan käsite muuttuisi kuinka tahansa yleisemmäksi olemisen ajatukseksi, emme pääsisi askeltakaan edemmäksi. Sillä kaiken olemisen perusmuotoja ovat aika ja avaruus, ja olemisen ajan ulkopuolella on yhtä suuri järjettömyys kuin olemisen avaruuden ulkopuolella. Hegelin »ajattomasti kulunut oleminen» [das zeitlos vergangne Sein] sekä uusschellingiläinen »olemista edeltänyt oleminen» [das unvordenkliche Sein]¹³⁸ ovat järkiperaisiä käsityksiä verrattuna tähän olemiseen ajan ulkopuolella. Siksi herra Dühring käykin asiaan sangen varovasti: oikeastaan se kyllä on aikaa, mutta sellaista, jota pohjimmaltaan ei voi nimittää miksikään ajaksi: aikahan ei itsessään muodostu reaalisista osista ja vain meidän ymmärryksemme jaottaa sen mielivaltaisesti; ainoastaan ajan todellinen täyttyminen toisistaan erottavilla tosiasioilla kuuluu laskettavissa olevan piiriin; on aivan mahdotonta päästä selville siitä, mitä jonkin tyhjän keston kasautuminen oikein merkitsisi. Mitä tuo kasautuminen merkinneekään, on tässä aivan samantekevää; kysymys on siitä, onko maailmalla — tässä edellytetyssä tilassaan — kestoja, onko sillä ajallista jatkuvuutta? Että tuollaisen sisällyksettömän keston mitaamisesta ei tule mitään, yhtä vähän kuin tyhjän ava-

ruuden tarkoituksettomasta ja päämäärättömästä mitailusta, sen olemme jo kauan tietäneet, ja Hegel nimitääkin, nimenomaan tuollaisen askartelun väsyttävyyden takia, tätä äärettömyyttä *huonoksi*. Herra Dühringin mukaan aika on olemassa vain muutoksissa, eivätkä muutokset ajassa eivätkä ajan kautta. Juuri koska aika on muutoksesta erillinen, siitä riippumaton, voidaan sitä mitata muutoksella, sillä mittaamiseen tarvitaan aina jotain mitattavasta eroavaa. Ja aika, jossa ei tapahdu mitään havaittavissa olevia muutoksia, *ei ole lainkaan* samaa kuin ei mitään aikaa; se on pikemminkin *puhdasta*, kaikista vieraista liitännäisistä vapaata, siis tosi aikaa, aikaa *sellaisenaan*. Todellakin, jos haluamme tavoittaa ajan käsitteen kaikessa puhtaudessaan, kaikista vieraista ja asiaan kuulumattomista liitännäisistä vapaana, on meidän pakko jättää tähän kuulumattomina sivuun kaikki ajassa rinnakkain ja peräkkäin sattuvat erilaiset tapahtumat ja kuvitella näin aikaa, jossa ei tapahdu mitään. Emme näin ole siis antaneet ajan käsitteen sulautua yleiseen olemisen ajatukseen, vaan olemme näin päässeet vasta puhtaaseen ajan käsitteeseen.

Kaikki nämä ristiriidat ja mahdottomuudet ovat kuitenkin pelkkää lastenleikkiä verrattuna siihen sekasotkuun, johon herra Dühring on joutunut itsensä kaltaisine maailman alkutiloineen. Jos maailma kerran oli tilassa, jossa ei tapahtunut mitään muutoksia, miten se saattoi päästä tällaisesta tilasta muuttuvaiseen tilaan? Absoluuttisen muutokseton, jos se vielä päälle päätteeksi on ollut tässä tilassa iäti, ei itsensä kautta voi päästä ulos tästä tilasta, siirtyä liikkeen ja muutoksen tilaan. Ulkoapäin, maailman ulkopuolelta on siis pitänyt tulla ensi sysäyksen, joka on pannut maailman liikkeeseen. Mutta »ensi sysäys» on tunnetusti vain toinen ilmaus jumalalle. Herra Dühring, joka maailmanskematiikassaan niin kauniisti vakuuttaa tuhonneensa jumalan ja tuonpuoleisen, tuo itse tässä nuo molemmat kärjistyneimpinä ja syvennettyinä jälleen luonnonfilosofiaan.

Edelleen. Herra Dühring sanoo:

»Missä suure kuuluu johonkin olevan pysyvään ainekseen, säilyy se määreellisyydessään muuttumattomana. Tämä pätee... materiaan ja mekaaniseen voimaan.»

Ensimmäinen lause on, sivumennen sanoen, mainio esimerkki herra Dühringin suurieleisestä aksiomaattis-tautologisesta puhetavasta: missä suure ei muutu, siellä se säilyy samana. Siis se mekaanisen voiman määrä, joka nyt on maailmassa, pysyy ikuisesti samana. Jätämme sivuun sen, että — sikäli kun tämä on oikein — tämä oli tunnettu ja sanottu Descartesin filosofiassa¹³⁹ jo kolmesataa vuotta sitten, ja että luonnontieteessä oppi voiman säilymisestä on ollut yleisesti hyväksytty parin vuosikymmenen ajan; herra Dühring ei sitä lainkaan paranna rajoittamalla sen *mekaaniseen* voimaan. Mutta missä oli mekaaninen voima muuttumattoman tilan aikana? Tähän kysymykseen herra Dühring kieltäytyy itse pintaisesti vastaamasta.

Missä, herra Dühring, oli silloin ikuisesti itsensä kaltaiseksi jäävä mekaaninen voima ja mitä se pani liikkeelle? Vastaus:

»Maailmankaikkeuden alkutila, eli täsmällisemmin ilmaisten materian alkuperäinen olotila, jossa ei ollut mitään muutoksia, joka ei sisältänyt mitään muutoksien ajallista kasautumista, on kysymys, jonka voi torjua vain sellainen ymmärrys, joka näkee viisauden huipun oman luomisvoimansa silvonnassa.»

Siis: joko hyväksytte silmät ummessa minun muuttumattoman alkutilani, tai minä, luomisvoimainen Eugen Dühring, julistan teidät henkisiksi eunukeiksi. Tämä voi kylläkin säikäyttää monia. Me jotka olemme nähneet jo muutamia esimerkkejä herra Dühringin luomisvoimasta, voimme toistaiseksi jättää vastaamatta tyylikkääseen haukkumasanaan ja vielä kerran kysyä: Mutta, herra Dühring, sallinette kysyä, miten on mekaanisen voiman laita?

Herra Dühring joutuu heti hämilleen.

Itse asiassa, sammaltaa hän, »tuon alkuperäisen rajatilan ehdoton identiteetti ei itsessään tarjoa mitään siirtymisperiaatetta. Muistakaamme kuitenkin, että samoin on pohjimmaltaan asianlaita meille hyvin tunnetun olemisen ketjun jokaisen pienimmänkin uuden jäsenen suhteen. Ken siis tahtoo korostaa vaikeuksia nyt esillä olevassa päätapauksessa, hän varokoon, ettei vain jätä niitä unohduksiin vähemmän ilmeisten seikkojen kohdalla. Sitä paitsi vähittäisten asteittaisten välitilojen lisäysmahdollisuus on avoinna ja samalla katkeamattomuuden silta päästäksemme takaisinpäin

vaihtelujen sammumiseen saakka. Puhtaasti käsitteellisesti ei tämä jatkuvuus tosin auta meitä selviämään päävaikeudesta, mutta se on meille kaiken lainmukaisuuden ja kaiken muun tunnetun siirtymisen perusmuoto, joten meillä on oikeus käyttää sitä myöskin välittäjänä tuon ensimmäisen tasapainotilan ja sen häiriintymisen välillä. Jos nyt ajattelisimme tuon niin sanoaksemme» (!) »liikkumattoman tasapainotilan niiden käsitteiden mukaisesti, joita nykypäivien mekaniikassa siedetään ilman erikoisempia epäilyjä»(!), »ei olisi lainkaan selvitettävissä, kuinka materia saattoi joutua muutosten tilaan.» Paitsi massojen mekaniikkaa on näet olemassa myös massaliikkeen muuttumista pienten hiukkasten liikkeeksi, mutta miten tämä tapahtuu, »siitä meillä ei tähän hetkeen asti ole olemassa mitään yleistä periaatetta eikä meidän sen tähden pidä ihmetellä, vaikka nämä prosessit jäävätkin hieman *hämärän peittoon*».

Siinä kaikki, mitä herra Dühringillä on sanottavana. Jos todellakin ottaisimme täydestä nämä todella viheliäiset ja kurjat verukkeet ja fraasit, täytyisi meidän pitää korkeimpana viisautena paitsi luomisvoiman itsesilpomisesta, myöskin sokeaa uskoa. Herra Dühring myöntää, ettei ehdoton identiteetti voi itsestään päästä liikkeen tilaan. Ei ole mitään keinoa, jonka avulla ehdoton tasapaino olisi itsestään saattanut siirtyä muutokseen. Mitä sitten jää jäljelle? Kolme väärää, viheliäistä veruketta.

Ensiksi: on muka yhtä vaikeata osoittaa siirtyminen jokaisesta pienimmästä jäsenestä seuraavaan jäseneseen meidän hyvin tuntemassamme olemassaolon ketjussa.— Herra Dühring näyttää pitävän lukijoitaan rintalapsina. Olemassaolon ketjun pienimpien jäsenten yksityisten ylimenojen ja yhteyksien osoittaminen on juuri sitä, mikä muodostaa luonnontieteen sisällön, ja jos siihen joissakin kohdin jää aukkoja, ei kukaan, ei edes herra Dühring, ajattele voivansa selittää tapahtunutta liikettä tyhjistä johtuneeksi, vaan aina edeltävän liikkeen siirtymisestä, muuttumisesta tai jatkumisesta aiheutuneeksi. Mutta meidän tapauksessamme kyse oli tunnetusti siitä, että liike olisi saatava syntymään liikkumattomuudesta, siis *ei-mistään*.

Toiseksi meillä on »katkeamattomuuden silta». Pelkästään käsitteellisesti ottaen tämä ei kylläkään auta meitä ulos vaikeuksista, mutta meillä on toki oikeus käyttää sitä välittäjänä liikkumattomuuden ja liikkeen välillä. Valitettavasti on liikkumattomuuden katkeamat-

tomuus sitä, että *ei* liikuta; miten tästä siis voisi syntyä liikettä, pysyy salaperäisempänä kuin koskaan. Ja jakakoon herra Dühring siirtymänsä ei-liikkeestä universaaliin liikkeeseen kuinka pieniin osiin tahansa ja antakoon sen kestää kuinka kauan tahansa, emme silti olisi päässeet millimetrin kymmenestuhannesosaakaan paikaltamme. Ilman maailman luomista emme voi päästä ei-mistään johonkin, olkoon tämä jokin sitten niinkin pientä kuin jokin matemaattinen differentiaali. Katkeamattomuuden silta ei siis ole edes aasinsilta*, se on kulkukelpoinen vain herra Dühringille.

Kolmanneksi. Niin kauan kuin nykyinen mekaniikka pätee, ja se on herra Dühringin mukaan yksi ajattelun kehityksen oleellisimpia vipuja, ei voida lainkaan selittää, kuinka liikkumattomuudesta päästään liikkeeseen. Mutta mekaaninen lämpöoppi osoittaa meille, että massan liike muuttuu määrättyissä oloissa molekyylien liikkeeksi (vaikka tässäkin liike syntyy toisesta liikkeestä eikä suinkaan liikkumattomuudesta), ja tämä, vihjaa herra Dühring arasti, voisi mahdollisesti luoda sillan ankarasti staattisen (tasapainossa olevan) sekä dynaamisen (liikkeessä olevan) välille. Mutta nämä tapahtumakulut jäävät »hieman hämärän peittoon». Ja hämärään herra Dühring jättääkin meidät istumaan.

Olemme kaikella syventämisellä ja kärjistämällä päässeet nyt siihen, että olemme vajonneet yhä syvemmälle yhä kärjistyneempään järjettömyyteen ja päätyneet lopulta siihen, mihin meidän välttämättä täytyy päätyä — »hämärään». Tämä kuitenkin häiritsee herra Dühringiä vain vähän. Heti seuraavalla sivulla hänellä on otsaa väittää, että hän on

»kyennyt varustamaan reaalilla sisällöllä itsensä kanssa identtisen pysymisen käsitteen välittömästi materian ja *mekaanisten voimien* käyttäytymisestä lähtien».

Ja tämä mies nimittelee vielä toisiakin ihmisiä »puoskareiksi»!

* Sanaleikki: Eselsbrücke tarkoittaa »aasinsiltaa» sekä tehtävän suorittamista helpottavaa apukeinoa (koululaisten kielessä).
Toim.

Onneksi meille jää kaiken tämän sekasotkun ja avuttoman »hämärässä» harhailun ohessa sentään yksi lohdutus, joka tosiaankin on mieltä ylentävä:

»Muiden taivaankappaleiden asukkaiden matematiikka ei voi nojautua mihinkään muihin kuin meidän aksiomeihimme!»

VI. LUONNONFILOSOFIA. KOSMOGONIA, FYSIKKA, KEMIA

Jatkaessamme eteenpäin tulemme teorioihin nykyisen maailman syntymisen tavasta ja keinoista.

Materian universaalinen hajautuneena olemisen tila oli herra Dühringin sanojen mukaan ollut jo joonialaisten filosofien lähtökohtakäsitys, mutta erityisesti Kantin ajoista on oletamus alkusumusta esittänyt uutta osaa, ja tällöin gravitaatio ja lämpösäteily olivat tekijöinä kiinteiden taivaankappaleiden vähitellen muodostuessa. Meidän aikamme mekaanisen lämpöteorian nojalla voidaan kuulemma tehdä paljon täsmällisempiä päätelmiä maailmankaikkeuden aikaisemmista tiloista. Mutta kaiken kaikkiaan voi »kaasumuotoinen hajautuneena olemisen tila olla vakavien johtopäätösten lähtökohtana vasta sitten, kun kyetään luonnehtimaan täsmällisemmin siinä annettu mekaaninen järjestelmä. Muussa tapauksessa ei ainoastaan tämä ajatus jää tosiasiassa perin sumuiseksi, vaan alkusumukin käy johtopäätösten edetessä todella yhä tiheämmäksi ja yhä läpäisemättömämmäksi; ...toistaiseksi kaikki jää vielä jonkin lähemmin määrittelemättömän diffuusioidean epämääräisyyteen ja muodottomuuteen», ja näin meillä on »tästä kaasu-universumista perin ilmava käsitys».

Kantin teoria kaikkien nykyisten taivaankappaleiden synnystä pyörivistä sumumassoista oli tähtitieteen suurin edistysaskel Kopernikuksen jälkeen. Ensi kertaa horjutettiin kuvitelmaa, ettei luonnolla muka ole mitään historiaa ajassa. Siihen saakka oli katsottu taivaankappaleiden pysyvän alusta alkaen samoilla radoilla ja tiloilla; ja vaikka eri taivaankappaleilla elolliset yksilöt kuolivatkin, pidettiin sukuja ja lajeja silti muuttumattomina. Luonto tosin oli silmin nähden alituisessa liikkeessä, mutta tämä liike ilmeni samojen prosessien lakkaamattomana toistumisena. Tähän metafyyisistä ajattelutapaa täydelleen vastaavaan kuvitelmaan Kant mursi ensimmäisen aukon, vieläpä niin tieteellisellä tavalla, että useimmat hänen käyttämistään todistusperusteista pätevät vielä tänä päivänä. Ankarasti ottaen Kantin teoria on tosin vielä tänäänkin hypoteesi. Mutta enempää

kuin hypoteesi ei Kopernikuksenkaan maailmanjärjestyksen teoria vielä tänäänkään ole¹⁴⁰, ja sen jälkeen kun spektroskoopilla oli kaikki vastaväitteet kumoten osoitettu tuollaisia hehkuvia kaasumassoja tähtitaivaalla, on tieteellinen oppositio Kantin teoriaa vastaan vaiennut. Herra Dühringkään ei kykene muovaamaan maailmankonstruktiotaan ilman tuollaista sumuastetta. Mutta vastavedoksi hän vaatii, että hänelle on osoitettava tässä sumutilassa esiintyvä määrätty mekaaninen järjestelmä, ja koska sitä ei voida tehdä, sätii hän tuota sumutilaa kaikenlaisilla vähättelevillä nimikkeillä. Nykyinen tiede ei valitettavasti kykene luonnehtimaan tuota järjestelmää herra Dühringiä tyydyttävästi. Yhtä vähän se kykenee vastaamaan moniin muihin kysymyksiin. Kysymykseen: miksi rupikonnilla ei ole häntää? se saattaa näihin päiviin asti vastata vain: koska ne ovat menettäneet sen. Mutta jos kiivastumme tästä ja sanomme, että tuohan on jonkin lähemmin määrittelemättömän menetys-ajatuksen epä-määräinen ja muodoton tila ja perin ilmava käsitys, emme tällä tavalla — moraalialuonnontieteeseen soveltaen — pääse askeltakaan eteenpäin. Tällaisia tyytymättömyyden ja luonon tuulen ilmauksia voidaan kyllä esittää aina ja kaikkialla, mutta juuri sen vuoksi ne eivät sovi missään eivätkä milloinkaan. Ja kuka nyt olisi esteenä herra Dühringille jos hän yrittäisikin löytää alkusumun mekaanisen järjestelmän?

Onneksi saamme nyt tietää, että

Kantin sumumassa »ei ole lähestulkoonkaan sama kuin maailmanmediumin täydellisesti identtinen tila, eli toisin ilmaisten, materian itsensä kanssa samankaltainen tila».

Todellakin onni Kantille, joka oli tyytyväinen kulkiessaan nykyisistä taivaankappaleista takaisinpäin sumupalloon, ja joka ei antautunut unelmoimaan materian itsensä kanssa samankaltaisesta tilasta! Ohimennen huomauttaen: kun nykyisessä luonnontieteessä Kantin sumupalloa luonnehditaan alkusumuksi, on tämä tieteenkin ymmärrettävä suhteellisissa mielessä. Alkusumu on yhtäältä nykyisin olemassaolevien taivaankappaleiden lähtökohta, toisaalta se on varhaisin materian muoto

johon tällä hetkellä kykenemme palaamaan. Tämä ei suinkaan poissulje, vaan pikemminkin edellyttää sitä, että materiaalilla on jo ennen alkusumua ollut loputtoman monta muotoa.

Herra Dühring näkee tässä olevansa edullisessa asemassa. Siinä missä me tieteen avulla pysähdymme toistaiseksi väliaikaiseen alkusumuun, auttaa häntä hänen tieteentieteensä paljon kauemmas taaksepäin aina siihen

»maailmanmeediumin tilaan, joka ei ole käsitettävissä puhtaasti staattisena sanan nykyisessä merkityksessä, eikä myöskään dynaamisena»

— jota siis ei ylipäänsä voida käsittää.

»Materian ja mekaanisen voiman ykseys, jota me nimitämme maailmanmeediumiksi, on niin sanoaksemme loogis-reaalinen kaava, jolla ilmaistaan materian itsensä kanssa identtinen tila kaikkien laskettavissa olevien kehitysvaiheiden edellytyksenä.»

Emme ilmeisesti ole vielä lähestulkoonkaan suoriutuneet materian itsensä kaltaisesta alkutilasta. Tässä sitä on luonnehdittu materian ja mekaanisen voiman ykseydeksi, ja tämä ykseys on esitetty loogis-reaalisena kaavana jne. Siis heti kun materian ja mekaanisen voiman ykseys lakkaa, alkaa liike.

Loogis-reaalinen kaava ei ole mitään muuta kuin surkea yritys käyttää Hegelin kategorioita »itsessään» ja »itseään varten» todellisuusfilosofian tarkoituksiin. Oleminen »itsessään» merkitsee Hegelillä jossakin oliossa, tapahtumakulussa tai käsitteessä piilevien kehittymätömien ristiriitojen alkuperäistä identiteettiä. Olemisessa »itseään varten» tapahtuu näiden piilevien ainesten erottuminen ja irtautuminen ja niiden taistelu alkaa. Meidän on siis kuviteltava liikkumaton alkutila materian ja mekaanisen voiman ykseydeksi ja liikkeeseen siirtyminen näiden molempien erottumiseksi ja asettumiseksi vastakkain. Näin tekemällä emme ole saaneet todistetuksi tuon fantastisen alkutilan reaalisuutta, vaan ainoastaan sen, että se voidaan ilmaista Hegelin kategoriolla »itsessään» ja sen yhtä mielikuvituksellinen lakkaaminen kategoriolla »itseään varten». Auta, Hegel!

Materia, sanoo herra Dühring, on kaiken todellisen edustaja; tämän mukaan ei voi olla mitään mekaanista voimaa ilman materiaa. Mekaaninen voima taas on materian olotila. Nyt alkutilassa, jossa mitään ei tapahtunut, materia ja sen olotila, mekaaninen voima, olivat yhtä. Myöhemmin, kun jotain alkoi tapahtua, piti siis kaikeikin olotilan erottua materiasta. Siis tällaisiin mystisiin fraaseihin ja vakuutteluun, että itsensä kaltainen olotila ei ollut staattinen eikä dynaaminen, ei tasapainossa eikä liikkeessä, meidän pitäisi tyytyä. Vieläkään emme tiedä, missä mekaaninen voima piili tuossa olotilassa ja kuinka pääsisimme ehdottomasta liikkumattomuudesta liikkeeseen ilman sysäystä ulkoapäin, siis ilman jumalaa.

Ennen herra Dühringiä materialistit puhuivat materiasta ja liikkeestä. Herra Dühring palauttaa liikkeen mekaaniseen voimaan joka muka olisi liikkeen perusmuoto ja tekee näin itselleen mahdottomaksi ymmärtää materian ja liikkeen välistä todellista yhteyttä; tämä oli muuten myös kaikille varhaisemmille materialisteille epäselvää. Ja kuitenkin asia on melko yksinkertainen. *Liike on materian olomuoto.* Ei koskaan eikä missään ole ollut eikä voi olla materiaa ilman liikettä. Liike maailman avaruudessa, pienempien massojen mekaaninen liike eri taivaankappaleilla, molekyylivärähtely lämpönä, sähkönä tai magneettisena virtana, kemiallinen hajaantuminen ja yhtyminen, orgaaninen elämä — joissakin näissä liikkeen muodoissa tai useammassa samanaikaisesti on kunakin hetkenä maailman jokainen eri aineatomi. Kaikki lepo, kaikki tasapaino on vain suhteellista, siitä puhumisen on mielekäästä vain suhteessa tähän tai tuohon määrättyyn liikemuotoon. Jokin kappale saattaa esimerkiksi maan päällä olla mekaanisessa tasapainossa, siis levossa mekaniikan kannalta; tämä ei lainkaan estä sitä ottamasta osaa maapallon liikkeeseen ja koko aurinkokunnan liikkeeseen, yhtä vähän kuin tämä estää kappaleen pienimpien fysikaalisten osasten värähtelyä lämpön vaikutuksesta tai kappaleen aineatomien kemiallista prosessia. Materia ilman liikettä on yhtä vähän ajateltavissa kuin liike ilman materiaa. Liike on näin ollen yhtä vähän luotavissa tai hävitettävissä kuin materia itse; tämän ajatuksen vanhempi filosofia (Descartes) ilmaisee

sanomalla, että maailmassa olevan liikkeen määrä on alati sama. Liikettä ei siis voida tuottaa, se voidaan vain siirtää. Kun liike siirtyy kappaleesta toiseen, voidaan sitä, sikäli kuin se siirtyy itse, on aktiivinen, pitää liikkeen syynä; kun taas liikettä siirretään, on se passiivista. Aktiivista liikettä nimitämme *voimaksi*, passiivista *voiman ilmaukseksi*. Tämän mukaan on päivänselvää, että voima on yhtä suuri kuin sen ilmaus, sillä tapahtuuhan molemmissa *sama* liike.

Materian liikkeen tila osoittautuu näin ollen mitä ontoimmaksi ja typerimmäksi kuvitelmaksi, pelkäksi »kuumehoureeksi». Siihen päätyäkseen täytyy kuvitella se suhteellinen mekaaninen tasapainotila, jossa jokin kappale saattaa tällä maapallolla olla, ehdottomaksi levoksi ja sitten soveltaa tätä koko maailmankaikkeuteen. Tämä käy kyllä helposti päinsä, jos käsittää kaiken liikkeen pelkästään mekaaniseksi voimaksi. Ja sitten liikkeen rajoittaminen pelkäksi mekaaniseksi voimaksi tarjoaa vielä senkin edun, että jokin voima voidaan kuvitella lepääväksi, sidotuksi siis tilapäisesti toiminnattomaksi. Jos nimittäin jonkin liikkeen siirtyminen, kuten hyvin usein on asianlaita, on edes jossain määrin monimutkainen tapahtuma, johon kuuluu erilaisia välijäseniä, voidaan todellinen siirtyminen katkaista mielivaltaisesti valittuna silmänräpäyksenä siten, että ketjun viimeinen rengas suljetaan pois. Näin tapahtuu esimerkiksi silloin, kun ladataan pyssy ja sitä pidetään koskemattomana siihen hetkeen asti jona panos laukaistaan vetämällä liipaisinta — jolloin siis ruudin palaessa liike vapautuu ja siirtyy. Voidaan siis kuvitella, että liikkumattoman, itsensä kaltaisen tilan aikana materia oli ladattu voimalla, ja tätä — jos ylipäänsä mitään — herra Dühring näyttää ymmärtävän materian ja mekaanisen voiman ykseydellä. Tämä kuvitelma on kuitenkin järjetön, koska se siirtää maailmankaikkeuteen absoluuttisena olotilan, joka on luonnoltaan suhteellinen ja jossa siis vain *osa* materiasta saattaa samanaikaisesti olla. Mutta vaikka jättäisimme tämänkin huomioon ottamatta, jää yhä jäljelle ensinnäkin se vaikeus, kuinka maailma saattoi tulla ladatuksi, sillä eiväthän pyssyt nykyään lataudu itse, ja toiseksi se, kenen sormi oikein on vetäissyt liipaisi-

mesta. Kierreltäköön ja kaarreltakoon tässä kuinka tahansa, herra Dühringin johdolla päädyimme aina — jumalan sormeen.

Tähtitieteestä todellisuusfilosofimme siirtyy mekaniikkaan ja fysiikkaan ja valittelee, ettei mekaaninen lämpöteoria sukupolvi sitten tapahtuneen keksimisensä jälkeen ole sanottavasti edistynyt siitä, mihin Robert Mayer itse sen kehitti. Sitä paitsi koko asia on kuulemma vielä sangen hämärä:

Meidän täytyy »aina muistaa, että materian liiketilojen ohella on olemassa myös staattisia olosuhteita eikä näillä viimeksi mainituilla ole mitään mittaa mekaanisessa työssä... Kun aikaisemmin olemme sanoneet luontoa suureksi työntekijäksi ja pidämme nyt ankarasti kiinni tästä sanonnasta, on meidän nyt lisättävä, että itsensä kaltaiset olotilat ja lepäävät tilat eivät edusta mitään mekaanista työtä. Kaipaamme siis jälleen siltaa staattisesta dynaamiseen, ja kun niin kutsuttu latentti lämpö on tähän asti jäänyt teorialle kompastuskiveksi, on meidän tässäkin tunnustettava puutteellisuus, jota kaikkein vähiten käy kieltäminen kosmisissa sovellutuksissa».

Koko tämä oraakkelimainen jutustelu ei taaskaan ole mitään muuta kuin ilmaus pahasta omastatunnosta, joka hyvin tuntee auttamatta takertuneensa kiinni liikkeen tuottamiseen ehdottomasta liikkumattomuudesta ja silti häpeää vedota ainoaan pelastajaan, nimittäin taivaan ja maan luojaan. Ja kun ei edes mekaniikassa, lämpömekaniikka mukaan luettuna, voida löytää siltaa staattisesta dynaamiseen, tasapainosta liikkeeseen, kuinka herra Dühringin velvollisuutena silloin voisi olla sillan löytäminen liikkumattomasta tilastaan liikkeeseen? Ja näin hän on sitten onnellisesti pääsevinään pälkähästä.

Tavallisessa mekaniikassa siltana staattisesta dynaamiseen on sysäys ulkoapäin. Jos sentnerin painoinen kivi kohotetaan kymmenen metrin korkeuteen ja ripustetaan niin, että se jää vapaasti riippumaan itsensä kaltaisessa tilassa ja levossa, niin pitääpä vedota rintalasten muodostamaan yleisöön voidakseen väittää ettei tämän kappaleen nykyinen tila muka edusta mitään mekaanista työtä tai ettei ole mitään mekaanisen työn mittaa, jolla ilmaistaisiin sen loittoneminen aikaisemmasta asemastaan. Jokainen ohikulkija selittää herra Dühringille vaivatta ja

ymmärrettävästi, että kivi ei ole itsestään kivunnut tuonne ylös silmukkaan, ja ensimmäinen käteen sattuva mekaniikan käsikirja voi sanoa hänelle, että jos hän antaa kiven jälleen pudota, niin se suorittaa pudotessaan yhtä paljon mekaanista työtä kuin oli tarpeen sen kohottamiseksi kymmenen metrin korkeuteen. Jo se yksinkertainen tosiasia, että kivi riippuu siellä ylhäällä, edustaa mekaanista työtä, sillä jos se jää sinne riippumaan kyllin pitkäksi ajaksi, katkeaa nuoran silmukka heti, kun se kemiallisen hajoamisen seurauksena on tullut liian heikoksi kiveä kantaakseen. Tällaisiin yksinkertaisiin perusmuotoihin, käyttäkäsemme herra Dühringin sanontatapaa, voidaan kaikki mekaaniset tapahtumakulut palauttaa, ja se insinööri on vielä syntymättä, joka ei voisi löytää siltä staattisesta dynaamisesta, kun hänen käytettävissään on kyllin suuri sysäysvoima.

Metafyysikollemme on kylläkin kovana pähkinänä ja katkerana palana se seikka, että liikkeellä on mittansa omassa vastakohdassaan, levossa. Tämähän on huutava ristiriita, ja jokainen ristiriita on herra Dühringistä *järjettömyys*.* Kaikesta huolimatta on tosiasia, että riippuva kivi edustaa määrättyä, painonsa ja maan pinnasta lasketun etäisyytensä avulla tarkoin mitattavissa olevaa ja mielen mukaan eri tavoin — suorana putoamisena, kaltevaa pintaa pitkin liukumisena, akselin ympäri pyörimisenä — käytettävissä olevaa mekaanisen voiman paljoutta. Samoin sitä edustaa ladattu pyssy. Dialektiselle käsitystavalle ei liikkeen ilmaistavuus vastakohdassaan, levossa, muodosta mitään vaikeutta. Sille koko tämä vastakohta on vain suhteellinen, kuten olemme nähneet; absoluuttista lepotilaa, ehdotonta tasapainoa ei ole. Yksittäinen liike pyrkii kohti tasapainoa, kokonaisliike kumoaa taas tasapainon. Niinpä missä esiintyy lepoa ja tasapainoa, ovat ne rajoitetun liikkeen tuloksia, ja on itsestään selvää, että tätä liikettä voidaan mitata tuloksellaan, voidaan ilmaista sillä ja voidaan taas palauttaa tuloksestaan muotoon tai toiseen. Mutta näin yksinkertaiseen asian esittämiseen ei herra Dühring tietenkään voi

* Sanaleikki: Widerspruch »ristiriita», Widersinn »järjettömyys». *Toim.*

tyytyä. Hyvänä metafyyssikkona hän kaivaa ensin liikkeen ja tasapainon välille ammottavan kuilun jota ei todellisuudessa lainkaan esiinny, ja ihmettelee sitten, kun ei kykene löytämään mitään siltaa tämän itse kyhäämänsä kuilun yli. Hän voisi yhtä hyvin nousta metafyyssisen Rosinante-ratsunsa¹⁴¹ selkään ja lähteä metsästä-mään Kantin »oliota sinänsä»; sillä juuri tämä, eikä mikään muu kätkeytyy loppujen lopuksi tuon löytymätömän sillan taakse.

Mutta miten onkaan mekaanisen lämpöteorian ja sidotun eli latentin lämmön laita, jotka ovat tälle teorialle »jääneet kompastuskiviksi»?

Jos otetaan naula jäätymispisteessä olevaa jäätä ja ilmanpaineen ollessa normaali se muutetaan lämmön avulla naulaksi vettä jonka lämpötila on sama, kuluu tällöin lämpömäärä, jolla voitaisiin lämmittää sama vesinaula 0 asteesta 79,4 celsiusasteeseen tai 79,4 naulaa vettä yhtä astetta lämpimämmäksi. Kun tämä vesinaula lämmitetään kiehumispisteeseen, siis 100° lämpöön, ja sitten muutetaan se 100° lämpöiseksi höyryksi, niin ennen viimeisen vesipisaran höyryksi muuttumista häviää lähes seitsemän kertaa suurempi lämpömäärä, joka riittäisi kohottamaan 537,2 vesinaulan lämpöä yhdellä asteella¹⁴². Tätä hävinnyttä lämpöä nimitetään *sidotuksi*. Jos nyt höyry jäähtytyksen avulla jälleen muuttuu vedeksi ja vesi jälleen jääksi, niin sama lämpömäärä, mikä aikaisemmin tuli sidotuksi, tulee jälleen *vapaaksi*, ts. lämpönä tunnettavaksi ja mitattavaksi. Tämä lämmön vapautuminen höyryn tiivistyessä ja veden jäätyessä on syynä siihen, että höyry 100-asteiseksi jäähtytettynä vain vähitellen muuttuu vedeksi ja jäätymislämmössä oleva vesimassa vain sangen hitaasti muuttuu jääksi. Tällaisia ovat tosiasiat. Kysymys on nyt: mitä lämmöstä tulee, kun se on sidottuna?

Mekaaninen lämpöteoria, jonka mukaan lämpö on kappaleen pienimpien fysikaalisesti toimivien osasten (molekyyliden) pienempää tai suurempaa värähtelyä aina lämpö- ja olotilan mukaan, värähtelyä, joka määrättyissä oloissa voi muuttua miksi muuksi liikemuodoksi tahansa, selittää asian siten, että hävinnyt lämpö on suorittanut työtä, muuttunut työksi. Jään sulaessa yksittäisten mo-

lekyyliin kiinteä läheinen keskinäisyhteys kumoutuu ja se muuttuu niiden irtonaisemmaksi yhdessäoloksi; veden höyrystyessä kiehumispisteessään on syntynyt tila, jossa eri molekyyliellä ei ole juurikaan havaittavaa vaikutusta toisiinsa ja lämmön vaikutuksesta ne lentelevät jopa kaikkiin suuntiin toisistaan pois päin. Nyt on selvää, että kappaleen yksittäisillä molekyyliellä on kaasumaisessa tilassa paljon suurempi energia kuin nestemäisessä, ja nestemäisessä taas suurempi kuin kiinteässä tilassa. Sidottu lämpö ei siis olekaan kadonnut, se on yksinkertaisesti muuttunut ja ottanut molekulaarisen jännitysvoiman muodon. Heti kun se ehto lakkaa vaikuttamasta, jonka alaisina eri molekyylit voivat säilyttää tämän ehdottoman tai suhteellisen vapauden toisiinsa nähden, nimittäin niin pian kuin lämpö laskee minimin — 100° tai 0° — alapuolelle, tämä jännitysvoima häviää, molekyylit pyrkivät jälleen toisiaan kohden samalla voimalla millä ne aiemmin loittonivat toisistaan; ja tämä voima häviää, mutta vain ilmetäkseen uudelleen lämpönä, vieläpä täsmälleen samana lämpömääränä mikä aikaisemmin oli sidottu. Tämä selitys on tietysti hypoteesi kuten koko mekaaninen lämpöteoriakin, koska kukaan ei vielä tähän mennessä ole nähnyt molekyyliä, värähtelevästä molekyylistä puhumattakaan. Juuri siksi se on varmastikin täynnä puutteita, kuten tämä vielä kovin nuori teoria kokonaisuudessaankin, mutta se kykenee ainakin selittämään prosessin joutumatta missään kohdin ristiriitaan sen kanssa, että liikettä ei voi hävittää eikä luoda, vieläpä se kykenee tarkalleen selvittämään, missä lämpö oleskelee muutoksiensa puitteissa. Latentti eli sidottu lämpö ei siis lainkaan ole loukkauskivi mekaaniselle lämpöteorialle. Päinvastoin, tämä teoria vasta antaa ensimmäistä kertaa rationaalisen selityksen tapahtumaan, ja loukkauskivi voi olla tuloksena korkeintaan siitä, että fyysikot edelleenkin nimittävät molekyylienergian toiseksi muodoksi muuttunutta lämpöä vanhentuneella ja sopimattomalla sanalla »sidottu».

Siis nuo kiinteän, nestemäisen ja kaasumaisen olotilan itsensä kaltaiset tilat ja lepäävät suhteet edustavat sittenkin mekaanista työtä sikäli kuin mekaaninen työ on lämmön mitta. Sekä kiinteä maankamara että valtamerien

vesi edustaa nykyisessä olotilassaan aivan määrättyä vapautuneen lämmön paljoutta, joka luonnollisesti vastaa yhtä määrättyä mekaanisen voiman paljoutta. Kun se kaasupallo, josta maa on syntynyt, muuttui nestemäiseen tilaan ja myöhemmin enimmäkseen kiinteään olotilaan, säteili määrätty paljous molekyylienergiaa lämpönä avaruuteen. Sitä vaikeutta, josta herra Dühring niin salaperäisenä vihjailee, ei siis ole olemassa, ja vaikka kosmisten sovellutusten kohdalla voimmekin törmätä puutteisiin ja aukkoihin, jotka johtuvat tiedostuksemme välineiden vajavaisuudesta, emme silti kohtaa teoreettisesti voittamattomia esteitä. Siltana staattisesta dynaamisesta on tässäkin sysäys ulkoapäin — jäähtyminen tai lämpeneminen, jonka toiset, tasapainossa olevaan kohteeseen vaikuttavat kappaleet aikaansaavat. Mitä syvemmälle tähän Dühringin luonnonfilosofiaan tunkeudumme, sitä mahdottomammalta näyttävät kaikki yritykset johtaa liike liikkumattomuudesta tai löytää se silta, jota myöten puhtaasti staattinen, lepotilassa oleva voi itsestään tulla dynaamiseksi, liikkeen tilassa olevaksi.

Näin olemmekin nyt päässeet onnellisesti joksikin aikaa eroon täysin itsensä kaltaisesta alkutilasta. Herra Dühring siirtyy kemian alueelle ja paljastaa tilaisuuden nyt tultua meille kolme todellisuusfilosofian tähän mennessä löytämää luonnon pysyvyyslakia, nimittäin:

1. yleisen materian, 2. yksinkertaisten (kemiallisten) alkuainesten sekä 3. mekaanisen voiman suuruusmäärä ovat kaikki muuttumattomia.

Siis: materian sekä sen yksinkertaisten osasten, sillä se koostuu niistä, ja myös liikkeen luomattomuus ja häviämättömyys — nämä vanhat, koko maailman tuntemat tosiasiat perin epätydyttävällä tavalla ilmaistuna — kas siinä se ainoa todella myönteinen, minkä herra Dühring kykenee meille tarjoamaan epäorganista maailmaa käsittelevän luonnonfilosofiansa tuloksena. Kaikki nuo ovat meille jo kauan tunnettuja asioita. Mitä me sen sijaan emme ole tienneet, on se, että ne ovat »pysyvyyslakeja» ja sellaisina »olioiden järjestelmän skemaattisia ominaisuuksia». Kyseessä on aivan sama juttu

kuin edellä* Kantia käsitellessämme: herra Dühring ottaa jotain yleisesti tunnettua rihkamaa, liimaa siihen Dühring-etiketin ja antaa sille nimen: »pohjiaan myöten omaperäisiä johtopäätöksiä ja katsomuksia... järjestelmää luovia ajatuksia... juuriin menevää tiedettä».

Silti ei meidän toki vielä tarvitse joutua epätoivoon. Mitä puutteita juurevalla tieteellä ja parhaalla yhteiskuntalaitoksella lieneekään, yhden asian herra Dühring voi varmuudella sanoa:

»Maailmankaikkeudessa läsnäolevan kullan määrän on aina täytynyt olla sama, ja se on voinut lisääntyä tai vähentyä yhtä vähän kuin materia yleensä.»

Mutta mitä me voisimme ostaa tällä »läsnäolevalla kullalla», sitä herra Dühring ei sano, ikävä kyllä.

VII. LUONNONFILOSOFIA. ORGAANINEN MAAILMA

»Yksi yhtenäinen ja ainoa välitilojen portaikko ulottuu paineen ja sysäyksen mekaniikasta aina aistimuksien ja ajatusten keskinäisiin liitännöihin.»

Tämä vakuutus päästää herra Dühringin sanomasta enempiä elämän synnystä, vaikka sellaiselta ajattelijalta, joka on seurannut maailman kehitystä taaksepäin aina itsensä kaltaiseen olotilaan saakka ja joka on kuin kotonaan muillakin taivaankappaleilla, pitäisi kyllä odottaa, että hän tässäkin antaisi tarkan vastauksen. Muutenkin tuo väite on vain puolittain oikein, jollei sitä täydennetä jo mainitulla** Hegelin mittasuhteiden solmulinjalla. Kaikesta vähittäisyydestä huolimatta jää siirtyminen liikemuodosta toiseen aina hyppäykseksi, ratkaisevaksi käänteeksi. Sitä on siirtyminen taivaankappaleiden mekaniikasta pienempien massojen mekaniikkaan jollakin taivaankappaleella; samoin siirtyminen massojen mekaniikasta molekyylien mekaniikkaan. Tämä käsittää ne liikkeet, joita tutkitaan varsinaisessa fysiikassa: lämmön, valon, sähköön ja magnetismin. Samoin tapahtuu siirtyminen molekyylien fysiikasta ato-

* Ks. tätä osaa, s. 224—226. *Toim.*

** Ks. tätä osaa, s. 222. *Toim.*

mien fysiikkaan — kemiaan — niin ikään ratkaisevan hyppäyksen kautta, ja sitäkin enemmän tämä pitää paikansa siirryttäessä tavallisesta kemiallisesta toiminnasta valkuaisaineiden kemiaan, jota nimitämme elämäksi¹⁴³. Elämän piirin sisäpuolella tulevat hyppäykset yhä harvinaisemmiksi ja vaikeammin havaittaviksi.— Siis taaskin täytyy Hegelin oikaista herra Dühringiä.

Mahdollisuuden loogiseen siirtymiseen orgaaniseen maailmaan antaa herra Dühringille »tarkoituserän» käsite. Tämä on taaskin lainattu Hegeliltä, joka »Logiikassa» (oppi käsitteestä) siirtyy kemiasta teleologian eli tarkoituseräisyysopin välityksellä käsittelemään elämää. Minne katseemme luommekaan, aina kohtaamme herra Dühringillä jonkin Hegelin »vaikeasti sulatettavan ajatuksen», jonka Dühring lainkaan vaivautumatta esittää omana juuriinkäyvänä tieteenään. Veisi liian pitkälle ryhtyä tutkimaan, missä määrin tarkoituksen ja keinon käsitteiden soveltaminen orgaaniseen maailmaan on oikeutettua ja paikallaan. Joka tapauksessa myös Hegelin »sisäisen tarkoituksen» soveltaminen, ts. tarkoituksen, jota ei luontoon ole tuonut tarkoituksella toimiva kolmas persoona, joku kaitselmuksen viisaus, vaan joka on itse asian välttämättömyydessä,— vie täyttä filosofista koulutusta vailla olevan ihmisen yhtä mittaa siihen, että hän sen paremmin ajattelematta luulee luonnossa esiintyvän tietoista ja tarkoituseräistä toimintaa. Sama herra Dühring, jonka toisten ihmisten pieninkin »spiritistinen» mielenilmaus saattaa mittaamattoman siveellisen suuttumuksen valtaan, vakuuttaa

»tinkimättömästi, että vaistoaistimukset on luotu pääasiallisesti niiden toimimiseen liittyvän tyydytyksen vuoksi».

Hän kertoo meille, että luontoparan

»täytyy toistuvasti palauttaa esineellinen maailma järjestykseen» ja tämän ohella luonnon on hoidettava useampi kuin yksi asia, »joka vaatii luonnon puolelta paljon enemmän hienovaraisuutta kuin mitä tavallisesti myönnetään». Mutta paitsi että luonto tietää minkä tähden se tämän tai tuon luo, paitsi että se on hienovarainen, mikä sekini jo on subjektiivisen tietoisuuden ajattelun aika merkittävä saavutus, on sillä myös tahto; sillä sen lisäksi, että vaistot toteuttavat sivumennen reaalisia luonnollisia tarpeita, kuten ravitsemista, suvunjatkamista jne., on meidän pidettävä niitä ei välittömästi, vaan välillisesti *tahtoperäisinä*».

Olemme näin saapuneet tietoisesti ajattelevaan ja toimivaan luontoon, olemme siis jo »sillalla» — emme tosin sillalla staattisesta dynaamisesta, vaan sillalla joka vie panteismista deismiin. Vai haluaako herra Dühring ehkä itsekkin hieman kokeilla »luonnonfilosofista puolirunoutta»?

Mahdotonta. Kaikki mitä todellisuusfilosofimme kykenee sanomaan orgaanisesta luonnosta, kaikki se rajoittuu taisteluun tätä »luonnonfilosofista puolirunoutta» vastaan, »kevytmielisen pinnallista ja niin sanoaksemme tieteellisesti mystifioivaa puoskarointia» vastaan, *darwinismin* »runojen rustailua muistuttavia piirteitä» vastaan.

Ennen kaikkea Darwinia soimataan siitä, että hän kuulemma siirsi Malthusin väestöteorian taloustieteestä luonnontieteeseen, että hän on eläintenkasvattajan käsitysten kahlehtima, että hän opillaan olemassaolon taistelusta harrastaa epätieteellistä puolirunoilua, ja että koko darwinismi, kun Lamarckilta lainattu jätetään pois, on muka palanen inhimillisyyttä vastaan suunnattua eläimellisyyttä.

Tieteellisiltä matkoiltaan oli Darwin tuonut mukanaan käsityksen, että kasvi- ja eläinlajit eivät ole pysyviä vaan muuttuvia. Kehitelläkseen tätä ajatustaan edelleen kotona ei hänelle ollut tarjolla parempaa työkenttää kuin eläinten ja kasvien jalostus. Juuri tässä suhteessa Englanti on klassinen maa; toisten maiden, esimerkiksi Saksan, saavutukset eivät lähestulkoonkaan vedä vertoja Englannin saavutuksille tässä suhteessa. Sitä paitsi nuo saavutukset ovat enimmäkseen viimeisen sadan vuoden ajalta, joten tosiasioiden toteamisessa ei ole kovin suuria vaikeuksia. Darwin havaitsi jalostuksen keinotekoisesti aiheuttaneen saman lajin eläimissä ja kasveissa suurempiakin eroavuuksia kuin ne, joita yleensä esiintyy eri lajeiksi tunnustettujen välillä. Yhtäältä oli siis todistettu lajien muuttuvuus tiettyyn määrään asti, toisaalta osoitettu mahdolliseksi, että eliöillä, joilla oli erilaisia lajiominaisuuksia, saattoi mahdollisesti olla yhteiset esivanhemmat. Darwin tutki nyt, eikö luonnostakin löytyisi syitä, joiden täytyisi — ilman jalostajan tietoista tarkoitusta — aikojen kuluessa aikaansaada elä-

vissä olioissa samanlaisia muutoksia kuin keinotekoinen valinta aiheutti. Nämä syyt hän löysi siitä epäsuhdasta, joka vallitsi luonnon luomien alkioiden tavattoman suuren lukumäärän ja todella kypsyiden saavuttaneiden eliöiden vähäisen määrän välillä. Koska jokainen alkiio pyrkii kehittymään, syntyy välttämättä taistelu olemassaolosta, joka ei ole pelkästään välitöntä fyysistä taistelua tai raateltua, vaan myöskin kamppailua valosta ja tilasta, jopa kasvienkin keskuudessa. Ja on ilmeistä, että tässä taistelussa niillä yksilöillä on suurimmat mahdollisuudet päästä kypsyysikään ja jatkaa sukuaan, joilla on jokin, vaikka vähäinenkin, niin silti olemassaolotaistelussa edullinen yksilöllinen ominaisuus. Näiden yksilöllisten ominaisuuksien tendenssinä on niin muodoin periytyä, ja jos ne esiintyvät saman lajin useammilla yksilöillä, pyrkivät ne kasautuvan periytymisen ansiosta vahvistumaan tähän määrättyyn suuntaan. Sitä vastoin ne yksilöt, joilta nämä ominaisuudet puuttuvat, sortuvat helpommin taistelussa olemassaolosta ja häviävät vähitellen. Tällä tavalla laji muuttuu luonnollisen valinnan kautta, parhaiten mukautuneiden säilymisellä.

Tätä Darwinin teoriaa vastaan herra Dühring huomauttaa nyt, että käsitykseen olemassaolotaistelusta, kuten Darwin itsekin on myöntänyt, on jouduttu taloustieteilijä ja väestöteoreetikko Malthusin katsomusten yleistämisestä, ja siksi sillä myös on kaikki ne puutteet, mitkä tuolla papillisella malthusilaisella katsomuksella väestön liiallisesta lisääntymisestä on.— Mutta Darwinin päähän ei pälkähtänytkään sanoa, että olemassaolotaistelun käsityksen *alkuperää* olisi etsittävä Malthusilta. Hän sanoo vain, että hänen teoriansa olemassaolotaistelusta on Malthusin teoria eläin- ja kasvimaailmaan sovellettuna. Miten suuri lieneekään virhe, jonka Darwin naiiviuttaan teki hyväksymällä niin varauksetta Malthusin opin, niin jokainen näkee silti ensi silmäyksellä, ettei ole tarvis käyttää Malthusin silmälaseja havaitakseen luonnossa olemassaolotaistelua — ristiriidan luonnon niin tuhlaavasti tuottamien alkioiden lukemattoman määrän ja sen joukon välillä, mikä niistä ylipäättänsä voi saavuttaa kypsyiden; ristiriidan, joka tosiaankin ratkeaa suurimmalta osaltaan usein äärimmäisen

julmassa taistelussa olemassaolosta. Ja samoin kuin palkkalaki on säilyttänyt pätevyytensä senkin jälkeen, kun ne malthusilaiset todistelut, joilla Ricardo sitä perusteli, ovat jo ajat sitten hävinneet tietymättömiin, samoin voi olemassaolon taistelu olla luonnossa olemassa ilman malthusilaista tulkintaakin. Sitä paitsi luonnon eliöillä on niilläkin väestölakinsa, joita ei ole juuri nimeksikään tutkittu, mutta joiden toteamisella on ratkaiseva merkitys lajien kehityshistorialle. Ja kukahan on myös tähän suuntaan antanut ratkaisevan sysäyksen? Ei kukaan muu kuin Darwin.

Herra Dühring varoo visusti koskemasta tähän kysymyksen myönteiseen puoleen. Sen sijaan taistelu olemassaolosta on yhä uudelleen muistutusten kohteena. Olemassaolotaistelusta tiedottomien kasvien ja hyväntahtoisten kasvinsyöjien välillä ei näet voi olla puhetta-kaan:

»Tarkoin määritellyssä mielessä taistelu olemassaolosta on edustettuna eläinmaailmassa vain sikäli kuin ravitseminen tapahtuu ryöstämisen ja raatelun avulla.»

Ja sen jälkeen kun »olemassaolotaistelun» käsite on typistetty näihin ahtaisiin rajoihin, saattaa herra Dühring päästää valloilleen koko suuttumuksensa tämän hänen itsensä eläimellisyyteen rajoittaman käsitteen eläimellisyyden johdosta. Mutta tuo siveellinen suuttumus kohdistuu kuitenkin vain herra Dühringiin itseensä, sillä lähän on ainoa, joka on näin rajoittanut olemassaolon taistelua ja siksi hän on yksi siitä vastuussakin. Darwin ei siis ole se, joka »etsii petojen piiristä kaiken luonnon-toiminnan lakeja ja ymmärtämistä», sillä Darwinhan oli sisällyttänyt tähän taisteluun koko orgaanisen luonnon, vaan se on joku herra Dühringin itsensä kyhäämä mielikuvituksellinen pöpö. Pelkkä *nimi* »olemassaolotaistelu» voitaisiin kyllä kernaasti antaa uhriksi herra Dühringin ylevän siveelliselle suuttumukselle. Että itse tuo asia on olemassa myöskin kasvien keskuudessa, sen voi hänelle todistaa jokainen niitty, jokainen viljapelto ja jokainen metsä; eikä kysymys ole nimestä, ei siitä, sanotaanko »taistelu olemassaolosta» vaiko »elinehtojen puute ja mekaaniset vaikutukset», vaan siitä, kuinka tämä tosi-

asia vaikuttaa lajien säilymiseen tai muuttumiseen. Ja tästä herra Dühring vaikenee itsepintaisesti itsensä kaltaisessa hiljaisuuden tilassa. Siksi luonnollinen valinta täytyy toistaiseksi jättää sillensä.

Mutta darvinismi »tuottaa muutoksensa ja erilaisuutensa tyhjästä».

On kylläkin niin, että käsitellessään luonnollista valintaa Darwin jättää huomiotta ne *sytyt*, jotka ovat aiheuttaneet muutoksia eri yksilöissä, ja käsittelee lähinnä sitä, millä tavalla noista¹ yksityisistä poikkeuksista vähitellen tulee rodun, muunnoksen tai lajin tunnusmerkkejä. Darwinia kiinnostaa vähemmän näiden syiden löytäminen — syiden, jotka vielä nytkin osin ovat aivan tuntemattomia, osin vain aivan ylimalkaisesti osoitettavissa — kuin se rationaalinen muoto, jossa niiden vaikutukset vakiintuvat, saavat kestävän merkityksen. Darwin tällöin arvioi todellakin keksintönsä vaikutuspiirin liian suureksi, hän teki siitä lajien muuttumisen ainoan tekijän ja laiminlöi kysymyksen toistuvien yksilöllisten muutosten syistä selvitellessään kysymystä muutoksien yleistymisen muodosta. Se oli virhe, joka oli ominainen useimmille tiedettä todella edistäneille tutkijoille. Sitä paitsi, jos Darwin johtaa yksilölliset muutoksensa tyhjästä ja soveltaa tässä yksinomaan »jalostajan viisautta», niin silloinhan jalostajan tämän mukaan täytyy samoin tuottaa *tyhjältä* haluamansa eläin- ja kasvimuotojen todelliset eikä vain kuvitellut muutokset. Mutta se, joka on antanut alkusysäyksen sen tutkimiselle, mistä nämä muutokset ja eroavuudet itse asiassa syntyvät, ei taaskaan ole kukaan muu kuin Darwin.

Viime aikoina, erikoisesti Haeckelin ansiosta, on käsitys luonnollisesta valinnasta laajentunut ja lajien muuttuminen on käsitetty mukautumisen ja periytymisen vuorovaikutuksen tulokseksi; ja tällöin mukautuminen on esitetty tapahtuman muutoksia aiheuttavana, periytyminen niitä säilyttävänä puolena. Tämäkään ei herra Dühringin mielestä ole oikein.

»Varsinainen luonnon tarjoamiin tai epäamiin elinehtoihin mukautuminen edellyttää virikkeitä ja toimintoja, jotka määräytyvät mielteiden mukaisesti. Muussa tapauksessa mukautuminen on

vain näennäistä, ja vaikuttava syysuhde ei kohoa alempien fysikaalisen, kemiallisen ja kasvifysiologisen asteen yläpuolelle.»

Tässäkin herra Dühringiä suututtaa vain nimi. Nimitäköön hän tuota prosessia miten tahansa, kysymys on kuitenkin siitä, aiheuttavatko tuollaiset tapahtumat muutoksia eliöiden lajeissa vai eivät. Ja taaskaan ei herra Dühring anna mitään vastausta.

»Jos jokin kasvi valitsee kasvunsa aikana sen tien, jolla se saa eniten valoa, niin tämä ärsyksen vaikutus ei ole mitään muuta kuin fysikaalisten voimien ja kemiallisten tekijäin yhdistelmä, ja jos tässä tapauksessa tahdotaan puhua mukautumisesta sanan varsinaisessa eikä kuvaannollisessa mielessä, täytyy tämän tuoda käsitteisiin *spiritististä* sekasotkua.»

Näin ankara on toisia kohtaan mies, joka aivan tarkalleen tietää, *minkä vuoksi* luonto tämän tai tuon tekee, joka puhuu luonnon *hienovaraisuudesta*, jopa sen *tahdosta*! Spiritististä sekasotkua todellakin — mutta missä, Haeckelilla vai herra Dühringillä?

Ja paitsi spiritististä, myöskin loogista sekasotkua. Näimme, että herra Dühring pyrkii kaikin voimin saamaan tarkoituksensa käsitteen astumaan voimaan luonnossa:

»Välineen ja tarkoituksen suhde ei millään muotoa edellytä tietoista aikomusta.»

Mutta mitä muuta nyt sitten tuo hänen kiivaasti vastustamansa mukautuminen ilman tietoista aikomusta, ilman mielteiden välitystä on, paitsi tällaista tiedotonta tarkoituksellista toimintaa?

Kun siis lehtisammakko ja lehtiä syövät hyönteiset ovat vihreitä, hieta-aavikkojen eläimet hiekankeltaisia, napaseutujen eläimet enimmäkseen lumivalkeisia, eivät ne varmaankaan ole omaksuneet näitä värejä tarkoituksellisesti tai mitään mielteitä noudattaen; päinvastoin, värit voidaan selittää vain fysikaalisista voimista ja kemiallisista tekijöistä käsin. Ja sittenkin on kiistämätön tosiasia, että nämä eläimet ovat väriensä avulla tarkoituksenmukaisesti *sopeutuneet* elinympäristöönsä siten, etteivät niiden viholliset kykene helposti havaitsemaan niitä. Samoin ne elimet, joilla tietyt kasvit vangitsevat ja syövät niille istahtavia hyönteisiä, ovat mu-

kautuneet tähän toimintaan, vieläpä tarkoituksenmukaisesti sopeutuneet. Jos herra Dühring nyt pitää kiinni siitä, että mukautumisen täytyy olla mielteiden aikaansaamaa, sanoo hän vain toisin sanoin sen, että tarkoituksenmukaisen toiminnan täytyy tapahtua mielteiden välityksellä, täytyy olla tietoista, aikomuksellista. Ja näin olemme taas, kuten todellisuusfilosofiassa tavallisesti käy, päätyneet tarkoituksellisesti toimivaan luojaan, jumalaan.

»Tällaista tietoa oli ennen tapana nimittää deismiksi eikä sille annettu suurta arvoa» (sanoo herra Dühring); »mutta nyt näytävät *jolkut* tässäkin suhteessa kehittyneen taaksepäin.»

Mukautumisesta siirrymme perinnöllisyyteen. Herra Dühringin mielestä darvinismi on tässäkin täysin hako-teillä. Darwin muka väittää koko orgaanisen maailman polveutuneen yhdestä alkuoliosta, on niin sanoaksemme yhden ainoan olion poikuetta. Darwinilla ei kuulemma lainkaan ole olemassa samanlaatuisten luonnonluomusten itsenäisiä rinnakkaissarjoja ilman yhteistä alkuperää ja siksi hänen täytyy menneisyyteen käännettyine katsomuksineen joutua umpikujaan siinä, missä siittämisen tai muunlaisen suvunjatkamisen lanka häneltä katkeaa.

Väite, että Darwin johtaisi kaikki nykyiset eliöt *yhdestä* alkuoliosta, on, kohteliaasti sanoaksemme, herra Dühringin »omaa vapaata luomusta ja kuvitelmaa». Kirjassaan »Lajien synty» (6. painos) sanoo Darwin selvästi viimeistä edellisellä sivulla, että hän pitää

»kaikkia eliöitä *muutamien harvojen olioiden jälkeläisinä* suorassa linjassa, eikä erityisinä luomuksina»¹⁴⁴.

Ja Haeckel menee vielä merkittävästi pitemmälle ja olettaa

»aivan itsenäisen sukupuun kasvikunnalle, toisen eläinkunnalle» sekä näiden kahden välille »tietyn määrän itsenäisiä protistien sukujuuria, joista jokainen on edellisistä aivan riippumatta kehittynyt omasta arkegonaaliseen moneerimuodostaan» (»Luonnollinen luomishistoria», s. 397)¹⁴⁵.

Kyseisen alkuolennon on herra Dühring keksinyt vain sen vuoksi, että voisi saattaa sen mahdollisimman huo-

noon huutoon rinnastamalla sen alkujuutalaiseen Aadamiiin; tässä hänelle — nimittäin herra Dühringille — sattui se onnettomuus, ettei hän tiennyt, miten tämä alkujuutalainen onkin Smithin Assyriassa tekemien löytöjen ansiosta osoittautunut seemiläisten kantaisäksi, ja että koko raamatun luomis- ja vedenpaisumustarina on paljastunut palaseksi vanhasta pakanallisesta, juutalaisille, babylonialaisille, kaldealaisille ja assyrialaisille yhteisestä uskonnollisesta tarusikermästä.

On kylläkin kova syytös Darwinia vastaan, että hän heti joutuu umpikujaan siinä, missä häneltä katkeaa polveutumisen lanka, mutta tätä syytöstä ei käy torjuminen. Sen ansaitsee ikävä kyllä koko luonnontieteemme. Missä polveutumisen lanka siltä katkeaa, on se »umpikujassa». Se ei vielä ole kyennyt tuottamaan orgaanista oliota ilman polveutumista, eipä edes valmistamaan yksinkertaista protoplasmaa tai muuta valkuaisainetta kemiallisista alkuaineista. Elämän alkuperästä luonnontiede voi siis nyt sanoa varmasti vain niin paljon, että sen on täytynyt syntyä kemiallista tietä. Mutta ehkäpä todellisuusfilosofia kykenee tässä auttamaan, kerran sillä on käytettävissään luonnonluomuksien itsenäiset rinnakkaissarjat, joita ei yhteinen alkuperä sido toisiinsa? Kuinka nämä olisivat voineet syntyä? Itsestään tapahtuvalla sikiämisellä? Mutta tähän asti eivät uhkarohkeimmatkaan alkusyntyopin puoltajat ole väittäneet täten voivan syntyä muuta kuin bakteereja, alkeellisia sieniä ja muita sangen primitiivisiä eliöitä, mutta ei lainkaan hyönteisiä, kaloja, lintuja tai imettäväisiä. Jos nyt näitä samanlaatuisia luonnon luomuksia — tietenkin orgaanisia, sillä vain näistähän tässä on puhe — ei sido toisiinsa yhteinen alkuperä, niin siellä, »missä polveutumisen lanka katkeaa», täytyy niiden tai jokaisen niiden esivanhemman astua maailmaan erikoisen luomistoimituksen kautta. Olemme siis taas luoja luona ja siinä, mitä nimitetään deismiksi.

Edelleen herra Dühring selittää Darwinin suureksi pintapuolisuudeksi sen, että tämä

»kohottaa pelkän sukupuolisesti tapahtuvan ominaisuuksien yhdistämisen näiden ominaisuuksien synnyä peruseräatteenksi».

Tämä on taas juuriinmenevän filosofimme omaa vaapaata luomusta ja kuvitelmaa. Darwin selittää päinvastoin selvästi: ilmaus »luonnollinen valinta» sisältää vain muutosten *säilymisen*, mutta ei niiden syntymistä (s. 63). Tämä uusi asioiden keksiminen, asioiden, joita Darwin ei koskaan ole sanonut, on tarkoitettu helpottamaan pääsyämme seuraavaan Dühringin syvämietteisyyteen:

»Jos siitoksen sisäisestä skematismista olisi etsitty jokin itsenäisen muutoksen periaate, olisi tämä ajatus ollut täysin järkipörräinen; ohnan se ajatus luonnollinen, että yleisen genesiksen periaate kytketään yhteen suvunjatkamisen kanssa ja ettei niin sanottua alkusikiämistä korkeammalta kannalta katsoen pidetä uusintamisen ehdottomana vastakohtana, vaan nimenomaan tuotantona.»

Ja mies, joka on saattanut keksiä tällaisen sekasotkun, ei häikäile syyttää Hegeliä tämän »siansaksasta»!

Mutta riittääköön nyt jo tämä viheliäinen, ristiriitoja täynnä oleva torailu ja saivartelu, jolla herra Dühring päästää ilmoille kiihtymyksensä sen valtavan edistyksen johdosta, josta luonnontiede saa kiittää Darwinin opin antamaa sysäystä. Ei Darwin eivätkä hänen kannattajansa luonnontutkijoiden joukossa aio jollain tapaa väheksyä Lamarckin suuria ansioita: juuri Darwin ja hänen kannattajansa hänet ensimmäisinä jälleen nostivat unohduksen haudasta. Mutta emme saa jättää huomioon ottamatta sitä, että Lamarckin aikoina tieteellä ei vielä ollut käytettävissään läheskään riittävästi aineistoa voidakseen vastata kysymykseen lajien alkuperästä muulla tavoin kuin ennakoivasti, niin sanoaksemme profeetallisesti. Paitsi sitä valtavaa aineistoa, minkä sekä keräilevä että anatominen kasvi- ja eläintiede ovat koonneet, on Lamarckin ajan jälkeen syntynyt kaksi aivan uutta tiedettä, joilla tässä on ratkaiseva merkitys: kasvien ja eläinten alkuioiden kehityksen tutkimus (embryologia) ja maankuoren eri kerroksissa havaittujen orgaanisten jätteiden tutkimus (paleontologia). Vallitsee nimittäin merkillinen yhdenmukaisuus eliön alkion asteittaisen kypsäksi eliöksi kehittymisen sekä sen portaikon välillä, jota myöten maapallon historiassa toinen toistaan seuranneet kasvit ja eläimet ovat kehittyneet. Ja juuri tämä vastaavuus on antanut kehitysteorialle varmimman perustan. Mutta kehitysteoria itse on vielä varsin nuori, ja

siksi myöhempi tutkimus epäilemättä varsin huomattavasti muuttaa nykyistä, ankaran darvinististakin käsitystä lajien kehityskulusta.

Mutta mitä myönteistä todellisuusfilosofialla on nyt sanottavana meille orgaanisen elämän kehityksestä?

»Lajien muuttuvuus on oletamus, joka voidaan hyväksyä.» Mutta sen ohella pätee myöskin »samanlajisten luonnonluomusten itsenäinen rinnakkaissarja ilman yhteistä polveutumista».

Tämän mukaan pitäisi kai ajatella, että erilaiset luonnonluomukset, ts. muuttuvat lajit, polveutuvat toinen toisistaan, samanlajiset taas eivät. Tämä ei kuitenkaan täysin päde; sillä muuttuvillakin lajeilla lienee

»polveutumisen kautta tapahtuva välittyminen päinvastoin vasta toissijainen luonnon toimitus».

Siis kyse on sittenkin polveutumisesta, mutta »toisen luokan» polveutumisesta. Olkaamme iloisia siitä, että sen jälkeen kun herra Dühring on puhunut niin paljon pahaa ja pimeää polveutumisesta, päästää hän sen silti takaoven kautta sisälle. Samoin käy luonnolliselle valinnallekin, sillä kaiken olemassaolotaisteluun kohdistetun siveellisen suuttumuksen jälkeen, olemassaolotaisteluun, jonka välityksellä luonnollinen valinta tapahtuu, sanotaankin äkkiä:

»Orgaanisten muodostumien laadun syvempi peruste on etsittävä elämänehdoista ja kosmisista suhteista, kun taas Darwinin korostama luonnollinen valinta voi tulla kysymykseen vasta toisella sijalla.»

Siis sittenkin luonnollinen valinta, vaikkakin vain toisen luokan; siis luonnollisen valinnan myötä myös taistelu olemassaolosta ja sen mukana samoin papillismalthusilainen väestötungos! Siinä kaikki. Muissa suhteissa herra Dühring ohjaa meidät Lamarckin luo.

Lopuksi herra Dühring varoittaa meitä käyttämästä väärin sanoja muodonvaihdos ja kehitys. Muodonvaihdos on näet epäselvä käsite, ja kehityksen käsite on vain sikäli luvallinen mikäli kehityslait voidaan todella osoittaa. Näiden molempien asemesta meidän pitää sanoa »kompositio», ja sitten kaikki on hyvin. Kyse on taas

tuosta vanhasta jutusta: asiat jäävät ennalleen, ja herra Dühring on aivan tyytyväinen heti kun vain muutamme nimen. Jos puhumme kananpoikasen kehittymisestä munassa, sotkemme asian, koska voimme osoittaa kehityslait vain puutteellisesti. Mutta jos puhumme kananpoikasen kompositiosta, niin kaikki on selvää. Emme siis enää sano: tämä lapsi kehittyy mainiosti, vaan sanomme: tämä lapsi komponoituu erinomaisesti, ja meidän täytyy onnitella herra Dühringiä siitä, että hän kohoo Nibelungin sormuksen luoja rinnalle paitsi jalossa itsekorostuksessa, myös tulevaisuuden komponistin¹⁴⁶ ominaisuudessa.

VIII. LUONNONFILOSOFIA. ORGAANINEN MAAILMA

(loppu)

»Arvioitakoon... mitä positiivista tietoa luonnonfilosofinen osastomme tarvitsee, jotta siihen sisältyisivät kaikki sen tieteelliset edellytykset. Sen perustana ovat ensiksikin kaikki matemaattikan oleelliset saavutukset ja sitten eksaktien tieteiden päätöteemukset mekaniikassa, fysiikassa ja kemiassa sekä ylipäänsä luonnontieteelliset johtopäätökset fysiologiassa, eläintieteessä ja muilla samantapaisilla tutkimusaloilla.»

Tällaisella luottamuksella ja varmuudella herra Dühring puhuu herra Dühringin matemaattisesta ja luonnon-tieteellisestä oppineisuudesta. Tuosta laihasta tekstiosastosta ja vielä vähemmän sen vielä köyhemmistä tuloksista, ei näe mikä myönteisen tiedon juurevuus sen takana piilee. Joka tapauksessa, voidakseen esittää Dühringin oraakkelinlauseita fysiikasta ja kemiasta ei fysiikasta tarvitse tuntea muuta kuin se yhtälö, joka ilmaisee lämmön mekaanisen ekvivalentin, ja kemiasta vain se, että kaikki kappaleet jakautuvat alkuaineiksi ja alkuaineyhdistymiksi. Joka tämän lisäksi, kuten herra Dühring sivulla 131, saattaa puhua »gravitoivista atomeista», todistaa tällä vain, että atomin ja molekyylin ero on hänelle aivan »hämärä». Tunnettu asiahan on, ettei atomeja ole olemassa vetovoiman tai muiden mekaanisten tai fysikaalisten liikemuotojen kannalta, vaan ainoastaan kemiallisen toiminnan kannalta. Ja kun luetaan luku orgaanisesta luonnosta tyhjine, ristiriitaisine, ratkaisevassa

kohdassa oraakkelimaisen mielettömine lörpöttelyineen ja ehdottoman mitättömine lopputuloksineen, niin eipä voi pidättyä siitä käsityksestä, että herra Dühring puhuu tässä asioista, joista hän tietää ihmeteltävän vähän. Tämä käsitys muuttuu varmuudeksi, kun lukija pääsee hänen ehdotukseensa, että opissa orgaanisista olennoista (biologiassa) olisi tästä lähin sanottava »kehityksen» asemesta »kompositio». Se joka voi ehdottaa jotain tällaista, todistaa ettei hänellä ole vähäisintäkään aavistusta orgaanisten olioiden muodostumisesta.

Kaikki orgaaniset oliot, alhaisimpia lukuun ottamatta, muodostuvat soluista, pienistä, vain voimakkaalla suurennuksella näkyvistä valkuaisainehiukkasista, joiden sisällä on solutuma. Yleensä solu kehittää myös ulko kuoren, ja sisältö on silloin enemmän tai vähemmän nestemäistä. Alhaisimmat solueliöt muodostuvat *yhdestä* solusta; orgaanisten olentojen valtava enemmistö on monisoluisia. Ne ovat useiden solujen yhteenkuuluvia komplekseja jotka alemmilla eliöillä vielä ovat samanlaisia, korkeammilla saavat yhä erilaisempia muotoja, ryhmittymiä ja toimintoja. Esimerkiksi ihmisruumiissa luut, lihakset, hermot, suonet, jänteet, rustot, nahka, lyhyesti kaikki kudokset ovat joko soluista koostuneita tai soluista kehittyneitä. Mutta kaikille orgaanisille solurakennelmille, alkaen ameebasta, joka useimmiten on yhden solutuman sisältävä ketoton valkuaisainekimpale, aina ihmiseen asti, ja pienimmistä yksisoluisista Desmidiaceevihherlevistä aina korkeimpiin kasveihin saakka, on yhteinen se tapa, millä solut lisääntyvät: jakautumalla. Aluksi solutuma kuroutuu keskeltä kahtia; kuroutuma, joka erottaa tuman molemmat puoliskot, tulee yhä lujemmaksi, lopulta puoliskot eroavat ja muodostavat kaksi solutumaa. Sama prosessi tapahtuu itse solussa, kumpaisestakin tumasta tulee soluaineen kasautumisen keskipiste, soluaineen, jonka osia sitoo toisiinsa yhä kapeneva kuroutuma, kunnes lopulta molemmat eroavat ja jatkavat elämänsä itsenäisinä soluina. Tällaisen toistuvan solunjakautumisen tietä eläinmunan sikiösolusta kehittyä hedelmöittymisen jälkeen vähitellen aivan valmis eläin, ja samoin tapahtuu varttuneella eläimellä kuluneiden kudoksien korvautuminen. Nimittääkseen tällaista pro-

sessia kompositioksi ja sen ilmaisemista sanalla »kehitys» »puhtaaksi kuvitteluksi» täytyy asianomaisen tosiaan olla henkilö, joka — niin vaikea kuin sitä onkin nykyisin uskoa — ei tiedä tästä prosessista yhtään mitään; sillä tässähän *ainoastaan*, ja aivan kirjaimellisessa mielessä kehitytään eikä lainkaan komponoida!

Tulemme edempänä vielä sanomaan jotakin siitä, mitä herra Dühring yleensä ymmärtää elämällä. Hän kuvittelee sen varsinkin seuraavanlaiseksi:

»Myös epäorgaaninen maailma on itsetoimivien herätteiden järjestelmä; mutta vasta siellä, missä alkaa varsinainen jäsentyminen ja ainesten kiertokulun välittyminen erityisten tiehyeiden kautta jostain sisäisestä pisteestä alkiokaavaan, joka on muutettavissa pienemmäksi muodostumaksi, vasta siellä voidaan ahtaamassa ja ankarammassa merkityksessä puhua elämästä.»

Tämä lause on ahtaamassa ja ankarammassa merkityksessä järjettömyyden itsetoimivien herätteiden (mitä tämä sitten merkinneekään) järjestelmä, puhumattakaan lauseen kieliopillisesta sekavuudesta. Jos elämä alkaa vasta siellä, missä varsinainen jäsentyminen alkaa, on meidän julistettava kuolleeksi koko Haeckelin alkueliökunta ja kenties vielä paljon muutakin aina sen mukaan kuinka tuo jäsentymisen käsite tulkitaan. Jos elämä alkaa vasta siitä, missä tämä jäsentyminen on pienen alkiokaavan välityksellä siirrettävissä, niin kaikki alhaisimmat eliöt yksisoluiset mukaan lukien eivät ainakaan ole eläviä. Jos ainesten kiertokulun välittyminen erikoisten tiehyeiden kautta on elämän tunnusmerkki, täytyy meidän edellä mainittujen lisäksi pyyhkiä elävien olentojen joukosta pois vielä koko onteloeläinten korkein luokka, poikkeuksena tosin meduusat, siis kaikki polyypit ja muut eläinkasvit¹⁴⁷. Mutta jos elämän oleellisena tunnusmerkkinä on ainesten kiertokulku erikoisten tiehyeiden kautta jostakin sisäisestä pisteestä, on meidän julistettava kuolleiksi kaikki ne eläimet, joilla ei ole joko lainkaan sydäntä tai joilla on useampia sydämiä. Näihin kuuluvat edellä mainittujen lisäksi vielä kaikki madot, meritähdet ja rataseläimet (Annuloida ja Annulosa, Huxleyn luokittelun mukaan¹⁴⁸), osa äyriäisistä (ravut) ja lopuksi jopa eräs selkärankainen, suikulainen (Amphioxus). Näihin kuuluvat lisäksi kaikki kasvit.

Kun herra Dühring siis ryhtyy luonnehtimaan varsinaista elämää ahtaamassa ja ankarammassa merkityksessä, hän antaa elämästä neljä aivan ristiriitaista tunnusmerkkiä, joista yksi tuomitsee ikuiseen kuolemaan paitsi koko kasvikunnan, myöskin puolet eläinkuntaa. Kukaan ei todellakaan voi sanoa hänen johtaneen meitä harhaan luvatussaan »perusteitaan myöten omaperäisiä johtopäätöksiä ja katsomuksia»!

Eräässä toisessa kohdassa sanotaan:

»Luonnossakin on kaikkien organismien perustana alimmista ylimpiin muuan yksinkertainen tyyppi», ja tämä tyyppi on »jo alkeellisimpien kasvien alhaisimmassa ärsykkeessä tavattavissa täysin ja kokonaan yleisessä olemuksessaan».

Tämäkin väite on taas »täysin ja kokonaan» järjetön. Yksinkertaisin koko orgaanisessa luonnossa tavattava tyyppi on solu; ja se on todellakin korkeampien eliöiden perusta. Sitä vastoin alhaisempien eliöiden joukossa on suuri määrä sellaisia, jotka ovat vielä paljon solun alapuolella, kuten protoameeba, yksinkertainen valkuaisainekimpale ilman mitään erilaistumista, kokonainen sarja muita moneereja sekä kaikki Siphoneae-levät. Nämä kaikki liittyvät korkeampiin eliöihin vain sikäli, että ne koostuvat oleellisesti valkuaisesta ja sen tähden suorittavat valkuaisainefunktioita, ts. elävät ja kuolevat.

Edelleen herra Dühring kertoo meille:

»Fysiologisesti aistiminen on sidottu jonkinlaisen, vaikkapa hyvinkin yksinkertaisen hermokoneiston olemassaoloon. Kaikille eläinmuodostumille on sen tähden luonteenomaista aistimiskyky, ts. kyky käsittää subjektiivisen tietoisesti tilansa. Jyrkkä raja kasvien ja eläinten välillä on siinä, missä tapahtuu harppaus aistimiseen. Tunnettujen siirtymismuotojen avulla ei tätä rajaa voi pyyhkiä pois, päinvastoin niiden ulkomuodosta ei voida eikä ole voitu päätellä kyseistä rajaa ja vasta tällöin se tuleeekin loogiseksi tarpeeksi.»

Ja edelleen:

»Kasvit sitä vastoin ovat tyyten ja ainaisiksi ajoiksi vailla pienintäkään aistimisen itua ja myös vailla mitään taipumusta siihen.»

Ensinnäkin Hegel sanoo (»Luonnonfilosofia», 351. §, lisäys), että

»aistiminen on differentia specifica*, eläimen ehdottomasti erottava merkki».

Siis taaskin eräs Hegelin »vaikeasti sulatettava ajatus», jonka herra Dühring suoranaisen kaappauksen kautta kohottaa perimmäisen lopullisen totuuden aatelissäätöön.

Toiseksi, kuulemme tässä ensikertaa siirtymämuodoista, joista ulkomuodon perusteella ei voida eikä ole voitu päätellä rajaa (onpas sekamelskaa!) kasvien ja eläinten välillä. Se että nämä välimuodot ovat olemassa, että on olemassa eliöitä joista emme lainkaan voi sanoa ovatko ne kasveja vai eläimiä, että me siis ylipäänsä emme voi todeta jyrkkää rajaa kasvien ja eläinten välillä — juuri se herättää herra Dühringissä loogisen tarpeen erottavan tunnusmerkin toteamiseen, tunnusmerkin, josta hän itse samassa hengenvedossa myöntää, ettei se ole pätevä! Mutta meidän ei tarvitse edes palata kasvien ja eläinten väliselle epäilyttävälle alueelle. Ovatko ne tunneherkät kasvit, jotka vähäisestäkin kosketuksesta käärivät lehensä kokoon tai sulkevat kukkansa, ovatko hyönteissyöjäkasvit vailla kaikkea aistimisen jälkeä ja kaikkea taipumustakin siihen? Itse herra Dühring ei voi tätä väittää lankeamatta »epätieteelliseen puolirunouteen».

Kolmanneksi, on taaskin herra Dühringin vapaata luomusta ja kuvitelmaa, kun hän väittää että aistiminen olisi fysiologisesti muka sidottu jonkinlaisen, vaikkapa hyvinkin yksinkertaisen hermokoneiston olemassaoloon. Eivät vain kaikki alkueläimet, vaan myös eläinkasvit, ainakin niiden suuri enemmistö, ovat vailla hermokoneiston jälkeäkin. Vasta madoista alkaen hermokoneisto on säännöllisesti tavattavissa, ja herra Dühring on ensimmäinen, joka esittää väitteen ettei hermottomilla eläimillä olisi aistimuksia. Aistiminen ei välttämättä ole sidottu hermoihin, mutta sitä vastoin kyllä erääseen tähän saakka lähemmin toteamattomaan valkuaisaineeseen.

* — lajitunnusmerkki. *Toim.*

Herra Dühringin biologista tietoutta kuvaa muuten riittävästi kysymys, jota hän ei kaihda sinkoamasta kohti Darwinia:

»Olisiko eläin sitten kehittynyt kasvistae?»

Näin saattaa kysyä vain se, joka ei tiedä mitään eläimistä eikä kasveista.

Elämästä yleensä herra Dühring tietää sanoa meille vain:

»Aineenvaihdunta, joka toteutuu plastisesti muodostuvan skematisoinnin välityksellä» (mitä tämä taas on?), »pysyy aina varsinaisen elämänprosessin erottavana tunnusmerkkinä».

Siinä kaikki, mitä saamme tietää elämästä, minkä ohella vielä »plastisesti muodostuvan skematisoinnin» takia olemme vajonneet polvia myöten puhtaimman Dühring-siansaksan mielettömään sekasotkuun. Jos siis haluamme tietää, mitä elämä on, on meidän kaikeksi itse lähdeävä tarkastelemaan kysymystä lähemmin.

Fysiologikemistit ja kemistifysiologit ovat kolmen vuosikymmenen ajan sanoneet lukemattomia kertoja, että orgaaninen aineenvaihdunta on elämän yleisin ja tunnusomaisin ilmiö, ja herra Dühring on tässä vain yksinkertaisesti kääntänyt sen elegantille ja selvälle kielelle. Mutta elämän määrittelemisen orgaaniseksi aineenvaihdunnaksi merkitsee elämän määrittelemistä — elämäksi. Orgaaninen aineenvaihdunta tai aineenvaihdunta plastisesti muodostuvine skematisointeineen on nimittäin sellainen ilmaus, joka itse vaatii taas selvitystä elämän avulla, orgaanisen ja epäorgaanisen eli siis elävän ja elottoman erottelun avulla. Tällä selvityksellä emme siis pääse paikaltamme eteenpäin.

Aineenvaihduntaa sellaisenaan tapahtuu ilman elämäkin. Kemiassa on lukuisia prosesseja, jotka, kun raaka-aineita tulee riittävästi lisää, tuottavat aina uudelleen omat ehtonsa ja vieläpä niin, että prosessin aiheuttajana on tällöin kappale määrättyä ainetta. Näin on asia valmistettaessa rikkihappoa rikkiä polttamalla. Tällöin saadaan rikkidioksidiä, SO_2 , ja kun siihen lisätään vesihöyryä ja typpihappoa, sitoo rikkidioksidi vedyn ja hapen ja muuttuu rikkihapoksi, H_2SO_4 . Tällöin typpihappo luovuttaa hapen ja muuttuu typpioksidiksi; tämä typpiok-

sidi sitoo heti jälleen ilmasta uutta happea ja muuttuu korkeammiksi typpioksideiksi, mutta vain luovuttaakseen tämän hapen heti uudelleen rikkidioksidille ja suorittaakseen uudelleen saman prosessin, joten teoreettisesti äärettömän pienen typpihappomäärän pitäisi riittää muuttamaan rikkihapoksi rajaton määrä rikkidioksidia, happea ja vettä.— Aineenvaihduntaa tapahtuu edelleen nesteiden kulkiessa kuolleiden orgaanisten ja jopa epäorgaanisten kalvojen lävitse, sekä niin ikään Trauben keinotekoisissa soluissa¹⁴⁹. Näemme taas tästä, että aineenvaihdunnan avulla emme pääse sijoiltamme; sillä se erityinen aineenvaihdunta, jonka pitäisi selittää elämä, kaipaa itse selitystä elämän avulla. Meidän on siis yritettävä toisella tavalla.

Elämä on valkuaisainekappaleiden olomuoto, ja tämä olomuoto on oleellisesti näiden kappaleiden kemiallisten osasten alituista uudistumista.

Valkuaisaineet ymmärretään tässä samassa mielessä kuin nykyaikainen kemia, joka sisällyttää tähän nimitykseen kaikki tavallisen valkuaisen kanssa analogisesti kokoonpannut aineet, joita lisäksi nimitetään myös proteiiniksi. Nimitys on epäonnistunut, sillä tavallinen munanvalkuainen esittää elottomampaa, passiivisempaa osaa kuin mikään sen sukulaisaine ollessaan munankeltuaisen ohella vain kehittyvän sikiön ravintoainetta. Mutta koska valkuaisaineiden kemiallista koostumusta tunnetaan vielä hyvin vähän, on tämä nimitys sittenkin muita parempi, koska se on kattavin.

Kaikkialla, missä kohtaamme elämää, tapaamme sen valkuaisaineisiin yhtyneenä, ja kaikkialla, missä tapaamme valkuaisaineita jotka eivät ole hajoamistilassa, kohtaamme myös poikkeuksetta elämänilmiöitä. Epäilemättä muidenkin kemiallisten yhdisteiden läsnäolo elävissä olioissa on välttämätöntä, jotta näissä elämänilmiöissä syntyisi tiettyä erilaistumista; elämälle sellaisenaan ne eivät ole tarpeen, mikäli eivät sisälly ravintoon ja muutu valkuaiseksi. Tuntemamme alhaisimmat elävät olennot eivät muuta olekaan kuin yksinkertaisia valkuaisainekokkareita, ja niissä nähdään jo kaikki oleelliset elämänilmiöt.

Mutta mistä muodostuvat nämä kaikkialla, kaikissa

elollisissa olennoissa samalla tavoin tavattavat elämänilmentymät? Ennen kaikkea siitä, että valkuaisainekappale ottaa ympäristöstään itseensä muita sopivia aineksia, assimiloii ne, samalla kun kappaleen toiset, vanhemmat osat hajoavat ja erittyvät pois. Myös muut, elottomat kappaleet muuttuvat, hajoavat tai yhtyvät luonnon tapahtumakulussa; mutta tällöin ne lakkaavat olemasta sitä mitä ne olivat. Tuulen poiskuluttama kallio ei enää ole mikään kallio; hapettunut metalli muuttuu ruosteeksi. Mutta se, mikä on elottomien olioiden tuhoutumisen syynä, on valkuaisen kohdalla *olemassaolon perusehto*. Siitä silmänräpäyksestä alkaen, jona tämä keskeytymätön ainesosien vaihtuminen, tämä jatkuva ravitsemuksen ja erittymisen vuorottelu lakkaa, siitä silmänräpäyksestä lakkaa valkuaisaine itse, se hajoaa, ts. *kuolee*. Elämä, valkuaisaineen olomuoto, perustuu ennen kaikkea siihen, että se joka silmänräpäys on itsensä ja samalla joku toinen; ja tämä ei ole seurausta prosessista joka tapahtuu ulkoisten vaikuttimien seurauksena, kuten asianlaita voi olla elottomien esineiden suhteen. Päinvastoin elämä, ravitsemisen ja erittymisen kautta toteutuva aineenvaihdunta, on itsestään tapahtuva prosessi, joka on erottamattomasti kantajaansa, valkuaiseen kuuluva, siitä syntyisin, prosessi jota ilman ei valkuaista voi olla. Ja tästä seuraa, että jos kemian joskus onnistuu keinotekoisesti valmistaa valkuaista, täytyy tämän valkuaisen osoittaa elämänilmiöitä, olivatpa ne miten heikkoja tahansa. Kyseenalaista tosin on, löytääkö kemia samalla myös oikeata ravintoa tälle valkuaiselle.

Ravitsemuksen ja erityksen välityksellä tapahtuvasta aineenvaihdunnasta, joka on valkuaisen oleellinen funktio, sekä valkuaiselle ominaisesta joustavuudesta johtuvat sitten kaikki muut elämän yksinkertaisimmat tekijät: ärtyvyys — joka sisältyy jo valkuaisen ja sen ravinnon väliseen vuorovaikutukseen; supistumiskyky — joka ilmenee jo sangen alhaisella ravinnon ottamisen asteella; mahdollisuus kasvuun, joka alimmalla tasolla sisältää jakautumalla tapahtuvan lisääntymisen; sisäinen liike, jota ilman ei ole mahdollista enempää ravinnon ottaminen kuin sen assimiloiminenkaan.

Elämän määritelmämme on tietysti varsin rittämätön,

sillä sen täytyy rajoittua kaikkein yleisimpiin ja yksinkertaisimpiin elämän ilmiöihin sisältämättä lähestulkoonkaan *kaikkia*. Kaikki määritelmät ovat tieteellisen arvonsa kannalta niukkoja. Jotta tietäisimme todella tyhjentävästi, mitä elämä on, meidän pitäisi läpikäydä kaikki elämän ilmenemismuodot alimmista korkeimpiin asti. Arkikäytössä tuollaiset määritelmät ovat kuitenkin sangen mukavia eikä tietvissä tilanteissa selvitä kunnolla ilman niitä: ne eivät voi olla vahingoksikaan, kun ei vain unohdeta niiden väistämättömiä puutteita.

Mutta nyt takaisin herra Dühringiin. Jos hänellä maallisen biologian parissa meneekin hieman huonosti, tietää hän lohdutuskeinon: hän pakenee tähtitaivaaseensa.

»Paitsi aistivan elimen erikoinen rakenne, on myöskin koko objektiivinen maailma omiaan aiheuttamaan mielihyvää ja mielihäpää. Tältä pohjalta lähtien oletamme, että mielihyvän ja mielihäpän vastakkaisuus, vieläpä *täsmälleen* tuntemallamme tavalla, on universaalinen, ja että oleellisesti samanlaisten tunteiden täytyy edustaa sitä *maailmankaikkeuden eri maailmoissa*... Tämä vastavuus vuorostaan merkitsee *varsin paljon*, sillä se on avain *aistimusten universumiin*... Subjektiivinen kosminen maailma ei näin ollen ole meille paljoakaan objektiivista vieraampi. Molempien alueiden kokoonpanon on ajateltava olevan jonkin yleispätevän tyyppin mukainen, ja näin meillä on alkeet tietoisuusoppiin, jolla on suurempi kuin vain maanpäällinen kantavuus.»

Mitäpä pari karkeata hairahdusta maallisessa luonnontieteessä merkitsee sille, joka kantaa taskussaan aistimuksien universumin avainta? Allons donc!*

IX. MORAALI JA OIKEUS. IKUISET TOTUDET

Pidätymme antamasta näytteitä siitä latteuksien ja oraakkelimaisuuksien sekasotkusta, lyhyesti, siitä pelkästä *loruilusta*, jota herra Dühring tarjoaa lukijansa nautittavaksi täyden viidenkymmenen sivun verran muka juuriinmenevänä tieteenä tietoisuuden aineksista. Lainaamme vain tämän:

»Se joka kykenee ajattelemaan ainoastaan kielen avulla, ei ole vielä kokenut, mitä *abstraktii* ja *varsinainen* ajattelu merkitsee.»

* — Olkoon menneeksi! *Toim.*

Tämän mukaan eläimet ovat abstraktimpia ja varsinaisimpia ajattelijoita, koska niiden ajattelua ei ole koskaan sotkenut kielen tungetteleva sekaantuminen. Joka tapauksessa nähdään jo Dühringin ajatuksista ja niitä ilmaisevasta kielestä, kuinka vähän nämä ajatukset sopeutuvat mihinkään kieleen, ja kuinka vähän saksan kieli sopeutuu näihin ajakuksiin.

Lopuksi voimme vapautunein tuntein siirtyä neljanteen osastoon, joka hajanaisen lörpöttelyn lisäksi tarjoaa edes siellä täällä jotain *moraalista* ja *oikeudesta*, johon voi käydä kiinni. Heti alussa meitä kutsutaan matkalle toisille taivaankappaleille:

Moraalin aineksien täytyy »vastaavalla tavalla löytyä... kailta muiltakin olennoilta kuin ihmisiltä, joiden toimiva järki on tekemisissä vaistonvaraisten elämänliikkeiden tietoisien järjestämisen kanssa... Silti kiinnostuksemme tällaisiin johtopäätöksiin jää vähäiseksi... Mutta sitä paitsi pysyy aina näköpiiriä *suotuisasti avartavana* ideana se, että kuvittelemme toisissa maailmoissa yksityis- ja yhteiselämän lähtevän skeemasta, joka... ei voi olla ymmärryksellisesti toimivan olennon yleistä perusjärjestystä kumoava tai sitä kiertävä».

Kun tässä Dühringin totuuksien pätevyys myös kaikissa muissa maailmoissa poikkeuksellisesti asetetaan luvun alkuun eikä sen loppuun, on tälle seikalle rittävät perusteensa. Kun ensin on todettu Dühringin moraalija oikeuskuvitelmien pätevyys kaikissa *maailmoissa*, voidaan sitä helpommin avartaa suotuisasti niitä pätemään kaikkina *aikoina*. Tässäkään ei taas ole kyse mistään vähäisemmästä kuin viimekätisistä lopullisista totuuksista.

Moraalin maailmalla on »yhtä hyvin kuin yleisen tiedon maailmalla... pysyvät periaatteensa ja yksinkertaiset alkutekijänsä»; moraaliset periaatteet ovat »historian yläpuolella ja kansanluonteiden nykyisten eroavuuksien yläpuolella... Erityiset totuudet, joista kehityksen kuluessa kertyy täydellisempi moraalinen tietoisuus ja niin sanoaksemme omatunto, voivat, mikäli ne on tiedostettu viimeistä perustaansa myöten, vaatia itselleen samanlaista pätevyyttä ja kantavuutta kuin matematiikan teorit ja sovellutukset. *Aidot totuudet eivät ylipäänsä voi muuttua...* joten on yleensä hulluutta kuvitella, että tiedostuksen oikeellisuus voisi riippua ajasta ja todellisista muutoksista». Sen tähden ankaran tiedon varmuus ja tavanmukaisemman tiedostuksen riittävyys eivät järjellisessä tilassa ollen siedä sitä, että epäiltäisiin tiedon periaatteiden absoluuttista pätevyyttä. »Jo jatkuva epäily itse on sairaalloista

heikkoudentilaa eikä se ole muuta kuin ilmaus *totvottomasta seka-
vuudesta*, joka toisinaan järjestelmällisesti tiedostetusta omasta
mitättömyydestään yrittää saada näennäistä tukea. Siveyskysymyk-
sissä yleisten periaatteiden kieltäminen tarrautuu tapojen ja siveys-
periaatteiden maantieteelliseen ja historialliseen moninaisuuteen,
ja jos näin myönnetään siveellisesti huonon ja pahan välttämät-
tömyys, niin uskotaan tällöin oltavan vasta oikein vapautettuja
tunnustamasta yhdenmukaisten siveellisten vaikutteiden vakavaa
pätevyyttä ja tosiasiallista tehovoimaa. Tämä *kovertava epäily*, joka
ei käänny vain erinäisiä valheellisia oppeja vastaan, vaan itse
inhimillistä tietoisien siveellisyyden kykyä vastaan, päättyy lopulta
todelliseen tyhjiyteen, tai oikeastaan johonkin, joka on pelkkää
nihilismiä pahempi... Kumottujen siveellisten käsitystensä *kir-
javassa kaaoksessa* se luulee voitavansa helposti vallita ja avata kaikki
ovet periaatteettomalle mielivallalle. Mutta se erehtyy suuresti:
sillä pelkkä viittaus järjen välttämättömiin kohtaloihin erehdyk-
sen ja totuuden suhteen riittää jo tämän ainoan analogian kautta
tekemään selväksi, kuinka luonnonlakien mukaisen erehtyvyyden
ei tarvitse sulkea pois mahdollisuutta osua oikeaan.»

Olemme tähän saakka ottaneet rauhallisesti herra
Dühringin mahtipontiset lausunnot perimmäisistä lopul-
lisista totuuksista, ajattelun suvereenisuudesta, tiedos-
tuksen ehdottomasta varmuudesta jne., koska asia voitiin
ottaa ratkaistavaksi vasta siinä kohdassa johon olemme
nyt saapuneet. Tähän asti riitti sen tutkiminen, missä
määrin todellisuusfilosofian yksittäiset väittämät olivat
»suvereenin päteviä» tai saattoivat esittää »ehdottoman
vaatimuksen totuudellisuudestaan». Tulemme tässä nyt
sen kysymyksen eteen, voivatko inhimillisen tiedostuksen
tuotteet ja mitkä niistä yleensä olla suvereenin päteviä
ja voivatko ne vaatia itsensä tunnustamista ehdottomiksi
totuuksiksi. Kun sanon: inhimillisen tiedostuksen, en
sano näin loukatakseeni toisten taivaankappaleiden asuk-
kaita, joita minulla ei ole kunnia tuntea, vaan ainoastaan
koska myös eläimet tiedostavat, vaikka eivät silti suve-
reenisti. Koira tuntee isännässään jumalansa vaikka tämä
herra saattaa olla mitä suurin heittiö.

Onko inhimillinen ajattelu suvereenia? Ennen kuin
vastaamme kyllä tai ei, on meidän tutkittava, mitä inhi-
millinen ajattelu on. Onko se yhden ainoan erillisen ihmi-
sen ajattelua? Ei. Mutta se on olemassa vain miljardien
menneiden, nykyisten ja tulevien ihmisten yksilöllisenä
ajatteluna. Jos nyt sanon, että tämä minun mielteeseeni
koottu kaikkien näiden ihmisten, tulevat mukaan lukien,

ajattelu on suvereenia, että se kykenee tiedostamaan ole-massaolevan maailman sikäli kuin ihmiskunta vain jat-kaa kyllin kauan olemassaoloaan ja sikäli kuin tiedostus-elimissä ja tiedostuksen kohteissa ei ole asetettu rajoja tälle tiedostukselle, niin silloin sanon jotakin melko arkipäiväistä ja hedelmätöntä. Arvokkain tulos tästä taitaisi nimittäin olla se, että tulisimme perin epäileviksi nykyistä tiedostustamme kohtaan, koska kaiken toden-näköisyyden mukaan olemme vasta ihmiskunnan historian alussa, ja sukupolvet, jotka tulevat oikomaan *meidän tietojamme*, ovat varmaankin paljon lukuisimmat kuin ne, joiden tietoa meillä — usein sitä kyllä melko lailla väheksyen — on tilaisuus oikoa.

Herra Dühring itse selittää välttämättömäksi sen, että tajunta, siis myös ajattelu ja tiedostus, voi ilmetä vain yksilöolentojen sarjassa. Jokaisen tällaisen yksilön ajattelun voimme myöntää suvereeniksi vain sikäli kuin emme tunne mitään voimaa, joka kykenisi väkivalloin pakottamaan siihen jonkun ajatuksen sen ollessa terveenä ja valvetilassa. Mutta mitä tulee jokaisen yksilön ajatus-tietojen suvereenisuuteen, tiedämme me kaikki, ettei siitä voi olla puhuttakaan, ja että se kaiken tähänastisen kokemuksen mukaan poikkeuksetta sisältää aina enem-män niitä aineksia, joissa on korjaamisen varaa kuin niitä, jotka eivät korjaamista kaipaa tai ovat oikeita.

Toisin sanoen: ajattelun suvereenisuus toteutuu sellais-ten ihmisten sarjassa, jotka ajattelevat perin epäitsenäi-sesti; tieto, joka voi väittää edustavansa ehdotonta to-tuutta, toteutuu suhteellisten erehdysten sarjassa; kum-pikaan ei voi täydelleen toteutua muuten kuin ihmiskun-nan elämän jatkuessa loputtomiin.

Meillä on tässä taas sama ristiriita kuin edellä*, ristiriita meistä välttämättä ehdottomalta näyttävän inhimillisen ajattelun luonteen ja sen ainoastaan rajalli-sesti ajattelevissa yksittäisissä ihmisissä tapahtuvan toteutumisen välillä; tämä ristiriita voi ratketa ainoas-taan loputtomassa edistyksessä, meille ainakin käytän-nöllisesti katsoen päättymättömässä ihmispolvien sar-jassa. Tässä mielessä inhimillinen ajattelu on yhtä suve-

* Ks. tätä osaa, s. 213. *Toim.*

reenia kuin epäitsenäistäkin, ja sen tiedostamiskyky yhtä rajatonta kuin rajoittunutta. Suvereenia ja rajatonta taipumuksiltaan, tehtävältään, mahdollisuudeltaan, historiallisen loppupäämääränsä kannalta; epäitsenäistä ja rajoittunutta yksittäisen toteuttamisensa ja kulloinkin vallitsevan todellisuuden puolesta.

Samoin on ikuisten totuuksien laita. Jos ihmiskunta joskus pääsisi siihen, että se operoisi enää vain ikuisilla totuuksilla, jotka päteisivät suvereenisti ja joiden ehdottomasti täytyy myöntää edustavan totuutta, olisi se päässyt pisteeseen, jossa intellektuaalisen maailman äärettömyys olisi niin todellisuudessa kuin mahdollisuksiensakin puolesta tullut ammennetuksi tyhjiin ja olisi näin suoritettu tuo kuuluisa äärettömän luvun loppuunlaskemisen ihme.

Mutta eikö sittenkin ole olemassa totuuksia, jotka ovat niin varmallalla pohjalla, että kaikkalainen niihin kohdistuva epäily näyttäisi meistä hulluudelta? Että kaksi kertaa kaksi on neljä, että kolmion kolmen kulman summa on yhtä kuin kaksi suorakulmaa, että Pariisi sijaitsee Ranskassa, että ihminen kuolee nälkään ilman ravintoa jne.? Siis sittenkin on *ikuisia* totuuksia, viimekätisiä lopullisia totuuksia?

Tottahan toki. Koko tiedostuksen alueen voimme vanhastaan tunnettuun tapaan jakaa kolmeen suureen osastoon. Ensimmäinen käsittää kaikki tieteet, jotka askartelevat elottoman luonnon parissa ja soveltuvat enemmän tai vähemmän matemaattiseen käsittelyyn: matematiikka, tähtitiede, mekaniikka, fysiikka ja kemia. Jos jotakuta miellyttää mahtavien sanojen käyttö hyvin yksinkertaisista asioista, voidaan sanoa, että *tietyt* näiden tieteiden tulokset ovat ikuisia totuuksia, viimekätisiä lopullisia totuuksia: juuri tämän vuoksi näitä tieteitä onkin nimitetty *eksakteiksi*. Mutta eivät läheskään kaikki näiden tieteiden tulokset ole sitä. Kun ruvettiin käyttämään muuttuvia suureita ja niiden muuttuvuus ulotettiin äärettömän pieniin ja äärettömän suuriin lukuihin, lankesi muulloin siveellisesti niin ankara matematiikka syntiin; se puraisi tiedon puun omenaa, joka avasi sille jättiläismäisten saavutusten mutta myös erehdysten tien. Ehdottoman pätevyyden neitseellinen tila, kaiken matemaattisen kumoamaton todistettavuus oli

ikuisesti mennyttä; ristiriitaisten näkemysten valtakunta avautui ja nyt tultiin siihen, että useimmat ihmiset differentioivat ja integroivat, eivät siksi, että ymmärtäisivät, vaan pelkän uskon pohjalta, koska tulos on tähän asti aina ollut oikein. Astronomian ja mekaniikan laita on vieläkin huonommin, ja fysiikassa ja kemiassa ollaan hypoteesien keskellä kuin mehiläisparvessa. Toisin ei voisi olla. Fysiikassa olemme tekemisissä molekyylien liikkeen kanssa, kemiassa molekyylien atomeista muodostumisen kanssa, ja mikäli valoaaltojen interferenssi ei ole pelkkää satua, ei meillä ole ehdottomasti pienintäkään toivoa saada koskaan nähdä omin silmin näitä mielenkiintoisia asioita. Perimmäiset lopulliset totuudet käyvät siis ajan oloon merkittävän harvinaisiksi.

Vieläkin huonommassa asemassa olemme geologiassa, koska se luontonsa mukaisesti käsittelee pääasiassa tapahtumia, joiden sattuessa kukaan ihminen ei ylipäänsä ollut läsnä, meistä puhumattakaan. Viimekätisten lopullisten totuuksien saalis on tässä sen vuoksi hyvin suurten vaikeuksien takana ja lisäksi äärimmäisen niukka.

Tieteiden toiseen luokkaan luetaan ne, jotka tutkivat elollisia olioita. Tällä alueella kehittyy niin monimutkainen vuorovaikutuksien ja syysuhteiden verkko, että jokainen ratkaistu kysymys herättää lukemattoman määrän uusia, ja lisäksi jokainen yksittäinen kysymys on ratkaistavissa vain vähittäin, usein vuosisatoja vaativan tutkimuksien sarjan kautta. Lisäksi havaittujen yhteyksien systematisoimistarve pakottaa yhä uudelleen ympäröimään viime käden lopulliset totuudet hypoteesien rehevällä pensastolla. Kuinka pitkä sarja tarvittiinkaan Galenoksesta Malpighiin ennen kuin voitiin oikein todeta niin yksinkertainen asia kuin imettäväisten verenkierto; kuinka vähän tiedämme vielä verisolujen syntymisestä ja kuinka monta väljäsentä meiltä vielä nytkin puuttuu voidaksemme esimerkiksi todeta jonkun sairausilmiön ja sen syiden välisen rationaalisen yhteyden! Tämän lisäksi esiintyy varsin usein solun keksimisen kaltaisia löytöjä, jotka pakottavat meidät perin pohjin tarkistamaan kaikki siihen asti todetut viime käden lopulliset totuudet biologian alalla ja hylkäämään niistä melkoisen

joukon lopullisesti. Ken tässä tahtoo esittää todella varmoja, muuttumattomia totuuksia, hänen täytyy tyytyä sellaisiin latteuksiin kuin: kaikkien ihmisten täytyy kuolla, kaikilla imettäväsnaarilla on maitorauhaset jne.; hän ei voisi edes sanoa, että korkeammat eläimet sulattavat ravinnon mahan ja suoliston eivätkä pään avulla, sillä päähän keskittynyt hermotoiminta on välttämätön ruuansulatukselle.

Mutta vieläkin pahemmin on ikuisten totuuksien laita tieteiden kolmannessa ryhmässä, historiallisten tieteiden ryhmässä, jotka tutkivat ihmisten elinehtoja, yhteiskunnallisia suhteita, oikeus- ja valtiomuotoja aatteellisine ylärakennelmineen — filosofiaa, uskontoa, taidetta jne. — näiden historiallista järjestystä ja nykyistä tilaa. Orgaanisessa luonnossa olemme toki tekemisissä sellaisten tapahtumasarjojen kanssa, jotka, sikäli kuin meidän välitön havaintomme tulee kysymykseen, toistuvat melko säännöllisesti hyvin laajojen rajojen puitteissa. Eliölajit ovat sitten Aristoteleen päivien pysyneet suurin piirtein samoina. Yhteiskunnan historiassa olotilojen toistumiset sitä vastoin ovat poikkeuksena, eivät sääntönä heti kun poistumme ihmisten alkutilasta, niin kutsutusta kivi-kaudesta; ja missä tällaisia toistumisia esiintyy, eivät he milloinkaan tapahdu tarkalleen samoissa oloissa. Näin on asianlaita kaikilla kulttuurikansoilla esiintyneen maan alkuperäisen yhteisomistuksen ja sen häviämismuodon suhteen. Ihmiskunnan historian alalla olemme siis tietoinemme paljon enemmän takapajulla kuin biologian piirissä; ja enemmänkin: kun joskus poikkeuksellisesti opitaan tuntemaan jonkin aikakauden yhteiskunnallisten ja poliittisten muotojen sisäinen yhteys, se tapahtuu säännöllisesti vasta sitten, kun nämä muodot ovat jo puolittain aikansa eläneet, kun ne ovat kulkemassa perikatoa kohti. Tiedostus on tässä siis perin suhteellista, sillä se rajoittuu määrätynlaisten, vain tiettyinä aikana ja tiettyjen kansojen keskuudessa olevien, luontonsa puolesta ohimenevien yhteiskunta- ja valtiomuotojen yhteyksien ja seurauksien tutkimiseen. Joka siis tässä lähtee metsästämään viime käden lopullisia totuuksia, aitoja, ylipäänsä muuttumattomia totuuksia, se tuo kotiin perin vähäisen saaliin, vain kaikkein ikävimpiä

latteuksia ja ylimalkaisuuksia, esimerkiksi, että ihmiset eivät yleensä voi elää tekemättä työtä, että ihmiset ovat tähän asti enimmäkseen jakautuneet hallitseviin ja hallittuihin, että Napoleon kuoli toukokuun 5. päivänä 1821 jne.

Nyt on kylläkin merkillepantavaa, että juuri tällä alalla kohtaamme useimmin nuo oletetut ikuiset totuudet, perimmäiset lopulliset totuudet jne. Että kaksi kertaa kaksi on neljä, että linnuilla on nokka, tai jonkin tämän tapaisen asian selittää ikuisiksi totuudeksi vain se, jonka aikomuksena on ikuisten totuuksien olemassaolosta ylipäänsä vetää se johtopäätös, että myös ihmiskunnan historiassa olisi ikuisia totuuksia, ikuinen moraalii, ikuinen oikeudenmukaisuus jne., joille vaaditaan samantapaista pätevyyttä ja kantavuutta kuin matematiikan teorioille ja sovellutuksille. Voimmekin silloin pitää varmana, että sama ihmisystävä selittää meille ensi tilassa, kuinka kaikki entiset ikuisten totuuksien kyhääjät ovat olleet enemmän tai vähemmän aaseja ja puoskareita, ovat kaikki olleet erehdyksen kahleissa, erehtyneet; mutta *heidän* erehdyksensä, *heidän* virheensä ovat muka luonnonlain mukaisia ja todistavat että vain *hänellä* on totuus ja oikea kanta, ja että hän, nyt ilmaantunut profeetta, kantaa lukkoonlyötyä ja valmista viime käden lopullista totuutta, ikuista moraalii ja ikuista oikeudenmukaisuutta säkissään. Tämä on tapahtunut jo satoja ja tuhansia kertoja, joten täytyy vain ihmetellä, että vielä on olemassa ihmisiä, jotka ovat kyllin herkkäuskoisia uskoakseen tätä — ei toki toisista, ei, vaan itsestään. Ja kuitenkin meillä on tässä vielä ainakin yksi sellainen profeetta, joka hänkin aivan totuttuun tapaan pukeutuu korkean moraalisuuden haarniskaan toisten ihmisten kieltäessä sen, että joku yksilö kykenisi esittämään viime käden lopullisen totuuden. Tällainen kieltäminen, niin, jopa pelkkä epäily, on heikkousta, tolkutonta sekaavuutta, mitättömyyttä, onttoa epäilyä, pahempaa kuin pelkkä nihilismi, kirjavaa kaaosta ja mitä samankaltaisia rakastettavia nimityksiä vielä onkaan olemassa. Samoin kuin kaikki profeetat, ei tämäkään tutki ja tuomitse kriittis-tieteellisesti, vaan herra Dühring jylisee ilman muuta moraalisen tuomionsa.

Olisimme edellä voineet mainita vielä ne tieteet, jotka tutkivat inhimillisen ajattelun lakeja, siis logiikan ja dialektiikan. Mutta ikuisten totuuksien asema ei niissäkään ole parempi. Herra Dühring julistaa varsinaisen dialektiikan pelkäksi järjettömyydeksi, ja ne monet kirjat jotka logiikasta on kirjoitettu ja vielä kirjoitetaan, todistavat kyllin hyvin, että sielläkin on viime käden lopullisia totuuksia kylvetty paljon harvempaan kuin moni luulee.

Meidän ei muuten lainkaan tarvitse kauhistua sitä, että se tiedostuksen aste, jolla nyt olemme, on yhtä vähän lopullinen kuin kaikki aikaisemmatkin. Siihen sisältyy jo valtava oivalluksien aineisto, ja se vaatii sangen suurta erikoistumista opinnoissa jokaiselta, joka tahtoo perehtyä johonkin alaan. Mutta ken asettaa varman, muuttumattoman, perimmäisen lopullisen totuuden mit-tapuun tietoihin, jotka asian luonnon puolesta joko jäävät suhteellisiksi vielä useille sukupolville ja pakosta-kin täydentyvät vain pala palalta, tai jopa sellaisiin tietoihin kuin kosmogonia, geologia ja ihmiskunnan historia, jotka jo historiallisen aineiston puutteellisuuden vuoksi aina sisältävät aukkoja ja jäävät epätäydellisiksi, — hän todistaa tällä vain oman tietämättömyytensä ja sekavuutensa silloinkin kun varsinaisena kannustimena ei ole persoonallisen erehtymättömyyden vaatimus kuten tässä tapauksessa. Totuus ja erehdys, kuten kaikki vastakkaisiin napoihin sijoittuneet ajatusmääreet, ovat ehdottoman päteviä vain perin rajoitetulla alalla; olemme sen juuri nähneet, ja herra Dühringkin tietäisi tämän, jos olisi edes hiukan tutustunut dialektiikan alkeisiin, jotka käsittelevät nimenomaan kaikkien jyrkkien vastakohtien riittämättömyyttä. Heti kun sovellamme totuuden ja erehdyksen vastakohtaa tuon äsken mainitun ahtaan alueen ulkopuolella, tulee siitä suhteellinen eikä sitä näin enää voi käyttää tarkassa tieteellisessä ilmaissussa; jos silti yritämme soveltaa sitä ehdottoman pätevänä tuon alan ulkopuolella, niin silloin vasta kompastummekin: vastakohtadan kumpikin napa muuttuu vastakohtadukseen, totuus erehdykseksi ja erehdys totuudeksi. Ottakaamme esimerkiksi tunnettu Boylen laki, jonka mukaan kaasujen tilavuus lämpötilan pysyessä muuttu-

mattomana on kääntäen verrannollinen paineeseen, jonka alaisina ne ovat. Regnault havaitsi, että määrättyissä tapauksissa tämä laki ei pätenyt. Jos hän olisi ollut todellisuusfilosofi, olisi hänen velvollisuutenaan ollut sanoa: Boylen laki on muuttuvainen, se ei siis ole mikään aito totuus, se ei siis lainkaan ole totuus, se on siis erehdys. Mutta näin hän olisi tehnyt paljon suuremman erehdyksen kuin se, mikä sisältyi Boylen lakiin. Hänen totuudenjyväsensä olisi hukkunut erehdyksen hiekka-kasaan, hän olisi siis muokannut alkujaan oikean tuloksensa erehdykseksi, johon verrattuna Boylen laki siihen tarrautuneine pikku erheineen olisi ilmennyt totuutena. Mutta tiedemiehenä Regnault ei antautunut tuollaisiin lapsellisuuksiin, vaan tutki edelleen, ja havaitsi, että Boylen laki oli ylipäänsä vain suunnilleen oikea ja menettää pätevyytensä erikoisesti niihin kaasuihin nähden, jotka voidaan paineen avulla muuttaa pisaroihin jakautuviksi nesteiksi heti kun paine lähenee sitä pistettä, jossa nesteeksi muuttuminen tapahtuu. Boylen laki osoittautui siis oikeaksi vain määrättyjen rajojen puitteissa. Onko se nyt ehdoton, lopullinen tosi näiden rajojen sisäpuolella? Yksikään fyysikko ei väitä tätäkään. Hän sanoisi, että se pätee määrättyjen paine- ja lämpötilojen rajoissa ja määrättyjen kaasujen suhteen; eikä hän kieltäisi sitäkään mahdollisuutta, että näiden rajojen puitteissa on tehtävä vieläkin ahtaampi rajoitus tai muutettava sen muotoa vastaisen tutkimuksen tuloksien mukaan.* Näin siis on viime käden lopullisten totuuksien laita esimerkiksi fysiikassa. Siksi todella tieteelliset työt välttävätkin säännönmukaisesti sellaisia dogmaattis-

* Sen jälkeen kun kirjoitin yllä olevan, näyttää asia jo saaneen vahvistuksen. Mendelejevin ja Boguskin tarkemmilla kojeilla suorittamien tutkimusten mukaan¹⁵⁰ kaikilla varsinaisilla kaasuilla on muuttuva suhde paineen ja tilavuuden välillä; vedyn laajenemiskerroin oli positiivinen kaikkien tähän asti kokeiltujen paineiden alaisena (tilavuus väheni hitaammin kuin paine lisääntyi); ilmakehän ilmaa ja muita tutkittuja kaasuja tarkasteltaessa voitiin kullekin määrätä paineen nollapiste siten, että pienemmän paineen alaisena laajenemiskerroin oli positiivinen, suuremman alaisena negatiivinen. Käytännössä vieläkin sovelias Boylen laki kaippaa siis täydentämistä useiden erikoislakien avulla. (Tiedämme nyt — 1885 — myös, ettei yleensä ole olemassakaan mitään »aitoja» kaasuja. Ne on kaikki kyetty muuttamaan nestemäisiksi.)

moraalisia lausumia kuin erehdys ja totuus; sitä vastoin tapaamme niitä kaikkialla todellisuusfilosofian kaltaisissa kirjoituksissa, joissa meille tyrkytetään pelkkää lorua itsenäisen ajattelun ehdottoman pätevänä tuloksena.

Mutta, saattaisi jokin naiivi lukija kysyä, missä herra Dühring sitten on selvästi sanonut, että hänen todellisuusfilosofiansa sisältö on lopullinen totuus, vieläpä viime kädessä? Missä? No, esimerkiksi ylistyslaulussa järjestelmälleen (s. 13), jota osittain lainasimme II luvussa*. Tai kun hän edellä** lainatussa lauseessa sanoo: moraaliset totuudet, sikäli kuin ne on tiedostettu viimeisiä perusteitaan myöten, vaativat osakseen yhtäläistä pätevyyttä kuin matematiikan löydöt. Ja eikö herra Dühring väitä, että hän on tosi kriittiseltä kannaltaan lähtien ja juuriin saakka ulottuvan tutkimuksensa avulla tunkeutunut näihin viimeisiin perusteisiin, peruskaavoihin asti, siis antanut moraalille totuuksille viime käden lopullisten totuuksien luonteen? Tai sitten, jos herra Dühring ei väitä tätä itsestään eikä omasta ajastaan, jos hän tahtoo vain sanoa, että joskus harmaassa tulevaisuudessa voidaan todeta viime käden lopulliset totuudet, jos hän siis tahtoo sanoa suunnilleen saman, vain sekavammin, sen mitä »ontto epäily» ja »tolkuton sekamelska» sanovat — »niin miksi sitten tämä meteli? mitä herra oikein haluaa?»¹⁵¹

Jos emme totuuden ja erehdyksen kera päässeet pitkällekkään, niin vielä vähemmän pystymme siihen hyvän ja pahan kera. Tämä vastakohta liikkuu yksinomaan moraalilla, siis ihmiskunnan historiaan kuuluvalla alalla, ja juuri sinne on viime käden lopullisia totuuksia kylvetty kaikkein harvimpaan. Kansasta kansaan, aika-kaudesta toiseen ovat käsitykset hyvästä ja pahasta muuttuneet niin suuresti, että ne usein ovat toisilleen aivan vastakkaiset. — Mutta, väittänee joku vastaan, hyvä ei toki ole pahaa eikä paha hyvää; jos hyvä ja paha sotketaan toisiinsa, lakkaa kaikki moraalisuus ja jokainen voi menetellä miten haluaa. — Tämä juuri onkin,

* Ks. tätä osaa, s. 204. *Toim.*

** Ks. tätä osaa, s. 264—265. *Toim.*

kun kaikki oraakkelimaisuus riisutaan pois, herra Dühringin mielipide. Mutta näin yksinkertaisesti ei asia toki ratkea. Jos se kävisi niin mutkattomasti, ei hyvästä ja pahasta käytäisikään mitään kiistaa, jokainen tietäisi mitä on hyvä, mitä on paha. Mutta miten asia onkaan nykyisin? Mitä moraalialia meille nyt saarnataan? Ensinnäkin varhaisemmilta uskonajoilta perittyä kristillis-feodaalista moraalialia, joka taas oleellisesti jakautuu katoliseen ja protestanttiseen, ja näistä puolestaan ei puutu alajakoja jesuiitta-katolisesta ja oikeaoppis-protestanttisesta aina liberaaliseen valistusmoraaliin saakka. Sen rinnalla esiintyy nykyaikainen porvarillinen moraalialia ja tämän rinnalla taas proletaarinen tulevaisuuden moraalialia, joten menneisyys, nykyisyys ja tulevaisuus yksistään Euroopan edistyneimmissä maissa tarjoavat kolmea suurta ryhmää yhtäaikaisesti ja toinen toisensa rinnalla päteviä moraalialiopeja. Mikä nyt on se oikea? Ei yksikään, ehdottoman lopullisen pätevyuden mielessä; mutta varmaan on eniten pitkää ikää lupaavia aineksia siinä moraalialissa, joka nykyisyydessä edustaa nykyisyyden kumoamista, edustaa tulevaisuutta, siis proletaarisessa moraalialissa.

Mutta kun nyt näemme, että nykyisen yhteiskunnan kolmella luokalla, feodaaliylimystöllä, porvaristolla ja proletariaatilla on kullakin oma erikoinen moraalialinsa, voimme tästä tehdä vain sen johtopäätöksen, että ihmiset ammentavat tietoisesti tai tiedottomasti siveelliset katsumuksensa loppujen lopuksi niistä käytännöllisistä suhteista, joille heidän luokka-asemansa perustuu — taloudellisista suhteista, joissa tuotanto ja vaihto tapahtuvat.

Mutta edellä mainitussa kolmessa moraalialiopissa on kuitenkin paljon yhteistä kaikille kolmelle — ehkäpä tämä olisi edes osa ainaisesti pätevistä moraalialista? — Nuo moraalialiopit edustavat saman historiallisen kehityksen kolmea eri astetta, niillä on siis yhteinen historiallinen tausta ja jo siksi pakostakin paljon yhteistä. Enemmänkin. Samanlaisilla tai lähes samanlaisilla taloudellisilla kehitystasteilla täytyy moraaliteorioiden välttämättä vastata toisiaan enemmän tai vähemmän. Siitä hetkestä alkaen, jolloin irtaimiston yksityisomistus oli kehittynyt, täytyi kaikissa yhteiskunnissa, joissa tämä yksi-

tyisomistus oli voimassa, olla yhteinen moraalikäsky: älä varasta.¹⁵² Tuleeko tästä käskystä näin ikuinen moraalikäsky? Ei suinkaan. Yhteiskunnassa, jossa varastamisen motiivit on poistettu, jossa siis ajan mittaan korkeintaan vain mielisairaat voivat varastaa — kuinka tällaisessa yhteiskunnassa pilkattaisiinkaan moraalisaarnaajaa, joka juhlallisesti julistaisi ikuista totuutta: älä varasta!

Torjumme näin ollen jokaisen yrityksen tyrkyttää meille jotakin moraalidogmatiikkaa ikuisena, lopullisena, tästä lähtien muuttumattomana siveyslakina sen varjolla, että moraalisella maailmallakin muka on omat pysyvät periaatteensa, jotka ovat historian ja kansojen erilaisuuden yläpuolella. Me väitämme päinvastoin, että kaikki tähänastiset moraaliovit ovat viime kädessä kunkin ajan taloudellisen yhteiskuntatilan tuotteita. Ja samoin kuin yhteiskunta on tähän asti liikkunut luokkavastakohtissa, samoin on moraaali aina ollut luokkamoraaalia; se on joko oikeuttanut hallitsevan luokan valta-aseman ja sen edut, tai se on, niin pian kuin sorrettu luokka on tullut kyllin voimakkaaksi, edustanut sorrettujen suuttumusta tätä valtaa vastaan ja sorrettujen tulevaisuuksia. Ei ole epäilystäkään siitä, että moraaali on tällöin suurin piirtein kehittynyt samoin kuin inhimillisen tiedostuksen kaikki muutkin haarat. Luokkamoraalista emme kuitenkaan ole vielä päässeet. Luokkavastakohtien ja niiden muistojen yläpuolella oleva, todella inhimillinen moraaali käy mahdolliseksi vasta sillä yhteiskunta-asteella, jolla luokkavastakohta on paitsi voitettu, myös elämän käytännössä unohdettu. Arvioitakoon nyt herra Dühringin omahyväisyyttä, kun hän keskeltä vanhaa luokkayhteiskuntaa esittää vaatimuksen, että yhteiskunnallisen vallankumouksen aattona tulevan, luokattoman yhteiskunnan olisi omaksuttava ikuinen, ajasta ja todellisista muutoksista riippumaton moraaali! Asia on näin silläkin edellytyksellä — meillä ei ainakaan ole siitä tietoa — että hän edes pääpiirteissään ymmärtäisi tämän tulevan yhteiskunnan rakenteen.

Lopuksi vielä yksi »perusteitaan myöten omaperäinen», mutta siitä huolimatta ainakin yhtä hyvin »juuriin asti ulottuva» paljastus:

Pahan alkuperän suhteen »on olemassa tosiasia, että *kissan tyyppi* siihen kuuluvine viekkauksineen esiintyy eläinhahmossa, mikä on samanarvoinen sen seikan kanssa, että samanlainen luonnehahmottuma löytyy ihmisestäkin... Pahassa ei siis ole mitään salaperäistä, jollei sitten haluta *kissan* tai yleensä petoeläimen olemassaolossa vainuta jotain mystistä».

Paha on — kissa. Pirulla ei siis ole sarvia eikä hevosen kavioita, sillä on kynnet ja vihreät silmät. Ja Goethe teki anteeksiantamattoman virheen, kun hän esitti Mefistofeleen mustan koiran¹⁵³ eikä mustan kissan hahmossa. Paha on kissa! Siinä on moraalialia paitsi kaikille maailmoille, myöskin — kissalle*!

X. MORAALI JA OIKEUS. TASA-ARVOISUUS

Olemme jo moneen kertaan oppineet tuntemaan herra Dühringin metodin. Se on siinä, että jokainen tiedostuksen kohteiden ryhmä puretaan oletetuiksi yksinkertaisimmiksi aineksikseen, näihin aineksiin sovelletaan yhtä yksinkertaisia, muka itsestään selviä aksiomeja ja näin saaduilla tuloksilla operoidaan edelleen. Myös jokin yhteiskunnallisen elämän piiristä löytyvä kysymys

»on ratkaistava aksiomaattisesti yksinkertaisten perusmuotojensa kautta aivan kuin olisi kysymys... matematiikan yksinkertaisista perusmuodoista».

Ja näin matemaattisen menetelmän soveltaminen historiaan, moraaliin ja oikeuteen on antava meille tässäkin matemaattisen varmuuden mitä tulee saavutettujen tuloksien totuuteen; se antaa niille aitojen, muuttumattomien totuuksien luonteen.

Tämä on vain vanhastaan suositun ideologisen, muuten myös aprioriseksi nimitetyn metodin uusi muoto, metodin, joka ei tiedosta jonkin kohteen ominaisuuksia tästä kohteesta itsestään käsin, vaan johtaa ne loogisesti todistellen kohteen käsitteestä. Kohteesta tehdään ensin kohteen käsite; sitten käännetään kaikki ylösalaisin ja kohdetta mitataan sen heijastuskuvalla, käsitteellä.

* Sanaleikki: für die Katze tarkoittaa »kissalle» sekä »turhaan», »turhaa työtä». *Toim.*

Käsitteen ei nyt tarvitse mukautua kohteeseen, vaan kohteen on mukauduttava käsitteeseen. Herra Dühringillä toimittavat käsitteen virkaa yksinkertaisimmat elementit, ne viimeiset abstraktiot joihin asti hän onnistuu pääsemään, mikä ei muuta itse asiaa; nämä yksinkertaisimmat elementit ovat parhaassa tapauksessa luonnoltaan puhtaan käsitteellisiä. Todellisuusfilosofia osoittautuu siis tässäkin puhtaaksi ideologiaksi, todellisuuden johtamiseksi kuvittelusta eikä itsestään käsin.

Kun nyt tällainen ideologi rakentaa moraalialia ja oikeutta yhteiskunnan käsitteestä tai niin sanotuista »yhteiskunnan» yksinkertaisimmista elementeistä käsin eikä häntä ympäröivien ihmisten todellisista yhteiskunnallisista suhteista, niin mitä materiaalia sitten on tarjolla tähän rakennustyöhön? Ilmeisesti kahdenlaista: ensinnäkin niukkoja jäänteitä siitä todellisesta sisällöstä jota noissa perustaksi oletetuissa abstraktioissa vielä mahdollisesti on, ja toiseksi se sisältö, minkä ideologimme taas kerran kaivaa esiin omasta tajunnastaan. Ja mitä hän löytää omasta tajunnastaan? Enimmäkseen moraalialia ja oikeudellisia katsomuksia, jotka ilmaisevat enemmän tai vähemmän vastaavasti — myönteisesti tai kielteisesti, kannattaen tai vastustaen — niitä yhteiskunnallisia ja poliittisia suhteita, joiden alaisena hän elää; edelleen, kenties mielikuvia, jotka on lainattu aiheeseen liittyvästä kirjallisuudesta; lopuksi, mahdollisesti vielä mieskohtaisia päähänpistoja. Kierrelköön ja kaarrelkoon ideologimme miten tahansa, se historiallinen todellisuus, jonka hän on heittänyt ovesta ulos, palaa ikkunan kautta takaisin, ja kun hän uskoo laativansa siveys- ja oikeusoppia kaikille maailmoille ja ajoille, muokkaa hän itse asiassa vääristelyä, todellisesta maaperästään irtireväistyä, aivan kuin koverassa peilissä ylösalaisin käännettyä peilikuvaa aikansa vanhoillisista tai vallankumouksellisista virtauksista.

Herra Dühring siis purkaa yhteiskunnan yksinkertaisimmiksi alkutekijöiksi ja havaitsee silloin, että yksinkertaisin yhteiskunta muodostuu vähintään *kahdesta* ihmisestä. Ja näillä kahdella ihmisellä hän sitten alkaa aksiomaattisesti operoida. Ja tällöin tarjoutuu aivan pakottomasti seuraava moraalinen perusväittäjä.

»Kaksi ihmistahtoa ovat siis sellaisenaan *täysin* toistensa *veroiset*, eikä toinen voi aluksi vaatia toiselta mitään myönteistä.» Täten on »luonnehdittu moraalisen oikeudenmukaisuuden perusmuoto», ja samoin juridisen oikeudenmukaisuuden perusmuoto, sillä »periaatteellisten oikeuskäsitteiden kehittämiseksi meille on tarpeen vain aivan yksinkertainen ja alkeellinen *kahden ihmisen* välinen suhde».

Väite, että kaksi ihmistä tai kaksi ihmistahtoa sellaisinaan ovat *täysin* tasaveroisia, ei ole mikään aksiomi vaan päinvastoin jopa suurta liioittelua. Kaksi ihmistä voivat, jopa sellaisinaankin, olla erilaisia sukupuolen suhteen, ja tämä yksinkertainen tosiasia vie meidät heti siihen, että yhteiskunnan yksinkertaisimmat elementit — jos hetkeksi myönnyimme tähän lapsellisuuteen — eivät ole kaksi miestä, vaan mies ja nainen, jotka perustavat perheen, yhteiskunnallistumisen yksinkertaisimman ja ensimmäisen muodon tuotannon tarpeita varten. Mutta tähän herra Dühring ei lainkaan voi myöntyä. Yhtäältä piti nimittäin tehdä molemmat yhteiskunnan perustajat mahdollisimman samanlaisiksi, ja toisaalta ei edes herra Dühring kykenisi konstruoimaan miehen ja naisen moraalista ja oikeudellista tasa-arvoisuutta alkuperheen avulla. Siis jompikumpi: joko herra Dühringin yhteiskuntamolekyylillä, jonka monistumiselle pitäisi koko yhteiskunnan rakentua, on jo alunperin tuomittu perikatoon, koska kaksi miestä ei kykene keskenään saamaan lasta, tai sitten meidän täytyy kuvitella kaksi perheenpäättä. Ja tässä tapauksessa koko tuo yksinkertainen peruskaava muuttuu vastakohdaksi: ihmisten tasavertaisuuden asemesta se todistaa korkeintaan perheenpäiden tasavertaisuuden, ja koska naisten mieltä ei kysytä, on kaavassa naiset päälle päätteeksi alistetussa asemassa.

Tässä meidän on tehtävä lukijalle se epämieluisa ilmoitus, ettei hän nyt pääsekään näistä kahdesta mainiosta miehestä pitkään aikaan irti. Yhteiskunnallisten suhteiden alalla ne esittävät samanlaista osaa kuin mitä tähän asti ovat esittäneet toisten taivaankappaleiden asukkaat, joista nyt toivon mukaan olemme suoriutuneet. Olipa sitten ratkaistavana talouden, politiikan tai muun alan kysymys, heti nämä kaksi miestä marssivat esiin ja selvittävät kysymyksen silmänräpäyksessä »aksiomaattisesti». Todellisuusfilosofimme erinomainen, luova, jär-

jestelmää rakentava keksintö — mutta valitettavasti on kuitenkin niin, jos tahdomme antaa totuudelle etusijan, että hän ei ole näitä kahta miestä keksinyt. Ne ovat koko 1700-luvun yhteisomaisuutta. He esiintyivät jo Rousseauun tutkielmassa epätasa-arvoisuudesta vuodelta 1754¹⁵⁴, jolloin he sivumennen sanoen todistivat aksiomaattisesti päinvastaista kuin mitä herra Dühring. Taloustieteilijöillä Adam Smithistä Ricardoon he esittävät pääosaa, mutta näillä he olivat ainakin sikäli epätasaveroisia, että kumpikin harjoitti eri ammattia — useimmiten metsästäjän ja kalastajan — vaihtaen tuotteitaan keskenään. Koko 1700-luvun kuluessa heitä käytettiin pääasiassa vain selvittävänä esimerkkinä, ja herra Dühringin omaperäisyys on vain siinä, että hän kohottaa tämän esimerkkimetodin kaiken yhteiskuntatieteen perusmetodiksi ja kaikkien historiallisten muodostelmien mittapuuksi. Helpommin ei tosiaankaan voi laatia itselleen »ankaran tieteellistä käsitystä olioista ja ihmisistä».

Päätyäksemme siihen perusväittämään, että kaksi ihmistä ja heidän tahtonsa ovat täysin toistensa veroiset eikä kumpikaan voi käskää toistaan, emme suinkaan voi käyttää mitä kahta miestä tahansa. Täytyy olla kaksi sellaista ihmistä, jotka ovat niin tarkoin vapaat kaikesta todellisuudesta, kaikista maan päällä esiintyvistä kansallisista, taloudellisista, poliittisista ja uskonnollisista suhteista, kaikista sukupuoli- ja persoonallisista erikoisuuksista, että kumpaisestakaan ei enää jää jäljelle mitään muuta kuin pelkkä käsite »ihminen» ja silloin he kyllä ovat »täysin tasaveroiset». He ovat siis kaksi täydellistä aavetta ja heidät on manannut esiin sama herra Dühring, joka kaikkialla vainuaa ja paljastelee »spiritistisiä» taipumuksia. Näiden kahden aaveen pitää luonnollisesti suorittaa kaikki, mitä niiden esiinmanaaja niiltä vaatii, ja juuri sen tähden muu maailma niin vähän välittää niiden kaikista taidonnäytteistä.

Mutta seuratkamme silti herra Dühringin aksiomaatiikkaa hieman pitemmälle. Kummatkaan tahdot eivät voi vaatia toisiltaan mitään positiivista. Jos toinen silti tekee tämän ja ajaa vaatimuksensa väkivalloin läpi, syntyy epäoikeuden tila, ja tällä peruskaavalla herra

Dühring selittää epäoikeudenmukaisuuden, väkivallankäytön, orjuutuksen, lyhyesti koko tähänastisen tuomitavan historian. Mutta nyt Rousseau on juuri näiden kahden miehen avulla todistanut edellä mainitussa kirjoituksessaan yhtä aksiomaattisesti aivan päinvastoin, että *A* ei voi orjuuttaa *B*:tä väkivalloin, vaan ainoastaan saattamalla *B*:n sellaiseen tilaan ettei *B* voi tulla toimeen ilman *A*:ta; tämä on kuitenkin herra Dühringille aivan liian materialistinen käsitys. Esittäkäämme siis sama asia hieman toisin. Kaksi haaksirikkoutunutta ovat joutuneet saarelle ja muodostavat yhteiskunnan. Heidän tahtonsa ovat muodollisesti täysin samanveroiset ja molemmat tunnustavat tämän. Mutta aineelliselta kannalta katsoen on olemassa muuan suuri eriarvoisuus. *A* on päättävä ja tarmokas; *B* on epäröivä, hidas ja vetelä; *A* on älykäs, *B* tyhmä. Kuinkahan kauan kestänee, ennen kuin *A* jo säännöllisesti alistaa tahtonsa *B*:n, aluksi vakuuttamalla, sitten totunnaisuudesta, mutta aina vapaaehtoisessa muodossa? Säilyköön vapaaehtoisuuden muoto tai poljettakoon se jalkoihin, orjuus on orjuutta. Vapaaehtoista orjuuteen astumista tapahtui kautta koko keskiajan, Saksassa kolmikymmenvuotisen sodan jälkeenkin. Kun Preussissa vuosien 1806 ja 1807 tappioiden jälkeen kumottiin maaorjuus ja sen mukana armollisten herrojen velvollisuus huolehtia alaisistaan hädän, sairauden ja vanhuuden tullen, talonpojat anoivat kuninkaalta, että heidät sittenkin jätettäisiin orjuuteen — sillä kuka heistä muuten pitäisi huolen kurjuudessa? Tuo kahden miehen kaava on siis yhtä hyvin »sovellettavissa» eriarvoisuuteen ja orjuuteen kuin tasa-arvoisuuteen ja keskinäiseen apuun; ja koska meidän on pakko olettaa heidät perheen päämiehiksi — muutenhan ihmisuku kuolisi sukupuuttoon — on kaavassa otettu huomioon jo perinnöllinenkin orjuus.

Jättäkäämme kuitenkin kaikki tämä hetkeksi syrjään. Olettakaamme, että herra Dühringin aksiomatiikka on saanut meidät vakuuttuneiksi ja että intoillisimme molempien tahtojen tasavertaisuuden puolesta, »yleisinhimillisen suverenisuuden», »yksilön suverenisuuden» puolesta — tosikomeita sanoja, joihin verraten Stirnerin »Ainoa» omaisuuksineen¹⁵⁵ jää pelkäksi kääpiöksi, vaikka

sekin voisi vaatia vähäisen osansa tunnustuksesta. Olemme siis nyt kaikki täysin tasaveroisia ja riippumattomia. Kaikkiko? Ei, eivät sentään kaikki.

On myös »sallittavan riippuvuuden» tapauksia, mutta nämä saavat selityksensä »perusteista, jotka on etsittävä ei näiden molempien tahtojen toiminnasta sellaisinaan, vaan kolmannelta alueelta, siis esimerkiksi mitä lapsiin tulee, heidän itsemääräämisesä riittämättömyydestä».

Todellakin! Riippuvuuden perusteita ei ole etsittävä molempien tahtojen toiminnasta sellaisenaan! Tietenkään ei, sillä toisen tahdon toimintahan tulee estetyksi! Vaan joltakin kolmannelta alueelta! Ja mikä on tämä kolmas alue? Sorretun tahdon konkreettinen määräytyneisyys riittämättömäksi! Niin kauaksi todellisuudesta on todellisuusfilosofimme loitonnut, että abstraktisen ja sisällöttömän sanankäänteen »tahto» suhteen hän jo pitää »kolmantena alueena» sen todellista sisältöä, sitä luonnehtivaa määräytyneisyyttä. Mutta oli miten oli, meidän on todettava, että tasaveroisuudella on poikkeuksensa. Tasaveroisuus ei koske sitä tahtoa, jota vaivaa itsemääräämisen riittämättömyys. *Peräytyminen n:o 1.*

Edelleen:

»Kun peto ja ihminen ovat sekoittuneet yhdessä henkilössä, silloin voidaan toisen, täysin inhimillisen henkilön nimessä kysyä, pitääkö jälkimmäisen menettelytavan olla sama kuin jos hän olisi vastakkain niin sanoakseni vain inhimillisen persoonan kanssa... Olettamuksemme kahdesta moraalisesti eriarvoisesta persoonasta, joista toisella on jossakin mielessä osana oikea pedonluonne, on sen vuoksi tyypillinen perusmuoto kaikille suhteille, joita tätä eroavuutta vastaavasti voidaan tavata ihmisryhmässä ja ihmisryhmien välillä.»

Lukija tutustukoon nyt itse näihin avuttomiin verukkeisiin liittyvään valitusvirteen, jossa herra Dühring kiertelee ja kaartelee jesuiittapapin tavoin todetakseen viisastellen, kuinka pitkälle inhimillinen ihminen voi mennä toimiessaan petomaisia ihmisiä vastaan, kuinka pitkälle hän voi näitä vastaan käyttää epäluuloja, sota-juonia, ankaria, jopa terroristisia ja petoksellisia keinoja, ilman että itse vähääkään rikkoo muuttumatonta moraalista,

Tasa-arvo lakkaa siis silloinkin kun kaksi henkilöä on »moraalisesti erilaisia». Kun näin on, ei olisi lainkaan maksanut vaivaa manata esiin noita kahta täysin samanveroista miestä, sillä eihän ole olemassa kahta henkilöä, jotka olisivat moraalisesti aivan samanlaisia.— Eriarvoisuuden pitäisi tosin muka piillä siinä, että toinen on inhimillinen persoona ja toinen kantaa itsessään hie-man petomaisuutta. Mutta johtuu jo ihmisen eläinkunnasta polveutumisesta, ettei hän koskaan pääse täysin vapaaksi eläimellisyydestä, joten kysymys voi aina olla vain suuremmasta tai pienemmästä eläimellisyyden tai inhimillisyyden asteesta. Ihmisten jakaminen kahteen jyrkästi erilaiseen ryhmään, inhimillisiin ja petomaisiin, hyviin ja pahoihin, pukkeihin ja lampaisiin on todellisuusfilosofiaamme lukuun ottamatta tuttua vain kristinuskolle, jolla aivan johdonmukaisesti on myös oma maailmantuomarinsa, joka tämän jaon suorittaa. Mutta kuka on maailmantuomarina todellisuusfilosofiassa? Tässä täytynee käydä samoin kuin kristillisessä käytännössä, jossa hurskaat lampaat itse omaksuivat maailmantuomarin viran pukki-lähimmäisiinsä nähden, ja tunnetulla menestyksellä. Jos todellisuusfilosofien lahko joskus tulee perustetuksi, ei se tässä suhteessa varmaankaan jää jälkeen maan hiljaisista, uskovaisista. Meille tämä silti voi jäädä samantekeväksi; mikä meitä kiinnostaa, on se myönnytys, että ihmisten välisen moraalisen erillaisuuden seurauksena ei tasavertaisuudesta taaskaan jää mitään jäljelle. *Peräytyminen n:o 2.*

Mutta jatkakaamme taas.

»Jos toinen toimii totuuden ja tieteen mukaisesti, toinen taas jotain taikauskoa tai ennakkoluuloa noudattaen, niin... pakostakin täytyy syntyä keskinäisiä hankauksia... Jos kykenemättömyyttä, raakuutta tai paha luonteenlaatua on olemassa tietty määrä, syntyy kaikissa tapauksissa pakostakin yhteentörmäys... *Väkivalta* on viimeinen keino muitakin kuin vain lapsia ja hulluja kohtaan. Ihmisten muodostamien kokonaisten luonnonryhmien ja kulttuuriluokkien luonne saattaa tehdä väistämättömän välttämättömäksi näiden nurinkurisen vihamielisen tahdon *alistamisen* tarkoituksena palauttaa se yhteisöllisten siteiden puitteisiin. Vieras tahto käsitetään tässäkin vielä *tasaveroisena*; mutta vahingoittavan ja vihamielisen toimintansa nurinkurisuuden vuoksi tämä tahto on provosoinut *tasoittamista* ja koetessaan väkivaltaa se näyttää vain oman epäoikeutensa vastavaikutusta.»

Ei siis ainoastaan moraalinen, vaan myöskin älyllinen eriarvoisuus näkyy riittävän poistamaan molempien tahtojen »täydellisen tasa-arvon» ja säättämään moraalin, jonka mukaan kaikki sivistyneiden ryövärivaltioiden konnanteot takapajuisia kansoja kohtaan ovat oikeutettuja, aina venäläisten Turkestanissa¹⁵⁶ suorittamia inhottavia tekoja myöten. Kun kenraali Kaufmann kesällä 1873 hyökkäsi tataarilaisen jomudiheimon kimppeeseen, määräsi hän teltat poltettaviksi, naiset ja lapset teurastettaviksi »hyvään kaukasialaiseen tapaan», kuten käsky kuului, ja silloin hänkin väitti, että jomudien nurinkurisen vihamielisen tahdon alistamisen, yhteiskunnallisen elämän sääntöjen palauttamisen vuoksi teko oli tullut ehdottoman välttämättömäksi, ja että hänen käyttämänsä keinot olivat kaikkein tarkoituksenmukaimmat. Ken nimittäin tahtoo saavuttaa päämäärän, sen täytyy myös tahtoa keinoja. Hän ei vain ollut niin julma, että olisi vielä kaiken lisäksi pilkannut jomudeja selittämällä kunnioittavansa heidän tahtoaan aivan samanarvoisena juuri siten, että teurastuttaa heidät tasoittamisen vuoksi. Noiden valittujen, jotka muka toimivat totuuden ja tieteen mukaan, siis loppujen lopuksi todellisuusfilosofien, on taas tässäkin ristiriidassa ratkaistava, mikä on taikauskoo, ennakkoluuloa, raakuutta, paha luonteenlaatua ja milloin tarvitaan väkivaltaa ja alistamista tasoituksen vuoksi. Tasa-arvo on nyt siis — tasoittamista väkivallan avulla, ja toisen tahto tunnustetaan toisen taholta tasavertaiseksi alistamisella. *Peräytyminen n:o 3*, joka tässä muuttuu jo häpeälliseksi paoksi.

Sivumennen sanoen se lause, että vieras tahto tunnustetaan samanarvoiseksi tasoitettaessa sitä väkivallan avulla, on vain sen Hegelin teorian väärentämistä, jonka mukaan rangaistus on rikollisen oikeutta:

»...rangaistuksen katsotaan sisältävän rikoksentekijän varsinaisen oikeuden, siinä rikollista kunnioitetaan järjellisenä olentona» (Oikeusfilosofia, 100. §, huomautus).

Voimme lopettaa tähän. On tarpeetonta seurata herra Dühringiä pitemmälle hänen niin aksiomaattisesti toteamiensa tasa-arvon, yleisinhimillisen suvereenisuuden jne. asteittaisen hävittämisen tiellä havaitaksemme, kuinka

hän kylläkin saa aikaan yhteiskunnan kaksine miehineen, mutta tarvitsee vielä kolmannen tuottaakseen valtion, sillä — sanoaksemme asian lyhyesti — ilman tätä kolmatta ei voida tehdä mitään enemmistöpäätöksiä, ja ilman näitä, siis enemmistön valtaa vähemmistön yli, ei mikään valtio voi olla olemassa; ja kuinka hän sitten vähitellen siirtyy rauhallisemmille vesille rakentelemaan »sosialitaarista» tulevaisuudenvaltiotaan, jonne meillä on kunnia pistäytyä jonakin kauniina aamuna vieraisille hänen luokseen. Olemme jo kyllin hyvin nähneet, että molempien tahtojen täydellinen tasa-arvo on olemassa vain niin kauan kuin kumpikaan *ei tahdo mitään*; että tasa-arvo lakkaa heti kun ne lakkaavat olemasta inhimillisiä tahtoja sellaisinaan ja muuttuvat todellisiksi, yksilöllisiksi tahdoiksi, kahden todellisen ihmisen tahdoksi; että lapsuus, vähäjärkisyys, ns. petomaisuus, luuloteltu taikausko, väitetty ennakkoluulo, oletettu kyvyttömyys yhtäällä, inhimillisyys, totuuden ja tieteen ymmärtämys taas toisaalla, — siis jokainen ero näiden kahden tahdon laadussa ja niihin liittyvän älyn laadussa oikeuttaa eriarvoisuuden, joka saattaa mennä aina alistamiseen asti. Mitä muuta enää vaadimme, kun herra Dühring itse jo on näin juurevasti musertanut oman tasa-arvorakennelmansa perusteitaan myöten?

Mutta vaikka olemmekin päässeet eroon herra Dühringin tasa-arvokuvitelman latteasta ja typerästä käsittelystä, emme silti vielä ole suoriutuneet itse tästä kuvitelmasta sellaisena kuin se nimenomaan Rousseau'n välittämänä esitti ensin teoreettista, sitten suuren vallankumouksen aikana ja siitä lähtien myös käytännöllispoliittista osaa. Vielä nytkin sillä on miltei kaikkien maiden sosialistisessa liikkeessä huomattava agitatorinen merkitys. Sen tieteellisen sisällön toteaminen määrää myös sen arvon proletaarisen agitaation kannalta.

Se käsitys, että kaikilla ihmisillä on ihmisinä jotain yhteistä, ja että he ovat, niin pitkälle kuin tätä yhteistä riittää, myös yhdenveroisia, on tietysti ikivanha. Mutta nykyaikainen tasa-arvon vaatimus on täysin erilainen. Se on pikemminkin sitä, että tuosta yhteisestä ihmisestä olemisen ominaisuudesta, tuosta ihmisten tasa-arvoisuudesta ihmisinä, johdetaan kaikkien ihmisten, tai ainakin

kaikkien saman valtion kansalaisten tai saman yhteiskunnan jäsenten yhtäläinen poliittinen tai yhteiskunnallinen pätevyys. Täytyi kulua vuosituhansia, ja on jo kulunutkin, ennen kuin tuosta suhteellisen tasavertaisuuden alkuperäisestä käsityksestä voitiin edetä päätelmään tasa-arvoisuudesta valtiossa ja yhteiskunnissa, ennen kuin tämä päätelmä saattoi näyttää luonnolliselta ja itsestään selvältä. Vanhimmissa, alkukantaisissa yhteisöissä tasa-arvoisuus saattoi tulla kysymykseen korkeintaan yhteisön jäsenten kesken; naiset, orjat ja vieraat olivat ilman muuta suljettu sen ulkopuolelle. Kreikkalaisten ja roomalaisten keskuudessa ihmisten väliset eriarvoisuudet esittivät paljon suurempaa osaa kuin minkäänlainen tasa-arvo. Vanhan ajan ihmisistä olisi varmasti tuntunut hullulta ajatus, että kreikkalaisilla ja barbaareilla, vapailla ja orjilla, kansalaisilla ja klienteilla, Rooman kansalaisilla ja Rooman alamaisilla (käyttääksemme sanaa laajassa merkityksessä) pitää olla oikeus yhtäläiseen poliittiseen pätemiseen. Rooman keisarivallan aikana nämä kaikki eroavuudet hävisivät vähitellen, vapaiden ja orjien eroavuutta lukuun ottamatta. Täten syntyi, ainakin vapaiden kansalaisten kesken, tuo ihmisyksilöiden tasaveroisuus, jonka pohjalla kehittyi roomalainen oikeus, täydellisin yksityisomistukseen nojautuva oikeuden muoto, minkä tunnemme. Mutta niin kauan kuin oli edelleen olemassa vapaiden ja orjien vastakohta, ei voinut olla puhuttakaan sellaisista oikeudellisista päätelmistä, jotka olisivat ottaneet lähtökohdakseen yleisinhimillisen tasa-arvon. Tämän näimme vielä hiljattain Pohjois-Amerikan orjavaltioissa.

Kristinuskon tunti vain yhden kaikkien ihmisten tasa-arvon, yhtäläisen perisyntin, mikä täysin vastasi sen luonnetta orjien ja sorrettujen uskontona. Sen ohella se tunti korkeintaan jumalan valittujen tasa-arvon, jota kuitenkin korostettiin vain kristinuskon alkuvaiheissa. Ne hyödykkeiden yhteisomistuksen jäljet, joita samoin on havaittavissa uuden uskonnon alkuaikoina, olivat pikemminkin tuloksena siitä, että vainottujen täytyi pysytellä yhdessä, kuin todellisista tasa-arvokäsityksistä. Pappien ja maallikkojen välisen vastakohtan vakiintuminen teki hyvin pian lopun tästäkin kristillisen tasa-

arvon alkeesta. — Germaanien vyöry Länsi-Eurooppaan poisti vuosisadoiksi kaikki tasa-arvokäsitykset rakentamalla vähitellen sellaisen monimutkaisen yhteiskunnallisen ja poliittisen arvojärjestyksen, jollaista siihen saakka ei vielä ollut olemassa. Samalla se veti Länsi- ja Keski-Euroopan historian liikuntaan, loi ensi kerran yhtenäisen kulttuurialueen ja aikaansai tällä alueella ensi kertaa järjestelmän, jossa etupäässä kansalliset valtiot vaikuttivat toisiinsa ja pitivät toisiaan aisoissa. Näin se valmisteli maaperää, jolta yksin saattoi myöhempinä aikoina kohota kysymys inhimillisestä yhdenvertaisuudesta ja ihmisoikeuksista.

Sitä paitsi feodaalinen keskiaika kehitti uumenissaan luokan, josta oli pidemmälle muotoutuessaan tuleva uudenaikaisen tasa-arvovaatimuksen edustaja: porvariston. Porvaristo oli alkujaan itse ollut feodaalinen sääty. Se oli kehittänyt etupäässä käsityömaisen teollisuuden ja tuotteiden vaihdon feodaalisen yhteiskunnan puitteissa suhteellisen korkealle, kunnes suuret merentakaiset löydöt 15. vuosisadan lopulla avasivat sille uuden, avaramman elämänuran. Euroopan ulkopuolinen kauppa, jota siihen saakka oli harjoitettu vain Italian ja Levantin välillä, ulotettiin nyt Amerikkaan ja Intiaan asti, ja pian se merkitykseltään voitti niin Euroopan eri maiden välisen kaupan kuin kunkin maan rajojen sisällä tapahtuvan kaupankin. Amerikan kulta ja hopea tulvi Eurooppaan ja tunkeutui syövyttävän aineen tavoin kaikkiin feodaalisen yhteiskunnan aukkoihin, rakoihin ja huokosiin. Käsityöteollisuus ei enää tyydyttänyt kasvavia tarpeita; pisimmälle edistyneiden maiden johtavilla teollisuudenaloilla sen tilalle astui manufaktuuri.

Tätä yhteiskunnan taloudellisten elämänehtojen valtavaa mullistusta ei kuitenkaan heti seurannut vastaava muutos sen poliittisessa rakenteessa. Valtiollinen järjestys pysyi edelleen feodaalisena kun taas yhteiskunta muuttui yhä enemmän porvarilliseksi. Laajalle ulottuva kauppa, siis nimenomaan kansainvälinen, ja vielä enemmän maailmankauppa, vaati vapaita, toimissaan esteettömiä tavaranomistajia, jotka sellaisina ovat tasaoikeudellisia, jotka harjoittavat vaihtoa ainakin kullakin paikkakunnalla kaikille samojen oikeuksien pohjalta.

Siirtyminen käsityöstä manufaktuuriin edellyttää vapaiden työläisten olemassaoloa — työläisten, jotka ovat vapaita toisaalta ammattikuntien kahleista, toisaalta niistä välineistä, joiden avulla he itse voisivat käyttää työvoimaansa — työläisten, jotka voivat tehdä tehtailijan kanssa sopimuksen työvoimansa vuokraamisesta, jotka siis sopimuskumppaneina ovat tämän kanssa tasa-arvoisia. Ja vihdoin kaikkien inhimillisten töiden tasa-arvo eli yhtäläinen pätevyys, koska ja mikäli ne ovat *inhimillistä* työtä ylipäänsä, sai tiedostamattoman mutta vahvimman ilmauksensa uudenaikaisen porvarillisen taloustieteen arvolaisissa, jonka mukaan tavaran arvoa mitataan siihen sisältyneellä yhteiskunnallisesti välttämättömällä työllä.* — Mutta missä taloudelliset suhteet vaativat vapautta ja tasa-arvoisuutta, asetti poliittinen järjestys niiden tielle joka askeleella ammattikuntien kahleet ja erikoisedut. Paikalliset etuoikeudet, erotustullit, kaikenlaiset poikkeuslait loukkasivat eivät vain vierasmaalaisten tai siirtomaiden asukkaiden, vaan myös melko usein omien valtionkansalaisten kokonaisten suurten ryhmien kaupankäyntiä. Ammattikuntaetuoikeudet olivat kaikkialla ja yhä uudelleen poikkiteloin manufaktuurin kehityksen tiellä. Missään ei tie ollut auki eivätkä porvarillisten kilpailijoiden mahdollisuudet olleet yhtäläisiä — ja silti tämä oli ensimmäisenä ja yhä pakottavampana vaatimuksena.

Vaatimuksen, että feodaalisista kahleista on päästävä vapaiksi ja saatava oikeudellinen tasa-arvo poistamalla feodaaliset eriarvoisuudet, oli pian pakostakin laajennuttava heti kun yhteiskunnan taloudellinen kehitys oli nostanut sen päiväjärjestykseen. Kun tämä vaatimus esitettiin teollisuuden ja kaupan etujen takia, täytyi samaa tasa-arvoisuutta vaatia myöskin suurille talonpoikaisjoukoille, jotka olivat kaikilla orjuuden asteilla täysi maaorjuus mukaan lukien, luovuttivat suurimman osan työajastaan korvauksetta armolliselle feodaaliherralle ja joiden sen lisäksi täytyi maksaa lukematon määrä muita suorituksia hänelle ja valtiolle. Toisaalta ei voitu

* Tämän nykyisten tasa-arvokäsitysten johtamisen porvarillisen yhteiskunnan taloudellisista edellytyksistä on ensinää esittänyt Marx »Pääomassa».

kiertää vaatimusta, että samalla on poistettava feodaaliset etuoikeudet, aateliston verovapaus ja erinäisten säätyjen poliittiset etuoikeudet. Ja koska ei enää eletty yhdessä maailmanvaltakunnassa kuten Rooman valtakunnan päivinä, vaan riippumattomien, keskinäisessä liikeyhteydessä tasaveroisten ja porvarillisessa kehityksessä suunnilleen samalla tasolla olevien valtioiden järjestelmässä, oli selvää, että tästä vaatimuksesta tuli luonteeltaan yleinen, yksityisen valtion ulkopuolelle ulotuva, että vapautta ja tasa-arvoisuutta julistettiin *ihmisoikeuksina*. Näiden ihmisoikeuksien erikoisesti porvarillista luonnetta kuvaa se, että Amerikan perustuslaki, ensimmäinen, joka tunnustaa ihmisoikeudet, vahvistaa samalla Amerikassa vallitsevan mustaihoisten orjuuden: luokkaetuoikeudet julistetaan pannaan, rotuerioikeudet pyhitetään.

Porvaristoa saattaa tunnetusti siitä hetkestä alkaen, jolloin se kuoriutuu feodaalisen porvarissäädyn vaihasta, jolloin keskiaikainen sääty muuttuu nykyaikaiseksi luokaksi, aina ja väistämättömästi sen oma varjo — proletariaatti. Ja aivan samoin porvarillisia tasa-arvovaatimuksia saattelevat proletaariset tasa-arvo vaatimukset. Siitä hetkestä alkaen, jolloin asetettiin porvarillinen vaatimus luokkaetuoikeuksien hävittämisestä, astuu sen rinnalle proletaarinen vaatimus itse luokkien hävittämisestä — aluksi uskonnollisessa muodossa, alkukristillisyyteen nojaten, myöhemmin itse porvarillisiin tasa-arvoteorioihin tukeutuvana. Proletaarit ottavat porvariston sananmukaisesti todesta: tasa-arvo ei saa olla pelkästään näennäinen, ei pelkästään valtiollinen, se pitää toteuttaa myöskin tosiasiasa, myöskin yhteiskunnallisella, taloudellisella alalla. Ja varsinkin siitä lähtien kun Ranskan porvaristo suuresta vallankumouksesta alkaen asetti etualalle kansalaisten tasa-arvon, on Ranskan proletariaatti vastannut sille vaatimalla yhteiskunnallista, taloudellista tasa-arvoa, ja tasa-arvo on tullut erikoisesti Ranskan proletariaatin taisteluhuudoksi.

Tasa-arvon vaatimuksella on proletariaatin suussa näin ollen kaksinainen merkitys. Joko se on — ja näin nimenomaan alkuaikoina, esimerkiksi talonpoikaissodassa — luonnollinen vastavaikutus huutaviin yhteiskun-

nallisiin eriarvoisuuksiin, rikkaiden ja köyhien, herrojen ja orjien, mässääjien ja nälkäisten vastakohtaan; sellaisena se on vallankumouksellisen vaiston yksinkertainen ilmaus ja siinä, mutta vain siinä, on sen oikeutus. Tai sitten proletariaatin tasa-arvovaatimus on syntynyt vastavaikutuksena porvarilliselle tasa-arvovaatimukselle, vetäen tästä enemmän tai vähemmän oikeita, pitemmälle ulotettuja vaatimuksia, toimii agitaatiovälineenä nostettaessa työväkeä kapitalisteja vastaan kapitalistien omien väitteiden avulla, ja tässä tapauksessa se pysyy pystyssä ja kaatuu yhdessä porvarillisen tasa-arvon kanssa. Kummassakin tapauksessa on proletaarisen tasa-arvovaatimuksen todellisena sisältönä *luokkien hävittämisen* vaatimus. Jokainen pitemmälle menevä tasa-arvovaatimus johtaa väistämättä mielettömyyksiin. Olemme jo maininneet esimerkkejä tästä ja löydämme niitä vielä yllin kyllin, kun tulemme herra Dühringin tulevaisuudenkuvitelmiin.

Näin itse käsitys tasa-arvosta niin porvarillisessa kuin proletaarisessakin muodossaan on historian tuote, jonka ilmaantumiseen tarvittiin määrättyjä historiallisia olosuhteita, jotka puolestaan edellyttivät pitkää esihistoriaa. Se on siis kaikkea muuta kuin jokin ikuinen totuus. Ja jos asia nyt laajan yleisön silmissä — jossain mielessä — näyttää ilman muuta selvältä, jos sillä, kuten Marx sanoo, on jo »kansan ennakkoluulon lujuus»¹⁵⁷, niin ei se johdu siitä, että kyseessä olisi aksiomaattisesti vaikuttava totuus, vaan siitä, että 18. vuosisadan aatteet ovat yleisesti levinneet ja säilyttäneet ajankohtaisuutensa. Kun siis herra Dühring voi ilman muuta panna nuo kaksi kuulua miestänsä tasa-arvon pohjalta talosille, on se mahdollista vain siksi, että kansan ennakkoluulo ottaa tuon aivan luonnollisena asiana. Ja herra Dühring nimitää itse asiassa filosofiaansa *luonnolliseksi* vain, koska hän lähtee liikkeelle asioista, jotka hänestä näyttävät aivan luonnollisilta. Sitä hän ei kuitenkaan kysy, miksi ne näyttävät hänestä luonnollisilta.

XI. MORAALI JA OIKEUS. VAPAAUS JA VÄLITÄMÄITÖMYYS

»Perustana tässä kurssissa poliittiselta ja juridiselta alalta esitetyille periaatteille ovat mitä *syvimmälle ulottuvat erikoistutkimukset*. Sen tähden... täytyy lähteä siitä, että tässä... on tarkoituksena esittää johdonmukaisesti laki- ja valtiotieteiden alueiden *tulokset*. Alkuperäinen erikoisalani olikin juuri lakitiede, ja sille olen omistanut paitsi tavalliset kolme teoreettista valmistusvuotta yliopistossa, myöskin kolmen vuoden aikana käytännöllisessä tuomarintyössä ollessani jatkettun, erikoisesti sen tieteellisen sisällön *syventämiseen* suunnatun tutkimuksen... Yksityisoikeudellisten suhteiden ja vastaavien juridisten puutteiden arvostelu ei varmasti *myöskään* olisi voinut olla *näin varmaa*, jos itse ei olisi tietänyt kaikkialla tuntevansa niin amnattialan heikot kuin vahvatkin puolet.»

Miehen, joka on oikeutettu sanomaan näin itsestään, täytyy jo etukäteen herättää luottamusta, varsinkin verrattuna

»herra Marxin ammoisiin, oman tunnustuksenkin mukaan laiminlyötyihin oikeustutkimuksiin».

Meidän täytyy ihmetellä tätä siksi, että noin varmana esiintyvä yksityisoikeudellisten suhteiden kritiikki rajoittuu vain kertomaan meille, että

»lakitieteen tieteellisyys... ei ole päässyt pitkällekkään», että positiivinen porvarillinen oikeus on vääryyttä, se kun pyhittää väkivallalle perustuvan omistuksen, ja että rikosoikeuden »luonnollinen perusta» on *kosto* —

väite, jossa on uutta epäilemättä vain sen mystinen valepuku, »luonnollinen perusta». Valtiotieteelliset tulokset rajoittuvat noiden kolmen tunnetun miehen toimiin, joista yksi yhä vielä harjoittaa väkivaltaa toisia kohtaan, ja tässä yhteydessä herra Dühring tutkii oikein tosissaan, kumpi, toinen vaiko kolmas heistä ensin otti käytäntöön väkivallan ja orjuuden.

Seuratkaamme kuitenkin hieman pitemmälle itsevarman juristimme perinpohjaisia erikoistutkimuksia ja kolmivuotisen käytännöllisen tuomarintyön syventämää tieteellisyttä.

Lassallesta herra Dühring kertoo meille, että hänet

»erään lippaan varastamisyrityksen aiheuttamisesta» asetettiin syyteeseen, ilman että tuomiota kuitenkaan olisi langetettu, koska silloin vielä mahdollinen niin sanottu vapauttaminen täysien todisteiden puutteessa saatiin aikaan... tämä puolittainen vapauttaminen».

Juttu Lassallea vastaan, josta tässä on puhe, käsiteltiin kesällä 1848 valamiesoikeudessa Kölnissä¹⁵⁸, jossa, samoin kuin miltei koko Reininmaakunnassa, oli voimassa ranskalainen rikosoikeus. Vain poliittisiin juttuihin ja rikoksiin oli poikkeuksellisesti sovellettu Preussin maa-oikeutta, mutta jo huhtikuussa 1848 Camphausen kumosi jälleen tämän poikkeusmääräyksen. Ranskalainen oikeus ei lainkaan tunne Preussin maa-oikeuden löyhää kategoriaa »rikoksen aiheuttaminen», puhumattakaan jonkun rikoksen yrityksen aiheuttamisesta. Se tuntee vain *yllytyksen* rikokseen, ja tämänkin, ollakseen rangaistava, pitää tapahtua »lahjuksien, lupauksien, uhkauksien, auktoriteetin tai voiman väärinkäyttämisen, kavalien viekoittelujen tai rangaistavien keinojen avulla» (Code pénal, art. 60)¹⁵⁹. Preussilaiseen maa-oikeuteen syventynyt virallinen ministeriö, aivan samoin kuin herra Dühring, ei huomannut oleellista eroa aivan täsmällisen ranskalaisen määräyksen ja maa-oikeuden häilyvän epä-määräisyyden välillä, se nosti Lassallea vastaan tendenssijutun ja epäonnistui suurenmoisesti. Väitteen, että ranskalainen rikosoikeus muka tuntisi Preussin maa-oikeuden »vapauttamisen täysien todisteiden puutteessa», tämän »*puolittaisen* vapauttamisen», voi esittää vain henkilö, joka ei tiedä yhtään mitään nykyaikaisen ranskalaisen oikeuden alalta; tämä oikeus tuntee rikosoikeudenkäynnissä vain tuomion tai syyttömäksi julistamisen, ei mitään väliasteita.

Näin ollen meidän on pakostakin sanottava, että jos Code Napoléon¹⁶⁰ joskus olisi ollut herra Dühringin käsissä, ei hän ilmeisesti olisi noin varmana voinut soveltaa Lassalleen tätä »suuren tyylin historiankuvausta». Meidän on siis todettava, että *ainoa* nykyaikais-porvarillinen, Ranskan suuren vallankumouksen yhteiskunnallisille saavutuksille perustuva ja ne oikeustieteen kielelle kääntävä

lakikirja, nykyinen ranskalainen oikeus, on herra Dühringille *täysin tuntematon*.

Toisessa kohden, arvosteltaessa Ranskan esikuvan mukaan koko mannermaalla käytäntöön otettua, äänten enemmistöllä asioita ratkaisevaa valamiesoikeutta, meille opetetaan:

»Aivan, voidaan *jopa* omaksua sekin eräiden historiallisten esimerkkien tukema ajatus, että tuomitseminen äänten jakautuessa erimielisesti kuuluisi täydellisessä yhteiskunnassa mahdottomiin säädöksiin... Kuitenkin tämän *vakavan* ja *syvästi aatteellisen* käsitystavan täytyy, niin kuin jo ylempänä on huomautettu, näyttää perityistä laitoksista sopimattomalta, koska se on niille *liian hyvä*».

Herra Dühring on taaskin tietämätön siitä, että englantilaisen yleisen oikeuden, ts. ikimuistoisista ajoista, siis ainakin 14. vuosisadalta alkaen voimassa olevan kirjoittamattoman tapaoikeuden mukaan valamiesten yksimielisyys on ehdottoman välttämätön paitsi rikosoikeudellisissa tuomioissa, myöskin siviilijutuissa. Tuolla vakavalla ja syvästi aatteellisella käsitystavalla, joka herra Dühringin mukaan on *liian hyvä* nykymaailmalle, on siis Englannissa ollut lain voima jo pimeällä keskiajalla, ja Englannista se on siirretty Irlantiin, Amerikan Yhdysvaltoihin ja kaikkiin Englannin siirtomaihin, ilman että herra Dühringin mitä perinpohjaisimmat erikoistutkimukset olisivat hiiskuneet siitä edes halaistua sanaa! Se alue, jolla vaaditaan valamiesten yksimielisyyttä, ei siis vain ole äärettömän suuri Preussin maaoikeuden mitättömään pätevyyspiiriin verrattuna, se on myös laajempi kuin kaikki ne alueet yhteensä, joilla valamiesten enemmistö ratkaisee. Paitsi sitä, että herra Dühring ei lainkaan tunne ainoaa nykyaikaista, ranskalaista oikeutta, on hän myös yhtä tietämätön ainoan germaanisen oikeuden suhteen, joka tähän asti on kehittynyt roomalaisesta oikeudesta riippumatta ja levinnyt kaikkiin maanosiin — tarkoitan englantilaista oikeutta. Ja miksi hän sen tietäisi? Juridisen ajattelutavan englantilainen laji nimittäin

»ei toki kestäisi Saksan maaperällä klassisten roomalaisten juristien puhtaissa käsitteissä toimeenpantua koulutusta»,

herra Dühring sanoo ja jatkaa:

»Mitä onkaan englantia puhuva maailma lapsellisine sekasotkukielineen meidän luonnonmukaiseen kielenmuodostukseemme verraten?»

Tähän voimme vain vastata Spinozan sanoilla: Ignorantia non est argumentum, tietämättömyys ei ole mikään todistusperuste¹⁶¹.

Emme voi tämän jälkeen tulla muuhun lopputulokseen kuin että herra Dühringin mitä perinpohjaisimmat erikoistutkimukset supistuivat siihen, että hän kolmena vuonna syventyi teoreettisesti Corpus jurikseen¹⁶² ja seuraavina kolmena vuonna käytännöllisesti jaloon preussilaiseen maaoikeuteen. Tosin tämäkin on sangen ansio-kasta ja riittää jollekin oikein kunnianarvoisalle vanhapreussilaiselle piirikunnantuomarille tai asianajajalle. Mutta kun ryhtyy laatimaan oikeusfilosofiaa kaikille maailmoille ja ajoille, pitäisi toki myös jossain määrin olla selvillä sellaisten kansakuntien kuin ranskalaisten, englantilaisten ja amerikkalaisten oikeudellisista suhteista, kansakuntien, jotka ovat historiassa esittäneet kokonaan toisenlaista osaa kuin se Saksan maankolkka, missä preussilainen maaoikeus kukoistaa. Katsokaamme silti jatkoa.

»Paikallisten, maakunta- ja maaoikeuksien kirjava seos, jotka erittäin mielivaltaisesti milloin tapaoikeutena, milloin kirjoitetuna lakina, usein tärkeimmät kysymykset puhtaaseen sääntömuotoon pukien, käyvät ristiin mitä erilaisimmissa suunnissa — tämä epäjärjestyksen ja ristiriidan näytekokoelma, jossa yksityisöikat kumoavat yleisen ja sitten taas yleisyys peruuttaa erikoisen, ei todellakaan ole omiaan synnyttämään kenessäkään kirkasta oikeustajuntaa.»

Mutta missä tämä sekasorron tila vallitsee? Taaskin Preussin maaoikeuden pätevyyspiirissä, jossa tämän maaoikeuden rinnalla, ylä- tai alapuolella on kaikenlaisilla maakuntaoikeuksilla, paikallissäännöillä, siellä täällä myös siviilioikeudella ja muulla rojulla mitä erilaisimpia suhteellisia pätevyysasteita. Tämä aiheuttaa kaikkien käytännön juristien puolelta hätähuudon, jonka herra Dühring tässä niin myötämielisenä toistaa. Hänen ei edes tarvitse jättää rakastamaansa Preussia, hänen tarvitsee

mennä vain Reinille saadakseen vakuuden siitä, että siellä ei enää seitsemäänkymmeneen vuoteen ole ollut kaikkea tätä — puhumattakaan muista sivistysmaista, joista tuollaiset vanhentuneet olosuhteet on jo kauan sitten poistettu.

Edelleen:

»Vähemmän karkalla tavalla esiintyy luonnollisen yksilöllisen vastuun verhoaminen kollegioiden tai muiden virastolaitoksien salaisissa ja samalla nimettömissä yhteistuomioissa ja yhteiskäsittelyissä, jotka naamioivat jokaisen jäsenen henkilökohtaisen osuuden.»

Ja toisessa kohtaa:

»Nykyisessä tilassamme tuntuu *yllättävältä* ja äärimmäisen ankaralta se vaatimus, ettei tahdota hyväksyä virastoissa tapahtuvaa yksilövastuun verhoamista ja peittämistä.»

Herra Dühringille ehkä on yllättävä ilmoitus, kun sanomme hänelle, että englantilaisessa oikeudessa tuomarikollegion jokaisen jäsenen on erikseen annettava ja perusteltava tuomionsa julkisessa istunnossa; että hallituskollegiot, joita ei ole valittu ja jotka eivät käsittele eivätkä äänestä asioita julkisesti, ovat etupäässä *preussilaisia* laitoksia ja useimmissa muissa maissa tuntemattomia, ja että hänen vaatimuksensa voi siksi olla yllättävä ja äärimmäisen ankara nimenomaan vain — *Preussissa*.

Samoin hänen valittelunsa kirkon pakkovaltaisesta sekaantumisesta syntymä-, avioliitto-, kuolema- ja hautastapauksiin koskevat kaikista suuremmista sivistysmaista ainoastaan Preussia, eikä sitäkään enää siviilirekisterin voimaansaattamisen jälkeen¹⁶³. Sen minkä herra Dühring saa aikaan vain »sosialitaarisen» tulevaisuudentilan avulla, sen on jopa Bismarck tällä välin ratkaissut yksinkertaisella lailla. — Samoin valituksesta »juristien puutteellisesta valentumisesta ammattiin», joka on laajennettavissa myös »hallintoviranomaisiin», on viritetty erikoisesti preussilainen valitusvirsi; ja jopa tuo naurettavuuteen saakka liioiteltu juutalaisviha, jota herra Dühring joka tilaisuudessa purkaa ilmoille, on joskaan ei erityisesti preussilainen, niin silti Elben itäpuo-

lisille alueille ominainen. Tämä sama todellisuusfilosofi, joka niin suvereenisti halveksii kaikkia ennakkoluuloja ja taikauskkoa, vajoaa itse niin syvälle persoonallisiin oikkuihin, että nimittää keskiajan tekopyhyydeltä perittyä, kansan juutalaisia kohtaan tuntemaa ennakkoluuloa »luonnollisiin perusteisiin» nojautuvaksi »luonnontuomioksi» ja harhautuu tällaiseen monumentaaliseen väitteeseen: »Sosialismi on ainoa voima, joka kykenee pitämään puolensa vahvemmin juutalaisilla sekoitettuja väestöntiloja vastaan» (juutalaisilla sekoitettu tila! — miten »luonnollista» kieltä!).

Riittää. Juridisella oppineisuudella kehuskelulla on taustanaan — parhaassa tapauksessa — aivan keskin kertaisen vanhapreussilaisen juristin tavalliset ammattitiedot. Se oikeusopillinen ja valtiotieteellinen alue, jonka tuloksia herra Dühring meille johdonmukaisesti esittää, »lankeaa yhteen» Preussin maa oikeuden pätevyyspiirin kanssa. Paitsi jokaisen juristin nykyisin jopa Englannissa suhteellisen hyvin tuntemaan roomalaiseen oikeuteen, rajoittuvat hänen oikeusopilliset tietonsa yksinomaan Preussin maa oikeuteen, tuohon valistuneen patriarkaalisen despotismin lakikirjaan, joka on laadittu sellaisella kielellä että luulisi herra Dühringin pitäneen sitä oppikirjanaan, ja joka moraaliselityksineen, juridisine epä määräisyyksineen ja epävakaisuuksineen, kidutus- ja rankaisukeinona käytettyine selkäsäunoineen kuuluu kokonaan vallankumousta edeltäneeseen aikaan. Mitä siihen lisätään, on herra Dühringille pahasta — sekä uuden aikaisen porvarillinen ranskalainen että englantilainen oikeus aivan omaperäisine kehityksineen ja koko mannermaalla tuntemattomine persoonallisen vapauden takeineen. Filosofialla, joka »ei jätä voimaan mitään pelkästään näennäistä näköpiiriä, vaan mahtavassa kumoavassa liikkeessään avaa ulkoisen ja sisäisen luonnon kaikki maat ja taivaat», — tällä filosofialla on *todellisena* näköpiirinään Preussin kuuden vanhan itäisen provinsin¹⁶⁴ ja vielä parin muun maakaistaleen rajat, joiden sisällä tuo jalo preussilainen maa oikeus on voimassa; ja tämän näköpiirin ulkopuolella se ei avaa eteemme maita eikä taivaita, ei ulkoista eikä sisäistä luontoa, vaan paljastaa ainoastaan mitä karkeimman tietämättö-

myytensä sen suhteen, mitä muussa maailmassa tapahtuu.

Ei ole helppo käsitellä moraalia ja oikeutta joutumatta kysymykseen niin sanotusta vapaasta tahdosta, ihmisten syyntakeisuudesta, vapauden ja välttämättömyyden suhteesta. Ja todellisuusfilosofialla on tarjottavinaan jopa kaksikin ratkaisua tälle kysymykselle.

»Kaikkien väriin vapausteoriain tilalle on asetettava sitä suhdetta koskeva kokemusperäinen ominaisuus, jossa järkipäinen oivaltaminen toiselta, vaistonvaraiset vietit toiselta puolelta ikään kuin yhtyvät yhdeksi resultanttivoimaksi. Tämänlaatuisen dynamiikan perustavat tosiasiat on otettava havainnosta ja sovellettava yleensä laadun ja määrän mukaan *niin hyvin kuin se käy päinsä* vielä esiintymättömän tapahtuman ennakoarviointiin. Paitsi sitä, että täten perin pohjin raivataan pois ne typerät kuvitelmat sisäisestä vapaudesta, joita vuosituhansia on jauhettu ja märehditty, saadaan näiden tilalle myös jotain myönteistä, jota voidaan käyttää elämän käytännölliseen järjestämiseen.»

Tämän mukaan vapaus on sitä, että järkipäinen oivaltaminen vetää ihmisiä oikealle, järjettömät vietit vasemmalle, ja tässä voimien suunnikkaassa todellinen liike tapahtuu halkaisijan suuntaan. Vapaus on siis oivaltamisen ja vietin, ymmärryksen ja epäymmärryksen keskiarvo, ja sen aste olisi jokaisen yksilön suhteen määrättävissä »persoonallisen yhtälön» avulla, käyttäkösemme muuatta astronomista ilmausta¹⁶⁵. Mutta paria sivua myöhemmin sanotaan:

»Perustamme moraalisen vastuullisuuden vapaudelle, joka meille ei kuitenkaan merkitse enempää kuin tietoisien vaikuttimien vastaanottavuutta luonnollisen ja hankitun ymmärryksen mukaan. Kaikki tällaiset vaikuttimet tehoavat mahdollisen vastakohdan havaitsemisesta huolimatta toiminnoissa yhtä välttämättömästi kuin luonnolaki; mutta juuri tähän sivuuttamattomaan pakkoon perustamme laskelmamme silloin, kun tartumme moraaliseen kannustimeen.»

Tämä toinen vapauden määritelmä, joka on aivan ujostelematta ristiriidassa edellisen kanssa, ei taaskaan ole muuta kuin Hegelin käsityksen äärimmäistä madaltamista. Hegel oli ensimmäinen, joka esitti oikealla tavalla vapauden ja välttämättömyyden suhteen. Vapaus merkitsee hänelle välttämättömyyden tiedostamista. »Välttämättömyys on sokea* vain sikäli kun sitä ei ole käsitet-

* Kursivointi Engelsin. Totm.

ty*.»¹⁶⁶ Vapaus ei piile kuvitellussa riippumattomuudessa luonnonlaeista, vaan näiden lakien tiedostamisessa ja tähän liittyvässä mahdollisuudessa antaa niiden toimia suunnitelman mukaisesti määrättyjen tarkoitusprien hyväksi. Tämä koskee yhtä hyvin ulkoisen luonnon lakeja kuin niitäkin, jotka säätelevät ihmisen itsensä ruumiillista ja henkistä olemassaoloa. Nämä ovat kaksi lakien luokkaa, jotka voimme erottaa toisistaan korkeintaan mielikuvituksessamme, mutta emme todellisuudessa. Tahdon vapaus ei näin ollen ole mitään muuta kuin kykyä tehdä ratkaisu asiantuntemuksella. Siis mitä *vapaampi* ihmisen päätelmä jonkin kysymyksen suhteen on, sitä suuremmalla *välttämättömyydellä* tämän päätelmän sisältö on määrätty; kun sitä vastoin tietämättömyyteen perustuva epävarmuus, joka näköjään mielivaltaisesti valitsee jonkin monista erilaisista ja ristiriitaisista ratkaisumahdollisuuksista, osoittaakin juuri tällä tavalla epävapautensa: sen, että kohde hallitsee sitä, vaikka sen piti hallita kohdetta. Vapaus on siis luonnon välttämättömyyksiä [Naturnotwendigkeiten] tiedostamiselle perustuvaa valtaa itsemme ja ulkoisen luonnon yli; se on siten välttämättä historiallisen kehityksen tuote. Ensimmäiset, eläinkunnasta erkautuvat ihmiset olivat kaikessa olennaisessa yhtä epävapaita kuin eläimetkin; mutta jokainen kulttuurin edistysaskel oli askel kohti vapautta. Ihmiskunnan historian kynnyksellä keksittiin, että mekaaninen liikunta muuttuu lämmöksi: tuli tuotetaan hankaamalla; ja tähänastisen kehityksen päätepisteenä on keksintö, että lämpö muuttuu mekaaniseksi liikkeeksi: höyrykone. — Ja huolimatta siitä jättiläismäisestä vapauttavasta mullistuksesta, minkä höyrykone toteuttaa yhteiskunnallisessa maailmassa — se ei ole vielä puoliksikaan toteutunut — ei ole epäilystäkään siitä, etteikö hankaamalla aikaansaatu tuli vielä ylitä höyrykonetta maailmaa vapauttavassa vaikutuksessaan. Sillä hankaamalla sytytetty tuli antoi ihmiselle ensi kertaa vallan luonnonvoiman yli ja erkaannutti hänet siten lopullisesti eläinkunnasta. Höyrykone ei saa aikaan niin valtavaa hyppäystä ihmiskunnan kehityksessä, niin suuresti kuin se meistä onkin kaikkien niiden juuri siihen tukeutuvien valtavien tuotantovoimien edustaja, joiden

ansiosta ainoastaan käy mahdolliseksi sellainen yhteiskuntatila, jossa ei ole mitään luokkaeroavuuksia, ei enää huolta yksilöllisistä toimeentulokeinoista, ja jossa ensi kerran voidaan puhua todellisesta inhimillisestä vapaudesta, siitä, että ollaan sopusoinnussa tiedostettujen luonnonlakien kanssa. Mutta se, miten nuori ihmiskunnan historia vielä on ja kuinka naurettavaa olisi omaksua nykyisille käsityksillemme mitään ehdotonta pätevyyttä, käy ilmi jo siitä yksinkertaisesta tosiasiasta, että koko tähänastinen historia on määriteltävissä mekaanisen liikunnan lämmöksi muuttumisen käytännöllisestä keksimisestä lämmön mekaaniseksi liikunnaksi muuttumisen keksimiseen ulottuvan ajanjakson historiaksi.

Herra Dühring kylläkin käsittelee historiaa hieman toisin. Yleisesti ottaen se on erehdyksien, tietämättömyyden ja raakuuden, väkivallan ja orjuutuksen historiana sellainen tutkimuskohde johon todellisuusfilosofia suhtautuu inhoten, mutta se jakautuu sentään kahteen suureen jaksoon, nimittäin 1. materian itsensä kaltaisesta tilasta Ranskan suureen vallankumoukseen ja 2. Ranskan vallankumouksesta herra Dühringiin. Tällöin

19. vuosisata jää »vielä oleellisesti taantumukselliseksi ja henkisessä suhteessa se on vieläkin taantumuksellisempi (!) kuin 18. vuosisata», tällöin se kuitenkin kantaa kohdussaan sosialismia, ja näin ollen »valtavamman uudestiluumisen itua kuin mitä Ranskan vallankumouksen edeltäjät ja sankarit ovat keksineet» (!)

Todellisuusfilosofian osoittama halveksunta tähänastista historiaa kohtaan saa oikeutuksensa seuraavasti:

»Niillä harvoilla vuosituhansilla, joilta on tallessa jotakin historiallista tietoa alkuperäisten merkintöjen välittämänä, et niiden tähän saakka luomine inhimillisine laitoksineen *ole suurta-kaan arvoa*, kun ajatellaan tulevien vuosituhansien sarjaa... Ihmissuku on kokonaisuutena vielä perin nuori, ja kun tiede kerran tulee katsomaan taaksepäin kymmeniintuhansiin vuosiin tuhansien asemesta, tulee laitoksiemme henkisesti epäkypsällä lapsuudella olemaan kieltämätöntä arvoa itsestään ymmärrettävänä edellytyksenä meidän ajallemme, jota silloin pidetään jo hamana esimuinaisuutena.»

Pysähtymättä viimeisen lauseen todella »omaperäiseen kieliasuun» huomautamme vain kahdesta seikasta.

Ensiksikin tämä »esimuinaisuus» tulee joka tapauksessa säilymään erittäin kiintoisana historian jaksona jokaiselle tulevalle sukupolvelle, koska se on kaiken myöläisemmän korkeamman kehityksen perusta, koska sen lähtökohdina on ihmisen erkaantuminen eläinkunnasta, ja sisältönä sellaisten vaikeuksien voittaminen, joita tulevaisuuden yhteiskunnallistuneet ihmiset eivät enää kohtaa. Ja toiseksi, esimuinaisuuteen verraten myöhemmät historialliset aikakaudet, joita kyseiset vaikeudet ja esteet eivät enää pidätä, lupaavat ennen näkemätöntä tieteellistä, teknistä ja yhteiskunnallista edistystä, — ja tämän esimuinaisuuden päättymisajankohta on joka tapauksessa sangen omituisesti valittu hetki ohjeiden esittämiseksi tuleville vuosituksille, viime käden lopullisten totuuksien, muuttumattomien totuuksien ja juuriin asti ulottuvien oppien esittämiseksi, nämä kun on keksitty tämän meidän niin varmasti »taantumuksellisen» ja »taantuvan» vuosisatamme henkisesti epäkypsällä lapsuusperustalla. Täytyy olla nimenomaan filosofinen Richard Wagner — kuitenkin ilman Wagnerin lahjakkuutta — ollakseen havaitsematta, että kaikki nuo halveksuvat lausunnot, joita heitellään tähänastisesta historiallisesta kehityksestä, osuvat myös sen oletettuun viimeiseen tulokseen — niin sanottuun todellisuusfilosofiaan.

Uuden juuriin menevän tieteen luonteenomaisimpia osia on kohta, jossa käsitellään elämän yksilöllistymistä ja elämän arvonnousua. Tässä pursuaa kolmen kokonaisen luvun mitalla valtoimena suihkuna esiin oraakkeli- maisten latteuksien tulva. Meidän on valitettavasti rajoitettava vain pariin lyhyeen näytteeseen.

»Kaiken aistimisen ja samalla kaikkien subjektiivisten elämänmuotojen syvempi olemus perustuu tilojen *eroavuuteen*, *differenssiin*... *Täydellisestä* (!) »elämästä puheen ollen voidaan kuitenkin ilman muuta» (!) »osoittaa, ettei se ole pysyvä tila, vaan siirtymistä yhdestä elämäntilanteesta toiseen, jonka kautta elämäntunne kohoaa ja ratkaisevat kiihokkeet kehittyvät... Likipitäen itsensä kaltaisella, *niin sanoaksemme* jähmetykseen ja *ikään kuin* samaan tasapainotilaan jäävällä tilalla, olipa sen laatu sitten mikä tahansa, ei ole suurta merkitystä olemisen kokeilulle... Tottumus ja *niin sanoaksemme* kotiutuminen tähän tilaan tekee sen täydellisesti samantekeväksi ja välinpitämättömäksi, mikä ei sanottavasti eroa kuolintilasta. Korkeintaan tähän tulee vielä lisäksi ikävän tuska

eräänlaisena kielteisenä elämän ärsykkeenä... Patoutuneessa elämässä sammuu yksilöiltä ja kansoilta kaikki intohimo ja kiinnostus olemassaoloon. Mutta *vain meidän differenssilaitamme kaikki nämä ilmiöt saavat selityksensä.*»

On uskomatonta, kuinka nopeasti herra Dühring saa aikaan perusteitaan myöten omaperäiset tuloksensa. Tuskin on saatu käännettyä todellisuusfilosofian kielelle se arkipäiväisyys, että samojen hermojen jatkuva ärsytys tai saman ärsytyksen jatkuminen väsyttää jokaista hermoa ja jokaista hermosysteemiä ja että siis normaali-tilassa täytyy tapahtua hermoärsytysten keskeytymistä ja vaihtelua (mikä on jo vuosikausia ollut luettavissa jokaisesta fysiologian käsikirjasta ja minkä jokainen poroporvari tietää omasta kokemuksestaan) — tuskin on tämä ikivanha latteus saatu käännettyä siihen mystiseen muotoon, että »kaiken aistimisen syvempi olemus perustuu tilojen differenssiin», kun se jo muuttuu »*meidän differenssilaksemme*». Ja tämä differenssilaki tekee herra Dühringin sanojen mukaan »täydelleen selitettäväksi» kokonaisen sarjan ilmiöitä, jotka vuorostaan eivät ole mitään muuta kuin esimerkkejä vaihtelun miellyttävyydestä, joita ei ole millään tavoin tarvis selitellä tavallisimmallekaan poroporvarin ymmärrykselle ja jotka eivät tuohon oletettuun differenssilakiin viittaamalla tule hitustakaan selvemmiksi.

Mutta »*meidän differenssilakimme*» juurevuutta ei tällä ole vielä lainkaan saatu ammennetuksi tyhjiin:

»Ikäkausien vaihtuminen ja niihin liittyvä elämänsuhteiden muutosten esiintyminen tarjoavat todella läheisen esimerkin *meidän differenssiperiaattemme* havainnollistamiseksi. Lapsi, poika, nuorukainen ja mies tuntevat kukin kulloistenkin elämäntunteidensa vahvuuden ei niinkään jo vakiintuneissa tiloissa kuin siirtymisvaiheissa tilasta toiseen.»

Eikä tässä vielä kylliksi:

»*Meidän differenssilakimme* voi saada vielä kaukaisemmankin sovellutuksen, jos otetaan huomioon se tosiasia, ettei jo koetun tai suoritettun toistamisessa ole mitään nautintoa.»

Nyt lukija voi itse kuvitella mielessään lisää oraakkelimaista loruilua, johon edellä esitetyt syvät ja juuriin käyvät lauseet tarjoavat kiinnostavaa; niinpä herra

Dühring saattaakin huudahtaa kirjansa lopussa voitonriemuisesti:

»Elämän arvon arvioimista ja kohottamista varten differenssilaki oli sekä teoreettisesti että käytännöllisesti suuntaa antava!»

Se lienee ollut suuntaa antava myös herra Dühringin suorittamalle yleisönsä henkisen arvon arvioinnille: hänen täytyy uskoa sen koostuvan pelkistä aaseista tai poroporvareista.

Edelleen saamme seuraavat äärimmäisen käytännölliset elämänohjeet:

»Keinot pitää vireänä elämään kohdistuvaa kokonaisintressiä» (kaunis tehtävä poroporvareille ja niille, jotka sellaisiksi haluavat tulla!) »ovat siinä, että annetaan yksityisten, *niin sanoaksemme* elementaaristen intressien, joista kokonaisuus muodostuu, kehittyä tai vuorotella toinen toisensa perään luonnollisten väliaikojen jälkeen. Myöskin samanaikaisesti on samalle tilalle hyödyllistä käyttää hyväkseen alempien ja helpommin tyydytettävissä olevien kiihokkeiden korvaamista asteittain korkeammilla ja pysyvämmiin vaikuttavilla kiihokkeilla, jotta välttyttäisiin kokonaan mielenkiinnottomien tyhjiydentilojen syntymiseltä. Samoin on syytä varoa sitä, että luonnonmukaiset tai muulla tavoin yhteiskunnallisen elämän normaalissa kulussa kasautuneet jännitykset kertyisivät mielivaltaisella tavalla, niitä joudutettaisiin, tai, mikä olisi päinvastainen nurinkurisuuksuus, jo lievimmänkin kiihotuksen yhteydessä tyydytettäisiin ja siten estettäisiin nautintakykyisen tarpeen syntyminen. Luonnollisen rytmin säilyttäminen on tässä samoin kuin muuallakin sopusuhtaisen ja viehättävän liikunnan ennakkoehto. Ei pidä myöskään asettaa ratkaisematonta tehtävää, ei pidä venyttää jonkin tilanteen aiheuttamaa kiihotusta yli luonnon tai olosuhteiden sille asettaman määrärajan», jne.

Sillä kunnan miehellä, joka ottaa »elämän koettelemisen» ohjeiksi nämä juhlalliset, äiteliä latteuksia keksisekelevän koulumestarin poroporvarilliset oraakkelinlausunnot, sillä ei todellakaan tule olemaan valittamisen aihetta »kokonaan mielenkiinnottomien tyhjiydentilojen» vuoksi. Hänen täytyy käyttää kaikki aikansa nautintojen säännönmukaiseen valmisteluun ja järjestelyyn niin tarkoin, ettei itse nautintoa varten jää yhtään vapaata hetkeä.

Meidän on maisteltava elämää, täyttä elämää. Vain kaksi seikkaa herra Dühring meiltä kieltää:

ensiksi »epäsiisteudet oltaessa tekemisissä tupakan kanssa», ja toiseksi juomat ja ravintoaineet, joilla on »inhottavan ärsyttäviä tai ylipäänsä hienommalle aistimiselle hylättäviä ominaisuuksia»

Koska herra Dühring »Taloustieteen kurssissa» niin runollisesti ylistää viinanpoltoa, hän ei näillä juomilla voi mitenkään tarkoittaa paloviinaa; meidän on siis pakko päätellä, että hän ulottaa kieltonsa vain viiniin ja olueen. Kielteköön hän nyt vielä lihankin — silloin hän on nostanut todellisuusfilosofiansa samoihin korkeuksiin, joissa Gustav Struve -vainaja niin suurella menestyksellä liikkui: pelkän lapsellisuuden tasolle.

Herra Dühring voisi muuten olla hieman vapaamielisempi väkijuomien suhteen. Miehellä, joka oman tunnustuksensa mukaan ei vielääkään voi löytää siltää staattisesta dynaamisesta, on toki varmasti täysi syy tuomita lempeästi silloin, kun joku kovaonnikin piruparka on joskus kurkistanut liian syvälle lasiin ja etsii tämän johdosta myöskin turhaan siltää dynaamisesta staattiseen.

XII. DIALEKTIKKA. MÄÄRÄ JA LAATU

»Ensimmäinen ja tärkein väite olemisen loogisista perusominaisuuksista liittyy *ristiriidan poissulkemiseen*. Ristiriita on kategoria, joka voi kuulua vain ajatusyhdistelmään, muttei minkäänlaiseen todellisuuteen. Oliossa ei ole mitään ristiriitoja, tai, toisin sanoen, reaalisesti asetettu ristiriita on järjettömyyden huippu... Vastakkaisiin suuntiin toisiaan vastaan vaikuttavien voimien antagonismi on jopa kaikkien toimintojen perusmuoto maailman ja sen olioiden olemassaolossa. Mutta tämä alkutekijöiden ja yksilöiden voimasuuntien vastakkaisuus ei lainkaan sovellu yhteen järjettömän ristiriita-ajatuksen kanssa... Voimme tässä olla tyytyväisiä siihen, että olemme reaalisesti ristiriidan järjettömyyden kirkaalla kuvalla hajottaneet sen sumun, joka tavallisesti kohoaa logiikan kuvitelluista mysteeriöistä, ja todistaneet hyödyttömäksi sen vihkisavun, jota siellä täällä on tuhlattu tuolle melko kömpelösti veistetylle puunukelle, joka on asetettu antagonistisen maailmanskematiikan tilalle, nimittäin ristiriitadialektiikalle.»

Tässä onkin melkein kaikki, mitä »Filosofian kurssissa» on sanottu dialektiikasta. Sen sijaan »Kriittisessä historiassa» on ristiriidan dialektiikkaa ja sen yhteydessä erikoisesti Hegeliä käsitelty aivan toisin.

»Hegelin logiikan, tai paremminkin hänen logos-oppinsa mukaan ristiriitainen ei näet ole jotain luontonsa puolesta ainoastaan subjektiivisesti ja tajunnallisesti kuvittelevassa ajatuksessa olevaa, vaan se on objektiivisesti olemassa olioissa ja tapahtumakuluisa itsessään ja niin sanoaksemme kouriintuntuvasti havaittavissa, joten ristiriita ei jääkään mahdottomaksi ajatusyhdistelmäksi vaan siitä tulee tosiasiallinen mahti. Järjettömän todellisuus on Hegelin logiikan ja epälogiikan ykseyden ensimmäinen uskonkappale... Mitä ristiriitaisempi, sitä todempi, tai toisin sanoen; mitä absurdimpi, sitä uskottavampi — tämä sääntö, joka ei edes ole uusi keksintö, vaan ilmestysteologiasta ja mystiikasta lainattu, on niin sanotun dialektisen periaatteen alaston ilmaus.»

Molempien lainattujen kohtien ajatus sisältyy väitteeseen, että ristiriita = järjettömyys, ja siksi ristiriitaa ei voisi olla todellisessa maailmassa. Tämä väite saattaa ehkä muuten melko tervejärkisestä ihmisestä tuntua samalla tavalla itsestään selvältä kuin esimerkiksi se, että suora viiva ei voi olla käyrä eikä käyrä viiva suora. Mutta kaikista terveen ihmisjärjen vastalauseista huolimatta differentiaalilaskenta edellyttää määrätynlaisissa oloissa suoran ja käyrän viivan käyvän yhteen ja saavuttaa siten tuloksia, joita suoran ja käyrän identtisyiden järjettömyyteen takertuva terve ihmisjärki ei milloinkaan saa aikaan. Ja katsoen siihen merkittävään osuuteen, joka niin sanotulla ristiriidan dialektiikalla on ollut filosofiassa antiikin kreikkalaisista alkaen tähän päivään asti, olisi herra Dühringiä vahvempikin vastustaja ollut velvollinen esittämään sitä vastaan muita todistuskappaleita kuin pelkän väitteen ja paljon haukkumasanvoja.

Niin kauan kuin tarkastelemme olioita lepotilassa ja elottomina, jokaista erikseen, toinen toisensa rinnalla ja toinen toisensa jälkeen, emme tosiaankaan kohtaa niissä mitään ristiriitoja. Havaitsemme niissä määrätynlaisia ominaisuuksia, osaksi yhteisiä, osaksi erilaisia, jopa keskenään ristiriitaisiakin, mutta tässä tapauksessa eri esineiden kesken jakautuneina, joten ne eivät siis sisällä mitään ristiriitaa itsessään. Tämäntapaisen tarkastelun puitteissa tulemme toimeen tavanomaisella metafyyisellä ajattelutavalla. Mutta aivan toisin käy niin pian kuin tarkastelemme olioita niiden liikkeessä, muutoksessa, niiden elämässä, vuorovaikutuksessa. Silloin joudumme heti ristiriitoihin. Liike itse on ristiriita; jopa yksinkertai-

nen mekaaninen paikanmuutoskin voi toteutua vain siten, että kappale tiettyinä ajankohtana on tietyssä paikassa ja samalla toisessa paikassa, on tietyssä paikassa eikä ole siinä. Ja tämän ristiriidan jatkuva syntyminen ja samanaikainen ratkeaminen on juuri liikettä.

Tässä meillä siis on ristiriita, joka »on objektiivisesti olemassa olioissa ja tapahtumakuluissa itsessään ja niin sanoaksemme kouriintuntuvasti havaittavissa». Mitä herra Dühring tähän sanoo? Hän väittää, että

tähän asti yleensä »ei rationaalisessa mekaniikassa ole esiintynyt mitään siltaa ankan staattisen ja dynaamisen välillä».

Lukija huomaa nyt lopultakin, mitä tuon herra Dühringin mielilauseen taakse kätkeytyy; ei mitään muuta kuin tämä: metafyyysisesti ajatteleva ihminen ei lainkaan voi päästä lepotilan ajatuksesta liikkeen ajatukseen, koska tässä häneltä sulkee tien yllä mainittu ristiriita. Liike on hänelle, koska se on ristiriita, vallan käsittämätön. Ja väittäessään liikettä käsittämättömäksi, myöntää hän itse vastoin tahtoaan tämän ristiriidan olevaksi, myöntää siis, että itse olioissa ja tapahtumakuluissa on olemassa objektiivinen ristiriita, joka lisäksi on tosiasiallinen voima.

Jos jo yksinkertainen mekaaninen liike sisältää itsessään ristiriidan, niin sitäkin enemmän sisältyy sitä materian korkeampiin liikemuotoihin ja eritoten orgaaniseen elämään ja sen kehitykseen. Edellä* näimme elämän olevan ennen kaikkea juuri sitä, että olio kunakin hetkenä on yksi ja sama ja kuitenkin jotain toista. Elämä on siis niin ikään itse olioissa ja tapahtumakuluissa esiintyvä, alati syntyvä ja ratkeava ristiriita; ja heti kun tämä ristiriita lakkaa olemasta, lakkaa myöskin elämä, tulee kuolema. Samoin näimme**, kuinka emme voi ajattelunkaan alueella välttää ristiriitoja, ja kuinka esimerkiksi ristiriita sisäisesti rajoittamattoman inhimillisen tiedostuskyvyn ja sen todellisen toteutumisen välillä pelkästään ulkoisesti rajoitetuissa ja rajoitetusti tiedostavissa ihmisissä ratkeaa ainakin meidän kannal-

* Ks. tätä osaa, s. 261—262. *Toim.*

** Ks. tätä osaa, s. 243, 266. *Toim.*

tamme loputtomassa sukupolvien sarjassa, päättymättömässä edistyksessä.

Mainitsimme jo, että erään korkeamman matematiikan pääperustana on se ristiriita, että suoran ja käyrän tulee tietyissä oloissa olla samaa. Korkeampi matematiikka esittää toisenkin tällaisen ristiriidan, nimittäin sen, että suoria, jotka silminnähävästi leikkaavat toisensa, on kuitenkin viiden kuuden senttimetrin päässä tästä leikkauspisteestä jo pidettävä yhdensuuntaisina, sellaisina, jotka loputtomiin jatkettuina eivät voi leikata toisiaan. Ja kuitenkin korkeampi matematiikka saavuttaa tämän ja vielä räikeämpien ristiriitojen avulla tuloksia, jotka eivät ole vain oikeita, vaan vieläpä alemmalle matematiikalle aivan saavuttamattomia.

Mutta jo alemmassakin matematiikassa vilisee ristiriitoja. On esimerkiksi ristiriita, että A :n juuri olisi A :n potenssi, ja kuitenkin $A^{\frac{1}{2}} = \sqrt{A}$. Ristiriita on sekin, että negatiivinen suure voi olla jonkin neliö, koska jokainen negatiivinen suure kerrottuna itsellään antaa positiivisen neliön. Sen vuoksi neliöjuuri $\sqrt{-1}$ ei ole ainoastaan ristiriita, vaan vieläpä järjetön ristiriita, todellinen järjettömyys. Ja kuitenkin $\sqrt{-1}$ on useissa tapauksissa oikeiden matemaattisten laskutoimitusten välttämätön tulos; niin enemmänkin: missä olisikaan niin alempi kuin korkeampikin matematiikka, jos siltä olisi kielletty $\sqrt{-1}$:n käyttäminen?

Muuttuvia suureita käsitellessään astuu matematiikka itse dialektiikan alalle, ja kuvaavaa onkin, että tämän edistysaskeleen on matematiikkaan tuonut muuan dialektinen filosofi, Descartes. Kuten muuttuvien suureiden matematiikka suhtautuu pysyvien suureiden matematiikkaan, samoin suhtautuu yleensä dialektinen ajattelu metafyyssiseen ajatteluun. Tämä ei lainkaan estä sitä, että suuri määrä matemaatikkoita tunnustaa dialektiikan ainoastaan matematiikan alueella ja että heidän joukossaan on yllin kyllin niitä, jotka käyttävät dialektista tietä saavutettuja menetelmiä vanhalla, rajoitetulla, metafyyssisellä tavalla.

Herra Dühringin voimien antagonismia ja antagonistista maailmanskematiikkaa olisi mahdollista käsitellä

lähemmin vain siinä tapauksessa, että hän olisi tästä teemasta antanut meille muutakin kuin pelkän *fraasin*. Vedettyään tämän antagonismin esiin ei herra Dühring ole sitä sen jälkeen kertaakaan esittänyt meille enempää maailmanskematiikassaan kuin luonnonfilosofiassakaan, mikä parhaiten todistaa sen, ettei herra Dühring osaa tehdä kerrassaan mitään myönteistä tällä »maailman ja sen olentojen olemassaolon toimintojen perusmuodolla». Jos Hegelin »oppi olemuksesta» tosiaan alennetaan latteaksi ajatukseksi vastakkaisiin suuntiin liikkuvista voimista, jotka eivät kuitenkaan liiku ristiriitaisesti, tehtäisiin toki paremmin, jos tyyten vältettäisiin tämän yleisen lauseparren käyttöä.

Seuraavan aiheen antidialektisen kiukkunsa purkamiselle herra Dühring saa Marxin »Pääomasta».

»Luonnollisen ja ymmärrettävän logiikan puute, joka on ominaista dialektis-sekasotkuisille ajatussikermille ja mielteiden muodostamille arabeskeille... Jo nyt käsillä olevaan osaan täytyy soveltaa sitä periaatetta, että määrättyssä suhteessa ja myös yleensäkin (!) »voidaan erään tunnetun filosofisen ennakkoluulon mukaan etsiä kaikkea kaikesta ja kaikesta kaikkea, ja että tämän sekavan nurinkurisen käsityksen mukaan kaikki on yhtä.»

Tämä hänen käsityksensä tunnetusta filosofisesta ennakkoluulosta tekee herra Dühringin siten myös kykeneväksi ennustamaan varmuudella, mikä tulee olemaan Marxin taloudellisen filosofoinnin »loppu», siis mikä tulee olemaan »Pääoman» seuraavien niteiden sisältö — ja tämän hän sanoo täsmälleen seitsemän riviä sen jälkeen, kun on itse selittänyt, että

»ei todellakaan ole nähtävissä, mitä, ihmisten ja saksan kielellä lausuttuna, oikeastaan vielä seuraa kahdessa» (viimeisessä¹⁶⁷) »osassa».

Tämä ei silti ole ensimmäinen kerta, jolloin herra Dühringin kirjoitukset näyttävät meille kuuluvan niihin »olioihin», joissa »ristiriita on objektiivisesti olemassa ja niin sanoaksemme kouriintuntuvasti havaittavissa». Mikä ei suinkaan estä häntä voitonvarmana jatkamasta:

»Mutta terve logiikka tulee kaiken todennäköisyyden mukaan voittamaan irvikuvansa... Tärkeily ja dialektinen salaperäisyyskama ei maanittele ketään, jolla on jäljellä edes hitunen tervettä arvostelukykyä, askartelemaan noilla ajatuksella ja tyylin muodotomuuksilla. Samalla kun dialektisten typeryyksien viimeiset jäänteet kuolevat pois, tulee tämä nenästäväetämiskeino... menettämään petollisen vaikutuksensa, eikä kukaan enää usko, että hänen on kiusattava itseään voidakseen löytää syvää viisautta sieltä, missä sekavan asian puhdistettu ydin parhaassa tapauksessa osoittaa tavanomaisten oppien piirteitä, jollei pelkästään yleisiä latteuksia... On aivan mahdotonta esittää» (Marxin) »sekasotkia logos-opin-kaavojen mukaan prostituoimatta tervettä logiikkaa». Marxin metodi on muka »dialektisten ihmeiden esittelyä niihin uskoville» jne.

Emme nyt aio puhua Marxin tutkimusten taloudellisten tulosten virheettömyydestä tai virheellisyydestä, vaan ainoastaan hänen soveltamastaan dialektisestä metodista. Näin paljon on kuitenkin varmaa: useimmat »Pääoman» lukijoista saavat vasta nyt herra Dühringiltä tietää, mitä he oikein ovat lukeneet. Ja heidän joukossaan on herra Dühring itsekin, joka vielä vuonna 1867 (»Ergänzungsblätter», III, Heft 3) kykeni mittaisekseen arvostelijaksi selostamaan melko järkevästi kirjan sisältöä¹⁶⁸ ilman että hänen olisi tarvinnut kääntää Marxin ajatuksenjuoksua Dühring-kielelle, minkä hän nyt julistaa välttämättömäksi. Vaikka hän jo silloin teki sen virheen, että samasti Marxin ja Hegelin dialektiikan, ei hän silti ollut täysin menettänyt kykyä erottaa metodia ja sen avulla saatuja tuloksia toisistaan, eikä kykyä käsittää, että vaikka metodia yleensä riepoteltaisinkin, ei sillä vielä erikoisesti kumota tuloksia.

Herra Dühringin yllättävin lausunto on kuitenkin se, että Marxin käsityksen mukaan »lopulta kaikki on yhtä», että siis Marxin mielestä esimerkiksi myös kapitalistit ja palkkatyöläiset, feodaalinen, kapitalistinen ja sosialistinen tuotantotapa »ovat kaikki yhtä», jopa loppujen lopuksi lienevät myös Marx ja herra Dühring »kaikki yhtä». Tuollaisen tökerön narrimaisuuden mahdollisuuden selitykseksi löytyy vain olettaus, että pelkkä sana »dialektiikka» saattaa herra Dühringin sellaiseen arvostelukyvyttömyyden tilaan, että hänelle määrätynlaisen väärinkäsityksen ja sekavuuden vuoksi se, mitä hän sanoo ja tekee, on »kaikki yhtä».

Meillä on tässä näyte siitä, mitä herra Dühring nimitää »*minun* suuren tyylin historiankirjoitukseksi» tai myös

»yleispiirteet kokoavaksi menetelmäksi, joka tekee selvän lajista ja tyylistä eikä lainkaan alennu mikrologisiin yksityiskohhtiin eikä siten antaudu vaaraan joutua niiden kirjoihin, joita Hume nimitti oppineeksi alhaisoksi; vain tämän korkean ja jalon tyylin menetelmä on täyden totuuden etujen mukainen ja soveltuu velvollisuuksiin nurkkakuntaisuudesta vapaata yleisöä kohtaan».

Suuren tyylin historianesitys ja yleispiirteet kokoava selvänteko lajista ja tyylistä on tosiaan herra Dühringille sangen mukavaa, sillä siten hän voi jättää mikrologisina huomioon ottamatta, pitää nollan veroisina kaikkia määrättyjä tosiasioita, ja todistamisen sijasta hän voi esittää vain yleisiä lauseparsia, vain väittää ja pauhata. Lisäksi hänellä on vielä se etu, että hän ei anna vastustajalleen mitään tosiasiallisia kiinnekohtia, joten tälle ei siis jää juuri muuta vastausmahdollisuutta kuin väittää samalla tavoin suureen tyyliin ja yleispiirteittäin, tyytyä yleisiin puheenparsiin ja viimein pauhata puolestaan herra Dühringille, lyhyesti sanoen: maksaa potut pottuina, mikä ei sovi jokaisen makuun. Meidän on siksi oltava kiitollisia herra Dühringille siitä, että hän poikkeuksellisesti luopuu korkeasta ja jalosta tyylistä antaakseen meille edes kaksi esimerkkiä Marxin hylättävästä logos-opista.

»Kuinka koomista onkaan esimerkiksi vetoaminen Hegelin sekavaan utukäsitykseen määrän muuttumisesta laaduksi, ja että sen vuoksi rahansijoitus, kun se on saavuttanut erään rajan, pelkästään tämän määrällisen lisääntymisen kautta tulee pääomaksi.»

Herra Dühringin »puhdistetussa» esityksessä tämä ajatus näyttää kylläkin hassunkuriselta. Katsokaamme siis, miltä se näyttää alkuperäisenä, Marxin esittämänä. Sivulla 313 (»Pääoman» 2. painos) Marx tekee edellä suorittamastaan pysyvän ja vaihtuvan pääoman sekä lisäarvon tutkimuksesta sen johtopäätöksen, »ettei mitä raha- tai arvosummaa hyvänsä voida muuttaa pääomaksi, vaan että tätä muutosta varten täytyy yhden rahan- tai tavaranomistajan käsissä olla tietty vähimmäismäärä rahaa tai vaihtoarvoa»¹⁶⁹. Hän otaksuu esimerkkinä, että

työläinen työskentelee jollain työalalla 8 tuntia itseään varten, ts. tuottaakseen työpalkkansa arvon, ja seuraa-
vat 4 tuntia kapitalistia varten, tuottaakseen kapitalistin taskuun virtaavan lisäarvon. Kiskoakseen päivittäin lisäarvoa niin paljon, että voi sillä elää yhtä hyvin kuin työläisensä, täytyy työnantajan tässä tapauksessa jo hallita arvosummaa, jolla voi varustaa kaksi työntekijää raaka-aineilla, työvälaineilla ja työpalkalla. Ja koska kapitalistisen tuotannon päämääränä ei ole pelkästään elämän ylläpito, vaan rikkauden lisääminen, niin ei tuo kahden työläisen isäntä vielä olekaan kapitalisti. Eläköseen kaksi kertaa niin hyvin kuin tavallinen työläinen ja muuttaakseen puolet tuotetusta lisäarvosta pääomaksi, pitäisi hänen kyetä palkkaamaan kahdeksan työläistä, hänellä pitäisi siis olla neljä kertaa suurempi arvosumma kuin edellä mainittu. Vasta tämän, ja vieläkin yksityiskohtaisempien esitysten jälkeen, valaistakseen ja perustellakseen sitä tosiasiaa, että pääomaksi muuttuakseen ei mikään pieni arvosumma tahansa ole riittävä, vaan että jokaisella kehityskaudella ja jokaisella teollisuudenalalla on oma tietty minimirajansa, Marx huomauttaa: »Tässä, samoin kuin luonnontieteessä, *osoittautuu oikeaksi** Hegelin 'Logiikassaan' keksimä laki, että pelkät määrälliset muutokset muuttuvat tietyissä kohdassa laadullisiksi erotuksiksi». ¹⁷⁰

Ihailtakoon nyt sitä korkeaa ja jaloa tyyliä, jolla herra Dühring panee Marxin suuhun aivan päinvastaista kuin mitä tämä todella on sanonut. Marx sanoo: Se tosiasia, että jokin arvosumma voi muuttua pääomaksi vasta sitten, kun se on saavuttanut aina olosuhteiden mukaan erikoisen, mutta jokaisessa yksityistapauksessa määrätyn minimisuuruuden — tämä tosiasia on todistuksena Hegelin lain oikeellisuudesta. Herra Dühring taas väittää Marxin sanoneen: *Koska Hegelin lain mukaan määrä muuttuu laaduksi, niin »sen tähden» tulee »rahansijoituksesta, kun se saavuttaa tietyn rajan,.. pääomaa». Siis aivan päinvastoin.*

Tämä tapa esittää vääriä lainauksia »täyden totuuden eduksi» ja »velvollisuutena nurkkakuntaisuudesta vapaata

* Kursivointi Engelsin. *Toim.*

yleisöä kohtaan» on meille jo tullut tutuksi herra Dühringin menettelystä Darwinia kohtaan. Se osoittautuu yhä enemmän ja enemmän todellisuusfilosofian sisäiseksi välttämättömyydeksi, ja on joka tapauksessa sangen »yleispiirteinen menetelmä». Puhumattakaan siitä, että herra Dühring panee Marxin puhumaan kaikista mahdollisista »rahansijoituksista», vaikka tässä on kyse vain siitä tietystä sijoituksesta, mikä on tehty raaka-aineisiin, työvälaineisiin ja työpalkkaan; ja että herra Dühringin näin onnistuu saada aikaan se, että Marx esittää suoranaista järjettömyyttä. Ja tämän jälkeen hänellä on vielä otsaa pitää itse valmistelemaansa järjettömyyttä *koomisena*. Samoin kuin hän tekaisi kuvitellun Darwinin saadakseen koetella voimiaan siihen, samoin hän tässäkin tekaisi kuvitellun Marxin. Tosiaan »suuren tyylin historianesitystä!»

Olemme jo edellä*, maailmanskematiikan yhteydessä havainneet, miten Hegelin mittasuhteiden solmulinjan yhteydessä, jossa erinäisissä kohdissa määrällinen muutos tulee äkkiä laadulliseksi, herra Dühringiä kohtasi se pieni onnettomuus, että hän eräänä heikkona hetkenä tuli itse sen tunnustaneeksi ja sitä käyttäneeksi. Esitimme tällöin tuon hyvin tunnetun esimerkin veden olotilojen muuttumisesta. Normaaliapaineen alaisena vesi muuttui 0° C:n lämpötilassa nestemäisestä kiinteäksi ja 100° C:n lämpötilassa nestemäisestä tilasta kaasumaiseksi, joten siis näissä molemmissa käännekohdissa lämpötilan pelkkä määrällinen muuttuminen aiheuttaa veden laadullisen muutoksen.

Olisimme voineet esittää vielä sadoittain tällaisia tosiasioita sekä luonnosta että ihmisyyhteiskunnasta tämän lain todistamiseksi. Niinpä esimerkiksi Marxin »Päämassa», koko neljännessä osastossa (suhteellisen lisäarvon tuotanto, yhteistoiminta, työnjako ja manufaktuuri, koneet ja suurteollisuus) esitetään suuri määrä tapauksia, joissa määrällinen muutos muuttaa olioiden laatua ja samoin laadullinen muutos niiden määrää, joissa siis, herra Dühringin vihaamaa sanontaa käyttäksemme, määrä muuttuu laaduksi ja päinvastoin. Sellainen on

* Ks. tätä osaa, s. 222. *Toim.*

esimerkiksi se tosiasia, että monien ihmisten yhteistointa, monien voimien sulautuminen yhdeksi kokonaisvoimaksi synnyttää, Marxin sanoin, »uuden voimatekijän», joka oleellisesti eroaa yksilövoimiensa summasta¹⁷¹.

Kaiken lisäksi oli Marx siihen kohtaan, jonka herra Dühring täydellisen totuuden nimessä oli kääntänyt päinvastaiseksi, tehnyt seuraavan huomautuksen: »Uuden-aikaisessa kemiassa käytetty Laurentin ja Gerhardtin ensiksi tieteellisesti kehittelemä molekyylliteoria perustuu juuri tähän lakiin».¹⁷² Vaan mitäpä tämä herra Dühringille merkitsisi? Tiesihän hän toki, että

»luonnontieteellisen ajattelutavan korkean nykyaikaiset sivistysaineokset puuttuvat juuri sieltä, missä, kuten herra Marxilla ja hänen kilpailijallaan Lassallella, puolitiiede ja jonkinlainen filosofointi muodostavat niukan aseistuksen oppineeksi naamioitumiseksi»,

kun sitä vastoin herra Dühringin perustuksena ovat »eksaktin tiedon tärkeimmät saavutukset mekaniikassa, fyysikassa ja kemiassa» jne.— millä tavoin, sen olemme nähneet. Mutta jotta myöskin kolmannet henkilöt kykenisivät tekemään päätelmänsä, tahdomme lähemmin tarkastaa esimerkkiä, jonka Marx huomautuksessaan on esittänyt.

Kyse on nimittäin hiiliyhdisteiden homologisista sarjoista. Näitä yhdisteitä tunnetaan jo sangen paljon ja niillä on jokaisella oma algebrallinen kokoonpano ilmaiseva kaavansa. Jos esimerkiksi, kuten kemiassa tehdään, merkitsemme hiiliatomia merkillä C, vetyatomia merkillä H, happiatomia merkillä O sekä jokaisen yhdisteen sisältämien hiiliatomien luvun merkillä n , niin voimme esittää eräiden näiden yhdisteiden molekyylikaavat seuraavanlaisina:

$C_n H_{2n+2}$ — normaalien parafiinien sarja
 $C_n H_{2n+2} O$ — primaaristen alkoholien sarja
 $C_n H_{2n} O_2$ — yksiemäksisten rasvahappojen sarja.

Jos otamme esimerkiksi näistä sarjoista viimeisen ja asetamme toistuvasti $n = 1$, $n = 2$, $n = 3$ jne., saamme seuraavan tuloksen (jättäen pois isomeerit):

CH_2O_2	— muurahaishappo	—	kiehumispiste 100°	sulamispiste 1°
$\text{C}_2\text{H}_4\text{O}_2$	— etikkahappo	—	» 118°	» 17°
$\text{C}_3\text{H}_6\text{O}_2$	— proprionihappo		» 140°	» —
$\text{C}_4\text{H}_8\text{O}_2$	— voi happo		» 162°	» —
$\text{C}_5\text{H}_{10}\text{O}_2$	— valeriaanahappo		» 175°	» —

ja niin edelleen aina melissiinihappoon $\text{C}_{30}\text{H}_{60}\text{O}_2$ asti, joka sulaa vasta 80 asteessa ja jolla ei ole mitään kiehumispistettä, koska se ei voi muuttua kaasuksi hajomatta samalla.

Näemme tässä siis kokonaisen sarjan laadullisesti erilaisia aineita, jotka muodostetaan pelkästään määrällisesti alkuaineita lisäämällä, ja vieläpä aina samassa suhteessa. Puhtaimpana tämä ilmiö esiintyy siellä, missä yhdisteen kaikki alkuaineet muuttavat määräänsä. Näin on esimerkiksi normaalien parafiinien $\text{C}_n\text{H}_{2n+2}$ laita: niistä alin on metaani CH_4 , kaasu; korkein tunnettu, heksadekaani $\text{C}_{16}\text{H}_{34}$, on kiinteä, värittömiä kristalleja muodostava aine, joka sulaa 21 asteen lämpötilassa ja kiehuu vasta lämpötilan ollessa 278°:tta. Molemmissa sarjoissa muodostuu jokainen uusi jäsen siten, että lisätään CH_2 , siis yksi atomi hiiltä ja kaksi atomia vetyä edellisen jäsenen molekyylikaavaan, ja tämä molekyylikaavan määrällinen muutos aiheuttaa joka kerta uuden, laadullisesti erilaisen aineen.

Mutta nämä sarjat ovat vain erikoisen selväpiirteisiä esimerkkejä; melkein kaikkialla kemiassa, jo erilaisissa tyyppien oksideissa, erilaisissa rikin ja fosforin hapoissa voidaan nähdä, kuinka »määrä muuttuu laaduksi», ja kuinka tuo Hegelin muka sekava utukäsitys on olioissa ja ilmiöissä niin sanoaksemme kouriintuntuvasti havaittavissa, eikä tämä kuitenkaan jää sekavaksi ja utuiseksi kenellekään muulle kuin herra Dühringille. Ja jos Marx oli ensimmäinen, joka kiinnitti tähän huomiota, ja jos herra Dühring sitten luki sen, ymmärtämättä kuitenkaan mitään lukemastaan (sillä eihän hän muuten olisi jättänyt tuollaista rikosta rankaisematta), niin tämäkin jo riittää, vaikka ei silmäiltäisikään Dühringin maineikasta luonnonfilosofiaa selvittämään sen, kummalta, Marxilta vaiko Dühringiltä, puuttuvat »luonnontieteellisen ajattelutavan korkean nykyaikaiset sivistysaineokset» ja kummalta »kemian... pääperusteiden» tuntemus.

Lopuksi haluamme kutsua vielä yhden henkilön todistamaan määrän laaduksi muuttumisen puolesta, nimittäin Napoleonin. Hän kuvaa seuraavalla tavalla huonosti ratsastavan, mutta kurinalaisen ranskalaisen ratsuväkijoukon taistelua mamelukkeja vastaan, jotka tappelussa mies miestä vastaan olivat kieltämättä aikansa etevimpiä, mutta joilta puuttui kuri:

»Kaksi mamelukkia olivat ehdottomasti ylivoimaisia kolme ranskalaista vastaan; 100 mamelukkia oli 100 ranskalaisen veirosia; 300 ranskalaista sai tavallisesti voiton 300 mamelukista; 1000 ranskalaista löi joka kerta 1500 mamelukkia.»¹⁷³

Aivan samoin kuin Marxin mukaan tietty, vaikkakin muuttuva vaihtosumman minimimäärä oli välttämätön tehdäkseen mahdolliseksi sen muuttumisen pääomaksi, samoin oli Napoleonin mukaan tietty ratsuväkiosaston minimisuuruus välttämätön, ennen kuin suljettuun rivistöön ja suunnitelmalliseen toimintaan sisältyvä kurinalaisuuden voima pääsee ilmenemään ja kohoamaan ylivoimaiseksi verrattuna paremmin ratsastavan ja tappelevan ja ainakin yhtä rohkean, mutta epäsäännöllisen ratsuväen suurempiinkin joukkoihin. Mutta mitäpä todistusvoimaa tällä olisi herra Dühringiä vastaan? Eikö Napoleon häpeällisesti sortunut taistelussa Euroopan kanssa? Eikö hän kärsinyt tappion toisensa jälkeen? Ja minkä vuoksi? Kaiketi sen tähden, että hän toi Hegelin sekavan ja utuisen käsityksen ratsuväen taktiikkaan!

XIII. DIALEKTIikka. KIeltämisen kieltäminen

»Tämä historiallinen luonnostelma» (niin kutsutun pääoman alkuperäisen kasautumisen synty Englannissa) »on sentään suhteellisesti parasta Marxin kirjassa ja olisi vieläkin parempi, jollei se tieteellisten kainalosauvojen lisäksi vielä nojautuisi dialektiikkiinkin kainalosauvoihin. Hegelin kieltämisen kieltäminen on nimittäin tässä, parempien ja selvempien välineiden puutteessa, pakko näytellä kättilöä, joka vetää tulevaisuuden ulos menneisyyden kohdusta. Yksilöllisen omistuksen kieltäminen, joka esitetyllä tavalla on tapahtunut 16. vuosisadalta alkaen, on ensimmäinen kieltäminen. Sitä seuraa toinen, jota luonnehditaan kieltämisen kieltämiseksi ja näin ollen 'yksilöllisen omistuksen' jälleenpalauttamiseksi, mutta korkeammassa, maan ja tuotantovälineiden yhteisomistukseen perustuvassa muodossa. Kun Marx nimittää tätä uutta 'yksilöllistä omistusta' samalla myöskin 'yhteiskunnallisek-

si omistukseksi', ilmenee siinä juuri hegeliläinen korkeampi ykseys, jossa ristiriita on kumottu, ts. tuon sanaleikin mukaan* ristiriidan pitää olla samalla sekä voitettu että säilytetty... Pakkoluovuttajien pakkoluovuttaminen on tämän mukaan ikään kuin automaattinen tulos historiallisesta todellisuudesta sen aineellisesti ulkoisissa suhteissa... Luottamalla hegeliläiseen jutusteluun, sellaiseen kuin kieltämisen kieltämiseen, saadaan tuskin ketään järkevää ihmistä vakuuttuneeksi maan ja pääoman yhteisyyden välttämättömyydestä... Marxin käsitysten sekarotuiset utuiset hahmot eivät muuten ihmetyttäne sitä, joka tietää, mikä voi olla tuloksesta kun riimitellään jotain kokoon Hegel-dialektiikan pohjalta, tai paremminkin, mikä järjettömyys siitä pakostakin tulee. Tuota taitoa tuntemattomalle on erityisesti korostettava, että ensimmäisenä kieltämisenä Hegelillä esiintyy syntiinlankeemuksen katekismuskäsitys, toisena taas samanlainen käsitys korkeampaan ykseyteen vievästä lunastuksesta. Mutta tosiasiaa logiikkaa ei sentään voita analogisesti perustaa tälle uskonnon alalta otetulle temppuilemiselle... Herra Marx pysyttelee lohdullisena samanaikaisesti yksilöllisen ja yhteiskunnallisen omistuksensa sumumaailmassa ja jättää oppilaidensa ratkaistavaksi syvämielisen dialektisen arvoituksen.»

Näin herra Dühring.

Siis Marx ei voi todistaa yhteiskunnallisen vallankumouksen, maan ja työllä tuotettujen tuotantovälineiden yhteisomistukselle perustuvan järjestelmän luomisen välttämättömyyttä muulla tavoin kuin vetoamalla hegeliläiseen kieltämisen kieltämiseen; ja koska hän perustaa analogisesti sosialistisen oppinsa tuon uskonnon alalta tunnetun temppuilun mukaisesti, päätyy hän tulokseen, että tulevaisuuden yhteiskunnassa vallitsee samalla sekä yksilöllinen että yhteiskunnallinen omistus hegeliläisenä kumotun ristiriidan korkeampana ykseytenä.

Jättäkäämme kieltämisen kieltäminen toistaiseksi sivuun ja silmäilkäämme tätä »samalla sekä yksilöllistä että yhteiskunnallista omistusta». Herra Dühring kuvaa tätä »utumaailmaksi» ja siinä hän on ihme kyllä todellakin oikeassa. Valitettavasti on niin, että tässä utumaailmassa ei asusta Marx, vaan taaskin herra Dühring itse. Samaten kuin hän edellä, taitava kun on käyttämään Hegelin »hourailevaa» metodia, kykeni vaivatta toteamaan, mitä »Pääoman» vielä keskeneräisten osien pitäisi

* Saksan sana aufheben merkitsee mm. sekä jonkin »poistamista», »lakkauttamista», »peruuttamista», että myöskin »säilyttämistä», »talteen panemista». *Suom. huom.*

sisältää, samoin hän tässäkin kykenee ilman suurempaa vaivaa korjaamaan Marxia Hegelin mukaan, panemaan hänen tililleen omistuksen korkeamman ykseyden, josta Marx ei ole sanonut sanaakaan.

Marx sanoo: »Se on kieltämisen kieltämistä. Se palauttaa yksilöllisen omaisuuden, mutta kylläkin kapitalistisen ajan saavutusten perusteella: vapaiden työntekijäin yhteistoiminnan ja maan sekä itse työn tuottamien tuotantovälineiden yhteisomistuksen perusteella. Yksilöiden oman työn tuottaman, hajallaan olevan yksityisomaisuuden muuttaminen kapitalistiseksi on tietysti verrattomasti pitkäaikaisempi, ankarampi ja vaikeampi prosessi kuin todellisuudessa jo yhteiskunnalliseen tuotantotoimeen perustuvan kapitalistisen yksityisomaisuuden muuttaminen yhteiskunnan omaisuudeksi». ¹⁷⁴ Siinä kaikki. Pakkoluovuttajien pakkoluovuttamisella aikaansaatu tila kuvataan siis yksilöllisen omistuksen palauttamiseksi, mutta maan ja itse työn tuottamien tuotantovälineiden yhteiskunnallisen omistuksen *perustalla*. Jokaiselle, joka ymmärtää saksaa, tämä merkitsee, että yhteiskunnallinen omistus käsittää maan ja muut tuotantovälineet, yksilöllinen omistus taas tuotteet eli siis kulutusesineet. Ja jotta asia kävisi kuusivuotiaille lapsillekin käsitettäväksi, edellyttää Marx sivulla 56 »vapaiden ihmisten liittoa, jonka jäsenet työskentelevät yhteisillä tuotantovälineillä ja käyttävät monia yksilöllisiä työvoimiaan itsetietoisesti yhtenä yhteiskunnallisena työvoimana», siis sosialistisesti järjestettyä liittoa, ja sanoo: »Liiton kokonaistuotto on yhteiskunnallinen tuote. Osa tästä tuotteesta käytetään uudestaan tuotantovälineinä. *Se pysyy yhteiskunnallisena**. Mutta toisen osan liiton jäsenet kuluttavat elinhyödykkeinään. *Se on siis jaettava heidän keskensä**. ¹⁷⁵ Ja tämän pitäisi toki olla tarpeeksi selvää jopa herra Dühringin hegeliläisyyden sekaannuttamalle päälle.

Samalla sekä yksilöllinen että yhteiskunnallinen omistus, tämä hämärä sekarotuinen hahmo, tämä Hegeldialektiikasta pakostakin johtuva järjettömyys, tämä utumaaailma, tämä syvämielinen dialektinen arvoitus,

* Kursivointi Engelsin. *Toim.*

jonka Marx jättää oppilaidensa ratkaistavaksi,— tämä on taaskin herra Dühringin vapaata luomusta ja kuvittelua. Marx on muka hegeliläisenä velvollinen esittämään kieltämisen kieltämisen tuloksena jonkin korkeamman ykseyden, ja kun hän ei tee tätä herra Dühringin maun mukaisesti, on tämän taas langettava korkeaan ja jaloon tyyliinsä ja panna täyden totuuden nimessä Marxin niskoille asioita, jotka ovat herra Dühringin ominta tuotantoa. Mies, joka on niin täysin kykenemätön edes poikkeustapauksessa lainaamaan virheettömästi voinee ehkä joutua siveellisen suuttumuksen valtaan toisten ihmisten »kiinalaisen oppineisuuden» vuoksi, ihmisten, jotka poikkeuksetta siteeraavat oikein, mutta juuri sillä »huonosti peittävät sen, että heiltä puuttuu käsitys kulloinkin lainaamansa kirjailijan ajatuskokonaisuudesta». Herra Dühring on oikeassa. Eläköön suuren tyylin historiankirjoitus!

Olemme tähän saakka lähteneet oletuksesta, että herra Dühringin itsepintainen väärin siteeraaminen on tapahtunut vähintäänkin hyvässä uskossa ja perustuu joko hänen täydelliseen käsityskyvyttömyyteensä tai sitten suuren tyylin historiankirjoitukselle ominaiseen ja muuten huolimattomaksi nimitettyyn tapaan lainata muistinvaramaisesti. Näyttää kuitenkin siltä, että olemme nyt tulleet kohtaan, jossa herra Dühringilläkin määrä muuttuu laaduksi. Jos nimittäin otamme huomioon, että ensinnäkin tämä kohta on Marxin esityksessä sinänsä aivan selvä ja että sitä lisäksi täydennetään samassa kirjassa vielä toisella kohdalla, joka ei jätä tilaa minikäänlaiselle väärinkäsitykselle; että toiseksi herra Dühring ei keksinyt tätä »sekä yksilöllisen että yhteisöllisen omistuksen» hirviötä yllä mainitussa »Pääoman» arvostelussaan (»Ergänzungsblätter»), eikä myöskään kritiikissä, jonka hän esittää »Kriittisen historian» ensimmäisessä painoksessa, vaan vasta toisessa painoksessa, siis läpikäydessään »Pääomaa» *kolmannen kerran*; ja että herra Dühring katsoi vasta tässä toisessa, sosialistisesti muokatussa painoksessa tarpeelliseksi panna Marx puhumaan mahdollisimman suurta pötyä yhteiskunnan tulevasta järjestysmuodosta, jotta hän itse voisi sitä voitonriemuisemmin esittää — kuten hän tekeekin — »talouskommuu-

nin, jonka *minä* olen 'Kursssissani' hahmotellut taloudellisesti ja juridisesti»; kun otamme kaiken tämän huomioon, tulemme miltei pakostakin siihen johtopäätökseen, että herra Dühring on tässä määrätynlaisessa tarkoituksessa »laajentanut hyvää tekevästi» Marxin ajatusta — mikä on tehnyt hyvää vain herra Dühringille.

Mitä osaa kieltämisen kieltäminen nyt siis esittää Marxilla? Sivulla 791 ja edelleen Marx esittää yhteenvedon edellisillä viidelläkymmenellä sivulla suorittamastaan taloudellisesta ja historiallisesta tutkimuksesta, joka koskee pääoman niin sanottua alkuperäistä kasautumista¹⁷⁶. Ennen kapitalismin aikakautta oli ainakin Englannissa pienyrityksiä, jotka perustuivat työntekijäin omien tuotantovälineiden yksityisomistukseen. Niin sanottu pääoman alkuperäinen kasautuminen oli siellä näiden välittömien tuottajien pakkoluovuttamista, ts. omalle työlle perustuvan yksityisomistuksen lakkauttamista. Tämä kävi mahdolliseksi, koska kyseinen pienyritys on siedettävissä vain tuotannon ja yhteiskunnan ahtaissa luontoperäisissä puitteissa, ja siksi se määrätyllä kehitysasteella itse tuottaa oman tuhoamisensa aineelliset välineet. Tämä tuhoaminen, yksilöllisten ja hajanaisten tuotantovälineiden muuttaminen yhteiskunnallisesti keskitetyiksi, muodostaa pääoman esihistorian. Niin pian kuin työntekijät muuttuvat proletaareiksi ja heidän työnsä edellytykset pääomaksi, niin pian kuin kapitalistinen tuotantotapa seisoo omilla jaloillaan, saavuttaa työn jatkuva yhteiskunnallistuminen ja maan sekä muiden tuotantovälineiden muuttuminen pääomaksi, siis yksityisomistajien jatkuva pakkoluovuttaminen, uuden muodon. »Nyt ei enää ole pakkoluovutettavana omaa talouttaan hoitava työläinen, vaan monia työläisiä riistävä kapitalisti. Tämä pakkoluovutus tapahtuu itse kapitalistisen tuotantotavan sisäisten lakien vaikutuksesta, pääomien yhteenkokoutumisen kautta. Yksi kapitalisti lyö monta muuta kuoliaaksi. Käsi kädessä tämän yhteenkokoutumisen kanssa eli sen kanssa, että muutamat kapitalistit pakkoluovuttavat monien omaisuudet, työprosessin yhteistoiminnallinen muoto kehittyy yhä laajempialaiseksi, kehittyvät tieteen tarkoituksenmukainen tekninen käyttäminen, maan yhteinen suunnitelmallinen

käyttäminen, työvälineiden muuttaminen ainoastaan yhteisesti käytettäväksi, kaikkien tuotantovälineiden säästö käyttämällä niitä yhdistetyssä, yhteiskunnallisessa työssä. Samalla kun pienenee niiden pääomaylimysten luku, jotka anastavat ja tekevät yksinoikeudekseen tämän muuttumisprosessin kaikki edut, kasvaa kurjuuden, sarron, orjuuden, rappeutumisen ja riiston määrä, ja samalla kasvaa myös yhä paisuvan ja kapitalistisen tuotantoprosessin mekanismin itsensä kouluttaman, yhdistyneen ja järjestyneen työläisluokan suuttumus. Pääoma tulee sen tuotantotavan kahleeksi, joka on sen kanssa ja sen suojassa kehittynyt. Tuotantovälineiden yhteenkootuminen ja työn yhteiskunnallistuminen pääsevät kohtaan, missä ne käyvät kapitalistisen vaippansa kanssa yhteensopimattomiksi. Se räjäytetään rikki. Kapitalistisen yksityisomaisuuden kuolinhetki lyö. Pakkoluovuttajat pakkoluovutetaan.»¹⁷⁷

Ja nyt kysyn lukijalta: missä ovat ne dialektisen sekavat ajatussikermät ja mielikuva-arabeskit, missä on se sekava ja erheellinen kuvittelu, jonka mukaan kaikki on loppujen lopuksi yhtä, missä ne dialektiset ihmeet uskoille, missä se dialektinen salaperäinen pöty ja viekkaat sepustelut Hegelin logos-opin kaavojen mukaan, joita ilman Marx, herra Dühringin mukaan, ei saa kehittelyjään aikaan? Marx yksinkertaisesti todistaa historiallisesti ja tekee tästä lyhyesti yhteenvedon: aivan kuten pienyritys omassa kehityksessään välttämättömästi loi oman häviönsä, ts. pienomistajan pakkoluovuttamisen edellytykset, samoin on nyt kapitalistinen tuotantotapa niin ikään itse luonut ne aineelliset edellytykset, joihin sen täytyy tuhoutua. Prosessi on historiallinen, ja jos se samalla on dialektinen, niin Marx ei siihen ole syypää, niin kohtalokasta kuin tämä saattaakin olla herra Dühringille.

Vasta sitten, kun Marx on jo loppuun saattanut historiallis-taloudellisen todistelunsa, hän jatkaa: »Kapitalistisesta tuotantotavasta johtuva kapitalistinen anastustapa, siis myös kapitalistinen yksityisomaisuus, on ensimmäinen yksilöllisen, omaan työhön perustuvan yksityisomaisuuden kieltäminen. Kapitalistinen tuotanto tuottaa luonnollisen prosessin välttämättömyydellä oman

kieltämisensä. Se on kieltämisen kieltämistä» jne. (kuten edellä siteerattiin)¹⁷⁸.

Kun Marx siis nimittää tätä tapahtumakulkua kieltämisen kieltämiseksi, ei hän luule sen avulla todistaneensa prosessin historiallista välttämättömyyttä. Päinvastoin: vasta sen jälkeen, kun hän on historiallisesti todistanut, että tämä prosessi on todella jo osittain toteutunut ja sen täytyy vielä osittain toteutua, vasta sen jälkeen luonnehtii hän sitä tämän lisäksi tapahtumakuluksi, joka toteutuu määrätyn dialektisen lain mukaan. Siinä kaikki. Taaskin siis vain suorastaan väärennettyään Marxin ajatuksen saattaa herra Dühring väittää, että kieltämisen kieltämisen täytyy tässä muka olla kättilönä vetämässä tulevaisuutta ulos menneisyyden kohdusta, eli että Marx muka vaatisi, että vakaumuksen maan ja pääoman yhteisyyden välttämättömyydestä (mikä itse on dühringiläinen »ruumiillistunut ristiriita») pitäisi rakentua uskolle kieltämisen kieltämisestä.

Dialektiikan luonteen täydellistä ymmärtämisen puutetta osoittaa jo sekin, että herra Dühring pitää sitä pelkän todistelun välineenä, samanlaisena kuin rajoitusti käsittäen voidaan pitää muodollista logiikkaa tai alkeismatematiikkaa. Onhan jo muodollinen logiikkakin ennen kaikkea metodi uusien tulosten löytämiseksi, tunnetusta tuntemattomaan siirtymiseksi, ja sitä samaa, mutta paljon merkittävämmässä mielessä, on dialektiikka, joka sitä paitsi sisältää laajemman maailmankatsomuksen idun koska se murtaa muodollisen logiikan ahtaan näköpiirin. Matematiikassa asianlaita on samoin. Alkeismatematiikka, vakiosuureita käsittelevä matematiikka, liikkuu ainakin pääpiirteissään muodollisen logiikan puitteissa; vaihtelevien suureiden matematiikka, jonka huomattavimman osan muodostaa infinitesimaalilaskenta, on oleellisesti vain dialektiikan soveltamista matemaattisiin suhteisiin. Pelkkä todistaminen siirtyy tässä ratkaisevasti taka-alalle verrattuna menetelmän monipuoliseen soveltamiseen uusilla tutkimusaloilla. Mutta miltei kaikki korkeamman matematiikan todistukset, differentiaalilaskennan ensi todistuksista alkaen, ovat alkeismatematiikan kannalta katsoen ankarasti ottaen vääriä. Toisin ei voi ollakaan, jos halutaan, kuten

tässä yhteydessä tapahtuu, todistella dialektiikan alalla saatuja tuloksia muodollisen logiikan avulla. Jonkin asian todistaminen yksistään dialektiikan avulla herra Dühringin kaltaiselle karkealle metafysiikolle olisi yhtä turhaa vaivannäköä kuin oli Leibnizin ja hänen oppilaidensa yritys todistaa aikansa matemaatikoille infinitesimaalilaskennan väittämiä. Näille ihmisille differentiaali aiheutti samanlaisia kouristuksia kuin herra Dühringille aiheuttaa kieltämisen kieltäminen, jossa muuten differentiaalikin esittää muuatta osaa, kuten tulemme näkemään. Nuo herrat antoivat lopulta muristen perään mikäli eivät sitä ennen ennättäneet kuolla, eivät siksi että heidät olisi saatu vakuuttuneiksi, vaan siksi että differentiaalilaskelmat antoivat aina oikean tuloksen. Herra Dühring on, kuten hän itse sanoo, vasta neljissäkymmenissä, ja jos hän saavuttaa korkean iän, mitä me hänelle toivomme, voi hänkin vielä kokea saman.

Mutta mitä sitten on tuo hirveä kieltämisen kieltäminen, joka tekee herra Dühringin elämän niin katkeraksi ja joka hänen silmissään esittää saman anteeksiantamattoman rikoksen osaa kuin kristinuskossa synti pyhää henkeä vastaan? — Se on sängen yksinkertainen, kaikkialla ja päivittäin toteutuva tapaus, jonka jokainen lapsikin voi ymmärtää heti kun sen yltä heitetään pois se salaperäinen kama, jolla vanha idealistinen filosofia sen verhosi ja jonka peitossa sitä edelleenkin pitävät herra Dühringin kaltaiset auttamattomat metafysiikot. Ottaamme ohranjyvä. Biljoonia ohranjyviä jauhetaan, keitetään ja käytetään oluen panoon ja sitten kulutetaan. Mutta jos tuollainen ohranjyvä löytää itselleen normaaliolosuhteet, jos se putoaa suotuisaan maahan, siinä tapahtuu lämmön ja kosteuden vaikutuksesta sille ominainen muutos: se itää; jyvä sellaisenaan häviää, se tulee kielletyksi, sen tilalle astuu siitä syntynyt kasvi, jyvän kieltäminen. Ja mikä on tämän kasvin normaali elämänsä kulku? Se kasvaa, kukkii, hedelmöittyy ja tuottaa lopulta jälleen ohranjyviä, ja kun nämä ovat kypsyneet, korsi kuolee, tulee vuorostaan kielletyksi. Tuloksena tästä kieltämisen kieltämisestä meillä on jälleen alkuperäinen ohranjyvä, mutta ei yksinkertaisena, vaan luvultaan kymmen-, kaksikymmen-, jopa kolmikymmenker-

taisena. Viljalajit muuttuvat perin hitaasti, ja niinpä ohra onkin nyt likipitään samanlaista kuin se oli sata vuotta sitten. Mutta ottakaamme helposti muotoiltava koristekasvi, esimerkiksi daalia tai orkidea; jos käsittelemme näiden siemeniä ja niistä syntyviä kasveja puutarhurintaidon mukaisesti, saamme tämän kieltämisen kieltämisen tulokseksi paitsi enemmän siemeniä, myöskin laadultaan parempia siemeniä, jotka tuottavat kauniimpia kukkasia, ja jokainen tämän prosessin toisto, jokainen uusi kieltämisen kieltäminen lisää tätä täydellistymistä.— Samoin kuin ohranjyvän kohdalla, tapahtuu tämä prosessi useimmissa hyönteisissä, esimerkiksi perhosissa. Ne syntyvät munasta munan kieltämisen kautta, käyvät muodonvaihdostensa tietä sukupuolikypsyyteen, pariutuvat ja tulevat jälleen kielletyiksi, ts. kuolevat heti suvunjatkamisprosessin päätyttyä ja naaraan laskettua lukuisat munansa. Että toisilla kasveilla ja eläimillä tämä prosessi ei toteudu näin yksinkertaisesti, että ne tuottavat siemeniä, munia ja poikasia useamman kerran ennen kuin kuolevat, siihen meillä ei nyt ole syytä kajo-ta; meidän oli tässä vain osoitettava, että kieltämisen kieltämistä *todella tapahtuu* orgaanisen maailman molemmissa valtakunnissa. Edelleen: koko geologia on kiellettyjen kieltämisten sarjaa, sarja toisiaan seuraavia vanhojen vuorilajimuodostumien rapautumisia ja uusien kerrostumisia. Ensin alkuperäinen, nestemäisen massan jäähtymisestä syntynyt maankuori murentuu valtamerien, meteorologisten ja ilmakehän kemiallisten vaikutusten seurauksena, ja nämä murentuneet massat kerrostuvat meren pohjaan. Merenpohjan paikalliset kohoamiset merenpinnan yläpuolelle saattavat näiden ensimmäisten kerrostumien erinäiset osat uudelleen sateiden, vuodenaikojen lämmönvaihtelujen, ilman hapen ja hiilihapon vaikutuksen alaisiksi; samanlaisten vaikutusten alaisia ovat maan sisältä kerrostumien lävitse esiinmurtautuvat sulat, jälkeinpäin jähmettyvät kivimassat. Kautta miljoonien vuosisatojen muodostuu näin yhä uusia kerrostumia, jotka aina jälleen suurimmaksi osaksi tuhoutuvat ja joutuvat yhä uudelleen uusien kerrostumien rakennusaineeksi. Tulos on kuitenkin hyvin myönteinen: muodostuu mitä erilaisimmista kemiallisista aineista sekoittunut, mekaa-

nisesti murentunut maaperä, joka on otollinen mitä runsaimmalle ja moninaisimmalle kasvillisuudelle.

Samoin matematiikassa. Ottakaamme mikä algebrallinen suure tahansa, siis a . Jos kiellämme sen, tuloksena on $-a$ (miinus a). Jos kiellämme tämän kieltämisen kertomalla $-a:n -a:lla$, saamme $+a^2$, ts. alkuperäisen positiivisen suureen, mutta korkeampiasteisena, nimittäin toisessa potenssissa. Tässäkään ei asiaa muuta se, että voimme saada saman $a^2:n$ siten, että kerromme positiivisen $a:n$ itsellään ja saamme myös näin $a^2:n$. Sillä kielletty kieltäminen istuu niin lujasti luvussa a^2 , että sillä on kaikissa tapauksissa kaksi neliöjuurta, nimittäin $+a$ ja $-a$, ja tämä mahdottomuus päästä kielletystä kieltämisestä, neliöön sisältyvästä negatiivisesta juuresta, saa sangen kouriintuntuvan merkityksen jo neliöyhtälössä.— Vielä voimakkaammin kieltämisen kieltäminen ilmenee korkeammassa analyysissä, noiden »äärettömän pienien suureiden yhteenlaskemisien» yhteydessä, jotka herra Dühring itse julistaa matematiikan korkeimmiksi toimituksiksi ja joita tavallisella kielellä sanotaan differentiaali- ja integraalilaskennaksi. Millä tavalla niillä lasketaan? Minulla on esimerkiksi määrätystä laskutehtävässä kaksi muuttuvaista suuretta x ja y , joista toinen ei voi muuttua ilman että toinenkin samalla muuttuu tehtävän ehtojen määräämässä suhteessa. Minä differentioin $x:n$ ja $y:n$, ts. oletan $x:n$ ja $y:n$ niin äärettömän pieniksi, että ne verrattuna kuinka pieneen todelliseen suureeseen tahansa häviävät, että $x:stä$ ja $y:stä$ ei jää jäljelle mitään muuta kuin niiden keskinäinen suhde, mutta vailla mitään niin sanoakseni aineellista perustaa,

määrällinen suhde ilman mitään määrää. $\frac{dy}{dx}$, ts. molempien differentiaalien x ja y suhde on siis $\frac{0}{0}$, mutta $\frac{0}{0}$

on asetettu $\frac{y}{x}$:n ilmauksena. Huomautan vain ohimennen, että tämä kahden hävinneen suureen suhde, niiden häviämisen momentin toteaminen jonakin pysyvänä, on ristiriita; mutta tämä voi häiritä meitä yhtä vähän kuin se on häirinnyt matematiikkaa yleensä kohta parin vuosisadan aikana. Mitä muuta olen siis tehnyt kuin

kieltänyt luvut x ja y , vaikka en tosin olekaan kieltänyt niitä niin, etten enää piittäisi niistä, kuten metafysiikka kieltää, vaan kieltänyt ne asiaintilaa vastaavalla tavalla? Edessäni olevissa kaavoissa tai yhtälöissä x :n ja y :n asemesta minulla on siis niiden kieltäminen dx ja dy . Näillä kaavoilla suoritan nyt edelleen laskelmia, käsittelen dx :ää ja dy :tä todellisina, vaikka tosin määrättyjen poikkeuslakien alaisina suureina, ja eräässä määrättyssä kohdassa *kiellän kieltämisen*, ts. integroin differentiaalikaavan, saan dx :n ja dy :n asemesta jälleen todelliset suureet x ja y , ja näin tehdessäni en pelkästään palaa takaisin siihen, missä olin aloittaessani, vaan olen täten ratkaissut tehtävän, jonka ratkaisua tavallinen geometria ja algebra olisivat saaneet kenties turhaan yrittää.

Historiakaan ei muodosta poikkeusta. Kaikki kulttuurikansat aloittavat maan yhteisomistuksesta. Kaikilla kansoilla, jotka jo ovat sivuuttaneet määrätyn alkupe-
räisen asteen, tulee tästä yhteisomistuksesta maanviljelyksen edelleen kehittyessä tuotannon kahle. Se kumotaan, kielletään: lyhyempien tai pitempien väliasteiden jälkeen se muuttuu yksityisomistukseksi. Mutta korkeammalla, maan yksityisomistuksen itsensä aikaansaamalla maanviljelyksen kehitysasteella tulee yksityisomistuksesta vuorostaan tuotannon kahle — kuten nyt on sekä pien- että suurmaanomistuksen laita. Vaatimus, että yksityisomistus on myös kiellettävä, muutettava jälleen yhteisomaisuudeksi, astuu välttämättä esiin. Mutta tämä vaatimus ei merkitse vanhan, alkuperäisen yhteisomistuksen palauttamista jälleen, vaan paljon korkeamman, kehittyneemmän yhteisomistuksen muodon säätämistä, muodon, joka ei suinkaan ole tuotannon esteenä, vaan päinvastoin vasta vapauttaa sen kahleistaan ja antaa sille mahdollisuuden käyttää täysin määrin hyväkseen uuden-aikaisia kemiallisia löytöjä ja mekaanisia keksintöjä.

Tai toinen esimerkki: antiikin filosofia oli alkuperäistä, luontoperäistä materialismia. Sellaisena se ei kyennyt selvittämään ajattelun suhdetta materiaan. Mutta kun tämän selvittäminen tuli välttämättömäksi, jouduttiin oppiin, jonka mukaan sielu on erotettavissa ruumiista, sitten väitteeseen sielun kuolemattomuudesta ja vihdoin monoteismiin. Idealismi siis kielsi vanhan mate-

rialismin. Mutta filosofian edelleen kehittyessä kävi idealismikin kestävämmäksi ja nykyaikainen materialismi kieltää sen. Nykyaikainen materialismi, tämä kieltämisen kieltäminen, ei ole pelkkää vanhan materialismin uudestisyntymistä, se liittyy tämän jättämälle vankalle perustalle filosofian ja luonnontieteiden kaksituhatuotisen kehityksen samoin kuin itse tämän kaksituhatuotisen historian koko ajatussisällön. Se ei yleensä ole enää mitään filosofiaa, vaan yksinkertaisesti maailmankatsomus, joka pätee ja vaikuttaa todellisissa tieteissä eikä missään erillisessä tieteentieteessä. Filosofia on tässä siis »kumottu», ts. sekä »voitettu että säilytetty»; voitettu muotonsa puolesta, säilytetty todellisen sisältönsä puolesta. Missä herra Dühring näkee vain »sanaleikkiä» on siis tarkemmin katsottaessa olemassa todellista sisältöä.

Lopuksi: ei edes Rousseau'n oppi tasa-arvosta, josta Dühringin oppi on vain kalpea, väärennetty kopio, tullut toimeen turvautumatta hegeliläisen kieltämisen kieltämisen kättilönapuun — ja vieläpä lähes kaksikymmentä vuotta ennen Hegelin syntymää¹⁷⁹. Ja kaukana siitä, että Rousseau'n oppi häpeäisi tätä, se kantaa jo ensimmäisessä esityksessään miltei korsiin dialektisen alkuperänsä leimaa kaikkien nähtävänä. Luonnollisessa ja villissä tilassaan ihmiset olivat tasa-arvoisia; ja kun Rousseau pitää jo puhekieltä luonnontilan häiriytymisenä, on hän aivan oikeassa ulottaessaan tasa-arvon yhden ja tietyn eläinlajin puitteissa niin pitkälti kuin tätä lajia esiintyy, myöskin näihin eläinihmisiin, jotka Haeckel äskettäin hypoteettisesti luokitteli alalaeiksi, puhekyvyttömiksi eläinihmisiksi¹⁸⁰. Näillä tasa-arvoisilla eläinihmisillä oli kuitenkin muihin eläimiin verraten yksi ominaisuus: kyky täydellistyä, kehittää itseään edelleen; ja tästä tuli eriarvoisuuden syy. Rousseau pitää siis eriarvoisuuden syntymistä edistysinä. Mutta tämä edistys oli ristiriitaista, se oli samalla taka-askel:

»Kaikki seuraavat edistysaskeleet» (pois alkutilasta) »olivat samoin askelia näennäisesti *ihmisyksilön täydellistymisen**, mutta tosiasiaa *ihmisyksilön rappeutumisen** suuntaan. Metallien muokkaus ja maanviljelys olivat ne kaksi taitoa, joiden keksiminen aikaan-

* Kursivointi Engelsin. Toim.

sai tämän valtavan vallankumouksen» (korprien muuttumisen viljelysmaiksi, mutta myöskin omistusoikeuden kautta syntyneen köyhyyden ja orjuuden). »Runoilijan silmillä katsoen kulta ja hopea, filosofin silmillä katsoen rauta ja vilja sivistivät ihmiset* ja veivät perikatoon ihmissuvun.»*

Jokainen uusi sivistyksen edistysaskel on samalla eriarvoisuuden uusi edistysaskel. Kaikki laitokset, jotka kehittynyt yhteiskunta luo itselleen, muuttuvat sivistyksen myötä alkuperäisen tarkoituksensa vastakohtaksi.

»Kiistämätön ja kaiken valtio-oikeuden peruslaki on se, että kansat asettivat ruhtinaansa turvaamaan vapauttansa, eivät sitä tuhoamaan.»

Ja kuitenkin näistä ruhtinaista tulee väistämättä kansojen sortajia, ja he lisäävät tätä sortoa siihen pisteeseen saakka, jossa äärimmilleen kärjistetty eriarvoisuus muuttuu taas vastakohtakseen, tasa-arvon syyksi: despoottin edessä kaikki ovat tasaveroisia, nimittäin nollan veroisia.

»Tässä on eriarvoisuuden äärimmäinen aste, *se loppupiste, joka sulkee ympyrän ja koskettaa alkupistettä, josta lähdimme**: tässä kaikista yksityisistä ihmisistä tulee tasa-arvoisia, koska he eivät ole minkään arvoisia, ja koska alamaisilla ei ole mitään muuta lakia kuin hallitsijan tahto.» Mutta despootti on herra vain niin kauan kuin hänellä on käytettävissään väkivalta, ja sen tähden hän ei voi »valittaa väkivaltaa silloin kuin hänet ajetaan pois... Väkivalta piti hänet vallassa, väkivalta kumoaa hänet, kaikki käy oikeata luonnollista kulkuaan.»

Näin siis eriarvoisuus muuttuu jälleen tasa-arvoisuudeksi, mutta ei enää puhekyvyttömien alkuihmisten vanhaksi luontoperäiseksi tasa-arvoksi, vaan korkeammaksi, yhteiskuntasopimuksen ilmaisemaksi tasa-arvoksi. Sortajista tulee sorrettuja. Se on kieltämisen kieltämistä.

Havaitsemme siis jo Rousseaulle paitsi ajatuksen kulkua, joka on aivan samanlainen kuin Marxin »Pääomassa» noudattama, myöskin yksityiskohdissa kokonaisen sarjan samanlaisia dialektisia käänteitä kuin mitä Marx käytti: prosessit, jotka ovat luonnostaan vastakohtaisia, sisältävät jonkin ristiriidan; jonkin äärimmäisyyden muuttumisen vastakohtakseen; vihdoin kaiken ytimenä kieltämisen kieltämisen. Kun siis Rousseau ei vielä vuonna 1754 voinut puhua Hegel-slangia, oli hän kuitenkin jo 16 vuotta ennen Hegelin syntymää saanut aika

pahan hegeliläisen tartunnan, oli ristiriitadialektiikan, logos-opin, teologiikan jne, saastuttama. Ja kun herra Dühring Rouseaun tasa-arvo-oppia mataloittaen tempuilee noilla kahdella miehellään, hän onkin jo kaltevalta pinnalla, jota pitkin hän auttamatta liukuu kieltämisen kieltämisen syliin. Tilaa, jossa noiden kahden miehen tasa-arvo kukoistaa ja joka myöskin esitetään ihannetilaksi, nimitetään »Filosofian kurssin» sivulla 271 »alkutilaksi». Mutta tämän alkutilan kumoaa sivulla 279 välttämättömästi »ryöstöjärjestelmä»— ensimmäinen kieltäminen. Nyt olemme kuitenkin päässeet todellisuusfilosofian ansiosta siihen saakka, että kumoamme tämän ryöstöjärjestelmän ja asetamme sen tilalle herra Dühringin keksimän tasa-arvoon perustuvan talouskommuunin — kieltämisen kieltämisen, tasa-arvon korkeammalla asteella. Hupaisa, näköpiiriä avuliaasti avartava näytelmä: herra Dühring tekee korkeimman omakätisesti kuolemansynnin, kieltämisen kieltämisen!

Mitä siis on kieltämisen kieltäminen? Erittäin yleinen ja juuri siksi ylen laajalti vaikuttava ja tärkeä luonnon, historian ja ajattelun kehityslaki; laki, joka pitää paikkansa, kuten olemme nähneet, eläin- ja kasvimaailmassa, geologiassa, matematiikassa, historiassa ja filosofiassa, ja johon herra Dühringin itsensäkin kaikesta vastaan haraamisestaan huolimatta itse tietämättään täytyy lopulta päätyä. On ilman muuta selvää, että siitä *erityisesti* kehitysprosessista, jonka esimerkiksi ohranjyvä läpikäyvän itämisestä hedelmää kantavan korren kuolemiseen, en vielä sano mitään sanoessani, että se on kieltämisen kieltämistä. Sillä koska myös integraalilaskenta on niin ikään kieltämisen kieltämistä, minä tällä yleisväittämällä väittäisin vain sellaista järjettömyyttä, että jokin ohranjyvän elinprosessi on integraalilaskentaa, tai, jos niin haluatte, sosialismia. Mutta juuri tämän nuo metafysiikat jatkuvasti panevat dialektiikan tiliin. Kun sanon kaikista näistä prosesseista, että ne ovat kieltämisen kieltämistä, kokoan ne kaikki tämän yhden liikelain alaisiksi ja jätän juuri tämän vuoksi huomiotta kunkin yksittäisen erikoisprosessin erityisyydet. Dialektiikkahan ei ole muuta kuin tiedettä luonnon, ihmisyhteiskunnan ja ajattelun yleisistä liike- ja kehityslaeista.

Nyt voidaan kuitenkin väittää vastaan: tässä tapahtunut kieltäminen ei ole lainkaan oikeata kieltämistä: minä kiellän ohranjyvän silloinkin, kun jauhan sen, hyönteisen silloin kun poljen sen kuoliaaksi, positiivisen suureen *a* silloin kun vedän viivan sen ylitse jne. Tai minä kiellän lauseen: ruusu on ruusu, sanomalla: ruusu ei ole mikään ruusu; ja mitä siitä muka tulisi, kun uudelleen kiellän tämän kieltämisen sanomalla: ruusu on sitenkin ruusu? — Tällaiset vastaväitteet ovat tosiaankin metafysiikkojen päätodisteita dialektiikkaa vastaan, ja aivan heidän ajattelunsa rajoittuneisuuden arvoisia. Kieltäminen dialektiikassa ei ole samaa kuin sanoa vain »ei», tai jonkin esineen julistaminen olemattomaksi, tai sen tuhoaminen jollain tavoin. Jo Spinoza sanoi: *Omnis determinatio est negatio*, jokainen rajoittaminen tai määrittäminen on samalla kieltämistä¹⁸¹. Ja sitä paitsi kieltämisen tavan määrää tässä ensiksi prosessin yleinen ja toiseksi sen erikoinen luonne. Minä en saa ainoastaan kieltää, minun on myös kumottava tämä kieltäminen. Minun on siis tehtävä ensimmäinen kieltäminen siten, että toinen jää tai tulee mahdolliseksi. Kuinka? Aina kunkin yksityisen tapauksen erikoisen luonteen mukaisesti. Jos jauhan ohranjyvän, jos murskaan hyönteisen, olen kyllä suorittanut ensimmäisen toimituksen, mutta tehnyt toisen mahdottomaksi. Kullakin oliolla on siis oma erikoinen tapansa tulla kielletyksi niin, että siitä on tuloksena kehitys, ja sama pätee jokaiseen mieleen tai käsitteen lajiin. Laskettaessa äärettömän pienillä luvuilla tapahtuu kieltäminen toisin kuin laskettaessa positiivisia potensseja negatiivisista juurista. Tämä on opittava kuten kaikki muukin. Pelkästään sillä tiedolla, että ohrankorsi ja äärettömän pienten lukujen laskeminen ovat kieltämisen kieltämisen alaisia, en voi tuloksellisesti viljellä ohraa, en differentioida enkä integroida, yhtä vähän kuin ilman muuta osaisin soittaa viulua pelkästään tuntemalla ne lait, joiden mukaan kielten mittasuhteet määräävät sävelen.— On toki selvää, että sellaisesta kieltämisen kieltämisestä, joka lapsellisesti askartelee vuoroin *a*:n kirjoittamisella ja sen jälkeen sen pyyhkimisellä, tai vuorotellen väittämällä että ruusu on ruusu ja että se ei ole ruusu, ei selvene mikään muu

kuin tuollaisen askartelijan oma typeryys. Ja kuitenkin metafysiikat tahtovat opettaa meille, että jos kerran tahdomme suorittaa kieltämisen kieltämisen, tuollainen muka on juuri se oikea tapa.

Kukaan muu kuin herra Dühring ei siis taaskaan mystifioi meitä väittäessään, että kieltämisen kieltäminen on muka Hegelin keksimä, uskonnon alalta lainaama syntiin lankeemus- ja lunastustarinalle rakentuva analogialeikki. Ihmiset ovat ajatelleet dialektisesti jo kauan ennen kuin he tiesivät, mitä dialektiikka on, samoin kuin he puhuivat proosaa jo aikoja ennen kuin syntyi nimitys »proosa»⁸². Hegel vain ensimmäisenä muotoili kieltämisen kieltämisen lain, joka toteutuu luonnossa ja historiassa, ja myös meidän aivoissamme tiedostamattomasti kunnes se tiedostetaan. Ja kun herra Dühring itse tahtoo harjoittaa sen käyttöä kaikessa hiljaisuudessa, mutta ei vain voi sietää sen nimeä, niin etsiköön sille paremman nimen. Jos hän taas haluaa karkoittaa ajattelusta itse asian, niin olkoon ystävällinen ja karkoittakoon sen ensin luonnosta ja historiasta ja keksiköön matematiikan, jossa $-a \times -a$ ei ole $+a^2$, ja jossa differentiointi ja integrointi on sakon uhalla kielletty.

XIV. LOPPUPÄATELMÄ

Olemme käsitelleet loppuun filosofian. Mitä muita tulevaisuudenfantasioita »Kurssiin» sisältyi, sen käsittelemme tarkastellessamme Dühringin suorittamaa sosialismin mullistusta.

Mitä herra Dühring meille lupasi? Kaiken. Ja mitä hän on pitänyt? Ei yhtään mitään. »Todellisen ja sen mukaisesti luonnon ja elämän todellisuuteen tähtäävän filosofian ainekset», »ankaran tieteellinen maailmankatsomus», »järjestelmää luovat ajatukset» ja kaikki muut herra Dühringin kovaäänisin puheenkääntein mainostamat herra Dühringin saavutukset osoittautuivat *pelkäksi huijaukseksi*, missä ikinä niihin kävimmekään käsiksi. Maailmanskematiikka, joka »lainkaan luopumatta ajatuksen syvyydestä on varmasti todennut olemisen perusmuodot», olikin perin pintapuolinen kopio Hegelin logiikasta ja omaksui viimeksi mainitun tavoin sen harhaus-

kon, että nämä »perusmuodot» tai loogiset kategoriat ovat salaperäisesti olemassa jossakin ennen maailmaa ja maailman ulkopuolella, johon niitä pitää »soveltaa». Luonnonfilosofia tarjosi meille kosmogoniaa, oppia maailman synnystä, jonka lähtökohtana on »materian oman itsensä kaltainen olotila», tila, joka on kuviteltavissa vain siinä, missä vallitsee toivoton sekasotku materian ja liikkeen yhteydessä ja kuviteltavissa sitä paitsi vain sillä edellytyksellä, että oletetaan joku maailman ulkopuolella oleva jumala, joka yksin voi saattaa tämän olotilan liikkeen tilaksi. Orgaanista luontoa käsitellessään täytyi todellisuusfilosofian, hylättyään ensin Darwinin toteaman olemassaolotaistelun ja luonnollisen valinnan »palasina inhimillisyyttä vastaan tähdättyä eläimellisyyttä», päästää nämä molemmat jälleen sisälle takaoven kautta ja selittää ne luonnossa vaikuttaviksi, vaikkakin toisarvoisiksi tekijöiksi. Biologian alalla se sai lisäksi tilaisuuden todistaa niin suuren tietämättömyytensä, että sen veroista täytyisi etsiä lyhty kädessä jopa sivistyneiden säätyjen tyttärienkin keskuudesta, nyt kun on mahdotonta välttyä tutustumasta kansantajuisiin tieteellisiin esityksiin. Mataloittaessaan moraalin ja oikeuden alalla Rousseau'n oppia todellisuusfilosofia ei onnistunut yhtään paremmin kuin aiemmin Hegelin oppia mataloittaessaan, ja oikeustieteen suhteen se osoitti kaikesta päinvastaisen vakuuttamisesta huolimatta tietämättömyyttä, jollaista vain harvoin voinee tavata vanhapreussilaisten tusinajuristien keskuudessa. Filosofia, »joka ei tunnusta mitään pelkätään näennäistä horisonttia», tyytyy juridisella alalla siihen todelliseen horisonttiin, joka lankeaa yhteen Preussin maoikeuden pätevyyspiirin kanssa. »Ulkoisen ja sisäisen luonnon maita ja taivaita», jotka tämä filosofia valtavassa mullistavassa liikkeessään lupasi meille avata, odotamme yhä vielä, emmekä suinkaan ole lakanneet odottamasta »perimmäisiä lopullisia totuuksia» ja »absoluuttisesti perustavia tosiasioita». Filosofi, jonka ajatus-tapa »sulkee pois kaiken taipumuksen subjektiivisesti rajoitettuun maailmankäsitykseen», osoittaakin olevansa paitsi, kuten on tullut todistetuksi, perin puutteellisten tietojensa, rajoitetun metafyyssisen ajatustapansa ja narrimaisen itsensä ylistelyn subjektiivisesti rajoittama,

myöskin penikkamaisten oikkujen kahlitsema. Hän ei kykene laatimaan todellisuusfilosofiaansa tyrkyttämättä vastenmielisyyttään tupakkaa, kissoja ja juutalaisia kohtaan yleispätevänä lakina koko muulle ihmiskunnalle, juutalaiset mukaan lukien. Hänen »tosi kriittinen katsantokantansa» muiden ihmisten suhteen on sitä, että hän vavahtamatta panee näiden suuhun asioita, joita nämä eivät ole koskaan sanoneet, vaan jotka ovat herra Dühringin itsensä tehtailemia. Hänen laajat vuolaan almuvelin tapaiset jaarittelunsa¹⁸³ poroporvarillisista aiheista, kuten elämän arvo ja elämännautinnon paras tapa, ovat filisterimäisyydessään senlaatuista, että ne myös selittävät hänen kiukkunsa Goethen Faustia kohtaan. Olihan näet aivan anteeksiantamatonta, että Goethe otti sankarikseen siveettömän Faustin sen sijaan että olisi valinnut siksi ensimmäisen todellisuusfilosofin, Wagnerin¹⁸⁴. — Lyhyesti: todellisuusfilosofia osoittautuu, kokonaisuudessaan otettuna, käyttäksemme Hegelin sanontaa, »saksalaisen valistelufilosofian laihimmaksi vaahdoksi», valistelun, jonka ohutta ja läpinäkyvää typeryyttä saostavat ja summentavat vain siihen sekoitetut oraakkelimaiset lauseparret. Ja luettuamme kirjan loppuun asti olemme aivan yhtä viisaita kuin ennenkin, ja meidän on pakko myöntää, että »uusi ajattelutapa», »perusteita myöten omaperäiset tulokset ja katsomukset» sekä »järjestelmää luovat ajatukset» ovat kyllä tarjonneet meille erilaisia uusia järjettömyyksiä, mutta ei yhtään riviä, josta olisimme voineet jotakin oppia. Ja tämä mies, joka ylistää tavaaraansa rummuin ja trumpetein kaikkein tavanmukaisimman markkinoiden helppoheikin tyyliin, mutta jonka suurien sanojen takana ei ole mitään, ei yhtään mitään, — tämä mies rohkenee nimitellä silmänkääntäjiksi sellaisia miehiä kuin Fichte, Schelling ja Hegel, joista pieninkin sentään on jättiläinen häneen itseensä verrattuna. Silmänkääntäjä tosiaan — mutta kuka?

Toinen jaks o

POLIITTINEN TALOUSTIEDE

I. TUTKIMUSKOHD E JA METODI

Poliittinen taloustiede on laajimmassa merkityksessä tiedettä niistä laeista, jotka ihmisyyteiskunnassa hallitsevat materiaalisten elämisen tarvikkeiden tuotantoa ja vaihtoa. Tuotanto ja vaihto ovat kaksi eri toimintoa. Tuotantoa voi olla ilman vaihtoa, mutta ei vaihtoa ilman tuotantoa — koska vaihtoa on alun pitäen vain tuotteiden vaihto. Kumpaankin näistä yhteiskunnallisista toiminnoista kohdistuu enimmäkseen erityisiä ulkoisia vaikutuksia ja näin ollen niillä on myös omat erityiset lakinsa. Mutta toisaalta ne joka hetki edellyttävät toisiaan ja vaikuttavat toisiinsa siinä määrin, että niitä voisi kuvata taloudellisen käyrän abskissaksi ja ordinaataksi.

Ne ehdot, joiden vallitessa ihmiset tuottavat ja harjoittavat vaihtoa, vaihtelevat maasta toiseen ja kussakin maassa puolestaan sukupolvea toiseen. Poliittinen taloustiede ei siis voi olla sama kaikille maille ja kaikille historian kausille. Jousesta ja nuolesta, kiviveitsestä ja vain poikkeuksellisesti esiintyvistä villi-ihmisen harjoittamasta vaihdosta on valtava matka tuhannen hevosvoiman höyrykoneeseen, mekaanisiin kangaspuihin, rautateihin ja Englannin pankkiin. Tulimaalaiset eivät ole päässeet joukkotuotantoon ja maailmankauppaan asti, yhtä vähän kuin vekselihuijaukseen ja pörssiromahdukseen astikaan. Ken haluaisi saattaa Tulimaan poliittisen taloustieteen niiden samojen lakien alaisiksi, jotka vallitsevat nykypäivän Englannissa, ei ilmetystikään saisi sillä esiin mitään muuta kuin kaikkien banaaleimman latteuden. Siten poliittinen taloustiede on oleellisesti *historiallinen* tiede. Se käsittelee historiallista, toisin

sanoen alati vaihtelevaa ainesta. Se tutkii tuotannon ja vaihdon jokaisen yksittäisen kehitysvaiheen erityisiä lakeja ja vasta tämän tutkimuksen päätyttyä se kykenee esittämään harvalukuiset sekä tuotantoon että vaihtoon ylipäättään pätevät aivan yleiset lait. Tällöin on kuitenkin itsestään selvää, että määrättyihin tuotantotapoihin ja vaihtomuotoihin pätevillä laeilla on pätevyytensä kaikkien niiden historian kausien osalta, joille kyseiset tuotantotavat ja vaihtomuodot ovat yhteisiä. Niinpä esimerkiksi metallirahan käyttöönoton myötä alkaa vaikuttaa joukko lakeja, jotka pysyvät voimassa kaikissa niissä maissa ja kaikkina historian jaksoina, jolloin metalliraha välittää kiertoa.

Tietyn historiallisen yhteiskunnan tuotanto- ja vaihtotavan mukana sekä kyseisen yhteiskunnan historiallisten ennakkoedellytysten myötä on tuotteiden jakaantumisen tapa samalla myös annettu. Kun heimo- ja kyläyhteisöllä on yhteismaanomistus — kaikilla kulttuurikansoilla on historian piiriin tullessaan yhteinen maanomistus tai selvästi havaittavia jäänteitä siitä — on tuotteiden melko yhtäläinen jakaantuminen aivan itsestään selvä. Jos jakaantumisessa alkaa ilmetä suurempaa epätasaisuutta yhteisön jäsenten kesken, se on jo yhteisön alkavan hajoamisen oire. — Suurviljely samoin kuin pienviljelykin antavat mahdollisuuden hyvin erilaisiin jakaantumismuotoihin, aina niiden historiallisten ennakkoehtojuksen mukaan, joista kyseinen viljely on kehittynyt. On kuitenkin selvää, että suurviljely edellyttää aina aivan toiseltaista jakaantumista kuin pienviljely. Suurviljely edellyttää ja synnyttää luokkavastakohtaisuutta — orjanomistajia ja orjia, tilanherroja ja alustalaisia, kapitalisteja ja palkkatyöläisiä. Pienviljely puolestaan ei suinkaan edellytä luokkaeroa maanviljelyksessä toimivien yksilöiden kesken, vaan päinvastoin jo luokkaeron pelkkä oleminen on osoituksena palstatalouden alkavasta rappeutumisesta. — Metallirahan käyttöönotto ja leviäminen maassa, missä sitä ennen on ollut vallalla yksinomaan tai pääasiallisesti luontoistalous, liittyy aina siihenastisen jakaantumisen hitaampaan tai nopeampaan mullistumiseen, ja nimenomaan siten, että yksilöiden välisen jakaantumisen epätasaisuus, siis rikkaan ja köyhän välinen

vastakohtaisuus yhä kasvaa.— Kun keskiajan paikallinen, ammattikuntien alainen käsityötuotanto teki suuren kapitalistit ja koko ikänsä palkkatyötä tekevät mahdolltomiksi, on aivan yhtä väistämätöntä, että nykyinen suurteollisuus ja nykyinen luotonmuodostus sekä näitä molempia vastaavan vaihtomuodon, vapaan kilpailun kehitys heidät synnyttää.

Mutta jakaantumisen erojen myötä ilmaantuvat *luokkaerot*. Yhteiskunta jakaantuu etuoikeutettuihin ja oikeudettomiin, riistäviin ja riistettyihin, hallitseviin ja hallittuihin luokkiin. Kun samanheimoisten yhteisöjen luonnonsyntyiset ryhmittymät olivat kehittyneet valtioksi ensi sijassa vain yhteisten etujen turvaamiseksi (esimerkiksi kastelu itämailla) sekä suojautumiseksi ulkoisia vihollisia vastaan, niin nyt valtion päämääräksi tulee yhtä lailla pitää väkivalloin yllä hallitsevan luokan elinehtoja ja vallan edellytyksiä hallittua luokkaa vastaan.

Jakaantuminen ei kuitenkaan ole tuotannon ja vaihtodon pelkkä passiivinen tuote; sillä on puolestaan oma vaikutuksensa niihin kumpaankin. Kunkin uuden tuotantotavan tai vaihtomuodon esteenä eivät alussa ole vain vanhat muodot ja niitä vastaavat poliittiset laitokset, vaan myös vanha jakaantumistapa. Vasta pitkällä kimpailulla on uuden tuotantotavan tai uuden vaihtomuodon saavutettava oma vastaava jakaantuminen. Mitä joustavampi, mitä kehityskykyisempi tuotanto- ja vaihtotapa on, sitä nopeammin jakaantuminen saavuttaa asteen, jolla se kasvaa sen synnyttäneen tuotanto- ja vaihtotavan ulkopuolelle ja joutuu ristiriitaan sen kanssa. Vanhat luonnonsyntyiset yhteisöt, joista jo mainittiin, voivat olla olemassa vuosituhansia — intialaisilla ja slaaveilla ne ovat säilyneet vielä nykyäänkin — ennen kuin yhteys ulkomaailman kanssa synnyttää yhteisön sisällä ne omaisuuserot, joiden seurauksena yhteisön hajoaminen alkaa. Sitä vastoin moderni kapitalistinen tuotanto, joka on tuskin kolmesataa vuotta vanha ja päässyt vallitsevaksi vasta suurteollisuuden käyttöönoton jälkeen, siis sata vuotta sitten, on tänä lyhyenä aikana luonut jakaantumisen vastakkaisuudet, — yhtäältä pääomien keskittymisen harvojen käsiin ja toisaalta omistamattomien jouk-

kojen keskittymisen suuriin kaupunkeihin — joihin se väistämättä sortuu.

Yhteys kulloisenkin jakaantumisen ja jonkin yhteiskunnan kulloistenkin materiaalisten olemassaolon ehtojen välillä kuuluu niin vahvasti asian luonteeseen, että se säännöllisesti heijastuu kansan vaistossa. Niin kauan kuin jokin tuotantotapa on kehityksensä nousuvaiheessa, sen ottavat riemuiten vastaan nekin, jotka vetävät lyhyemmän korren sitä vastaavan jakaantumistavan vallitessa. Niin tekivät Englannin työläiset suurteollisuuden syntyessä. Vieläpä niin kauan kuin kyseinen tuotantotapa säilyy yhteiskunnallisesti normaalina, ollaan jakaantumiseen kokonaisuutena ottaen tyytyväisiä, ja jos vastustusta nousee, se tulee — itse hallitsevan luokan helmasta (Saint-Simon, Fourier, Owen) eikä se saa varsinkaan riistetyn joukon keskuudessa mitään vastakaikua. Vasta kun kyseinen tuotantotapa on kulkenut hyvän matkaa laskusuuntaan, kun se jo puolittain on aikansa elänyt, kun sen olemisen ehdot ovat suureksi osaksi hävinneet ja sen seuraaja jo kolkuttaa ovelle — vasta silloin ilmenee yhä epätasaisemmaksi tuleva jakaantuminen epäoikeudenmukaisena, vasta silloin vedotaan koettujen tosiasioiden pohjalta niin sanottuun ikuiseen oikeudenmukaisuuteen. Tieteellisesti ei tämä moraliin ja oikeuteen vetoaminen auta meitä sormenleveyttäkään eteenpäin. Taloustiede ei voi pitää siveellistä suuttumusta, onpa se miten oikeutettua hyvänsä, minään todistusperusteena, vaan vain oireena. Taloustieteen tehtävänä on päinvastoin todistaa, että vastikään esiin tulleet yhteiskunnalliset epäkohdat ovat vallitsevan tuotantotavan väistämättömiä seurauksia, mutta samalla myös tuotantotavan alkavan hajoamisen merkki, sekä löytää hajoavan taloudellisen liikemuodon sisältä tuotannon ja vaihdon tulevan, nuo epäkohdat poistavan uuden organisaation ainekset. Viha, joka tekee runoilijaksi¹⁸⁵, on aivan paikallaan kuvattaessa kyseisiä epäkohtia tai käytäessä hallitsevaa luokkaa palvelevien sopusoinnun saarnailijoiden kimp-puun, jotka kieltävät epäkohdat tai kaunistelevat niitä. Jo se että tähänastisen historian *jokainen* kausi tarjoaa kylliksi suuttumuksen ainesta, osoittaa miten vähän tämä suuttumus kulloisessakin tapauksessa *todistaa*.

Poliittinen taloustiede tieteenä niistä ehdoista ja muodoista, joita noudattaen eri ihmisyyhteiskunnat ovat kulloinkin tuottaneet ja vaihtaneet ja joiden mukaan tuotteiden jakaantuminen on tapahtunut — poliittinen taloustiede tässä laajassa mielessä on kuitenkin vasta luotava. Meidän tähänastinen taloustieteemme rajoittuu miltei yksinomaan kapitalistisen tuotantotavan syntyyn ja kehitykseen. Se alkaa feodaalisten tuotanto- ja vaihtomuotojen kritiikillä, osoittaa että niiden korvaaminen kapitalistisilla muodoilla on väistämätöntä, esittää siten kapitalistisen tuotantotavan ja sitä vastaavien vaihtomuotojen lakeja positiiviselta puolelta, ts. siltä puolelta miltä ne edistävät yhteiskunnan yleisiä päämääriä, ja päättyy kapitalistisen tuotantotavan sosialistiseen kritiikkiin, ts. sen lakien esittämiseen negatiiviselta puolelta, sen todistamiseen, että tämän tuotantotavan oma kehitys vie sitä kohti pistettä, missä se itse tekee itsensä mahdottomaksi. Kritiikki osoittaa, että kapitalistiset tuotanto- ja vaihtomuodot yhä suuremmassa määrin muuttuvat sietämättömäksi kahleeksi itse tuotannolle. Edelleen kritiikki osoittaa, että näiden muotojen väistämättä edellyttämä jakaantumistapa on synnyttänyt luokkatilanteen, joka käy päivä päivältä sietämättömämmäksi, yhä harvempien, mutta aina vain rikkaampien kapitalistien ja yhä monilukuisempien kokonaisuutena ottaen yhä huonompaan asemaan joutuvien omistamattomien palkkatyöläisten päivä päivältä kärjistyvän vastakohtaisuuden. Ja vihdoinkin tämä kritiikki todistaa, että kapitalistisen tuotantotavan puitteissa syntyneet joukkomittaiset tuotantovoimat, joita tuotantotapa ei voi enää pitää kurissa, odottavat vain, että suunnitelmallista yhteistoimintaa varten organisoitu yhteiskunta ottaa ne haltuunsa turvatakseen yhteiskunnan kaikille jäsenille olemassaolon ja heidän kykyjensä vapaan kehityksen välineet, lisäksi alati kasvavassa määrin.

Jotta tämä porvarillisen talouden kritiikki voitiin toteuttaa kokonaan, ei tuotannon, vaihdon ja jakaantumisen porvarillisen muodon tuntemus riittänyt. Kapitalistista muotoa edeltäneet ja yhä vieläkin sen rinnalla vähemmän kehittyneissä maissa säilyneet muodot oli ainakin pääpiirteiltään tutkittava ja otettava vertailu-

kohteiksi. Toistaiseksi lähes ainoana on tätä tutkinut ja vertaillut Marx ja näin ollen saamme kiittää lähes yksinomaan hänen tutkimuksiaan siitä mitä esiporvarillisesta teoreettisesta taloustieteestä on tähän mennessä kirjattu.

Vaikkakin poliittinen taloustiede syntyi 1600-luvun lopulla nerokkaissa aivoissa, on tämä tiede kuitenkin ahtaammassa mielessä, fysiokraattien ja Adam Smithin positiivisesti muotoilemana olennaisesti 1700-luvun lapsi. Se asettuu samanaikaisten suurten ranskalaisten valistusmiesten saavutusten rinnalle tuon ajan kaikkine etuineen ja puutteineen. Se mitä sanoimme valistusmiehistä*, pätee myös silloisiin taloustieteilijöihin. Uusi tiede ei merkinnyt heille aikakauden olosuhteiden ja tarpeiden ilmausta, vaan ikuisen järjen ilmausta. Tämän uuden tieteen keksimät tuotannon ja vaihdon lait eivät olleet sanottujen toimien historiallisesti määrätyn muodon lakeja, vaan ikuisia luonnonlakeja; ne johdettiin ihmisen luonnosta. Mutta kun tätä ihmistä tutkittiin tarkemmin, hän osoittautuikin silloiseksi keskivertokansalaiseksi, joka oli muuttumassa porvariksi ja hänen luontonaan oli se, että hän tuotti ja kävi kauppaa senaikaisissa historiallisesti määrättyissä oloissa.

Koska me olemme filosofian alalla oppineet riittävän hyvin tuntemaan »kriittisen perustanlaskijamme» herra Dühringin ja hänen metodinsa, meidän on helppo ennustaa miten hän tulee ymmärtämään poliittisen taloustieteen. Filosofiasa hänen katsomuksensa olivat 1700-luvun näkemysten vääristymiä, sikäli kuin hän ei puhunut pelkkää pötyä (kuten luonnonfilosofiassa). Hän ei puhunut historiallisista kehityslaeista, vaan luonnonlaeista, ikuisista totuuksista. Sellaisia yhteiskunnallisia suhteita kuin moraalia ja oikeutta ei ratkaistu kulloistenkin historiallisten edellytysten mukaan, vaan ne ratkaistiin niiden kahden kuulun miehen nojalla, joista toinen joko sortaa toista tai on sortamatta — ikävä kyllä viimeksi mainittua ei ole toistaiseksi vielä milloinkaan esiintynyt. Me siis tuskin petymme jos teemme sen johtopäätöksen, että herra Dühring palauttaa samoin taloustieteenkin lopulli-

* Ks. tätä osaa, s. 191—192. *Toim.*

siin perimmäisiin totuuksiin, ikuisiin luonnonlakeihin, kerta kaikkiaan sisällyksettömiin tautologisiin aksiomeihin, mutta salakuljettaa takaportista sisään taloustieteen koko positiivisen sisällön, sikäli kuin tuntee sen, eikä esitä jakaantumista yhteiskunnallisena ilmiönä tuotannosta ja vaihdosta lähtien, vaan jättää asian lopullisen hoitamisen kahdelle kuululle miehelleen. Ja koska kaikki tämä on meille jo hyvin tuttua temppu-ilua, voimme käsitellä sen tässä sitäkin lyhyemmin.

Herra Dühring julistaa meille todellakin jo sivulla 2¹⁸⁶, että

hänen taloustieteensä ottaa huomioon sen mikä on »todettu» hänen filosofiassaan sekä »nojautuu eräissä olennaisissa kohdissa ylempiin totuuksiin, jotka on jo selvitetty tutkimuksen korkeammalla alueella».

Kaikkialla esiintyy samaa kiusallista itsekehua. Herra Dühring korjaa kaikkialla riemuvoiton herra Dühringin toteamista ja selvittämistä asioista. Selvitetty todellakin, sen olemme nähneet liiankin kanssa — mutta siten kuin selvitetään konkurssipesää.

Heti sen jälkeen kirjassa lukee

»kaiken talouden yleisimmät *luonnonlait*» —

joten arvasimme oikein.

Mutta nämä luonnonlait auttavat ymmärtämään eletyn historian vain silloin kun lakeja »tutkitaan sen lähemmän määrittämisen mukaisina, jonka lakien aikaansaamat tulokset ovat saaneet poliittisten alistus- ja ryhmitysmuotojen vaikutuksesta. Orjuuden ja palkkaorjuuden kaltaisia laitoksia, joihin rinnakkaisilmiönä liittyy väkivallalle perustuva omistus, on pidettävä aidosti poliittisluonteisina yhteiskunnallis-taloudellisen järjestelmän muotoina. Ne muodostavat tähänastisessa maailmassa ne puitteet, joiden sisällä taloudellisten luonnonlakien vaikutukset yksinomaan saattoivat tulla ilmi.»

Nämä lauseet ovat se torventoitotus, millä ilmoitetaan Wagnerin johtomotiivin tavoin kahden kuulun miehen esiinmarssi. Mutta se on vieläkin enemmän, se on Dühringin koko kirjan perusteema. Oikeutta käsitellessään herra Dühringillä ei ollut meille muuta tarjottavaa kuin Rousseau'n tasa-arvoteoria* kehnosti sosialismin

* Ks. tätä osaa, s. 277—284.

kielille käännettynä ja samaa on voinut jo vuosia kuulla huomattavasti paremmin esitettynä Pariisiin missä työläiskahvilassa tahansa. Nyt taloustieteen kohdalla hän antaa yhtä kehnon käännöksen sosialismin kielille taloustieteilijöiden valituksista, että valtio, väkivalta on asioihin sekaantumalla väärentänyt talouden ikuiset luonnonlait ja niiden vaikutukset. Ja tämän nojalla hän jää sosialistien keskuudessa ansaitusti aivan yksin. Jokainen sosialistinen työläinen kansallisuudestaan riippumatta tietää mainiosti, että väkivalta vain suojaa riistoa kuitenkaan aiheuttamatta sitä, että pääoman ja palkkatyön välinen suhde on hänen riistämisensä perusta ja että se on syntynyt puhtaasti taloudellista eikä suinkaan väkivaltaista tietä.

Saamme sitten edelleen tietää, että

kaikissa taloudellisissa kysymyksissä »voidaan erottaa kaksi tapahtumakulkua, tuotanto ja jakaantuminen». Siihen on pinnallisuudestaan tunnettu J. B. Say lisännyt vielä kolmannenkin tapahtumakulun, käytön, kulutuksen. Say yhtä vähän kuin hänen seuraajansakaan ei tällä kyennyt esittämään mitään älykäästä. Vaihto eli kiertokulku on vain tuotannon alempi osanen, johon kuuluu kaikki se tarpeellinen millä tuotteet saavuttavat viimeisimmän ja varsinaisen kuluttajan.

Kun herra Dühring liittää tuotannon ja kiertokulun olennaisesti erilaiset, joskin toinen toisensa edellytyksenä olevat prosessit yhteen ja väittää aivan ujostelematta, että tämän sekaannuksen syrjäyttämistä voisi vain »syntyä sekaannusta», hän todistaa sillä vain ettei tunne tai ymmärrä sitä jättimäistä kehitystä, minkä nimenomaan kiertokulku on viimeisten viidenkymmenen vuoden aikana läpikäynyt. Ja tämän epäilyn hänen kirjansa sitten jatkossa osoittaakin oikeaan osuneeksi. Mutta tässä ei ole vielä kyllin. Sen jälkeen kun hän on liittänyt tuotannon ja vaihdon yhteen tuotannoksi ylipäätään, hän sijoittaa jakaantumisen tuotannon *rinnalle* toiseksi aivan ulkopuoliseksi prosessiksi, jolla ei ole mitään tekemistä ensimmäisen prosessin kanssa. Olemme kuitenkin nähneet, että ratkaisevilta piirteiltään jakaantuminen joka kerta on tietyn yhteiskunnan tuotanto- ja vaihtosuhteiden samoin kuin tämän yhteiskunnan historiallisten ennakkoedellytysten väistämätön tulos, ja lisäksi niin,

että jos tunnemme kyseiset suhteet ja edellytykset, voimme varmuudella päätellä millainen jakaantumistapa tässä yhteiskunnassa on vallalla. Mutta samalla näemme, että ellei herra Dühring tahdo pettää moraali-, oikeus- ja historiankäsityksensä kohdalla »toteamiaan» periaatteita, hänen on kiellettävä tämä alkeellinen taloudellinen tosiasia ja että hänen on tehtävä se etenkin jos hän haluaa salakuljettaa kaksi välttämätöntä miestänsä taloustieteen. Ja sen jälkeen kun jakaantuminen on onnellisesti irrotettu kaikesta yhteydestä tuotantoon ja vaihtoon, tämä suurtapaus jo järjestyikin.

Mutta palauttakaamme ensin mieleen miten sama seikka selvisi moraalin ja oikeuden kohdalla. Siinä herra Dühring lähti alun perin liikkeelle vain *yhdellä* miehellä. Hän kirjoitti:

»Jos ihmisen ajatellaan olevan ainoan tai, mikä merkitsee samaa, olevan vailla yhteyttä muihin, hänellä ei voi olla mitään *velvollisuuksia*. Hänellä ei ole olemassa mitään *täytymystä*, vaan vain tahtominen.»

Mutta kuka muu tämä vailla velvollisuuksia oleva, ainoaksi ajateltu ihminen olisi kuin kohtalokas »kanta-juutalainen Adam» paratiisissa, missä hän elää ilman syntiä koska ei voi sitä tehdä. — Kuitenkin tämän todellisuusfilosofisen Aadamien edessä on syntiinlankeemus. Adam saa rinnalleen äkkiä toisen — joskaan ei Eevaa aaltoilevine kiharoineen, niin sentään toisen Aadamien. Ja Aadamille tulee heti velvollisuuksia ja — hän rikkoo ne. Sen sijaan että hän painaisi veljensä yhdenvertaisena rintaansa vasten hän alistaakin tämän herruutensa, orjuuttaa tämän — ja koko maailmanhistoria tähän päivään asti on kärsinyt tämän ensimmäisen synnin, tämän orjuutuksen perisyntin seurauksista ja siksi herra Dühring ei pidäkään sitä edes viiden pennin arvoisena.

Kun sivumennen sanottuna herra Dühring siis luuli tekevänsä »kieltämisen kieltämisen» kyllin halveksittavaksi esittämällä sen vanhan syntiinlankeemus- ja pelastustarinan kopioksi, niin mitä meidän on sanottava siitä uusimmasta muunnelmasta, jonka *hän itse* esittää samasta tarinasta (ajan mittaan joudumme näet myös pelastuksen kanssa »lähempiin tekemisiin», käyttäkäseni matelijo-

den¹⁸⁷ sanontaa). On kai joka tapauksessa syytä pitää parempana vanhaa seemiläistä heimotarua, jossa miehelle ja naiselle sentään maksoi vaivan päästä viattomuuden tilasta. Näin herra Dühring saa ilman kilpailijoita korjata kunnian siitä, että on rakentanut syntiinlankeemuksensa kahden miehen varaan.

Kuulkaamme nyt siis millainen on syntiinlankeemus käännettynä poliittisen taloustieteen kielelle:

»Kuvitelma Robinsonista, joka on eristettynä omien voimiensa varassa luontoa vastassa eikä joudu jakamaan kenenkään kanssa mitään, voi ehkä tarjota soveliaan ajatuskaavion käsityksille tuotannosta... Yhtä tarkoituksenmukainen on jakaantumiskäsitysten olennaisimman ytimen havainnollistamiseksi ajatuskaavio kahdesta henkilöstä, jotka yhdistävät taloudelliset voimavaransa ja joiden täytyy selvästikin päästä osuuksistaan jossakin muodossa sopimukseen. Itse asiassa ei tämän yksinkertaisen dualismin lisäksi tarvita muuta esittääkseen eräät tärkeimmät jakaantumissuhteet mahdollisimman tarkoin jo tutkiakseen niitä hallitsevien lakien alkio-muotoja loogisessa välttämättömydessään... Voi yhtä hyvin ajatella, että yhteistoiminta tapahtuu tasaveroisella pohjalla kuin että voimavarojen yhdistäminen merkitsee toisen osapuolen täydellistä alistamista ja toinen pakotetaan sitten taloudelliseen palvelukseen orjana tai pelkkänä työvälineenä ja häntä ylläpidetään samoin vain työvälineenä... Yhtäältä tasa-arvoisuuden ja mitättömyyden tilan ja toisaalta kaikkivaltaisuuden ja ainoan aktiivisen osallistumisen välillä on joukko väliasteita ja maailmanhistorian ilmiöt ovat tehneet ne kirjavan moninaisiksi. Tässä on olennaisena edellytyksenä, että saadaan universaalinen yleiskatsaus historian eri oikeus- ja vääräysinstituuutioista»...

ja lopuksi koko jakaantuminen muuttuu

»taloudelliseksi jakaantumisoikeudeksi».

Nyt vihdoin herra Dühringillä on taas kiinteä kamara jalkojensa alla. Käsi kädessä kahden miehensä kanssa hän voi heittää taisteluhaasteen vuosisadalleen¹⁸⁸. Kuitenkin tämän kolmikon takana seisoo vielä yksi, jonka nimeä ei ole mainittu.

»Pääoma ei ole keksinyt lisätyötä. Kaikkialla missä yhteiskunnan jollakin osalla on tuotantovälineiden monopoli, täytyy työläisen, onpa hän vapaa tai ei, lisätä siihen työaikaan mikä on välttämätön hänen omaa elatustaan varten, ylimääräinen työaika, jotta hän voi tuottaa elämisen tarvikkeet tuotantovälineiden omistajalle, onpa

tämä sitten ateenalainen kalos kagathos*, etruskilainen teokraatti, civis romanus» (Rooman kansalainen), »normannilainen paroni, amerikkalainen orjanomistaja, valakialainen pajari, nykyajan tilanherra tai kapitalisti.» (Marx. Pääoma, I osa, s. 227).¹⁸⁹

Kun herra Dühring oli tällä tavoin saanut tietää, mikä on kaikille tähänastisille tuotantomuodoille — sikäli kuin nämä liikkuvat luokkavastakohtien puitteissa — yhteinen riiston perusmuoto, siihen oli enää sovitettava hänen kaksi miestänsä ja niin oli todellisuuden taloustieteen juuriin käyvä perusta valmis. Eikä hän empinyt hetkeäkään tämän »järjestelmää luovan ajatuksen» toteuttamisessa. Työ ilman vastasuoritusta, työ joka ylittää sen työajan, minkä työläinen tarvitsee itsensä ylläpitämiseksi — siinä on asian ydin. Siihen pääsemiseksi siis Aadam, jonka nimenä on tässä tapauksessa Robinson, antaa toisen Aadaminsa, Perjantain¹⁹⁰, raataa. Mutta miksi sitten Perjantai raataa enemmän kuin hänen olisi oman toimeentulonsa vuoksi välttämätöntä? Siihenkin kysymykseen löytyy Marxilta osasina vastaus. Dühringin kahden miehen kannalta vastaus on kuitenkin aivan liian yksityiskohtainen. Ja asia ratkaistaankin käden käänteessä: Robinson »alistaa» Perjantain, pakottaa hänet »orjana tai työvälineenä taloudelliseen palvelukseen» ja pitää häntä yllä »samoin vain työvälineenä». Tällä uusimmalla »luovalla käänteellä» herra Dühring lyö kaksi kärkeä yhdellä iskulla. Ensinnä hän säästää itseltään vaivan selvittää tähänastiset eri jakaantumismuodot, niiden erot ja syyt: mikään niistä ei yksinkertaisesti kelpaa mihinkään, ne perustuvat sorrolle, väkivallalle. Tästä puolesta meidän on puhuttava aivan kohta. Ja toiseksi hän siirtää näin koko jakaantumisteorian talouden alueelta moraalin ja oikeuden alueelle, ts. varmojen materiaalistien tosiasioiden alueelta enemmän tai vähemmän horjuvien mielipiteiden ja tunteiden alueelle. Hänen ei siis tarvitse enää tutkia tai todistaa, ei muuta kuin julistaa vain yksikantaan. Ja hän voi esittää vaatimuksen, että työn tuotteiden jakaantumisen ei pidä tapahtua todellisten syittensä mukaan, vaan sen mukaan mikä

* — ylimys. *Toim.*

hänestä näyttää moraaliselta ja oikeudenmukaiselta. Mutta se mikä herra Dühringistä näyttää oikealta, ei ole suinkaan muuttumatonta, joten se on hyvin kaukana aidosta totuudesta. Sillä herra Dühringin itsensä mukaanhän aidot totuudet »eivät ole ylipäätään muuttuvia». Herra Dühring väitti vuonna 1868 (teoksessaan »Die Schicksale meiner sozialen Denkschrift etc.»), että

»kaiken korkeamman sivistyksen tendenssinä on korostaa yhä enemmän omistusta, ja nykyajan kehityksen olemus ja tulevaisuus on tässä eikä oikeuksien ja valta-alueiden sekavuuksissa».

Eikä hän liioin kyennyt lainkaan ymmärtämään

»kuinka palkkatyön muuttuminen toiseksi anstotyön lajiksi voisi milloinkaan olla yhdistettävissä ihmisluontoa hallitseviin lakeihin ja luonnonvälttämättömyyden säätämään yhteiskuntaruumiin rakenteeseen».¹⁹¹

Siis vuonna 1868 yksityisomistus ja palkkatyö olivat luonnonvälttämättömyyden säätämiä ja niin muodoin oikeutettuja. Vuonna 1876¹⁹² molemmat ovat väkivallan ja »ryöstön» ilmausta, siis epäoikeutettuja. Ja meidän on mahdotonta tietää, mikä muutaman vuoden kuluttua saattaa tuntua näin rajusti ryntäilevästä nerosta moraaliselta ja oikeudenmukaiselta. Näin ollen meidän on joka tapauksessa parasta pitäytyä rikkauksien jakaantumista koskevassa tarkastelussamme todellisiin objektiivisiin taloudellisiin lakeihin eikä herra Dühringin hetkellisiin muuttuviin subjektiivisiin käsityksiin oikeasta ja väärästä.

Jos meillä ei olisi työn tuotteiden jakotavan sekä siihen liittyvien kurjuuden ja ylenpalttisuuden, nälänhädän ja mässäämisen huutavien epäkohtien esiin murtautuvasta kumoutumisesta sen parempaa varmuutta kuin että jakotapa on epäoikeudenmukainen ja että oikeuden täytyy kerran kuitenkin voittaa, niin asiamme olisivat huonolla tolalla ja voisimme joutua odottamaan pitkään. Jo ne keskiajan mystikot, jotka uneksivat tuhatvuotisesta valtakunnasta olivat tietoisia luokkavastakohtaisuuksien epäoikeudenmukaisuudesta. Thomas Münzer julisti sen

äänekkäästi maailmalle uudemman historian kynnyksellä 350 vuotta sitten. Englannin ja Ranskan porvarillisissa vallankumouksissa kajahti sama kutsuhuuto, mutta — se myös tukahtui. Kun sama kutsu luokkavastakohtaisuuksien ja -erojen poistamiseen jätti työtätekevät ja kärsivät luokat kylmiksi vuoteen 1830 asti, se saa nyt miljoonaisen kaiun ja kiirii maasta toiseen noudattaen lisäksi samaa järjestystä ja voimaperäisyyttä kuin suurteollisuuden kehitys eri maissa; ja yhdessä ihmisiässä se on saanut sellaisen mahdin, että se voi uhmata kaikkia sitä vastaan yhtyneitä voimia ja olla varma lähitulevasta voitostaan — kun näin on, on kysyttävä mikä on sen syynä? Syynä on, että moderni suurteollisuus on yhtäältä luonut proletariaatin, luokan, joka ensi kertaa historiassa voi esittää vaatimuksen että ei ole poistettava sitä tai tätä erityistä luokkarakennelmaa tai luokkaetuoikeutta, vaan luokat ylipäätään. Ja proletariaatti on joutunut sellaiseen asemaan, että sen on toteutettava sanottu vaatimus sillä uhalla, että se vajoaa muuten kiinalaisen kulin tilaan. Toisaalta suurteollisuus on porvaristossa luonut luokan, jolla on monopoli kaikkiin tuotantovälineisiin ja elämisen tarvikkeisiin, mutta joka jokaisen nousukauden ja sitä seuraavan romahduksen kohdalla osoittaa tulleen kyyryttömäksi enää hallitsemaan sen vallasta irti kasvaneita tuotantovoimia. Siinä on luokka, jonka johtaessa yhteiskunta kiittää kohti tuhoaan kuten veturi, jonka kuljettajalla ei ole kylliksi voimia kiinni juuttuneen poistohöyryputken avaamiseen. Toisin sanoen syynä on se, että sekä modernin kapitalistisen tuotantotavan luomat tuotantovoimat että tuotantotavan luoma hyödykkeiden jakojärjestelmä ovat joutuneet räikeään ristiriitaan itse tuotantotavan kanssa. Näin on käynyt siinä määrin, että tuotanto- ja jakotavassa on tapahduttava mullistus, joka poistaa kaikki luokkaerot tai muutoin koko nykyaikainen yhteiskunta tuhoutuu. Modernin sosialismin voitonvarmuus perustuu tähän käsin kosketeltavaan materiaaliseen tosiasiaan, joka tunkeutuu enemmän tai vähemmän selkeässä muodossa vastustamattomalla pakolla riistettyjen proletaarien ajatuksiin — se perustuu tähän tosiasiaan eikä jonkun kamariviisaan käsityksiin oikeasta ja väärästä.

II. VÄKIVALTATEORIA

»Minun järjestelmässäni yleispolitiikan suhde taloudellisen oikeuden muotoihin on niin lopullisesti ja samalla *niin omaperäisesti* määritelty, että erityinen viittaus siihen on varmaankin paikallaan järjestelmän tutkimisen helpottamiseksi. *Politiittisten* suhteiden muodostuma on *historiallisesti perustavanlaatuinen* seikka ja *taloudelliset* riippuvuudet ovat vain *seurausta* tai erityistapaus ja näin ollen aina *toissijaisia seikkoja*. Eräissä uudemmissa socialistisissa järjestelmissä otetaan johtoperiaatteeksi täysin vastakkainen suhde, jonka pettävä ulkonäkö on silmiinpistävä. Niissä katsotaan, että poliittisen alistamisen ilmiöt ikään kuin kasvavat taloudellisista olosuhteista. Nämä toissijaiset vaikutukset sellaisinaan ovat kylläkin olemassa ja nykyhetkellä ne ovat helpoimmin tunnettavissa. Kuitenkin *kantailmiötä* on etsittävä *välittömästä poliittisesta väkivallasta* eikä vasta välillisestä taloudellisesta vallasta.»

Sama käsitys esiintyy toisessa kohdassa, missä herra Dühring

»lähtee siitä väittämästä, että poliittiset olot ovat taloudellisen tilan ratkaiseva syy ja että päinvastainen suhde ilmaisee vain toissijaista vastavaikutusta... Niin kauan kun poliittista ryhmitystä ei oteta lähtökohdaksi sen itsensä vuoksi, vaan sitä käsitellään yksinomaan *keinona ravitsemistarkoitusta varten*, säilyy mielen kätkeissä annos taantumuksellisuutta esiinnyttänpä miten radikaalin socialistisesti ja vallankumouksellisesti hyvänsä.»

Siinä on herra Dühringin teoria. Tässä ja monissa muissa kohdissa se yksinkertaisesti vain tuodaan esille, niin sanoakseni sanellaan. Kolmessa paksussa kirjassa ei kertaakaan tehdä pienintäkään yritystä todistaa asioita tai kumota vastakkaista käsitystä. Ja vaikka todistusperusteet olisivat halpoja kuin karhunvatukat¹⁹³, ei herra Dühring olisi esittänyt niitä meille lainkaan. Asianhan on todistanut jo kuuluisa syntiinlankeemus, missä Robinson on orjuuttanut Perjantain. Se oli väkivallanteko, siis poliittinen teko. Ja koska orjuutus on koko tähänastisen historian lähtökohta ja perustotuus ja istuttaa historiaan epäoikeudenmukaisuuden perisyynnin, joka on myöhempinä aikakausina vain lieventynyt ja »muuttunut epäsuoremmiksi taloudellisen riippuvuuden muodoiksi», ja edelleen koska koko tähän asti voimassa pysynyt »väkivaltaomistus» on perustunut tälle orjuutuksen kantamuudolle, niin on selvää, että kaikki taloudelliset ilmiöt on selitettävä poliittisilla syillä, nimit-

täin väkivallalla. Ja se, jota tämä ei tyydytä, on salataantumuksellinen.

Huomautamme ensiksi, että on oltava juuri niin itse-rakas kuin herra Dühring voidakseen pitää tätä katso-muskantaa »omaperäisenä», mitä se ei suinkaan ole. Se käsitys, että poliittiset päätapahtumat ja valtion toimet olisivat historian ratkaiseva tekijä, on yhtä vanha kuin itse historiankirjoituskin ja on tärkeimpänä syynä siihen, että meille on säilynyt niin vähän tietoja siitä kansojen todella eteenpäin vievästä kehityksestä, joka on tapahtunut kaikessa hiljaisuudessa näiden meluisten esiintymisten taustalla. Tämä kuvitelma hallitsi koko mennyttä historiankäsitystä ja vasta restauraatioajan¹⁹⁴ ranskalaiset porvarilliset historiankirjoittajat antoivat sille iskun. »Omaperäistä» siinä on vain se, ettei herra Dühring taaskaan tiedä kaikesta tästä mitään.

Jos edelleen oletamme hetken aikaa herra Dühringin olevan oikeassa siinä, että koko tähänastinen historia olisi palautettavissa ihmisen harjoittamaan toisen ihmisen orjuutukseen, emme silläkään ole vielä läheskään käsitelleet asiaa juuriaan myöten. Seuraavaksi herää näet kysymys: miten Robinson tuli orjuuttaneeksi Perjantain? Pelkän huvin vuoksiko? Eipä suinkaan. Näemme päinvastoin, että Perjantai »pakotetaan *taloudelliseen* palvelukseen orjana tai työvälineenä ja häntä ylläpidetään samoin vain työvälineenä». Robinson on orjuuttanut Perjantain vain jotta Perjantai tekisi työtä Robinsonin hyväksi. Entä miten Robinson voi saada hyötyä Perjantain työstä? Vain siten, että Perjantai luo työllään enemmän elämisen tarvikkeita kuin Robinsonin on hänelle annettava jotta hän pysyy työkykyisenä. Näin siis Robinson on rikkonut herra Dühringin nimenomaista käskyä eikä olekaan ottanut Perjantain orjuutuksen synnyttämään »poliittista ryhmitystä lähtökohdaksi sen itsensä vuoksi», vaan on käsitellyt sitä »yksinomaan *keinona ravitsemistarkoitusta varten*» ja saa nyt itse pitää huolen siitä miten tulee toimeen herransa ja mestarinsa Dühringin kanssa.

Kun herra Dühring siis varta vasten keksi lapsellisen esimerkkinsä todistaakseen väkivallan »historiallisesti perustavanlaatuiseksi», se todistikin väkivallan vain

keinoksi ja taloudellisen edun päämääräksi. Yhtä paljon kuin päämäärä on »perustavanlaatuisempi» kuin sen saavuttamiseksi käytetty keino, yhtä paljon perustavanlaatuisempi on historiassa suhteen taloudellinen puoli kuin sen poliittinen puoli. Esimerkki todistaa siis juuri päinvastaista kuin sen piti todistaa. Ja sama mikä pätee Robinsoniin ja Perjantaihin, pitää paikkansa kaikista tähänastisista herruus- ja orjuustapauksista. Orjuutus on aina ollut — käyttäöksemme herra Dühringin tyylikästä ilmaisutapaa — »keino ravitsemistarkoitusta varten» (ravitsemistarkoitus otetaan tässä laajimmassa merkityksessään), mutta se ei ole milloinkaan eikä missään ollut »itsensä vuoksi» voimaan saatettu poliittinen ryhmitys. On oltava herra Dühring voidakseen kuvitella, että verot ovat valtiossa vain »toissijaista vaikutusta» tai että hallitsevan porvariston ja hallitun proletariaatin nykyinen poliittinen ryhmitys on olemassa vain »itsensä vuoksi» eikä hallitsevan porvariston »ravitsemistarkoituksen», nimittäin voiton hankkimisen ja pääoman kasaamisen vuoksi.

Palatkaamme kuitenkin takaisin kahteen mieheemme. Robinson tekee Perjantain orjaksi »miekka kädessään». Mutta saadakseen sen aikaan Robinson tarvitsee vielä muutakin miekan lisäksi. Kellä tahansa ei ole orjaa palvelijanaan. Jotta voisi käyttää orjaa täytyy olla käytettävissä kaksi seikkaa: ensiksi työkalut ja esineet orjan työtä varten ja toiseksi tarvikkeet orjan välttämätöntä ylläpitoa varten. Ennen kuin orjuus siis käy mahdolliseksi, on pitänyt jo saavuttaa tietty tuotantovaihe ja jaon epätasaisuuden tietty aste. Ja jotta orjatyöstä tulisi kokonaisen yhteiskunnan hallitseva tuotantotapa, on tuotannon, kaupankäynnin ja rikkauten kasaantumisen kehityttävä vielä huomattavasti pitemmälle. Vanhoissa alkukantaisissa yhteisöissä, joissa on vallalla maan yhteisomistus, ei orjuutta joko esiinny juuri lainkaan tai sillä on hyvin toisarvoinen rooli. Samoin oli asianlaita Rooman alkuperäisessä talonpoikaiskaupungissa. Mutta kun Roomasta tuli sitten »maailmankaupunki» ja maanomistus yhä enenevässä määrin joutui Italiassa valtavan rikkaiden omistajien harvalukuisen luokan käsiin, silloin orjaväestö työnsi talon-

poikaisväestön syrjään. Kun orjien lukumäärä kohosi persialaissotien aikana Korintissa 460 000 ja Aiginassa 470 000 ja jokaista vapaata kohti oli kymmenen orjaa¹⁹⁵, tarvittiin siihen hiukan muutakin kuin »väkivaltaa», nimittäin pitkälle kehittynyt taide- ja käsiteollisuus sekä laaja kaupankäynti. Orjuus perustuu Amerikan Yhdysvalloissa huomattavasti vähemmän väkivallalle kuin Englannin puuvillateollisuudelle. Orjuus kuoli itsestään ja ilman väkivallan käyttöä yksinkertaisesti kannattamattomana niillä alueilla, missä ei viljelty puuvillaa tai missä ei kasvatettu orjia naapurissa sijaitseville puuvillavaltioille.

Herra Dühring asettaa siis koko suhteen päälaelleen nimittäessään nykyistä omistusta väkivaltaomistukseksi ja kuvatessaan sitä

»siksi herruuden muodoksi, jonka perustana ei ole vain estää lähimmäistä käyttämästä luonnollisia olemassaolon välineitä, vaan myös alistaa ihminen orjanpalvelukseen, mikä menee huomattavasti pitemmälle».

Ihmisen alistaminen orjanpalvelukseen edellyttää kaikissa muodoissaan, että orjuuttajalla on käytettävissään ne työvälaineet, joiden avulla hän yksinomaan saattaa käyttää orjuutettua hyväkseen sekä varsinaisessa orjuudessa edellytetään lisäksi, että hänellä on käytettävissään ne elämisen tarvikkeet, joiden avulla hän yksin voi pitää orjan hengissä. Kaikissa tapauksissa edellytetään siis jo tiettyä keskitason ylittävää omaisuutta. Miten se on syntynyt? On joka tapauksessa selvää, että omistus voi olla ryöstettyä ja perustua väkivallalle, mutta tämä ei millään tavoin ole välttämätöntä. Omaisuus on voitu koota työllä, varastaa, ostaa tai saada huijaamalla. Sen täytyy jopa olla työllä koottua ennen kuin se voidaan ryöstää.

Yksityisomistus ei ylipäätään ilmaantunut historiaan ryöstön tai väkivallan tuloksena. Päinvastoin. Se oli jo olemassa kaikkien kulttuurikansojen ammoisissa alkukantaisissa yhteisöissä, joskin vain tiettyihin kohteisiin rajoittuneena. Omistus kehittyi jo näiden yhteisöjen puitteissa tavaramuotoon asti, ensi sijassa vaihdettaessa vieraiden kanssa. Mitä suuremmassa määrin yhteisön tuotteet omaksuivat tavaramuodon, ts. mitä vähemmän

näistä tuotteista jäi tuottajien omaan käyttöön ja mitä enemmän niitä valmistettiin vaihtotarkoitukseen, mitä enemmän vaihto syrjäytti myös yhteisön sisällä alkupe-
räisen luonnonsyntyisen työnjaon, sitä suuremmiksi kehityivät yhteisön yksittäisten jäsenten omistuksen erot, sitä syvemmältä kaivettiin perustaa maan vanhalta yhteisomistukselta ja sitä enemmän yhteisö joudutti hajoamistaan palstaviljelijöiden kyläksi. Itämainen despotismi ja valloituksia tehneiden paimentolaiskansojen vaihtuva valta eivät voineet vuosituhansiin mitään näille vanhoille yhteisöille. Yhteisöt joutuivat yhä enemmän hajoamistilaan siitä syystä, että suurteollisuuden tuotteiden aiheuttama kilpailu tuhoaa vähitellen yhteisöjen luonnonsyntyistä kotiteollisuutta. Väkivalta tulee tässä yhtä vähän kysymykseen kuin Moselin ja Hochwaldin »maatalousyhtymien» yhteisen pelto-omaisuuden vielä nykyäänkin tapahtuvassa jakamisessa¹⁹⁶. Talonpojat havaitsivat etunsa mukaiseksi nimenomaan sen, että pel-
lon yksityisomistus syrjäyttää yhteisomistuksen. Edes alkuperäisen ylimystön muodostuminen sellaisena kuin se tapahtui kelteillä ja germaaneilla sekä Intian Pandžabissa maan yhteisomistuksen pohjalla, ei perustunut suinkaan ensi sijassa väkivallalle, vaan vapaaehtoisuudelle ja tavalle. Kaikkialla missä kehittyy yksityisomistus, se tapahtuu muuttuneiden tuotanto- ja vaihtosuhteiden seurauksena, tuotannon kohottamisen ja kanssakäymisen edistämisen nimissä — siis taloudellisista syistä. Väkivalta ei esitä tässä kerrassaan mitään roolia. On kuitenkin selvää, että yksityisomistusjärjestelmän täytyy jo olla olemassa ennen kuin ryöstäjä voi *anastaa* itselleen vierasta tavaraa, että siis väkivalta voi tosin muuttaa omistusasemaa, mutta ei voi synnyttää yksityisomistusta sellaisenaan.

Mutta yhtä vähän voimme käyttää väkivaltaa tai väkivaltaomistusta selittääksemme »ihmisen alistamista orjanpalvelukseen» sen nykyaikaisimmassa muodossa, palkkatyön muodossa. Olemme jo maininneet, mitä osaa työn tuotteiden muuttuminen tavaroiksi, niiden tuottaminen vaihtoa eikä omaa kulutusta varten esittää vanhan yhteisön hajoamisessa, siis yksityisomistuksen suorassa tai epäsuorassa yleistymisessä. Mutta sitten on Marx

»Pääomassa» todistanut päivän selvästi — ja herra Dühring varoo visusti kajoamasta puolella sanallakaan asiaan — että tavartuotanto muuttuu tiettyssä kehitysvaiheessa kapitalistiseksi tuotannoksi ja että tässä vaiheessa »tavaroiden tuotannolle ja niiden kiertokululle perustuva anastamisen eli yksityisomistuksen laki muuttuu oman sisäisen väistämättömän dialektiikkansa nojalla vastakohtakseen. Vastikkeiden vaihto, joka näytti olevan alkuperäinen toimitus, on vääntynyt nyt niin että vaihdetaan vain näön vuoksi, sillä ensiksikin työvoimaa vastaan vaihdettu pääomanosa itse on vain ilman vastiketta anastetun työntuotteen osa ja toiseksi sen tuottajan, työläisen ei ole vain korvattava tätä osaa vaan hänen on lisäksi korvattava se uudella lisätuotteella... Alun perin omistus näytti meistä perustuvan omalle työlle... Nyt» (Marxin kehittelyn lopussa) »omistus ilmenee kapitalistin puolella oikeutena anastaa vierasta maksamatonta työtä, työläisen puolella mahdottomuutena ottaa haltuunsa oma tuotteensa. Omistuksen ja työn erillisyys tulee sen lain väistämättömäksi seuraukseksi, joka lähti näennäisesti niiden indentiteetistä.»¹⁹⁷ Toisin sanoen silloinkin kun me suljemme pois laskuista kaiken rosvouksen, kaikki väkivallanteot ja huijaukset ja olettamme, että yksityisomistus olisi alun perin perustunut omistajan omalle työlle ja että koko myöhemmän kehityksen mittaan vaihdettaisiin vain yhtäläisiä arvoja toisiinsa, tulemme siltikin tuotannon ja vaihdon kehityksessä eteenpäin väistämättä nykyiseen kapitalistiseen tuotantotapaan, tuotantovälineiden ja elämisen tarvikkeiden monopolisoitumiseen toisen harvalukuisen luokan käsiin, toisen, valtavan enemmistön muodostavan luokan polkemiseen omistamattomiksi proletaareiksi, tulemme keinotteluluontoisen tuotannon ja kauppakriisien jaksottaiseen vaihteluun ja tuotannon koko nykyiseen anarkiaan. Koko kehityskulku on selitetty puhtaasti taloudellisilla syillä ilman että olisi kertaakaan tarvinnut turvautua ryöstelyyn, väkivaltaan, valtioon tai poliittiseen asioihin sekaantumiseen. »Väkivaltaomistus» osoittautuu tässäkin pelkästään suunsoitoksi, jolla on määrä salata että todellinen tapahtumainkulku jää ymmärtämättä.

Tämä tapahtumainkulku on historiallisesti ilmaistuna porvariston kehityshistoria. Jos »poliittiset olot ovat taloudellisen tilan ratkaiseva syy», ei nykyinen porvaristo ole voinut kehittyä taistelussa feodalismia vastaan, vaan sen täytyisi olla feodalismin vapaasta tahdostaan kasvattama lempilapsi. Joka ikinen tietää, että tapahtumat olivat päinvastaiset. Porvaristo oli alun perin sorrettu sääty, joka oli verovelvollinen hallitsevalle feodaaliaatelistolle ja sai lisää jäseniä kaikenlaisista alustalaisista ja maaorjista. Jatkuvassa taistelussa aatelistoa vastaan porvaristo valloitti mahtiaseman toisensa jälkeen ja otti vihdoin kehittyneimmissä maissa aateliston sijasta vallan haltuunsa: Ranskassa kukistamalla suoraan aatelin, Englannissa porvarillistamalla sitä yhä enemmän ja sulauttamalla sen itseensä koristeelliseksi karkijoukokseen. Entä miten porvaristo sai tämän aikaan? Yksinomaan muuttamalla »taloudellista tilaa», mitä ennemmin tai myöhemmin seurasi vapaaehtoisesti tai taistelun tuloksena poliittisten olojen muutos. Porvariston feodaaliaatelistoa vastaan käymä taistelu on kaupungin maaseutua vastaan, teollisuuden maanomistusta vastaan, rahatalouden luontoistaloutta vastaan käymää taistelua ja porvarienv ratkaisevina taisteluaseina olivat *taloudelliset* voimakeinot, jotka lisääntyivät jatkuvasti ensin käsitömyäisen, sittemmin manufaktuuriksi edistyvän teollisuuden kehittyessä ja kaupankäynnin laajentuessa. Koko tämän taistelun ajan oli poliittinen valta aateliston puolella lukuun ottamatta ajanjaksoa, jolloin kuningasvalta käytti porvaristoa aatelistoa vastaan pitääkseen yhden säädyn avulla toisen aisoissa. Mutta siitä hetkestä lähtien, jolloin poliittisesti yhä vielä voimaton porvaristo alkoi käydä kasvavan taloudellisen mahtinsa ansiosta vaaralliseksi, kuningasvalta liittoutui aateliston kanssa ja aiheutti siten porvariston vallankumouksen ensin Englannissa ja sitten Ranskassa. Ranskan »poliittiset olot» olivat pysyneet muuttumattomina kun taas »taloudellinen tila» oli kasvanut ulos niiden puitteista. Poliittiselta asemaltaan aateliset olivat kaikki, porvarit eivät mitään. Yhteiskunnalliselta asemalta porvaristo oli nyt valtion tärkein luokka kun sitä vastoin aateli oli menettänyt kaikki yhteiskunnalliset toimensa ja pisti enää

vain tuloissaan taskuunsa maksun näistä hävinneistä tehtävistä. Eikä siinä kyllin: porvaristo oli koko tuotannossaan pysynyt sidottuna keskiajan feodaalisiin poliittisiin muotoihin, joista tämä tuotanto — ei vain manufaktuuri, vaan jo käsityökin — oli jo kauan sitten kasvanut irti. Se oli pysynyt sidottuna kaikenlaisiin tuhatkertaisiin ammattikuntaisiin etuoikeuksiin ja paikallisiin ja maakunnallisiin tullirajoituksiin, joista oli tullut vain tuotannon esteitä ja kahleita. Porvariston vallankumous teki tästä lopun. Se ei kuitenkaan tapahtunut herra Dühringin periaatteen mukaisesti sovittamalla taloudellinen tila poliittisiin olosuhteisiin — juuri tähän aatelisto ja kuningasvalta olivat vuosikausia turhaan yrittäneet — vaan päinvastoin siten, että porvaristo heitti vanhan mädäntyneen poliittisen rojun menemään ja loi sellaiset poliittiset olot, joissa uusi »taloudellinen tila» saattoi muodostua ja kehittyä. Ja porvaristo on kehittynyt loistavasti tässä sille soveliaassa poliittisessa ja oikeudellisessa ilmapiirissä niin loistavasti, että porvaristo ei ole enää kaukana siitä asemasta mikä aatelistolla oli vuonna 1789; porvaristosta tulee yhä kasvavassa määrin paitsi yhteiskunnallisesti tarpeeton, myös yhteiskunnallinen este. Se erkanee yhä enemmän tuotannollisesta toiminnasta ja siitä tulee yhä kasvavassa määrin pelkkä tuloja kahmiva luokka, jollainen aatelisto oli aikanaan. Ja porvaristo on saanut tämän oman asemansa mullistamisen ja uuden luokan, proletariaatin synnyttämisen aikaan ilman mitään väkivallan silmäkääntötemppeja, puhtaasti taloudellista tietä. Mikä vieläkin enemmän, porvaristo ei ole mitenkään tahtonut tätä oman toimintansa ja menettelynsä tulosta. Päinvastoin tulos on murtautunut esiin vastustamattomalla voimalla vastoin porvariston tahtoa ja tarkoitusta. Porvariston omat tuotantovoimat ovat kasvaneet irti sen valvonnasta ja ajavat kuin luonnonvälttämättömyydellä koko porvarillista yhteiskuntaa kohti tuhoa tai kumousta. Ja kun porvaristo nyt vetoaa väkivaltaan suojellakseen murtuvaa »taloudellista tilaa» luhistumasta, se todistaa vain olevansa herra Dühringin kanssa sen saman harhan vallassa että muka »poliittiset olot ovat taloudellisen tilan ratkaiseva syy», se todistaa aivan herra

Dühringin tavoin kuvittelevansa, että se voisi »kantailmiöllä», »välittömällä poliittisella väkivallalla» muodostaa uudelleen »toissijaiset seikat», taloudellisen tilan ja sen vääjäämättömän kehityksen. Että siis höyrykoneiden ja niiden käyttämän modernin koneistuksen, maailmankaupan ja nykyisen pankki- ja luottokehityksen taloudelliset vaikutukset voisi ampua taas olemattomiin Kruppin tykeillä ja mauserkivääreillä.

III. VÄKIVALTATEORIA

(jatkoa)

Mutta tutkikaamme hieman lähemmin herra Dühringin kaikkivoipaa »väkivaltaa». Robinson orjuuttaa Perjantain »miekka kädessään». Entä mistä hän on saanut miekan? Robinson-tarinoiden mielikuvitusjaarillakaan eivät miekat ole toistaiseksi kasvaneet puissa ja herra Dühring jää vastauksen velkaa. Aivan yhtä hyvin kuin Robinson kykeni hankkimaan miekan voimme olettaa, että Perjantai astuu jonain kauniina päivänä esiin laadattu revolveri kädessään. Silloin koko »väkivalta»-suhde kääntyy päinvastaiseksi: Perjantai käskee ja Robinsonin täytyy raataa. Pyydämme lukijalta anteeksi, että puutumme näin sinnikkäästi uudelleen Robinsonin ja Perjantain tarinaan, joka oikeastaan kuuluu lastenkamariin eikä tieteeseen. Mutta minkäpä sille voimme? Meidän on sovellettava tunnontarkasti herra Dühringin aksiomaattista menetelmää eikä ole meidän vikamme, jos tällöin liikumme alinomaa puhtaan lapsellisuuden alueella. Revolveri siis voittaa miekan ja lapsellisimmallekin aksiomaatikoille käynee näin ymmärrettäväksi ettei väkivalta ole mikään pelkkä tahdon asia, vaan vaatii toteutuakseen sangen konkreettisia ennakkoehdotuksia, nimittäin *työkaluja*, ja niissä täydellisemmät vievät voiton epätäydellisemmistä. Ja edelleen se, että työkalut täytyy tuottaa, millä on samalla ilmaistu, että täydellisempien väkivaltavälineiden, vulgo* aseiden tuottaja vie voiton epätäydellisempien tuottajasta, ja sanalla

* — ylipäätään. *Toim.*

sanottuna väkivallan voitto perustuu aseiden tuotannolle ja se taas tuotannolle ylipäättään — siis »taloudelliselle vallalle», »taloudelliselle tilalle», väkivallan käytettävissä oleville *materiaalisille* välineille.

Väkivalta merkitsee nykyään armeijaa ja sotalaivastoa ja kuten me kaikki suruksemme tiedämme, molemmat maksavat »hirvittävän paljon rahaa». Väkivalta ei voi kuitenkaan tehdä rahaa, korkeintaan vain ottaa pois jo tehtyä, eikä siitäkään paljoa kostu, kuten me niin ikään suruksemme tiedämme Ranskan maksamista miljardeista. Viime kädessä rahan täytyy siis kuitenkin olla taloudellisella tuotannolla hankittua. Taloudellinen tila siis määrää puolestaan väkivallan ja antaa väkivallalle keinot sen varustamiseksi työkaluillaan ja näiden säilyttämiseksi. Mutta tässä ei ole vielä kaikki. Mikään ei ole sen riippuvampi taloudellisista ennakkoehdoista kuin juuri armeija ja laivasto. Aseistus, kokoonpano, organisaatio, strategia ja taktiikka ovat riippuvaisia ennen muuta kulloisestakin tuotantoasteesta ja yhteydenpitovälineistä. Tässä suhteessa eivät ole mullistavasti vaikuttaneet nerokkaiden sotapäälliköiden »älyn vapaat luomukset», vaan parempien aseiden keksiminen sekä sotilasaineiden muuttuminen. Nerokkaiden sotapäälliköiden vaikutus rajoittuu parhaassa tapauksessa siihen, että he soveltavat taistelutavan uusien aseiden ja taistelilijoiden mukaiseksi.*

Ruuti tuli 1300-luvun alussa arabeilta länsieurooppalaisille ja mullisti koko sodankäynnin, kuten jokainen koululainen tietää. Ruudin ja tuliaseiden käyttöönotto ei kuitenkaan millään muotoa ollut väkivaltateko, vaan teollinen, siis taloudellinen edistysaskel. Teollisuus pysyy teollisuutena suuntautuupa se sitten esineiden tuottamiseen tai niiden hävittämiseen. Eikä tuliaseiden käyttöönotto vaikuttanut mullistavasti vain itse sodankäyntiin, vaan myös poliittisiin herruus- ja orjuussuhteisiin. Ruudin ja tuliaseiden hankkimiseksi tarvittiin teollisuut-

* Kuuden seuraavan kappaleen sijasta käsikirjoituksessa oli alunperin yksityiskohtaisempi selvitys, jonka Engels kuitenkin sitten poisti. Sen otsikkona oli »Materiaalisista syistä johdettu tykistön taktiikka. 1700—1870». Se on julkaistu erillisenä esityksenä (*Marx — Engels. Werke*, 20. osa, S. 597—603). *Toim.*

ta ja rahaa ja kaupunkiporvareilla oli molempia. Näin ollen tuliaseet olivat alun pitäen kaupunkien ja kaupunkeihin nojautuvat nousevan monarkian aseita, jotka suunnattiin feodaaliaatelista vastaan. Aatelislinnojen kivimuurit, joita vastaan ei siihen asti ollut voinut hyökätä, luhistuivat porvarien tykkien tulituksessa ja porvarien kevyiden kiväärien kuulat läpäisivät ritari-panssarit. Aateliston haarniskoidun ratsuväen myötä murtui myös aateliston herruus. Porvariston kehityksen mukana tulivat jalkaväki ja tykistö yhä ratkaisevamiksi aselajeiksi. Tykistö pakotti lisäämään sotilasalaan kokonaan uuden teollisen haaran: insinöörialan.

Tuliaseiden muotoutuminen tapahtui sangen hitaasti. Tykit pysyivät kömpelöinä ja käsituliaseet karkeina lukuisista osakeksinnöistä huolimatta. Kesti kolme vuosisataa ennen kuin saatiin aikaan kivääri, joka kelpasi koko jalkaväen aseistukseksi. Vasta 1700-luvun alusta pistimellä varustettu piilukkokivääri syrjäytti lopullisesti keihään jalkamiesten aseena. Silloiset jalkamichet olivat ruhtinaiden palkkasotureita, ankarasti harjoitettuja, mutta täysin epäluotettavia ja heidät saattoi pitää koossa vain keppikurilla. Heidät oli koottu yhteiskunnan kurjimmista aineksista, usein palvelukseen pakotetuista vihamielisistä sotavangeista. Linjataktiikka oli ainoa taistelumuoto, missä nämä sotilaat saattoivat käyttää hyväkseen uutta kivääriä ja se saavutti suurimman täydellisyytensä Fredrik II:n aikana. Sotajoukon koko jalkaväki järjestettiin hyvin pitkän avoimen neliön kolmeksi sivuksi ja se liikkui taistelujärjestyksessä ainoastaan kokonaisuutena. Korkeintaan sallittiin toisen siiven työntyä hieman eteenpäin tai jäädä jälkeen. Tätä kömpelöä massaa voitiin liikuttaa muodostelmassa vain aivan tasaisella maalla ja silläkin vain hitaassa tahdissa (75 askelta minuutissa). Järjestystä oli mahdotonta muuttaa taistelun aikana ja jalkaväen yhdyttyä taisteluun voitto tai tappio ratkaistiin yhdellä iskulla lyhyessä ajassa.

Amerikan vapaussodassa nämä kömpelöt linjat saivat vastaansa kapinallisjoukot, jotka eivät tosin osanneet äkseerata, mutta ampuivat sitäkin paremmin rihlakivääreillään. Kapinalliset taistelivat omimpien etujensa

puolesta eivätkä siis karkailleet, kuten palkkasoturijoukot. Liioin he eivät tehneet englantilaisille sitä palvelusta, että olisivat käyneet näitä päin samoin linjassa ja avoimella tasaisella maalla, vaan taistelivat hajotettuna, nopeasti liikkuvina ampujaryhminä metsien suojassa. Linja oli voimaton metsissä ja näkymättömissä ja saavuttamattomissa olevat vastustajat löivät sen. Avojärjestys oli keksitty uudelleen — tämä uusi taistelutapa oli seurausta sotilasaineksen muuttumisesta.

Ranskan vallankumous täydensi sen minkä Amerikan vallankumous oli pannut alulle, myös sotilaallisella alalla. Sekin saattoi asettaa liittokunnan hyvin harjoitettuja palkkasoturijoukkoja vastaan vain huonosti harjoitetut, mutta runsaslukuiset massat, kansakunnan koko nostoväen. Mutta näiden massojen tehtävänä oli suojella Pariisia, siis puolustaa tiettyä aluetta eikä se voinut tapahtua ilman avoimessa joukkotaistelussa saavutettua voittoa. Pelkät kahakat eivät riittäneet. Oli keksittävä myös sellainen muoto, jossa käytetään massoja, ja täksi muodoksi löydettiin rivistö. Rivistöryhmitys antoi myös vähän harjoitetuille joukoille mahdollisuuden liikkua melko järjestyneesti ja tehdä näin jopa suurehköllä marssinopeudella (100 askelta ja enemmänkin minuutissa). Se antoi mahdollisuuden murtaa vanhan linjajärjestyksen jäykät muodot, taistella kaikenlaatuisessa, siis myös linjalle epäedullisimmassakin maastossa, ryhmittää joukot kaikilla tavoilla jotka suinkin soveltuivat tilanteeseen ja pidättää yhdessä sinne tänne siroteltujen tarkka-ampujien kanssa vihollisen linjoja, sitoa ne, uuvuttaa niitä siihen hetkeen asti, jolloin ne murretaan aseman ratkaisevassa kohdassa reservinä pidettyjen massojen avulla. Näin ollen Ranskan vallankumouksen muuttunut sotilasaines oli tehnyt välttämättömäksi tämän uuden taistelutavan, joka perustui avojärjestyksen ja rivistöjen yhdistämiseen sekä armeijan jakamiseen itsenäisiksi, kaikista aselajeista koostuviksi divisiooniksi tai armeijakunniksi ja Napoleon kehitti sen taktiset ja strategiset puolet täydellisiksi. Tällä taistelutavalla oli kuitenkin vielä kaksi hyvin tärkeätä teknistä edellytystä: ensiksi Gribeauvalin konstruoima entistä kevyempi kenttätykin lavetti, mitä ilman ne eivät olisi saavuttaneet niiltä nyt

vaadittua nopeampaa liikkuvuutta, ja toiseksi kiväärintukin kaarros, joka teki mahdolliseksi tähdätä yhteen mieheen ilman väistämätöntä harhalaukausta. Jälkimmäinen keksintö oli otettu käyttöön Ranskassa vuonna 1777, se oli lainattu metsästyskivääristä ja sillä korvattiin siihen asti piipun suorana jatkeena ollut kiväärinperä. Vanhojen kivääreiden käyttö avoketjussa olisikin ollut mahdotonta ilman näitä edistysaskeleita.

Koko kansan aseistamisen vallankumouksellinen järjestelmä rajoitettiin pian pakko-otoksi (varakkaat saattoivat ostaa toisen tilalleen) ja useimmat mannermaan isoista valtioista omaksuivat järjestelmän tässä muodossa. Vain Preussi yritti nostoväkijärjestelmällään¹⁹⁸ saada kansan asevoiman suuremmassa määrin käyttöön. Preussi oli lisäksi ensimmäinen maa, joka varusti koko jalkaväkensä ajanmukaisimmalla aseella, takaaladattavalla rihlakiväärillä, sen jälkeen kun vuosien 1830 ja 1860 välillä kehitetty sotakelpoinen suustaladattava rihlakivääri oli näytellyt lyhyen osansa. Preussi sai kiittää vuonna 1866 saavuttamastaan menestyksestä¹⁹⁹ näitä molempia keksintöjä.

Saksan-Ranskan sodassa otti ensi kertaa yhteen kaksi armeijaa, joilla kummallakin oli takaaladattavat rihlakiväärit ja molemmat noudattivat olennaisesti samoja taktisia muodostelmia kuin vanhan sileäpiippuisen piilukkokiväärin aikoihin. Erona oli vain se, että Preussi oli yrittänyt löytää uutta aseistusta paremmin vastaavan taistelumuodon ja ottanut näin käyttöön komppaniarivistön. Mutta kun preussilainen kaarti sitten yritti elokuun 18. päivänä Saint Privatissa²⁰⁰ tosissaan soveltaa komppaniarivistöä, menetti viisi eniten tuleen joutunutta rykmenttiä korkeintaan kahden tunnin aikana yli kolmanneksen vahvuudestaan (176 upseeria ja 5114 miestä) ja siitä pitäen olikin komppaniarivistö taistelumuotona tuomittu samalla tavoin kuin pataljoonarivistö ja linjakin. Luovuttiin kaikista yrityksistä panna enää mitään suljettuja joukkoja alttiiksi vihollisen kivääritulelle. Saksalainen puoli jatkoi taistelemista enää vain niinä tiiviinä ampujaryhminä, joiksi rivistö oli siihen astikin järjestään aina itsestään hajonnut, vaikka päällystö olikin yrittänyt torjua sitä sääntöjen vastaisena. Samoin

tuli nyt *juoksumarssi* ainoaksi liikkumistavaksi vihollisen kivääritulen alueella. Sotilas oli jälleen kerran ollut upseeria viisaampi. Hän oli vaistomaisesti löytänyt sen ainoan taistelumuodon, joka on tähän mennessä osoittautunut käyttökelpoiseksi takaaladattavien tulessa ja hän saattoi sen menestyksekkäästi voimaan huolimatta johdon vastaanhangoitteista.

Saksan-Ranskan sota oli käännekohta, jonka merkitys oli aivan toista luokkaa kuin kaikkien aikaisempien. Ensiksikin aseet ovat saavuttaneet sellaisen täydellisyyden ettei mikään uusi mullistava edistysaskel ole enää mahdollinen. Kun on olemassa tykkejä, joilla voi osua pataljoonaan niin pitkältä kuin silmä sen erottaa, sekä kivääreitä, jotka ovat yhtä tehokkaita yksittäisen miehen ollessa maalitauluna ja joiden lataaminen vie vähemmän aikaa kuin tähtääminen, ovat kaikki kenttäsodankäynnin lisäparannukset enemmän tai vähemmän yhdentekeviä. Kehityksen kausi on tällä suunnalla siis olennaisilta osiltaan viety päätökseen. Toiseksi tämä sota on pakottanut kaikki mannermaan suuret valtiot ottamaan käyttöön preussilaisen nostoväkijärjestelmän tiukennetussa muodossaan ja siten ne ovat säilyttäneet kannettavakseen sotilaallisen taakan, jonka täytyy viedä ne tuhoon muutamien vuosien aikana. Armeijasta on tullut valtion pääasiallinen tarkoitus, itsetarkoitus. Kansat ovat enää olemassa vain tuottaakseen sotilaita ja ravitakseen heitä. Militarismi hallitsee Eurooppaa ja nielaisee sen. Kuitenkin tässä militarismissa on sen oma tuho idullaan. Yhtäältä eri valtioiden keskinäinen kilpailu pakottaa ne tuhlaamaan vuosittain yhä enemmän rahaa armeijaan, laivastoon, tykistöön jne., siis nopeuttamaan yhä enemmän raha-asiain romahdusta. Toisaalta kilpailu pakottaa soveltamaan yhä vakavammin yleistä asevelvollisuutta ja siten perehdyttämään lopulta koko kansan aseiden käyttöön. Siis kansalle annetaan kyky toteuttaa tietyllä hetkellä oma tahtonsa komentavaan sotilasvaltaan nähdessä. Ja se hetki koittaa silloin kun kansanjoukoilla, maaseudun ja kaupunkien työläisillä ja talonpojilla on tahtoa. Tässä kohdassa ruhtinaiden armeija muuttuu kansan armeijaksi. Koneisto kieltäytyy toimimasta, militarismin oman kehityksen dialektiikka vie sen tuhoon.

Vuonna 1848 porvarillinen demokratia ei kyennyt antamaan työtätekeville joukoille tahtoa, joka vastaa sisälöltään joukkojen luokka-asemaa, nimenomaan sen vuoksi, että se oli *porvarillinen* eikä proletaarinen, mutta sosialismi saa sen pettämättömän varmasti aikaan. Ja tämä merkitsee, että militarismi ja kaikki vakinaiset armeijat räjäytetään rikki *sisältäkäs in*.

Se oli modernin jalkaväen historiamme ensimmäinen opetus. Toisena opetuksena — ja se vie meidät takaisin herra Dühringiin — on se, että armeijoiden koko organisaatio ja taistelutapa ja siten voitto ja tappio osoittautuu riippuvaiseksi materiaalisista, toisin sanoen taloudellisista edellytyksistä: ihmis- ja asemateriaalista, siis väestön ja tekniikan laadusta ja määrästä. Vain amerikkalaisten kaltainen metsästäjäkansa saattoi keksiä uudelleen ampumaketjun. Ja amerikkalaiset olivat metsästäjiä puhtaasti taloudellisista syistä, samoin kuin vanhojen valtioiden jenkit ovat nyt muuttuneet puhtaasti taloudellisista syistä maanviljelijöiksi, teollisuudenharjoittajiksi, merenkulkijoiksi ja kauppiaksi. He eivät enää saalista ampumaketjuina korpimetsissä, mutta sitäkin paremmalla menestyksellä keinottelun kentillä, missä he ovat myös päässeet pitkälle tämän tekniikan joukkomittaisessa soveltamisessa.

Vain Ranskan vallankumouksen kaltainen vallankumous, joka vapautti taloudellisesti porvarin ja etenkin talonpojan, saattoi keksiä massa-armeijan sekä samalla ne vapaat liikkumuodot, jotka merkitsivät vanhojen jäykkien linjojen, vallankumouksen vihollisen absolutismin sotilaallisten vastineiden tuhoutumista. Olemme tapaus tapaukselta nähneet kuinka tekniikan edistysaskelet heti sotilaallisesti käyttökelpoisiksi ja myös käytetyksi tultuaan välittömästi ja melkein väkivaltaisesti pakottivat muuttamaan ja mullistamaankin taistelutavan, usein kaiken lisäksi vastoin armeijan johdon tahtoa. Ja nykyään voi kuka tahansa ututtera aliupseeri selittää herra Dühringille kuinka suuresti sodankäynti on sitä paitsi riippuvaista oman rintamantakaisen alueen samoin kuin sotänäyttämön tuottavuudesta ja yhteydenpitovälineistä. Lyhyesti sanottuna taloudelliset edellytykset ja voimakeinot ovat kaikkialla ja aina

auttaneet »väkivallan» voittoon ja ilman niitä väkivalta olisi lakannut olemasta väkivaltaa. Ken tahtois uudistaa sotalaitosta vastakkaiselta kannalta noudattamalla Dühringin periaatteita, saisi vain selkäsauvan palkakseen.*

Jos siirrymme sitten maalta merelle, kohtaamme siellä jo viimeisten parinkymmenen vuoden ajalta mullistuksen, joka on aivan toisella tavalla syvälinen. Krimin sodassa²⁰² käytetty taistelulaiva oli kaksi- tai kolmikantinen, 60—100 tykillä varustettu puinen alus, joka liikkui pääasiassa purjeilla ja jossa oli pelkkänä apuvälineenä heikko höyrykone. Laivan tykkien putket painoivat enimmäkseen noin 50 sentneriä** ja ampuivat 32 naulan ammuksia ja vain muutamat painoivat 95 sentneriä ja ampuivat 68 naulan ammuksia. Sodan loppupuolella ilmaantui panssaroituja uivia pattereita, ne olivat kömpelöitä, miltei liikkumattomia hirviöitä, joihin silloiset tykit eivät kuitenkaan tehonneet. Rautapanssarointi tuli pian myös taistelulaivoihin. Aluksi se oli vielä ohutta, neljän tuuman paksuista rautaa pidettiin jo äärimmäisen raskaana panssarina. Kuitenkin tykistön kehitys jätti panssaroinnin pian jälkeensä. Kaikkia vuoron perään käytettyjä panssarivahvuuksia kohti kehitettiin uusi raskas tykki, joka läpäisi helposti panssarin. Näin olemme toisaalta tulleet jo 10, 12, 14 ja 24 tuuman vahvuisiin panssareihin (Italia rakennuttaa laivan, jossa on kolmen jalan paksuinen panssari). Toisaalta olemme tulleet rihlattuihin tykkeihin, joiden putken paino on 25, 35, 80, jopa 100 tonnia (à 20 sentneriä) ja jotka ampuvat ennen näkemättömän kauas 300, 400, 1700 ja 2000 naulan ammuksia. Nykyinen taistelulaiva on jättimäinen panssaroitu potkurihöyryalus, jolla on 8000—9000 tonnin kantavuus ja 6000—8000 hevosvoiman koneet. Siinä on kääntyvät tornit ja neljä, korkeintaan kuusi raskasta tykkiä ja sen keulassa vesirajan alapuolella on

* Asia tiedetään jo oikein hyvin myös Preussin yleisesikunnassa. Yleisesikuntakapteeni Max Jähns sanoo eräässä tieteellisessä esitelmässään: »Sodankäynnin perustana on ensi sijassa kansojen taloudellinen elinasema» (»Kölnische Zeitung», 20. huhtikuuta 1876, s. 3).²⁰¹

** Saksalainen sentneri = 50 kg. *Toim.*

puskuri vihollislaivojen upottamiseksi. Sellainen laiva on yhtä ainoaa jättimäistä konetta, jossa höyry ei vain anna nopeaa liikkuvuutta, vaan huolehtii myös ohjauksesta, ankkurikelasta, tornien kääntämisestä, tykkien suuntaamisesta ja lataamisesta, veden pumppaamisesta, veneiden — osa niistäkin kulkee höyryvoimalla — nostamisesta ja laskemisesta jne. Ja panssaroinnin ja tykkien tehon välinen kilpailu on niin keskeneräinen, että laiva jää nykyään miltei säännöllisesti alle vaatimustason, on vanhentunut jo telakalta lähtiessään. Moderni taistelulaiva ei ole vain modernin suurteollisuuden tuote, vaan samalla sen näytekappale, uiva tehdas — etupäässä kyläkin rahantuhlauksen tuottamiseksi. Kehittyneimmän suurteollisuuden maalla on miltei monopoli näiden laivojen rakentamisessa. Englannissa on rakennettu kaikki turkkilaiset, miltei kaikki venäläiset ja useimmat saksalaiset panssarialukset. Käyttökelpoista panssarilevyä valmistetaan miltei vain Sheffieldissä; niistä Euroopan rautatehtaista, jotka yksin kykenevät tuottamaan raskaampia tykkejä, on kaksi Englannissa (Woolwich ja Elswick) ja kolmas Saksassa (Krupp). Tässä tulee kaikkein kouriintuntuvimmin esiin kuinka se »välitön poliittinen väkivalta», joka herra Dühringin mukaan on »taloudellisen tilan ratkaiseva syy», on päinvastoin täydellisesti riippuvainen taloudellisesta tilasta. Siinä tulee ilmi kuinka meren väkivaltavälineen, taistelulaivan tuottamisen ohella myös sen käsittelystä on tullut suoranainen modernin suurteollisuuden haara. Ja tilanteen kehittymiseen tällaiseksi suhtautuu kaikkein vastakarvaisimmin itse väkivaltakoneisto, valtio, jolle yksi laiva tulee nyt maksamaan yhtä paljon kuin aikaisemmin kokonainen pieni laivasto. Samalla valtion on otettava huomioon, että nämä kalliit laivat ovat jo ennen vesillelaskuaan vanhentuneita, siis menettäneet arvonsa. Ja valtiolle on varmasti yhtä vastenmielistä kuin herra Dühringillekin, että »taloudellisen tilan» mies, insinööri, on nyt laivalla huomattavasti tärkeämpi kuin »välittömän väkivallan» mies, kapteeni. Meillä sitä vastoin ei ole mitään syytä äkäillä nähdessämme kuinka sotalaiva kehitetään tässä panssarin ja tykistön kilpailussa niin huipputaidokkaaksi, että siitä tulee sekä liian kallis

että kelvoton sotakäyttöön*, ja kuinka tämä kilpailu paljastaa siten myös merisodan alueella ne sisäiset dialektiset liikelait, joiden mukaan militarismi kaikkien muiden historiallisten ilmiöiden tapaan tuhoutuu oman kehityksensä seurauksiin.

Tässäkin me näemme siis päivänselvästi, ettei asia voi suinkaan olla niin että »kantailmiötä on etsittävä välittömästä poliittisesta väkivallasta eikä vasta välillisestä taloudellisesta vallasta». Päinvastoin. Mikäpä juuri osoittautuu itse väkivallan »kantailmiöksi»? Taloudellinen valta, mahdollisuus käyttää suurteollisuuden voimakeinoja. Näin siis tulee ilmi, ettei moderneihin taistelulajivaihin perustuva poliittinen väkivalta merellä ole suinkaan »välitöntä», vaan nimenomaan taloudellisen vallan, metallurgian korkean kehitystason, taitavien teknikoiden ja tuottoisien hiilikaivosten käyttömahdollisuuden välittämää.

Mutta miksikä tätä kaikkea oikein tarvitaankaan? Annettakoon seuraavassa merisodassa ylipäällikkyyys herä Dühringille niin hän tuhoaa kaikki taloudellisen tilan orjuuttamat panssarilaivastot ilman torpedoja ja muita taidonnäytteitä, yksinkertaisesti »välittömän väkivaltansa» avulla.

IV. VÄKIVALTATEORIA

(loppu)

»Hyvin tärkeä seikka on, että tosiasiasa *luonnon* hallitseminen on vasta ylipäättään» (!) »tapahtunut *ihmisen* hallitsemisen avulla» (hallitseminen on tapahtunut!). »Maaomaisuuden ottaminen viljelyyn laajemmassa mitassa ei ole milloinkaan eikä missään tapahtunut ilman, että sitä on edeltänyt ihmisen alistaminen johonkin orjuuden tai päivätyövelvollisuuden muotoon. Edellytyksenä taloudellisen vallan saamiselle esineihin on ollut ihmisen poliittinen, yhteiskunnallinen ja taloudellinen valta toiseen ihmiseen. Miten voitaisiin edes ajatella suurta tilanherraa ilman, että jatkettiin samalla sisällytetään hänen herruutensa orjiin, maaorjiin tai

* Näyttää siltä, että tämä on määrä toteuttaa kehittelemällä loppuun viimeisin suurteollisuuden merisotaa varten suunnittelema tuote, itseliikkuva torpedo. Siten pieninkin torpedovene voitaisi valtavimman panssarilaivan. (Muistettakoon muutoin, että yllä oleva on kirjoitettu vuonna 1878.)²⁰³

välillisesti epävapaisiin? Mitä saattoikaan merkitä ja mitä merkitsee laajemmalle maanviljelykselle yksilön voimanponnistukset kun hänellä ovat apunaan korkeintaan perheenjäsenten ponnistukset? Maan hyväksikäyttö tai taloudellisen vallan laajentaminen maalla sellaisessa mitassa, joka ylittää yksilön luonnolliset voimat, on tähänastisessa historiassa ollut mahdollista vain siten, että maanomistuksen perustamisen edellä tai samaan aikaan sen kanssa on toteutettu myöskin siihen liittyvä ihmisen orjuuttaminen. Kehityksen myöhemmissä vaiheissa tämä orjuutus on lieventynyt... Sen nykyisenä muotona sivistyneimmissä valtioissa on poliisi- ja valvontan enemmän tai vähemmän ohjailema palkkatyö. Palkkatyö siis tarjoaa käytännön mahdollisuuden nykyisen rikkauden siihen lajiin, joka ilmenee laajassa maanhallinnassa ja» (1) »suuressa maanomistuksessa. Jakaantuvan rikkauden kaikki muut lajit ovat tietysti historiallisesti selitettävissä vastaavalla tavalla. Ihmisen epäsuoraa riippuvuutta ihmisestä, joka nykyään muodostaa taloudellisesti pisimmälle kehittyneiden olosuhteiden peruspiirteen, ei voida ymmärtää eikä selittää sen itsensä pohjalla, vaan ainoastaan jonkin aikaisemman välittömän alistamisen ja pakkoluovutuksen hieman muuntuneena perintönä.»

Näin väittää herra Dühring.

Luonnon hallinta (ihmisen taholta) edellyttää ihmisen hallintaa (ihmisen taholta).

Todistus: Maaomaisuuden ottaminen viljelyyn laajassa mitassa ei ole milloinkaan eikä missään tapahtunut muuten kuin orjien avulla.

Todistuksen todistus: Kuinka voi olla olemassa suurmaanomistajia ilman orjia, koska suurmaanomistaja perheineen kykenisi ilman orjia viljelemään vain pientä osaa tiluksistaan.

Siis todistaakseen että voidakseen alistaa luonnon alaisekseen ihmisen täytyi ensin orjuuttaa ihminen, herra Dühring muuttaa »luonnon» ilman muuta »maaomaisuudeksi; laajassa mitassa» ja tämän maaomaisuuden — eikö ole määritettävä kenen se on? — heti taas suuren maanomistajan omaisuudeksi, eikä tämä luonnollisesti-kaan voi viljellä maataan ilman orjia.

Ensinnäkään »luonnon hallinta» ja »maaomaisuuden ottaminen viljelyyn» eivät suinkaan ole sama asia. Luontoa hallitaan teollisuudessa aivan toisella tavoin jättimäisessä mittakaavassa kuin maanviljelyksessä, jonka yhä vielä on pakko alistua sään valtaan sen sijaan että hallitsisi sitä.

Toiseksi jos rajoitumme maaomaisuuden ottamiseen

viljelyyn laajassa mitassa, asia riippuu siitä kenelle tämä maaomaisuus kuuluu. Mutta me emme näekään kaikkien kulttuurikansojen historian alussa »suurta tilanherraa», jonka herra Dühring tässä yrittää meille uittaa totuttuun silmänkääntötyyliinsä nimittäen sitä »luonnolliseksi dialektiikaksi»²⁰⁴, vaan tapaamme heimo- ja kyläyhteisöt yhteismaineen. Intiasta Irlantiin saakka ovat alun perin tällaiset heimo- ja kyläyhteisöt harjoittaneet maaomaisuuden viljelyä laajassa mitassa. Tällöin oli kyseessä milloin peltomaan yhteinen viljely yhteisön laskuun, milloin yhteisön perheille määrääjäksi jakamien yksittäisten peltopalstojen viljely metsä- ja niittymaan yhteiskäytön säilyessä. Kuvaavaa herra Dühringin »mitä perin pohjaisimmille erityistutkimuksille politiikan ja juridiikan alalla» on taaskin se, että hän ei tiedä kaikesta tästä mitään; hänen kaikki teoksensa ilmaisevat, ettei hän lainkaan tunne Maurerin käänteentekeviä kirjoituksia alkuperäisestä saksalaisesta markkisäännöstöstä²⁰⁵, koko saksalaisen oikeuden perustasta, eikä pääasiassa Maurerin innoittamaa yhä kasvavaa kirjallisuutta, jossa todistetaan maanomistuksen alkuperäinen yhteisöllisyys Euroopan ja Aasian kaikkien kulttuurikansojen keskuudessa sekä esittämään sen erilaiset olemassaolon ja hajoamisen muodot. Samoin kuin herra Dühring oli Ranskan ja Englannin oikeuden kohdalla »itse hankkinut koko tietämättömyytensä»²⁰⁶, niin suuri kuin se olikin, on hänen tietämättömyytensä saksalaisen oikeuden alalla vielä paljon suurempi. Sama mies joka niin valtavasti vihastui siksi että yliopiston professoreilla on niin rajoitettu näköpiiri, on saksalaisen oikeuden alalla edelleenkin korkeintaan siinä, missä professorit olivat kaksikymmentä vuotta sitten.

On herra Dühringin pelkkää »vapaata luomusta ja mielikuvitusta» kun hän väittää, että maaomaisuuden viljelyyn ja hoitoon laajemmassa mitassa ovat olleet tarpeen tilanherrat ja orjat. Kaikkialla itämailla, missä maanomistajana on yhteisö tai valtio, kielistä puuttuu jopa »tilanherra»-sana. Herra Dühring voi kysyä asiassa neuvoa englantilaisilta juristeilta, nämä kun näet Intiassa myös kiusasivat itseään turhaan kysymyksellä: kuka on maanomistaja? — samoin kuin autuaasti kuollut Hen-

rik LXXII, Reuss-Greiz-Schleiz-Lobenstein-Eberswalden²⁰⁷ ruhtinas kiusasi itseään kysymyksellä: kuka on yövartija? Idässä ovat vasta turkkilaiset ottaneet valloittamisensa maissa käyttöön eräänlaisen tilanherra-feodalismia. Jo sankariaikakaudellaan Kreikka astui historiaan säätyjakoineen, joka vuorostaan itse on jonkin pitempiä aikaisen, tuntemattoman esihistorian ilmeinen tuote. Mutta sielläkin viljelivät maata etupäässä itsenäiset talonpojat; ylimysten ja heimoruhtinaiden suuremmat tilat olivat poikkeuksia ja hävisivät sitä paitsi pian. Italian viljelysmaita raivasivat etupäässä talonpojat; kun Rooman tasavallan viimeisinä aikoina suuret yhteenliitetyt tilat, latifundiumit, tunkivat palstaviljelijät syrjään ja korvasivat nämä orjilla, ne korvasivat samalla maanviljelyksen karjanhoidolla ja suuntasivat Italian kohti perikatoa, kuten jo Plinius tiesi kertoa (latifundia Italiam perdidere)²⁰⁸. Keskiajalla vallitsi koko Euroopassa talonpoikainen viljelys (etenkin joutomaiden ottamisessa viljelykseen), ja tällöin on nyt tarkasteltavassa kysymyksessä samantekevää pitkö näiden talonpoikien maksaa joillekin feodaaliherroille veroja ja jos piti, niin minkälaisia. Friisiläiset, alasaksilaiset, flaamilaiset ja alareiniläiset siirtolaiset, jotka ottivat Elben itäpuolella viljelykseen slaaveilta riistettyä maata, tekivät sen vapaina talonpoikina sangen edullisilla veronmaksuehdoilla eivätkä lainkaan »päivätyövelvollisuuden jonkin muodon» mukaisesti.— Pohjois-Amerikassa ovat vapaat talonpojat työllään ottaneet valtaosan maasta viljelyyn, kun sitä vastoin Etelän suuret tilanherrat orjineen ja ryöstöviljelyksineen laihduttivat maaperän kunnes se kasvoi vain jalokuusia, joten puuvillaviljelysten täytyi vaeltaa yhä kauemmaksi länteen. Englannin hallituksen kaikki yrityksen luoda keinotekoisesti maa-ylimystö Australiaan ja Uuteen-Seelantiin ovat epäonnistuneet. Lyhyesti sanottuna kun jätämme pois trooppiset ja subtrooppiset siirtomaat, joissa ilmasto tekee maanviljelystyön eurooppalaiselle mahdottomaksi, osoittautuu orjien tai päivätyöläistensä avulla luonnon valtaansa alistava, maat viljelykseen raivaava suurmaanomistaja puhtaaksi mielikuvituksen tuotteeksi. Asia on päinvastoin. Siellä missä tuo omistusmuoto vanhana aikana

miintyy, kuten Italiassa, se ei tee joutomaita viljelys-esaiksi, vaan muuttaa talonpoikain viljelykseen ottamat pellot karjan laitumiksi, tyhjentää kokonaisia maita väestöstä ja vie ne perikatoon. Vasta uudemmallalla ajalla, vasta sen jälkeen kun tiheämpi asutus on kohottanut maan arvoa ja nimenomaan siitä pitäen kun maanviljelystieteen kehitys on tehnyt huonommatkin maat käyttökelpoisiksi, vasta sitten suurmaanomistus on alkanut osallistua laajassa mitassa jouto- ja hakamaiden ottamiseen viljelykseen, mutta tehnyt sitäkin etupäässä varastamalla talonpoikien yhteismaita niin Englannissa kuin Saksassa. Silläkin on kuitenkin ollut vastapainonsa. Yhteismaan jokaista tynnyrinalaa kohti, minkä suuret maanomistajat Englannissa ovat raivauttaneet viljelykseen, he ovat Skotlannissa muuttaneet vähintään kolme tynnyrinalaa viljeltyä maata lammaslaitumiksi ja lopulta jopa pelkäksi suurriistan metsästysalueeksi.

Tässä olemme tekemisissä vain sen herra Dühringin väitteen kanssa, että suurempien maakaistaleiden, siispä kai miltei koko viljeltynä olevan maa-alan viljelykseen ottaminen »ei milloinkaan eikä missään» ole tapahtunut muuten kuin suurmaanomistajien ja orjien toimesta. Olemme nähneet, että tämän väitteen »edellytyksenä on» todella ennen kuulumaton tietämättömyys historiasta. Meitä ei siis liikuta tässä sen enempää kysymys missä määrin eri aikoina orjat (Kreikan kukoistuskautena) tai maaorjat (kartanoissa keskiajalta lähtien) ovat viljelleet jo kokonaan tai osaksi viljelykseen otettua maata, kuin sekään mikä suurmaanomistajien yhteiskunnallinen funktio on eri aikoina ollut.

Sen jälkeen kun herra Dühring on esittänyt meille tämän mestarillisen fantasiamaalauksen, josta ei tiedä kumpaa pitäisi enemmän ihailia, deduktion silmänkään-
tötemppeja vai historian väärennystä, hän huudahtaa täynnä voitonriemua:

»Jakaantuvan rikkauden kaikki muut lajit ovat tietysti *historiallisesti selitettävissä vastaavalla tavalla!*»

Tällä hän säästää itseltään luonnollisestikin sen vaivan, ettei hänen tarvitse enää tuhлата yhtään ainoaa sanaa esimerkiksi pääoman syntyyn.

Jos herra Dühring puhumalla siitä, että ihmisen valta toiseen ihmiseen nähden on ollut ennakoedellytyksenä ihmisen vallalle luontoon nähden, tahtoo vain ylimalkaan sanoa, että koko nykyinen taloudellinen tilanne, nyt saavutettu maanviljelyksen ja teollisuuden kehitystaste on tulos luokkavastakohtissa, valta- ja orjuussuhteissa kehittyneen yhteiskunnan historiasta, hän sanoo sellaista mikä Kommunistisen manifestin jälkeen jo ajat sitten on muuttunut kuluneeksi toteamukseksi. Kysymyshän on nimenomaan luokkien ja herruussuhteiden synnyn selittämisestä, ja kun herra Dühringillä on vastauksena siihen aina vain sana »väkivalta», olemme siten täsmälleen yhtä pitkällä kuin alkaessamme. Oikaisuksi koko väkivaltateorian mielettömyydelle riittää pelkäämään se yksinkertainen tosiasia, että hallittuja ja riistettyjä kaikkina aikoina on paljon enemmän kuin hallitsevia ja riistäjiä, ja että siis todellinen voima on edellisten puolella. Herruus- ja orjuussuhteet ovat siis yhä vielä selittämättä.

Ne ovat syntyneet kahta tietä.

Kun ihmiset alun perin erkanivat eläinkunnasta — sanan ahtaimmasta merkityksessä — he astuivat historiaan. He olivat vielä puoliksi eläimiä, raakoja, voimattomia luonnonvoimia vastaan eivätkä he tunteneet omia voimiaan. Siksi he olivat köyhiä kuin eläimet ja tuskin näitä tuottavampia. Vallitsee tietty elämänolosuhteiden yhtäläisyys ja perheen päämiehetkin ovat eräällä tavalla yhtäläisessä yhteiskunnallisessa asemassa. Ainakin puuttuvat yhteiskuntaluokat, jotka puuttuvat yhä myöhempien kulttuurikansojen alkuperäisistä, maanviljelystä harjoittavista yhteisöistä. Jokaisessa tällaisessa yhteisössä on alusta alkaen määrättyjä yhteisiä etuja, joiden suojeleminen on pakko jättää yksityisille, vaikka tosin yhteisön valvonnan alla: riitojen ratkaiseminen, yksilöiden kurissa pitäminen kun he ylittävät oikeuksiaan, vesien valvonta, etenkin kuumissa maissa, vihdoin vielä aivan alkukantaisissa oloissa uskonnolliset toimitukset. Tällaisia toimia on alkukantaisissa yhteisöissä kaikkina aikoina, niin Saksan vanhimmista markkimaata yhteisesti viljelevissä yhdyskunnissa kuin vielä nyt Intiassa. On itsestään selvää, että näihin toimiin liittyi tietty vallan-

käyttöoikeus ja ne olivat valtiollisen vallan alkuja. Tuotantovoimat lisääntyivät vähitellen; väestön tihe-
neminen luo täällä yhteisiä, tuolla ristiriitaisia etuja eri
yhteisöjen välille. Yhteisöjen ryhmittäminen suurem-
miksi kokonaisuuksiksi synnyttää jälleen uuden työn-
jaon, pakottaa luomaan elimet yhteisten etujen suojele-
mista ja vastakkaisten etujen torjumista varten. Nämä
elimet olivat jo koko ryhmän yhteisten etujen edustajia
ja niillä oli kuhunkin yksittäiseen yhteisöön nähden
erityisasema, joissakin tapauksissa jopa yhteisön kanssa
vastakohtainen asema. Elimet itsenäistyivät pian yhä
enemmän, osittain sen johdosta, että toimen hoito muut-
tui miltei itsestään selvästi perinnölliseksi maailmassa,
missä kaikki käy luonnonvoimaisesti, osittain sen joh-
dosta, että nämä elimet käyvät yhä välttämättömämmiksi
selkkauksien lisääntyessä toisten ryhmien kanssa.
Meidän ei tarvitse syventyä tässä siihen miten yhteis-
kunnallisen toiminnon itsenäistyminen yhteiskuntaan
nähden ajan oloon saattoi lisääntyä aina herruudeksi
yhteiskuntaan nähden, kuinka alkuperäinen palvelija
muuttui vähitellen herraksi siellä missä oli suotuisa
tilaisuus, miten tämä herra aina olosuhteiden mukaan
esiintyi itämaisena despoottina tai satraappina, kreikka-
laisena heimoylimyksenä, kelttiläisenä klaanipäällikkönä
jne., vihdoin missä määrin hän tämän muutoksen kulussa
käytti myös väkivaltaa apunaan ja miten yksityiset hal-
litsevat henkilöt liittyivät yhteen hallitsevaksi luokaksi.
Tässä on vain todettava, että poliittisen vallan perustana
on kaikkialla ollut jokin yhteiskunnallisen toimen hoito;
ja poliittinen valta on pysynyt pitkään pystyssä vain
täyttäessään yhteiskunnalliset toimensa. Niin monia
despotioita kuin Persiassa ja Intiassa onkin syntynyt ja
tuhoutunut, jokainen niistä tiesi tarkalleen ennen muuta
olevansa kokonaisuutena yrittäjä, joka hoiti jokilaak-
sojen kastelun mitä ilman mikään maanviljely ei ole
siellä mahdollista. Kastelun laiminlyöminen Intiassa jäi
valistuneille englantilaisille varatuksi tehtäväksi; he
antoivat kastelukanavien ja sulkujen rappeutua, ja vasta
säännöllisesti toistuvat nälänhädät ovat saaneet heidät
nyt vihdoinkin huomaamaan, että he ovat lyöneet laimin
ainoan toiminnan, joka olisi voinut tehdä heidän valtansa

Intiassa ainakin yhtä oikeutetuksi kuin heidän edeltäjiensä.

Tämän luokkien muodostumisen rinnalla tapahtui vielä toinenkin prosessi. Luontainen työnjako maata viljelevän perheen piirissä antoi tietyllä hyvinvoinnin asteella mahdollisuuden liittää mukaan yhden tai useamman vieraan työvoiman. Näin oli asianlaita etenkin niissä maissa, joissa vanha maan yhteisomistus oli jo pirstoutunut tai vanha yhteisviljely ainakin väistynyt vastaavien perheiden maaosuuksien erillisen viljelyn tieltä. Tuotanto oli kehittynyt niin pitkälle, että ihmisen työvoima kykeni tuottamaan enemmän kuin mitä oli välttämätöntä sen yksinkertaiseen ylläpitoon; välineet useampien työvoimien ylläpitoa varten olivat olemassa, samoin välineet näiden työllistämiseksi. Työvoima sai *arvon*. Oma yhteisö ja se liittymä, johon yhteisö kuului, eivät kuitenkaan tarjonneet käytettävissä olevaa ylimääräistä työvoimaa. Mutta sitä tarjosi sota, ja sota oli yhtä vanha kuin useampien yhteisöryhmien samanaikainen olemassaolo toistensa rinnalla. Näihin saakka ei ollut tiedetty mitä tehdä sotavangeille, joten heidät oli yksinkertaisesti tapettu ja vielä aikaisemmin syöty. Mutta nyt saavutetulla »taloudellisen tilan» asteella he saivat arvon; heidät jätettiin siis eloon ja heidän työnsä alistettiin ikeeseen. Sen sijaan että väkivalta olisi hallinnut taloudellista tilaa se pakotettiin näin päinvastoin taloudellisen tilan palvelukseen. *Orjuus* oli keksitty. Siitä tuli pian tuotannon vallitseva muoto kaikkien niiden kansojen keskuudessa, jotka olivat kehityksessään jättämässä vanhan yhteisön taakseen. Vasta orjuus teki työnjaon maanviljelyksen ja teollisuuden välillä laajemmassa mittakaavassa mahdolliseksi ja siten vanhan maailman kukoistuskauten, kreikkalaisen kulttuurin. Ilman orjuutta ei olisi ollut Kreikan valtiota, ei kreikkalaista taidetta eikä tiedettä; ilman orjuutta ei olisi ollut Rooman valtakuntaa. Mutta ilman kreikkalaisuuden ja Rooman valtakunnan luomaa perustaa ei olisi myöskään olemassa modernia Eurooppaa. Me emme saisi koskaan unohtaa, että meidän koko taloudellisella, poliittisella ja intellektuaalisella kehityksellämme on edellytyksenään tila, missä orjuus oli yhtä välttämätön kuin yleisesti tunnus-

tettu. Tässä mielessä meillä on oikeus sanoa: ilman antiikin orjuutta ei olisi modernia sosialismia.

On sängen helppohintaista käydä moittimaan orjuutta ja muita samanlaisia asioita yleisillä lauseparsilla ja vuodattaa ylevää siveellistä suuttumusta sellaisia häpeällisyyksiä kohtaan. Ikävä kyllä näin ilmaistaan vain se minkä jokainen tietää, nimittäin että nuo antiikin laitokset eivät enää vastaa meidän nykyisiä olosuhteitamme ja niiden määräämiä tunteitamme. Siten emme kuitenkaan saa tietää sanaakaan siitä, miten nuo laitokset ovat syntyneet, miksi ne pysyivät pystyssä ja mitä osaa ne ovat historiassa esittäneet. Ja kun kerran olemme käyneet tähän kysymykseen käsiksi, on sanottava, niin ristiriitaiselta ja kerettiläiseltä kuin se kuulostaneekin, että orjuuden käyttöönotto oli silloisissa oloissa suuri edistysaskel. On näet kerta kaikkiaan totta, että ihmiskunta on lähtenyt eläimestä, ja sen tähden se on tarvinnut barbaarisia, melkeinpä eläimellisiä keinoja päästäkseen pois barbaarisuuden tilasta. Siellä missä ikivanhat yhteisöt ovat säilyneet ne ovat vuosituhansia muodostaneet karkeimman valtiomuodon, itämaisen despotian perustan Intiasta Venäjälle saakka. Vain siellä missä nämä yhteisöt hajosivat, kansat pääsivät itsestään kehittymään eteenpäin, ja niiden lähimpänä taloudellisena edistysaskeleena oli tuotannon kohoaminen ja kehittyminen orjatyön avulla. On selvää, että niin kauan kuin ihmisen työ oli vielä niin vähän tuottavaa että se antoi vain niukasti ylimääräistä välttämättömien elämäntarvikkeiden lisäksi, oli tuotantovoimien lisääntyminen, vaihdon laajeneminen, valtion ja oikeuden kehittyminen, tieteiden ja taiteiden alku mahdollista vain lisääntyneen työnjaon avulla. Sen perustana täytyi olla suuri työnjako toisaalta yksinkertaisesta käsityöstä huolehtivien suurten joukkojen ja toisaalta työtä johtavien, kaupankäyntiä, valtion toimia ja myöhemmin taidetta ja tiedettä harjoittavien harvojen etuoikeutettujen välillä. Tämän työnjaon yksinkertaisin, alkukantaisin muoto oli juuri orjuus. Antiikin, erityisesti Kreikan maailman historiallisten edellytysten vallitessa saattoi eteneminen luokkavastakohtalle perustuvaan yhteiskuntaan toteutua vain orjuuden muodossa. Se merkitsi edistysaskelta jopa orjillekin; sotavangit joista

orjien joukko koottiin, säilyttivät nyt ainakin henkensä sen sijaan että heidät aikaisemmin oli tapettu ja vielä aikaisemmin suorastaan syöty.

Tässä yhteydessä lisäämme vielä, että kaikki tähänastiset riistäjien ja riistettyjen, hallitsevien ja sorrettujen luokkien väliset historialliset vastakohtat saavat selityksensä tästä samasta ihmisen työn tuottavuuden suhteellisesta kehittymättömyydestä. Niin kauan kuin todella työtätekevä väestö on niin sidottu välttämättömään työhönsä ettei sille jää yhtään aikaa yhteiskunnan yhteisten asiain hoitamiseen — työn johtamiseen, valtion toimiin, oikeusasioihin, taiteeseen, tieteeseen jne. — niin kauan täytyi aina olla olemassa todellisesta työstä vapautettu erityinen luokka, joka piti huolen näistä asioista. Siinä yhteydessä tämä luokka ei milloinkaan jättänyt käyttämättä tilaisuutta säilyttääkseen omaksi edukseen työtätekevien joukkojen kannettavaksi yhä suuremman työtaakan. Vasta suurteollisuuden avulla saavutettu tuotantovoimien tavaton lisääntyminen antaa mahdollisuuden jakaa työ poikkeuksetta yhteiskunnan kaikkien jäsenten kesken ja rajoittaa siten itse kunkin työaikaa niin, että jokaiselle jää riittävästi vapaata aikaa ottaakseen osaa yhteiskunnan yleisiin asioihin — sekä teoreettisiin että käytännöllisiin. Siis vasta nyt on jokainen hallitseva ja riistävä luokka käynyt tarpeettomaksi, jopa yhteiskunnallisen kehityksen esteeksi, ja vasta nyt se myöskin raivataan armotta pois tieltä, olipa »välitön väkivalta» sen hallussa kuinka vankasti tahansa.

Kun herra Dühring siis nyrpistää nenäänsä kreikkalaiselle maailmalle, koska se perustui orjuuteen, hän voisi yhtä oikeutetusti moittia kreikkalaisia siitä että näillä ei ollut höyrykoneita eikä sähkölennättimiä. Ja kun hän väittää, että nykyaikainen palkkaorjuutemme on muka selitettävissä vain jonkin verran muunnetuksi ja lievennetyksi orjuuden perinnöksi eikä siitä itsestään lähtien (ts. modernin yhteiskunnan taloudellisista laeista lähtien), se merkitsee joko vain sitä, että palkkatyö samoin kuin orjuus ovat orjuutuksen ja luokkaherruuden muotoja, minkä jokainen lapsikin tietää, tai koko väite on väärä. Voisimme näet sanoa yhtä oikeutetusti, että palkkatyö olisi selitettävissä vain lievennetyksi muodoksi

ihmissyönnistä, mikä on nyttemmin kaikkialla todettu voitettujen vihollisten käytön alkuperäiseksi muodoksi.

Tämän jälkeen on selvää, mitä osaa väkivalta historiassa esittää suhteessa taloudelliseen kehitykseen. Ensisikikin kaikki poliittinen valta perustuu alun perin jollekin taloudelliselle, yhteiskunnalliselle toiminnolle ja kasvaa sitä mukaa kuin yhteiskunnan jäsenet muuttuvat alkuperäisen yhteisön hajoamisen johdosta yksityistuottajiksi, siis vieraantuvat yhä pitemmälle yhteisten yhteiskunnallisten toimintojen hoitajista. Toiseksi sen jälkeen kun poliittinen valta on itsenäistynyt yhteiskuntaan nähden, muuttunut palvelijattaresta valtijatarksi, se voi vaikuttaa kahteen suuntaan. Joko se vaikuttaa lainmukaisen taloudellisen kehityksen mielessä ja sen suuntaan. Tässä tapauksessa ei ole mitään ristiriitaa niiden välillä, ja taloudellinen kehitys vilkastuu. Tai poliittinen valta vaikuttaa taloudellista kehitystä vastaan, ja silloin harvoja poikkeuksia lukuun ottamatta on sääntönä, että se joutuu alistumaan taloudellisen kehityksen edessä. Nämä harvat poikkeukset ovat yksittäisiä valloitus tapauksia, jolloin raaemmat valloittajat ovat tuhonneet tai karkottaneet jonkin maan väestön ja hävittäneet tai päästäneet rappeutumaan tuotantovoimat, joita eivät ole osanneet käyttää. Näin kristityt tekivät maurilaisessa Espanjassa suurimmalle osalle niistä kastelelaitteista, joille maurien korkealle kehittämä pelto- ja puutarhaviljely oli perustunut. Jokainen raaemman kansan valloitus häiritsee tietysti taloudellista kehitystä ja tuhoaa suuret määrät tuotantovoimia. Mutta valtaosassa pysyvistä valloituksista raaemman valloittajan täytyy mukautua »taloudelliseen tilaan» sellaisena kuin tämä valloituksesta jää jäljelle. Valloitetut yhtäläistävät valloittajan kanssaan ja useimmiten tämän täytyy omaksua jopa valloitetujen kielikin. Mutta missä — valloitus tapauksia lukuun ottamatta — jonkin maan sisäinen valtiovalta joutuu ristiriitaan maan taloudellisen kehityksen kanssa, kuten tähän saakka miltei jokaiselle poliittiselle vallalle on tapahtunut tietystä vaiheesta, siellä on taistelu joka kerta päättynyt poliittisen vallan kumoamiseen. Taloudellinen kehitys on ilman poikkeusta ja armotta murtautunut itselleen tien — viimeisen ja sattu-

vimman esimerkin tästä olemme jo maininneet: Ranskan suuren vallankumouksen. Jos herra Dühringin opin mukaisesti tietyn maan taloudellinen tila ja sen mukana taloudellinen rakenne riippuisi yksinkertaisesti poliittisesta väkivallasta, ei voisi lainkaan ymmärtää miksi sitten Fredrik Vilhelm IV »ihanasta sotajoukostaan»²⁰⁹ huolimatta ei vuoden 1848 jälkeen onnistunut ymppäämään keskiaikaisia ammattikuntia ja muita romanttisia kummallisuuksia maansa rautateihin, höyrykoneisiin ja parhaillaan kehittyvään suurteollisuuteen. Tai minkä tähden Venäjän keisari*, jolla on sentään vielä paljon väkivaltaisemmat keinot, ei ilman jatkuvia vippauksia Länsi-Euroopan »taloudelliselta tilalta» kykene edes pitämään »väkivaltaansa» koossa, eikä liioin maksamaan velkojaan.

Väkivalta on herra Dühringille ehdoton paha, ensimmäinen väkivallanteko on hänelle syntiinlankeemus, hänen koko esityksensä on yhtä valitusvirttä näin tapahtuneesta koko tähänastisen historian saastuttamisesta perisyntiin, kaikkien luonnon ja yhteiskunnan lakien häpeällisestä väärentämisestä tällä paholaisen mahdollilla, väkivallalla. Mutta herra Dühring ei sano sanaakaan siitä, että väkivalta esittää historiassa vielä toistakin osaa, vallankumouksellista osaa, että se Marxin sanoin on jokaisen vanhan yhteiskunnan kätilö kun tämä kantaa kohdussaan uutta yhteiskuntaa²¹⁰, että väkivalta on työkalu, jota käyttäen yhteiskunnallinen liike murtautuu lävitse ja murskaa jähmettyneet, kuolleet poliittiset muodot. Vain huokaillen ja vaikeroiden herra Dühring myöntää mahdolliseksi, että riistolle perustuvan talouden kumoamiseksi kenties tarvitaan väkivaltaa — valitettavasti! sillä kaikki väkivallan käyttö turmelee käyttäjänsä. Ja tätä hän väittää huolimatta siitä voimakkaasta moraalisesta ja henkisestä noususta, mikä on ollut jokaisen voitokkaan vallankumouksen seurauksena! Ja tätä hän väittää Saksassa, missä väkivaltaisella yhteentörmäyksellä mihin kansa voi tulla pakotetuksikin, olisi ainakin se etu, että se pyyhkisi pois kolmikymmenvuotisen sodan alennuksesta kansalliseen tietoisuuteen juut-

* — Aleksanteri II. *Toim.*

tuneen orjailevuuden. Ja tämä väljähtynyt, mehuton ja voimaton saarnaileva ajatustapako muka tyrkyttäytyisi vallankumouksellisimmalle puolueelle minkä historia tuntee?

V. ARVOTEORIA

Satakunta vuotta sitten ilmestyi Leipzigissä kirja, josta tämän vuosisadan alkuun mennessä oli otettu runsaat kolmekymmentä painosta ja jota virkamiehet, papit ja kaikenlaiset ihmisystävät niin kaupungissa kuin maaseudullakin levittivät ja jakoivat ja joka yleisesti määrättiin kansakoulujen lukukirjaksi. Tämä kirja oli Rochowin »Lasten ystävä»²¹¹. Sen tarkoituksena oli antaa talonpoikien ja käsityöläisten nuorille vesoille opastusta heidän elämänsä sumuksissaan ja velvollisuuksissaan yhteiskunnallista ja valtiollista esivaltaa kohtaan ja samoin herättää heissä terveellistä tyytyväisyyttä maalliseen osaansa, mustaan leipään ja perunoihin, päivätyövelvollisuuteen, alhaiseen työpalkkaan, isälliseen keppikuriin ja muihin senkaltaisiin ihanouksiin. Kaikkea tätä tarjottiin silloin laajalle levinneen valistuksen avulla. Tässä tarkoituksessa kaupunkilais- ja maalaisnuorisolle muistutettiin, kuinka viisas sentään on se luonnonjärjestys, että ihmisen pitää työllä hankkia itselleen ylläpitonsa ja nautintonsa ja kuinka onnelliseksi niin muodoin täytyykään talonpojan ja käsityöläisen tuntoa itsensä kun hänen on suotu höystää ateriansa raskaalla työllä sen sijaan että joutuisi rikkaan mässäilijän tavoin kärsimään turmeltuneesta mahasta, sappivaivoista tai ummetuksesta ja voisi vain vastahakoisesti nieleskellä valikoiduimpia herkkupaloja. Samoja latteuksia, joita vanha Rochow piti kyllin hyvinä aikansa saksilaisille talonpoikaisnuorukaisille, herra Dühring tarjoilee meille uusimman poliittisen taloustieteen »ehdottomana perusaineksena» »Kursinsa» sivuilla 14 ja 15.

»Inhimillisillä tarpeilla sellaisinaan on luonnollinen lainmuokaisuutensa, ja niiden kasvu on suljettu rajoihin, joiden ylitse vain luonnottomuus voi astua joksikin ajaksi kunnes siitä seuraa kuvotus, elämään kyllästyminen, elähtyneisyys, yhteiskunnallinen vammautuminen ja lopuksi pelastava kuolema... Pelkkä leikittely huvituksilla ilman sen kummempaa vakavaa päämäärää vie pian

velttouteen tai, mikä on samaa, kaiken tunnekyvyn menetykseen. Todellinen työ jossain muodossa on siis terveiden olentojen yhteiskunnallinen luonnonlaki... Jos vietit ja tarpeet olisivat vailla vastapainoa, ne tuskin antaisivat mahdollisuutta edes lapsenomaiseen olemassaoloon puhumattakaan historiallisesti kohoavasta elämän kehityksestä. Jos ne saataisiin vaivattomasti ja täydelleen tyydytetyiksi, ne ehtyisivät hyvin pian ja jättäisivät rasittaviksi väliajoiksi jäljelle tyhjän olemisen kunnes tarpeet tunnettaisiin uudelleen... Kaikissa suhteissa on siis vietin ja intohimojen sammuttamisen riippuvuus taloudellisen vastustuksen voittamisesta ulkoisen luonnonjärjestyksen ja ihmisen sisäisten ominaisuuksien terveellisen peruslaki» jne. jne.

Näemme että kunnan Rochowin latteimmat latteudet viettävät herra Dühringin kirjassa satavuotisjuhlaansa, ja päälle päätteeksi ainoan todella kriittisen ja tieteellisen »socialitaarisen järjestelmän» »syvempänä perustanlaskemisena».

Laskettuaan näin perustan herra Dühring voi jatkaa rakentamista. Matemaattista metodia käyttäen hän antaa meille aluksi vanhan Eukleideen esimerkkiä seuraten joukon määritelmiä²¹². Se on sitäkin mukavampaa kun hän voi täten rakentaa määritelmiensä heti niin, että niihin sisältyy jo osittain se mikä niiden avulla on todistettava. Niinpä saamme ensiksi tietää, että

tähän asti taloustieteen johtava käsite on ollut rikkaus, ja rikkaus sellaisena kuin se todella maailmanhistoriallisesti on tähän saakka käsitetty ja kuin se on valta-alueitaan kehittänyt, on »taloudellista valtaa ihmisiin ja esineisiin».

Tämä on kahdessa mielessä virheellistä. Ensiksi vanhan heimo- ja kyläyhteisön rikkaus ei ollut valtaa ihmisiin. Toiseksi myöskin luokkavastakohdissa liikkuvissa yhteiskunnissa on rikkaus, sikäli kuin se sisältää vallan ihmisiin, etupäässä, milteipä yksinomaan valtaa ihmisiin *sen nojalla* ja *sen avulla* että se on valtaa esineisiin. Niistä hyvin varhaisista ajoista saakka, jolloin orjien pyydystäminen ja riistäminen erottautuivat liiketoiminnan kahdeksi eri haaraksi, täytyi orjatyön riistäjien ostaa orjat, ts. hankkia valta ihmisiin vasta sen avulla, että heillä oli valta esineisiin, ostohintaan, orjien ylläpitämis- ja työvälaineisiin. Koko keskiaikana suurmaanomis- tus on se ennakkoehto, jonka avulla feodaaliaatelisto sai itselleen vallan vero- ja alustalatalonpoikiin. Ja ny-

kyään näkee jo kuusivuotias lapsikin, että rikkaus on valtaa ihmisiin nähden yksinomaan niiden esineiden välityksellä, joita rikkauksella on käytettävissään.

Entä miksi sitten herra Dühringin pitää laatia tämä väärä rikkauten määritelmä, minkä takia hänen täytyy rikkoa se tosiasiallinen yhteys mikä kaikissa luokkayhteiskunnissa on tähän asti ollut vallalla? Jotta hän voi vetää rikkauten talouden alalta moraalin alalle. Valta esineiden suhteen on aivan hyvä, mutta valta ihmisiin on pahasta. Ja koska herra Dühring on kieltänyt itseään selittämästä ihmisiin kohdistuvaa valtaa esineisiin kohdistuvalla vallalla, hän voi tehdä jälleen rohkean tempun ja selittää suoralta kädeltä ihmisiin kohdistuvan vallan hänelle niin rakkaalla väkivallalla. Rikkaus ihmisiä hallitsevana on »ryöstöä», joten taas olemme tulleet huononnettuun painokseen Proudhonin ikivanhasta sanonnasta »omaisuus on varkautta»²¹³.

Ja näin olemme sitten onnellisesti käsitelleet rikkauten tuotannon ja jakaantumisen molemmilta oleellisilta näkökannoilta: rikkaus valtana esineisiin, tuotantorikkaus — hyvä puoli; rikkaus valtana ihmisiin, tähänastinen jakaantumisrikkaus — huono puoli, alas se! Nykyisiin olosuhteisiin sovellettuna se merkitsee: kapitalistinen tuotantotapa on aivan hyvä ja voi jäädä olemaan, mutta kapitalistinen jakotapa ei kelpaa mihinkään ja pitää poistaa. Tällaiseen järjettömyyteen joudutaan kun kirjoitetaan taloustieteestä ilman että on edes käsitetty tuotannon ja jaon yhteyttä.

Rikkauten jälkeen määritellään arvo seuraavasti:

»Arvo on se pätevyys mikä taloudellisilla esineillä ja suorituksilla on tavarainvaihdossa.» Tämä pätevyys vastaa »hintaa tai joltain muuta vastikenuimitystä, esimerkiksi työpalkkaa».

Toisin sanoen: arvo on hinta. Tai pikemminkin, jotta emme tekisi herra Dühringille mitään vääryyttä ja jotta esittäisimme hänen määritelmänsä järjettömyyden jos suinkin mahdollista hänen omilla sanoillaan: arvo on yhtä kuin hinnat. Sivulla 19 hän näet sanoo:

»arvo ja hinnat, jotka sen rahassa ilmaisevat»,

toteaa siis itse, että samalla arvolla on sängen erilaisia hintoja ja siten myös yhtä monta erilaista arvoa. Ellei

Hegel olisi jo kauan sitten kuollut nyt hän kyllä hirttäisi itsensä. Hegelkään ei olisi kaikella jumaluusoppineella selittelyllä saanut syntymään tätä arvoa, joka on yhtä monta arvoa kuin sillä on hintoja. Täytyy taaskin olla nimenomaan herra Dühringin itseluottamus aloittaakseen taloustieteen uuden, »syvällisemmän perustanlaske-
misen» esittämällä, että hinnan ja arvon välillä ei tun-
neta muuta eroa kuin että toinen on ilmaistu rahassa,
toinen ei.

Mutta tällä meille ei ole yhä vielääkään selvitetty mikä arvo on ja vielä vähemmän mikä sen määrää. Herra Dühringin on siis tarjottava lisäselityksiä.

»Aivan yleisesti puhuen vertailun ja arvioimisen peruslaki, johon arvo ja sitä rahassa ilmaisevat hinnat nojautuvat, kuulu lähinnä puhtaan tuotannon piiriin ja on riippumaton jaosta, joka tuo vain toisen elementin arvokäsitteeseen. Suuremmat tai pienemmät vastukset, joita luonnonolojen erilaisuus asettaa esineiden valmistamiseksi suunnattujen pyrkimysten tielle ja joiden takia joudutaan taloudellisten voimavarojen suurempaan tai pienempään kulutukseen, määräävät myös... suuremman tai pienemmän arvon.» Arvo määräytyy »luonnon ja olosuhteiden valmistukselle asettamalla vastuksella... Se laajuus, jossa me sisällytimme omaa voimaamme siihen» (esineeseen) »on ylipäätään arvon olemassaolon ja sen erityisen suuruuden välittömästi ratkaiseva syy.»

Sikäli kuin kaikessa tässä on jotakin mieltä, se merkitsee seuraavaa: työntuotteen arvon määrää sen valmistamiseen tarvittava työaika, ja sen me tiesimme jo ajat sitten ilman herra Dühringin apuakin. Sen sijaan että hän yksinkertaisesti ilmoittaisi tosiasian, hänen täytyy oraakkelimaisesti väännellä sitä. On yksinkertaisesti väärin väittää, että se laajuus, jossa joku sisällyttää voimaansa johonkin esineeseen (säilyttääksemme mahtipontisen puhetyylin), on arvon ja arvonsuuruuden välittömästi ratkaiseva syy. Ensiksikin asia riippuu siitä mihin esineeseen voima sisällytetään ja toiseksi kuinka se sisällytetään. Jos tuo joku valmistaa esineen, jolla ei ole mitään käyttöarvoa toisille, ei hänen koko voimansa tuota atominkaan vertaa arvoa. Ja jos hän itsepäisesti valmistaa käsityönä esineen, jonka kone saa aikaan kaksikymmentä kertaa halvemmalla, niin ¹⁹/₂₀ hänen sisällyttämästään voimasta ei tuota ylipäänsä arvoa eikä mitään erityistä arvonsuuruutta.

Edelleen on asian täydellistä vääristämistä, kun positiivisia tuotteita luova tuotantotyö muutetaan pelkääntään negatiiviseksi vastuksen voittamiseksi. Saadaksemme paidan meidän pitäisi silloin menetellä suunnilleen seuraavasti: ensiksi voittamme puuvillansiemenen vastarrinnan kylvössä ja kasvussa, sitten valmiin puuvillan vastustuksen sitä korjattaessa, pakattaessa ja lähetettäessä, sitten paaleja purettaessa, karstattaessa ja kehrättäessä, edelleen langan vastustuksen kudotuksi tulemista kohtaan, kankaan vastustuksen valkaisua ja ompelua kohtaan ja vihdoin valmiin paidan vastustuksen päälle vetämistä kohtaan.

Mihin tarvitaan kaikkea tätä lapsellista vääristelyä ja nurinkurisuutta? Jotta tämän »vastustuksen» avulla päästäisiin »tuotantoarvosta», todellisesta, mutta tähän saakka vain ajatuksellisesta arvosta tähänastisessa historiassa yksin pätevään, väkivallan väärentämään »jakoarvoon»:

»Luonnon tarjoaman vastustuksen lisäksi... on olemassa vielä toinen puhtaasti yhteiskunnallinen este... Ihmisen ja luonnon väliin astuu jarruttava voima, ja sekin on ihminen. Ainoaksi eristetyksi ajateltu ihminen on vapaana luontoa vastassa... Tilanne muuttuu heti toiseksi kun ajattelemme toisen ihmisen, joka miekka kädessä pitää hallussaan pääsyteitä luontoon ja sen apulähteille ja vaatii muodossa tai toisessa maksua sisäänpääsystä. Tämä toinen... ikään kuin verottaa toista ja on siten syynä siihen, että tavoiteltavan esineen arvo tulee suuremmaksi kuin se voisi olla ilman tätä poliittista ja yhteiskunnallista estettä aikaansaamisen eli tuotannon tiellä... Tämän esineiden keinotekoisesti kohotetun arvon erityiset muodot ovat mitä moninaisimpia, ja sen vastineena on luonnollisesti työn arvon vastaava alentaminen... On sen tähden harhaluuloa pitää arvoa alun alkaen vastikkeena sanan varisnaisessa merkityksessä, ts. jonakin mikä on arvoltaan yhtä suuri eli suorituksen ja vastasuorituksen yhtäläisyyden periaatteen mukaan syntyvänä vaihtosuhteena... Päinvastoin tulee oikean arvo-teorian tunnusmerkkinä olemaan, että siinä ajateltu yleisin mittausperuste ei käy yksin pakolliseen jakoon perustuvan arvon erityismuodon kanssa. Tämä muoto vaihtelee yhteiskunnallisen järjestelmän mukaan, kun sitä vastoin varsinainen taloudellinen arvo voi olla vain luonnon suhteen mitattava arvo ja näin ollen se kokee muutoksia vain pelkääntään luonnollisten ja teknisten tuotannonesteiden myötä.»

Jonkin esineen käytännössä pätevä arvo muodostuu siis herra Dühringin mukaan kahdesta osasta: esineen si-

sältämästä työstä ja »miekka kädessä» pakolla määrätystä verotuslisästä, ts. tällä hetkellä käypä arvo on monopolihinta. Jos myös tämän arvoteorian mukaan kaikilla tavaroilla on tällainen monopolihinta, on vain kaksi vaihtoehtoa. Joko jokainen ostajana menettää jälleen sen minkä on myyjänä voittanut; hinnat ovat tosin nimellisesti muuttuneet, mutta todellisuudessa — keskinäis-suhteessaan — ne ovat pysyneet samoina; kaikki jää entiselleen, ja tuo maanmainio jakoarvo on pelkkää silmänlumetta. Tai sitten nuo oletetut verotuslisät edustavat todellista arvosummaa, nimittäin sitä minkä työ-
tätekevä arvoalue luokka tuottaa, mutta minkä monopolistiluokka anastaa omakseen, ja silloin tämä arvosumma koostuu yksinkertaisesti maksamattomasta työstä. Siinä tapauksessa tulemme Marxin oppiin *lisäarvosta* — huolimatta miehestä miekka kädessä, huolimatta oletetusta verotuslisästä ja väitetystä jakoarvosta.

Silmäilkäämme sentään muutamia esimerkkejä kuulisasta »jakoarvosta». Sivulla 135 ja seur. sanotaan:

»Myöskin hinnanmuodostus yksilöllisen kilpailun avulla on katsottava taloudellisen jaon ja keskinäisen verotuksen muodoksi... Jos ajatellaan, että jonkin välttämättömän tavaran varasto äkkiä huomattavasti vähenee, silloin myyjät saavat suhteettoman suuren mahdollisuuden riistämiseen... Kuinka jättimäisiin mittoihin hintojen nousu saattaa päätyä, sen osoittavat erikoisesti ne epänormaalit tilanteet, jolloin välttämättömyystarvikkeiden saanti katkeaa pitemmäksi ajaksi» jne. Lisäksi on asioiden normaalitilassa-kin tosiasiallisia monopoleja, jotka antavat mahdollisuuden mielivaltaiseen hintojen kohottamiseen, esimerkiksi rautatiet, yhtiöt, jotka toimittavat kaupunkiin vettä ja valokaasua jne.

On vanhastaan tunnettua, että tuollaisia tilaisuuksia monopoliseen riistämiseen esiintyy. Sen sijaan on uutta, että niiden synnyttämät monopolihinnat on katsottava klassiseksi esimerkiksi nykyään pätevistä arvonmäämistavasta, eikä poikkeukseksi ja erityistapaukseksi. Miten elintarvikkeiden hinnat määräytyvät? Herra Dühring vastaa: Menkää piiritettyyn kaupunkiin missä saanti on katkaistu ja ottakaa selko! Miten kilpailu vaikuttaa markkinahintojen määräytymiseen? Kysykää monopolilta, siltä saatte vastauksen!

Näiden monopolien kohdallakaan ei muuten voida löytää miestä miekka kädessä, jonka pitäisi olla niiden takana. Päinvastoin: piiritetyissä kaupungeissa tekee

mies miekka kädessä, komendantti — jos hän täyttää tehtävänsä — tavallisesti sangen nopeasti lopun monopolista ja takavarikoi monopolivarastot jaettaviksi tasan. Muissa tapauksissa kun miehet miekka kädessä ovat yrittäneet tehdä »jakoarvoa», he ovat yleensäkin saaneet tulokseksi vain huonoja kauppoja ja rahallisia tappioita. Monopolisoimalla Itä-Intian kaupan hollantilaiset tuhosivat monopolinsa ja kauppansa. Kaksi kaikkien aikojen vahvinta hallitusta, Pohjois-Amerikan vallankumoushallitus ja Ranskan kansalliskonventti rohkeni yrittää maksimihintojen säättämistä ja epäonnistui surkeasti. Venäjän hallitus on nyt vuosikausia ponnistellut nostaakseen maansa paperirahan kurssia. Hallitus on pannut kurssin alenemaan laskemalla Venäjällä jatkuvasti liikkeelle lunastettaviksi kelpaamattomia pankkiseteleitä ja nyt se yrittää nostaa kurssia ostelemalla yhtä herkeämättä Lontoossa Venäjälle maksettavaksi asetettuja vekseleitä. Muutamassa vuodessa se on saanut maksaa tästä huvituksesta 60 miljoonaa ruplaa, ja ruplan kurssi on nyt alle kaksi markkaa yli kolmen markan sijasta. Jos miekalla olisi sellainen taloudellinen taikavoima kuin herra Dühring on nähnyt sillä olevan, minkä tähden sitten yksikään hallitus ei ole kyennyt pakottamaan huonoa rahaa saamaan pitemmäksi ajaksi hyvän rahan »jakoarvoa» tai assignaattia saamaan kullaan »jakoarvoa»? Entä missä on se miekka, jolla on komento maailmanmarkkinoilla?

On olemassa vielä yksi keskeinen muoto, missä »jakoarvo» auttaa anastamaan toisten ihmisten suorituksia ilman vastasuoritusta: »omistuskorko», ts. maankorko ja pääomanvoitto. Toistaiseksi me vain kirjaamme tämän voidaksemme todeta, että siinä onkin kaikki mitä saamme tuosta kuuluisasta »jakoarvosta» tietää. Kaikkiko? Ei sentään aivan kaikki. Kuulkaamme seuraavaa:

»Huolimatta kaksinaisesta näkökannasta tuotanto- ja jakoarvon käsittämisessä jää kuitenkin aina perustaksi *yhteinen jokin siksi esineeksi, mistä kaikki arvot koostuvat* ja millä niin ollen mitataan. Tuo välitön, luonnollinen mitta on voimankulutus, ja yksinkertaisin yksikkö on ihmisen voima sanan karkeimmassa merkityksessä. Viimeksi mainittu palautuu olemassaoloaikaan, jonka itseytläpito taas edustaa ravitsemus- ja elämisvaikeuksien määrätyn summan voittamista. Jakoarvo eli omaksiottamisarvo on olemassa

puhtaana ja yksinomaisena vain silloin kun käyttövaltaa ei-tuotetuihin esineisiin tai tavanomaisemmin sanoaksemme itse noita esineitä vaihdetaan suorituksiin ja esineisiin, joilla on todellinen tuotantoarvo. Se sama elementti, joka tulee esiin ja on edustettuna jokaisessa arvonilmauksessa ja siis myös jaon nojalla ilman vastasuoritusta omiksi anastetuissa arvo-osissa, on ihmistyön käyttö, joka... ruumiillistuu... jokaisessa tavarassa.»

Mitä meidän on sitten tähän sanottava? Jos kaikki tavara-arvot mitataan tavaroissa ruumiillistuneella ihmistyön käytöllä, mihin silloin jää jakoarvo, hinnanlisäys ja kannettu vero? Herra Dühring tosin sanoo meille, että sellaisillakin esineillä joita ei ole tuotettu, siis esineillä joilla ei voi olla varsinaista arvoa, on jakoarvo ja niitä voidaan vaihtaa tuotetuihin arvoa sisältäviin esineisiin. Mutta samalla hän sanoo, että *kaikki arvot*, siis myöskin puhtaat ja yksinomaiset jakoarvot muodostuvat niissä ruumiillistuvasta voimankäytöstä. Valitettavasti meille ei tässä yhteydessä kerrota miten voiman kulutus ruumiillistuu esineessä, jota ei ole tuotettu. Joka tapauksessa kaikessa tässä arvojen sekasotkussa näyttää loppujen lopuksi se asia selvältä, että jakoarvo, yhteiskunnallisen aseman nojalla tavaroille säilytetty lisähinta ja miekan avulla tapahtuva verotus raukeavat jälleen tyhjiin. Tavaroiden arvon määrää yksinomaan tavaroissa esineellistyvä ihmisvoima, yleisesti ottaen työn käyttö. Sanooko herra Dühring siis maankorkoa ja muutamaa monopolihintaa lukuun^vottamatta sen saman vain huolimattomammin ja sekavammin, minkä parjattu Ricardon — Marxin arvoteoria on ajat sitten sanonut paljon täsmällisemmin ja selkeämmin?

Hän sanoo sen ja samaan hengenvetoon hän sanoo sen vastakohtan. Marx sanoo lähtökohtanaan Ricardon tutkimukset: tavaroiden arvon määrää tavaroissa esineellistynyt yhteiskunnallisesti välttämätön, yleisinhimillinen työ, joka puolestaan mitataan kestollaan. Työ on kaikkien arvojen mitta, mutta sillä itsellään ei ole mitään arvoa. Sen jälkeen kun herra Dühring on huolimattomaan tapaansa samoin ottanut työn arvon mitaksi hän jatkaa:

Työ »palautuu olemassaoloaikaan ja olemassaolon itsoylylläpito puolestaan edustaa ravitsemisen ja elämän vaikeuksien tietyn summan voittamista».

Jättäkäämme huomiotta, että tässä pelkästään erikoisuutta tavoitellen on työaika, josta tässä on yksin kysymys, vaihdettu olemassaoloajaksi, joka ei ole vielä milloinkaan luonut tai mitannut arvoja. Jättäkäämme huomiotta myös epäaito »sosialitaarinen» silmänlume, mitä olemassaoloajan »itseylläpidon» on määrä tuoda mukaan. Niin kauan kuin maailma on ollut olemassa ja tulee olemaan, täytyy jokaisen *itse* ylläpitää itseään siinä mielessä, että hän itse kuluttaa toimeentulon välineensä. Olettakaamme, että herra Dühring olisi ilmaissut ajatuksensa taloustieteellisesti ja täsmällisesti. Siinä tapauksessa edellä esitetty väittäjä ei joko merkitse yhtään mitään tai se merkitsee: tavaran arvon määrää siinä ruumiillistunut työaika, ja tämän työajan arvon määräävät työläisen ylläpitoon tänä aikana tarvittavat elämisen tarvikkeet. Ja tämä merkitsee nykyisen yhteiskunnan kohdalla: tavaran arvon määrää tavaraan sisältyvä *työpalkka*.

Täten olemme vihdoin päässeet siihen mitä herra Dühring oikeastaan tahtoo sanoa. Vulgaaritaloustieteellisen sanontatavan mukaan tavaran arvon määräävät sen tuotantokustannukset.

Carey sitä vastoin »esitti sen totuuden, että arvoa eivät määrää tuotantokustannukset, vaan sen määräävät uusintamiskustannukset» (»Kriittinen historia», s. 401).

Mitä näillä tuotanto- tai uusintamiskustannuksilla tarkoitetaan, siitä myöhemmin. Tässä riittääköön toteamus, että ne muodostuvat tunnetusti työpalkasta ja pääomanvoitosta. Työpalkka esittää tavarassa ruumiillistunutta »voimankulutusta», tuotantoarvoa. Voitto esittää kapitalistien monopolinsa nojalla, miekka kädessä pakolla hankkimaa veroa eli hinnanlisäystä, jakoarvoa. Ja näin herra Dühringin arvoteorian koko ristiriitainen sekasotku ratkeaa lopulta mitä kauneimmaksi sopusointuiseksi selvyudeksi.

Tavaran arvon määrääminen työpalkan nojalla, joka Adam Smithillä vielä usein esiintyy sekaisin arvon työajalla määräämisen kanssa, on Ricardon ajoista lähtien karkotettu poliittisesta taloustieteestä ja pitää nykyään meluaan enää vain vulgaaritaloustieteessä. Juuri ole-

massaolevan kapitalistisen yhteiskuntajärjestelmän kaikkein latteimmat imartelijat saarnaavat arvon määräämistä työpalkan nojalla ja pitävät samalla kapitalistin voittoa työpalkan korkeampana lajina, palkkana pidätyimisestä (siitä että kapitalisti ei ole tuhlannut pääomaansa), palkkiona tappion vaarasta, palkkana liikeyrityksen hoitamisesta jne. Herra Dühring eroaa näistä ainoastaan siinä, että hän julistaa voiton ryöstöksi. Toisin sanoen herra Dühring perustaa sosialisminsa suoraan kaikkein keinoimmanlaatuisen vulgaaritaloustieteen opeille. Hänen sosialismillaan on tarkalleen yhtä paljon arvoa kuin tällä vulgaaritaloustieteellä. Ne pysyvät pystyssä ja kaatuvat yhdessä.

On kuitenkin selvää, että se mitä työläinen tuottaa ja mitä hän tulee maksamaan ovat yhtä paljon toisistaan eroavia asioita kuin mitä kone tuottaa ja mitä se tulee maksamaan. Arvolla, jonka työläinen luo 12-tuntisena työpäivänä ei ole mitään yhteistä niiden elämisen tarvikkeiden arvon kanssa, jotka hän kuluttaa tänä työpäivänä ja siihen kuuluvilla lepotauoilla. Näissä elämisen tarvikkeissa voi olla ruumiillistuneena kolme-, neljä- tai seitsentuntinen työaika aina sen mukaan millainen on työn tuottavuuden kehitysaste. Jos oletamme, että niiden tuottamiseen on tarvittu 7 työtuntia, niin herra Dühringin omaksuma vulgaaritaloustieteellinen arvoteoria sanoo, että 12 työtunnin tuotteella on 7 työtunnin tuotteen arvo, että kaksitoista työtuntia on yhtä paljon kuin seitsemän työtuntia, eli että $12 = 7$. Sanoakamme asia vielä selvemmin: maatyöläinen, samantekevää millaisten yhteiskunnallisten suhteiden vallitessa, tuottaa vuodessa viljamäärän, joka olkoon vaikkapa 20 hehtolitraa vehnää. Hän kuluttaa tänä aikana erään arvosumman, joka saa ilmaisunsa 15 hehtolitrassa vehnää. Silloin on 20 hehtolitralla vehnää sama arvo kuin 15 hehtolitralla, vieläpä samoilla markkinoilla ja olosuhteiden pysyessä muutoin täysin samoina, toisin sanoen $20 = 15$. Ja tätä nimitetään taloustieteenksi!

Ihmisyhteiskunnan koko kehitys ohi eläimellisen villeyden asteen alkaa siitä päivästä jolloin perheen työ alkoi luoda enemmän tuotteita kuin tarvittiin sen ylläpitoon, siitä päivästä jolloin osa työstä voitiin käyttää

tuotantovälineiden tuottamiseen eikä enää yksistään elämisen tarvikkeiden tuottamiseen. Työn tuotteen ylijäämä työn ylläpitokustannusten yli ja yhteiskunnallisen tuotanto- ja varaomaisuuden muodostuminen ja lisääntyminen tästä ylijäämästä on ollut ja on kaiken jatkuvan yhteiskunnallisen, poliittisen ja älyllisen kehityksen perusta. Tähänastisessa historiassa kyseinen varanto on ollut etuoikeutetun luokan omaisuutta, jonka osalle tulivat tämän omaisuuden mukana myös poliittinen herruus ja henkinen johto. Edessä oleva yhteiskunnallinen kumous tekee vasta tämän yhteiskunnallisen tuotanto- ja varaomaisuuden, ts. raaka-aineiden, tuotantovälineiden ja elämisen tarvikkeiden kokonaispaljouden todella yhteiskunnalliseksi ottamalla sen pois etuoikeutetun luokan käytöstä ja siirtämällä sen koko yhteiskunnan yhteisomaisuudeksi.

Kahdesta vaihtoehdosta on valittava toinen. Joko tavaroiden arvon määräävät niiden valmistamiseen tarvittavan työn ylläpitokustannukset, nykyisessä yhteiskunnassa työpalkka. Silloin jokainen työläinen saa *työpalkkanaan työntuotteensa arvon*, silloin kapitalistiluokan harjoittama palkkatyöläisten luokan riistäminen on mahdottomuus. Olettakaamme, että yhden työläisen ylläpitokustannukset on ilmaistu annetussa yhteiskunnassa kolmen markan rahasummalla. Silloin edellä mainitun vulgaaritaloustieteen teorian mukaan työläisen päivätuotteella on kolmen markan arvo. Olettakaamme nyt, että tämän työläisen palkannut kapitalisti lisää tuotteeseen yhden markan voiton, veron, ja myy tuotteen neljällä markalla. Samoin tekevät toisetkin kapitalistit. Siitä lähtien työläinen ei voi enää maksaa päivittäistä ylläpitoaan kolmella markalla, vaan tarvitsee siihen samaten neljä markkaa. Koska kaikkien muiden eltojen on edellytetty säilyvän ennallaan, täytyy elintarvikkeissa ilmaistun työpalkan pysyä samana, siis rahassa ilmaistun työpalkan täytyy kohota ja nimenomaan 3 markasta 4 markkaan päivässä. Sen mitä kapitalistit ottavat työväenluokalta voiton muodossa, heidän on annettava sille takaisin työpalkan muodossa. Olemme siis, juuri yhtä pitkällä kuin alussakin: jos työpalkka määrää arvon, ei minkäänlainen kapitalistin harjoittama työläisen riis-

täminen ole mahdollinen. Mutta myöskin tuotteiden ylijäämän muodostuminen on mahdotonta, sillä olettamuksemme mukaan työläiset kuluttavat tarkalleen yhtä paljon arvoa kuin he sitä tuottavatkin. Ja koska kapitalistit eivät tuota mitään arvoa, ei voida edes kuvitella millä he oikein aikovat elää. Ja kun nyt tällainen tuotannon ylijäämä yli kulutuksen, tällainen tuotanto- ja vararahasto kuitenkin on olemassa ja vielä kapitalistien käsissä, ainoaksi mahdolliseksi selitykseksi jää, että työläiset kuluttavat itsensä ylläpitoon pelkästään tavaroiden *arvon*, mutta ovat luovuttaneet itse tavarat kapitalisteille edelleen käytettäväksi.

Tai jos tuotanto- ja vararahasto on tosiasiallisesti kapitalistiluokan käsissä, jos se on tosiasiallisesti syntynyt voiton kasaamisesta (maankoron jätämme tässä toistaiseksi syrjään), niin se muodostuu väistämättä siitä työväenluokan kapitalistiluokalle luovuttaman työntuotteen kasatusta ylijäämästä, joka ylittää kapitalistiluokan työväenluokalle maksaman työpalkan kokonaisuutensa määrän. Mutta silloin arvoa ei määrää työpalkka, vaan työn paljous; silloin työväenluokka luovuttaa kapitalistiluokalle työntuotteessa suuremman arvomäärän kuin mitä se saa siltä maksuksi työpalkkana ja silloin pääomavoitto osoittautuu vieraan maksamattoman työntuotteen anastamisen kaikkien muiden muotojen tavoin pelkäksi Marxin löytämän lisäarvon rakenneosaksi.

Sivumennen sanoen herra Dühringin taloustieteen »Kurssissa» ei ole sanaakaan tästä suuresta, käänteentekevistä keksinnöstä millä Ricardo aloittaa pääteoksensa:

»Hyödykkeen arvo riippuu siitä työn paljoudesta, joka on tarpeen hyödykkeen tuottamiseksi, eikä kyseisestä työstä maksettua suuremmasta tai pienemmästä korvauksesta.»²¹⁴

»Kriittisessä historiassa» Dühring torjuu tämän keksinnön oraakkelimaisella lauseparrella:

»Hän» (Ricardo) »ei ajattele, että suurempi tai pienempi suhde, jossa palkka voi olla maksuosoituksena elämäntarpeiden tyydyttämistä varten» (!) »pakosta tuo mukanaan myös arvosuhteiden erilaisen muotoutumisen!»

Siinä on sanonta, josta lukija voi ajatella mitä tah-
too ja on varmimmalla pohjalla, jos ei ajattele siitä
yhtään mitään.

Ja nyt lukija valitkoon itse niistä viidestä arvolajista,
jotka herra Dühring meille tarjoaa, sen mikä häntä pa-
haiten miellyttää: tuotantoarvon joka tulee luonnosta,
tai jakoarvon jonka on luonut ihmisten kehnous ja joka
on siitä erikoinen, että se mitataan voimankulutuksella,
jota siihen ei sisälly, tai kolmanneksi työajalla mitatun
arvon, tai neljänneksi uusintamiskustannuksilla mitatun
arvon, tai vihdoin viidenneksi työpalkalla mitatun arvon.
Valikoima on runsas, sekasotku täydellinen, eikä meille
jää enää muuta tehtävää kuin yhdessä herra Dühringin
kanssa huudahtaa:

»Oppi arvosta on taloustieteellisten järjestelmien kelvollisuu-
den koetinkivi!»

VI. YKSINKERTAINEN JA YHDISTETTY TYÖ

Herra Dühring on havainnut Marxin taloustieteessä
kerrassaan karkean koulupojan virheen, johon samalla
sisältyy yhteiskunnalle vaarallista sosialistista keretti-
läisyyttä.

Marxin arvoteoria »ei ole mitään muuta kuin tavanomaista...
oppia siitä, että työ on kaikkien arvojen peruste ja työaika niiden
mitta. Täysin epäselväksi jää tällöin millaiseksi on ajateltava ns.
ammattitaitoisen työn erityinen arvo. Tosin meidänkin teoriamme
mukaan voidaan vain käytetyllä työajalla mitata luonnolliset omat
kustannukset ja niin muodoin taloudellisten esineiden absoluuttin-
nen arvo. Mutta tällöin pidetään kunkin työaikaa alun alkaen
täysin samanarvoisena ja on vain tarkattava milloin toisten hen-
kilöiden työaika on ammattitaitoisemmissa työsuorituksissa myö-
tävaikuttamassa yksilölliseen työaikaan... esimerkiksi käytetyn
työkalan perusteella. Jonkun työajalla ei siis ole, kuten herra Marx
hämärästi kuvittelee, sinänsä enempää arvoa kuin toisenkaan
työajalla siksi, että siihen olisi ikään kuin tiivistynyt enemmän
keskimääräistä työaikaa, vaan kaikki työaika on poikkeuksetta ja
periaatteellisesti, siis ilman että ensin olisi otettava keskiarvo,
täysin samanarvoista. Jonkun työsuoritusten samoin kuin jokaisen
valmiin tuotteenkin kohdalla on vain katsottava, kuinka paljon
toisten työaikaa on kätkeytynä näennäisesti vain oman työajan
kulutukseen. Teorian tiukan kelpoisuuden kannalta ei ole vähäi-
sintäkään merkitystä sillä onko kysymyksessä käsikäyttöinen
tuotantoväline tai käsi tai jopa pääkin, joka ilman toisten ihmisten

työaika ei voisi saada erikoisominaisuutta eikä suorituskykyä. Mutta herra Marx ei kykene arvoa koskevissa vuodatuksissaan irtautumaan takana kummittelevasta aminattitaitoisesta työajasta. Hän ei ole kyennyt murtautumaan siitä eroon, koska häntä on estänyt oppineiden luokkien perinnäinen ajatustapa. Näistä luokista täytyy tuntua hirvittävältä tunnustaa kärrääjän ja arkkitehdin työaika taloudellisesti täysin samanarvoisiksi.»

Se Marxin kohta, joka on aiheuttanut herra Dührin-gissä tällaisen »valtavan suuttumuksen», on hyvin lyhyt. Marx tutkii mikä määrää *tavaroiden* arvon ja vastaa: niihin sisältyvä ihmistyö. Hän jatkaa, että ihmistyö »on yksinkertaisen työvoiman käyttämistä, mitä työvoimaa on keskimäärin jokaisella tavallisella ihmisellä ruumiillisessa organismissaan ilman erityistä kehittämistä... Yhdistetty työ merkitsee vain potenssiin korotettua tai pikemminkin kerrottua yksinkertaista työtä, niin että pienempi erä monimutkaista työtä on yhtä kuin suurempi erä yksinkertaista työtä. Kokemus osoittaa, että tätä pelkistymistä tapahtuu alituisesti. Tavara voi olla kaikkein monimutkaisimman työn tuote, sen arvo tekee sen yhtäläiseksi yksinkertaisen työn tuotteen kanssa ja edustaa itse näin ollen vain tiettyä yhteiskunnallisen työn erää. Yhteiskunnallinen prosessi määrää tuottajien selän takana ne eri määräsuhteet, joissa eri työlajit ovat pelkistyneet niiden mittayksikkönä olevaksi yksinkertaiseksi työksi, ja sen tähden ne näyttävät tuottajista totutun tavan nojalla määräytyiltä.»²¹⁵

Marx käsittelee tässä ennen muuta vain *tavaroiden* arvon määräämistä, siis sellaisten esineiden, joita yksityistuottajat muodostamassaan yhteiskunnassa tuottavat omaan laskuunsa ja vaihtavat keskenään. Tässä ei siis lainkaan käsitellä »absoluuttista arvoa», missä tämä sitten mahtaneekin olla, tässä on puhe siitä arvosta, joka on voimassa määrättyssä yhteiskuntamuodossa. Osoittautuu, että tämä arvo tässä määrättyssä historiallisessa muodossa on yksittäisissä tavaroissa ruumiillistuvan ihmistyön luoma ja sillä mitattu ja edelleen tämä ihmistyö osoittautuu yksinkertaisen työvoiman kulutukseksi. Kaikki työ ei kuitenkaan ole pelkkää yksinkertaisen ihmistyövoiman kulutusta; hyvin monissa työlajeissa on käytettävä taitoja ja tietoja, jotka on pitänyt hankkia suuremmalla tai pienemmällä vaivannäöllä, ajan ja rahan

käytöllä. Luovatko nämä yhdistetyn työn lajit samoina ajanjaksoina samat tavara-arvot kuin yksinkertainen työ, joka on pelkästään yksinkertaisen työvoiman kulu- tusta? Ilmetystikään eivät. Yhdistetyn työn tunnissa tuottama tuote on tavara, jonka arvo on korkeampi, kak- sinkertainen tai kolminkertainen verrattuna yksinker- taisen työn tunnissa valmistamaan tuotteeseen. Tämän vertailun avulla yhdistetyn työn tuotteiden arvo ilmais- taan määrättyinä yksinkertaisen työn paljouksina. Mutta tämän yhdistetyn työn pelkistämisen yksinkertaiseksi työksi toteuttaa yhteiskunnallinen prosessi tuottajien selän takana. Kyseinen tapahtuma voidaan arvoteoriaa esitettäessä vain todeta, mutta ei vielä selittää.

Marx toteaa tämän yksinkertaisen, nykyisessä kapi- talistisessa yhteiskunnassa päivittäin silmiemme edessä tapahtuvan tosiasian. Se on niin kiistaton, että itse herra Dühring ei rohkene väittää sitä vääräksi »Kurssissa» eikä liioin taloustieteen historiassaan. Marxin esitys on niin yksinkertaista ja selvää, että herra Dühringiä lukuun ot- tamatta asia ei varmasti »jää täysin epäselväksi» ke- nellekään. Tämän täydellisen epäselvyytensä takia herra Dühring erehtyy luulemaan tavaran arvoa, jonka tut- kimiseen Marx yksinomaan kohdisti huomionsa, »luon- nolliseksi omiksi kustannuksiksi», jotka tekevät epäsel- vyyden vain sitäkin täydellisemmäksi, suorastaan »abs- soluuttiseksi arvoksi», jota taloustieteessä tähän saakka ei ole tietääksemme missään käytetty. Mutta mitä ikinä herra Dühring ymmärtäneekään »luonnollisilla omilla kustannuksilla» ja mikä hänen viidestä arvolajistaan saa- neekaun kunnian esittää absoluuttista arvoa, sen verran on varmaa ettei Marx puhu lainkaan näistä asioista, vaan tavara-arvosta. Edelleen »Pääoman» koko arvoa käsit- televässä jaksossa ei ole vähäisintäkään viittausta sii- hen, katsooko Marx ja missä määrin teoriansa tavara- arvosta olevan sovellettavissa myöskin muihin yhteis- kuntamuotoihin.

Herra Dühring jatkaa: »Jonkun työajalla ei siis ole, kuten her- ra Marx hämäästi kuvittelee, sinänsä enempää arvoa kuin toisen- kaan työajalla siksi, että siihen olisi ikään kuin tiivistynyt enem- män keskimääräistä työaika, vaan kaikki työaika on poikkeuksetta ja periaatteellisesti, siis ilman että ensin olisi otettava keskiarvo, täysin samanarvoista.»

On onni herra Dühringille, ettei kohtalo ole tehnyt hänestä tehtailijaa ja että se on näin varjellut häntä arvioimasta tavaroidensa arvoa tämän uuden säännön mukaan ja syöksymästä väistämättä vararikkoon. Entä olemeko sitten yhä tehtailijain yhteiskunnassa? Emme suinkaan. Luonnollisilla omilla kustannuksilla ja absoluuttisella arvolla herra Dühring on pannut meidät tekemään hypyn, todellisen salto mortalen nykyisestä kehnosta riistäjien maailmasta tulevaisuuden talouskommuuniinsa tasa-arvon ja oikeudenmukaisuuden puhtaaseen taivaalliseen ilmapiiriin. Meidän täytyy siis jo tässä, vaikkakin ennenaikaisesti hieman silmällä tätä uutta maailmaa.

Herra Dühringin teorian mukaan tosin talouskommuunissakin voi taloudellisten esineiden arvon mitata vain käytetty työaika. Mutta tällöin pidetään kunkin työaikaa alun alkaen täysin samanarvoisena, kaikki työaika on poikkeuksetta ja periaatteellisesti täysin samanarvoista, ja vielä ilman että ensin olisi otettava keskiarvo. Ja verrattakoon nyt tähän radikaaliin tasa-arvososialismiin Marxin hämää kuvitelmaa, että jonkun työajalla sinänsä muka olisi enemmän arvoa kuin toisen työajalla sen tähden, että siinä olisi tiivistyneenä enemmän keskimääräistä työaikaa. Tähän kuvitelmaan Marxin kahlitsee oppineiden luokkien perinnäinen ajatus-tapa, ja näistä luokista täytyy tuntua hirvittävältä tunnustaa kärrääjän ja arkkitehdin työaika taloudellisesti täysin samanarvoiseksi!

Marx tekee valitettavasti edellä lainattuun »Pääoman» kohtaan pienen lisähuomautuksen: »Lukijan on huomattava, että tässä ei ole puhe siitä *palkasta** eli arvosta, jonka työläinen *saa** vaikkapa yhdestä työpäivästä, vaan *tavara-arvosta**, jossa hänen työpäivänsä *esineellistyy**.»²¹⁶ Marxilla näyttää olleen ennakkoaavistus Dühringistään, ja hän itse esittää vastalauseen sille, että hänen yllä lainattuja väittämiään sovellettaisiin vaikkapa vain nykyisessä yhteiskunnassa yhdistetystä työstä maksettavaan palkkaan. Ja kun herra Dühring ei edes tyydy siihenkään, että kuitenkin tekee näin, vaan lisäksi esittää

* Kursivointi Engelsin. *Toim.*

nuo lauseet periaatteiksi, joiden mukaan Marx muka tahtoo säännellä elämisen tarvikkeiden jakoa sosialistisesti järjestetyssä yhteiskunnassa, se on jo niin häpeämätöntä vääristelyä, että sen veroista tapaa vain skandaalikirjallisuudessa.

Tarkastelkaamme kuitenkin samanarvoisuusoppia hie-
man lähemmin. Kaikki työaika on täysin samanarvoista, niin karrääjän kuin arkkitehdinkin. Siis työajalla ja siten itse työllä on arvo. Mutta työ on kaikkien arvojen luoja. Vain työ antaa olemassaoleville luonnontuotteille arvon taloustieteellisessä mielessä. Arvo itse ei ole mitään muuta kuin jossakin oliossa esineellistyneen yhteiskunnallisesti välttämättömän ihmistyön ilmaus. Työllä siis *ei voi* olla mitään arvoa. Yhtä hyvin kuin yritettäisiin puhua työn arvosta ja määrätä se, yhtä hyvin voitaisiin puhua arvon arvosta tai yrittää määrätä itse painavuuden eikä jonkin painavan kappaleen paino. Herra Dühring torjuu Owenin, Saint-Simonin ja Fourierin kaltaiset ihmiset nimittämällä heitä yhteiskunnallisiksi alkemisteiksi. Itse hän järkeilyllään työajan, ts. työn arvosta todistaa olevansa vielä paljon todellisten alkemistien alapuolella. Lukija ajatelkoon sitten millaista rohkeutta herra Dühringiltä onkaan vaadittu kun hän panee Marxin väittämään, että jonkun työajalla sinänsä on enemmän arvoa kuin toisen työajalla, että työajalla, siis työllä on arvo — vaikka Marx ensimmäisenä selvitti, *ettei* työllä *voi* olla arvoa, ja mistä syystä asia on niin.

Sosialismi tahtoo vapauttaa ihmistyövoiman *tavaran* asemastaan, ja siksi sosialismin on erittäin tärkeätä oivaltaa, että työllä ei ole eikä voi olla arvoa. Sen käsittämisen mukana kaatuvat kaikki herra Dühringin alkukantaisesta työläissosialismista perimät yritykset säännellä tulevaa olemassaolon tarvikkeiden jakoa eräänlaisena korkeampana työpalkkana. Tästä seuraa edelleen se oivallus, että sikäli kuin puhtaasti taloudelliset näkökohdat hallitsevat jakoa, se on tuotannon etujen säätelämä ja tuotantoa edistää parhaiten jakotapa, joka antaa yhteiskunnan *kaikille* jäsenille tilaisuuden mahdollisimman monipuolisesti kehittää, säilyttää ja käyttää kykyään. Herra Dühringille periytyneen oppineiden luok-

kien ajatustavan mukaan täytyy tosin tuntua hirvittävältä, että joskus ei ole enää kärrääjän tai arkkitehdin ammattia, ja että sama mies, joka puolen tunnin ajan on antanut ohjeita arkkitehtina työntää myös jonkin aikaa kärryjä kunnes hänen toimintansa arkkitehtina käy jälleen tarpeelliseksi. Onpa se kaunista sosialismia, missä kärrääjän ammatti ikuistetaan!

Jos työajan samanarvoisuuden halutaan merkitsevän sitä, että jokainen työläinen tuottaa yhtä pitkänä ajanjaksoina yhtäläiset arvot ilman että ensin olisi otettava keskiarvo, tehdään ilmetysti virhe. Kahden työläisen tuotteen arvo työtuntia kohti on erilainen aina työn voimaperäisyyden ja taidon mukaan, vaikka he toimisivat samalla alallakin. Tätä epäkohtaa, joka muuten on epäkohta vain Dühringin tapaisille ihmisille, ei voi korjata mikään talouskommunikaan, ei ainakaan meidän taivaankappaleellamme. Mitä siis jää jäljelle jokikisen työn samanarvoisuudesta? Ei mitään muuta kuin pelkkää suunsoittoa, jolla ei ole muuta taloudellista pohjaa kuin herra Dühringin kyvyttömyys erottaa arvon määrääminen työn nojalla ja arvon määrääminen työpalkan nojalla — ei mitään muuta kuin ukaasi, uuden talouskommunin peruslaki: samasta työajasta on oltava sama työpalkka! Vanhoilla ranskalaisilla työläiskommunisteilla ja Weitlingillä oli toki paljon paremmat perustelut palkan yhtäläisyydelleen.

Miten sitten koko tärkeä kysymys yhdistetyn työn korkeammasta palkkauksesta ratkeaa? Yksityistuottajien yhteiskunnassa yksityiset ihmiset tai heidän perheensä maksavat ammattitaitoisen työläisen koulutuskustannukset; ensi sijassa yksityisten osalle tulee näin ollen ammattitaitoisen työvoiman korkeampi hinta: taitava orja myydään kalliimmalla, taitavalle palkkatyöläiselle maksetaan korkeampi palkka. Sosialistisesti järjestetyssä yhteiskunnassa yhteiskunta maksaa nämä kustannukset, sille kuuluvat sen tähden myöskin hedelmät, yhdistetyn työn tuottamat suuremmat arvot. Työläisellä itsellään ei ole mitään lisävaatimuksia. Tästä seuraa muun lisäksi vielä sekin opetus, että työläisen suosima vaatimus »täydestä työn tuotteesta» ei useinkaan ole vailla omia mutkia²¹⁷,

VII. PÄÄOMA JA LISÄARVO

»Pääomalla herra Marx ei tarkoita lähinnä yleispätevää taloustieteellistä käsitettä, jonka mukaan pääoma on tuotettu tuotantoväline. Sen sijaan hän yrittää paisuttaa pääoman erityisemmäksi, dialektis-historialliseksi ideaksi, joka sekaantuu käsitteiden ja historian metamorfoosien leikkiin. Pääoma syntyy hänen mukaansa rahasta; se muka muodostaa historiallisen vaiheen, joka alkaa 1500-luvun myötä, nimittäin maailmanmarkkinoiden alun myötä, jonka oletetaan sijoittuvan tuohon kauteen. Kansantaloudellinen analyysi menettää selvästikin terävyytensä sellaisessa käsitetulkinnassa. Nämä sekavat käsite-rakennelmat yrittävät olla puoliksi historiallisia, puoliksi loogisia, mutta ovat tosiasiaa vain historiallisen ja loogisen kuvittelun sekasikiöitä, ja ne hävittävät järjen erottelukyvyn sekä kaiken rehellisen käsitteiden käytön»

— ja samaa paasausta jatkuu kokonaisen sivun verran...

»Marxin esittämällä pääomakäsitteen luonnehdinnalla saadaan ankarassa kansantaloustieteessä aikaan vain sekaannusta... kevytmielisyyksiä, jotka esitetään syvällisinä loogisina totuuksina... perusteiden heikkous» jne.

Marxin mukaan pääoma siis muka syntyi 1500-luvun alussa rahasta. Tämä on samaa kuin jos sanottaisiin, että metalliraha syntyi runsaat kolmetuhatta vuotta sitten karjasta, koska varhaisempina aikoina muun muassa karja toimi rahana. Vain herra Dühring pystyy näin kärkeään ja nurinkuriseen ilmaisuun. Kun Marx analysoi niitä taloudellisia muotoja, joiden puitteissa tavaranvaihdon prosessi liikkuu, raha esiintyy viimeisenä muotona. »Tämä tavaran kiertokulun viimeinen tuote on pääoman ensimmäinen ilmenemismuoto*. Historiallisesti pääoma astuu maaomaisuutta vastaan kaikkialla ensinnä rahan muodossa, rahaomaisuutena, kauppiaan pääomana ja koronkiskurin pääomana... Samaa tapahtuu joka päivä meidän silmiemme edessä. Yhä vieläkin jokainen uusi pääoma astuu ensi aluksi näyttämölle, ts. markkinoille, tavara-, työ- tai rahamarkkinoille, rahana, joka pitää muuttaa tiettyjen prosessien välityksellä pääomaksi.»²¹⁸ Marx toteaa siis taaskin tosiasian. Kun herra Dühring ei kykene kumoamaan sitä hän vääristää sen: pääoma syntyi Marxilla muka rahasta!

Marx tutkii sitten edelleen niitä prosesseja, joiden välityksellä raha muuttuu pääomaksi ja havaitsee ensinnä,

* Kursivointi Engelsin. *Toim.*

että se muoto missä raha kiertää pääomana on käänteinen verrattuna siihen muotoon missä raha kiertää yleisenä tavaroiden vastikkeena. Yksinkertainen tavaranomistaja myy ostaakseen; hän myy sen mitä ei tarvitse ja ostaa saamallaan rahalla sitä mitä tarvitsee. Liiketoimintaan ryhtyvä kapitalisti ostaa alun pitäen sitä, mitä hän itse ei tarvitse; hän ostaa myydäkseen ja vielä myydäkseen kalliimmalla, saadakseen kauppatoimeen alkuaan heitetyn raha-arvon takaisin kasvaneella rahalla lisääntyneenä, ja tätä kasvua Marx nimittää *lisäarvoksi*.

Mistä tämä lisäarvo on peräisin? Se ei voi syntyä siitä, että ostaja osti tavarat alle niiden arvon eikä liioin siitä, että myyjä myi ne yli arvon. Sillä molemmissa tapauksissa jokaisen yksilön voitot ja tappiot tasoittavat toisensa, koska jokainen on vuorotellen ostaja ja myyjä. Lisäarvo ei voi myöskään olla peräisin petkutuksesta, sillä pettäminen voi kyllä rikastuttaa toista toisen kustannuksella, mutta ei voi suurentaa molempien omistamaa yhteissummaa, ei siis myöskään ylipäättään kiertokulussa olevien arvojen summaa. »Jonkin maan kapitalistiluokka kokonaisuudessaan ei voi hyötyä petkuttamalla itseään.»²¹⁹

Ja kuitenkin havaitsemme, että jokaisen maan kapitalistiluokan kokonaisuus rikastuu jatkuvasti silmäimme edessä myymällä kalliimmalla kuin oli ostanut, anastamalla itselleen lisäarvon. Olemme siis yhtä pitkällä kuin alussakin: mistä tämä lisäarvo on peräisin? Tämä kysymys on ratkaistava, ja vielä *puhtaasti taloudellista* tietä, sulkemalla pois kaikki nenästä vetäminen, kaikenlaiset väkivallan puuttumiset asiain kulkuun — ja kysymyksenä on: kuinka on mahdollista jatkuvasti myydä kalliimmalla kuin on ostettu, vieläpä edellyttäen, että yhtäläiset arvot vaihdetaan jatkuvasti yhtäläisiin arvoihin?

Tämän kysymyksen ratkaiseminen on Marxin teoksen käänteentekevä ansio. Se levittää kirkkaan päivänvalon niille talouden aloille, joilla aiemmin sosialistit yhtä pahoin kuin porvarilliset taloustieteilijätkin harhailivat synkimmässä pimeydessä. Tieteellinen sosialismi saa alkunsa tästä keksinnöstä ja rakentuu sen ympärille.

Ratkaisu on seuraava. Arvon suureneminen siinä rahassa jonka pitää muuttua pääomaksi, ei voi tapahtua

tässä *rahassa* eikä johtua *ostosta*, koska kyseinen raha tässä vain realisoi tavaran hinnan, eikä kyseinen hinta poikkeaa tavaran arvosta, koska oletimme että yhtäläisiä arvoja vaihdetaan keskenään. Mutta samasta syystä ei arvon suureneminen voi syntyä myöskään tavaran *myynnistä*. Muutoksen täytyy siis tapahtua ostettavassa *tavarassa*, mutta ei sen *arvossa*, koska tavara ostetaan ja myydään arvostaan, vaan sen *käyttöarvossa* sellaisenaan, ts. arvonmuutoksen täytyy syntyä tavaran käyttämisestä. »Saadakseen arvoa tavaran käyttämisestä rahanomistajamme täytyisi olla niin onnekas, että hän löytää kiertokulkualueen piiristä, markkinoilta sellaisen tavaran, jonka käyttöarvolla itsellään on se omalaatuinen ominaisuus, että se on arvon lähde. Sellaisen tavaran todellinen käyttö olisi itse siis työn esineellistymistä ja näin ollen *arvon luomista**. Ja rahanomistaja löytääkin markkinoilta tällaisen erityisen tavaran — työkyvyn eli *työvoiman**.²²⁰ Jos työllä sellaisenaan ei ole arvoa, kuten näimme, niin näin ei ole suinkaan *työvoiman* laita. Työvoima saa arvon heti kun siitä tulee *tavara*, niin kuin se nykyään tosiasiallisesti on tavara. Tämän arvon määrää »samoin kuin jokaisen muunkin tavaran arvon tämän erityisen tarvikkeen tuottamiseen ja siis myös uusintamiseen välttämätön työaika»²²¹, ts. se työaika, joka tarvitaan niiden elämisen tarvikkeiden tuottamiseen, mitkä työläinen tarvitsee pitääkseen itsensä työkunnossa ja jatkaakseen sukuaan. Olettakaamme näiden elämisen tarvikkeiden edustavan päivittäin kuuden tunnin työaika. Alkava kapitalistimme, joka ostaa työvoimaa pitääkseen liikkeensä käynnissä, ts. palkkaa työläisen, maksaa siis tälle työläiselle hänen työvoimansa täyden päiväarvon maksaessaan tälle rahasumman, joka samoin edustaa kuutta työtuntia. Niin pian kun työläinen on sitten työskennellyt kuusi tuntia alkavan kapitalistin palveluksessa, hän on suorittanut tälle täyden korvauksen saamastaan maksusta, työvoiman maksetusta päiväarvosta. Raha ei olisi kuitenkaan siten muuttunut pääomaksi, se ei olisi synnyttänyt mitään lisäarvoa. Työvoiman ostajalla onkin näin ollen täysin toinen käsitys tekemänsä liiketoi-

* Kursivointi Engelsin. *Toim.*

men luonteesta. Se että työläisen hengissäpitoon 24 tunnin aikana tarvitaan vain 6 työtuntia, ei mitenkään estä tätä tekemästä työtä 12 tuntia 24:stä. Työvoiman arvo ja työvoiman työprosessissa tuottama arvo ovat kaksi eri suuretta. Rahanomistaja on maksanut työvoiman päiväarvon, hänelle kuuluu niin ollen myös työvoiman käyttö päivän kuluessa, päivän mittainen työ. On ostajan erityinen onni, että työvoiman käytön päivän aikana *luoma* arvo on kaksi kertaa niin suuri kuin työvoiman oma päiväarvo, mutta tavaravaihdon lakien mukaan se ei suinkaan ole mikään vääryys myyjää kohtaan. Työläinen siis *tulee maksamaan* rahanomistajalle olettamuksemme mukaan päivittäin kuuden työtunnin arvotuotteen verran, mutta hän tuottaa tälle päivittäin kahdentoista työtunnin arvotuotteen. Erotus rahanomistajan eduksi on kuusi tuntia maksamatonta lisätyötä, maksamaton lisätuote, johon on ruumiillistunut kuuden tunnin työ. Taitotemppu on tehty. Lisäarvo on synnytetty, raha on muutettu pääomaksi.

Todistamalla täten miten lisäarvo syntyy ja miten se yksin voi syntyä tavaroiden vaihtoa säätelevien lakien hallitessa Marx paljasti nykyisen kapitalistisen tuotantotavan ja sille perustuvan anastustavan mekanismin, hän paljasti sen kristalliytimen, jonka ympärille koko nykyinen yhteiskuntajärjestys on kasvanut.

Tällä pääoman luomisella on kuitenkin eräs oleellinen edellytys: »Muuttaakseen rahan pääomaksi on rahanomistajan löydettävä tavaramarkkinoilta *vapaa työläinen**, vapaa siinä kaksinaisessa merkityksessä, että hänellä on vapaana ihmisenä oma työvoimansa käytettävissään omalla tavaranan eikä hänellä toisaalta ole myytävänä muita tavaroita, että hän on vapaa kuin taivaan lintu, vapaa kaikista työvoimansa toteuttamiseksi tarvituista esineistä.»²²² Mutta tämä suhde yhtäältä rahan tai tavarantoimistajien ja toisaalta niiden välillä, jotka eivät omista mitään muuta kuin oman työvoimansa ei ole mikään luonnonhistoriallinen eikä liioin kaikille historian kausille yhteinen suhde. »Ilmeisesti se itse on edelläkäyneen historiallisen kehityksen tulos... sen seuraus, että kokonainen

* Kursivointi Engelsin. *Toim.*

joukko yhteiskunnallisen tuotannon vanhempia muodostumia on hävinnyt.»²²³ Kohtaamme tämän vapaan työläisen historiassa ensi kertaa joukkomitassa 1400-luvun lopussa ja 1500-luvun alussa feodaalisen tuotantotavan hajoamisen seurauksena. Tällä ja samalle kaudelle ajoituvalla maailmankaupan ja maailmanmarkkinain luomisella oli laskettu perusta, jolla olemassaolevan liikkuvan rikkauden suurten määrien täytyi yhä enemmän muuttua pääomaksi ja kapitalistisen, lisäarvon synnyttämiseen suuntautuvan tuotantotavan kehittyä yhä yksinomaisemmin vallitsevaksi.

Tähän asti olemme seuranneet Marxin »sekavia käsitteerakennelmia», näitä »historiallisen ja loogisen kuvittelun sekasikiöitä», jotka »hävittävät järjen erottelukyvyn sekä kaiken rehellisen käsitteiden käytön». Asetakaamme nyt näitä »kevytmielisyyksiä» vastaan herra Dühringin tarjoamat »syvälliset loogiset totuudet» ja »perimmäinen ja ankarin tieteellisyys eksaktien tieteenhaarojen mielessä».

Siis Marx ei tarkoita pääomalla »sitä yleispätevää taloustieteellistä käsitettä, jonka mukaan pääoma on tuotettu tuotantoväline». Hän sanoo päinvastoin, että jokin arvosumma muuttuu pääomaksi vasta sitten kun se *saa lisää arvoaan* muodostaen lisäarvoa. Entä mitä herra Dühring sanoo?

»Pääoma on taloudellisten voimakeinojen runko tuotannon jatkamiseksi ja *osuuksien muodostamiseksi yleisen työvoiman hedelmistä.*»

Niin oraakkelimaisesti ja holtittomasti kuin tämä taaskin on ilmaistu, ainakin on varmaa, että jatkakoon taloudellisten voimakeinojen runko tuotantoa vaikka ikuisesti, siitä ei tule herra Dühringin omienkaan sanojen mukaan pääomaa niin kauan kuin se ei muodosta »osuuksia yleisen työvoiman hedelmistä», ts. lisäarvoa tai ainakin lisätuotetta. Kun herra Dühring siis soimasi Marxia siitä, että tämä ei tarkoita pääomalla yleispätevää taloustieteellistä käsitettä, hän syyllistyy nyt tähän samaan syntiin ja lisäksi hän tekee kömpelön kirjallisen varkauksen Marxilta, jonka hän »salaa huonosti» mahtipontisella puhetavallaan,

Teoksensa sivulla 262 hän kehittää asiaa eteenpäin:

»Pääoma yhteiskunnallisessa mielessä» (ja pääoma ei-yhteiskunnallisessa mielessä on herra Dühringin vielä keksittävä) »eroaa nimittäin ominaislaatuisella tavalla puhtaasta tuotantovälineestä. Kun jälkimmäinen on luonteeltaan vain tekninen ja on välttämättömän kaikissa oloissa, luonnehtii edellistä omaksiottamisen ja osuuk-sien muodostamisen yhteiskunnallinen voima. Yhteiskunnallinen pääoma ei tosin suurimmalta osaltaan ole mitään muuta kuin tekninen tuotantoväline *yhteiskunnallisessa toiminnossaan*; mutta tämä toiminto juuri onkin se minkä... täytyy hävitä».

Kun muistamme, että juuri Marx ensimmäisenä nosti esiin tämän »yhteiskunnallisen toiminnon», jonka nojalla arvosummasta yksistään tulee pääomaa, täytyy kylläkin »asian jokaiselle tarkkaavaiselle tutkijalle pian selvitä, että Marxin esittämällä pääomakäsitteen luonnehdinnalla saadaan aikaan vain sekaannusta». Ei kuitenkaan ankarassa kansantaloustieteessä, kuten herra Dühring luulee, vaan yksinomaan herra Dühringin omassa päässä, niin kuin ensi silmäyksellä näkyy. Ja jo »Kriittisessä historiassa» herra Dühring on unohtanut, kuinka vahvasti hän on »Kurssissa» käyttänyt sanottua pääomakäsitettä hyväkseen.

Mutta herra Dühring ei tyydy vain lainaamaan Marxilta pääoman määritelmänsä, tosin »puhdistetussa» muodossa. Hänen täytyy myös noudattaa sitä »käsitteiden ja historian metamorfoosien leikissä», ja näin hänen on meneteltävä vastoin sitä parempaa tietoaan, että siitä ei heru mitään muuta kuin »sekavia käsitteiden rakennelmia», »kevytmielisyyksiä», »perusteiden heikkoutta» jne. Mistä on peräisin tämä pääoman »yhteiskunnallinen toiminto», joka tekee sen kykeneväksi anastamaan vieraan työn hedelmiä ja jonka nojalla se vain eroaa pelkästä tuotantovälineestä?

Herra Dühring sanoo, että se »ei perustu tuotantovälineiden luonteeseen eikä niiden tekniseen välttämättömyyteen».

Tämä toiminto on siis syntynyt historiallisesti, ja herra Dühring toistaa meille sivulla 262 vain sen minkä olemme jo saaneet kymmeneen kertaan kuulla. Hän näet selittää toiminnon synnyn kahden miehensä vanhastaan tutulla seikkailulla. Näistä toinen muuttaa historian

alussa tuotantovälineensä pääomaksi käyttämällä väkivaltaa toista vastaan. Herra Dühring ei kuitenkaan tyydy siihen, että lisää historiallisen alun sille yhteiskunnalliselle toiminnolle, jonka nojalla arvosumma vasta muuttuu pääomaksi, vaan hän ennustaa sille myöskin historiallisen lopun: tämä toiminto »juuri onkin se minkä täytyy hävitä». Historiallisesti syntynyttä ja historiallisesti jälleen häviävää ilmiötä on yleispätevällä kielellä tapana nimittää »historialliseksi vaiheeksi». Pääoma on siis historiallinen vaihe paitsi Marxilla, myös herra Dühringillä, ja siksi meidän on pakko tulla siihen tulokseen että herra Dühring noudattaa tässä jesuiittojen sääntöä: Kun kaksi ihmistä tekee samaa asiaa, se ei olekaan sama.²²⁴ Kun Marx sanoo pääomaa historialliseksi vaiheeksi, se on sekava käsiterakennelma, historiallisen ja loogisen kuvittelun sekasikiö, joka hävittää järjen erottelukyvyyn sekä kaiken rehellisen käsitteiden käytön. Kun herra Dühring esittää pääoman samoin historialliseksi vaiheeksi, se todistaa kansantaloudellisen analyysin terävyyttä, perimmäistä ja ankarinta tieteellisyyttä eksaktien tieteenhaarojen mielessä.

Miten sitten Dühringin pääomakäsitys eroaa Marxin käsityksestä?

Marx sanoo: »Pääoma ei ole keksinyt lisätyötä. Kaikilla missä yhteiskunnan yhdellä osalla on tuotantovälineiden monopoli, täytyy työläisen, olipa hän vapaa tai epävapaa lisätä omalle toimeentulolleen välttämättömään työaikaan ylimääräistä työaikaa tuottaakseen elämisen tarvikkeet tuotantovälineiden omistajalle».²²⁵ Lisätyö, työ yli sen ajan, minkä työläinen tarvitsee itsensä ylläpitoa varten ja toisten harjoittama lisätyön tuotteen anastaminen, ts. työn riistäminen on siis yhteistä kaikille tähänastisille yhteiskuntamuodoille sikäli kuin nämä ovat liikkuneet luokkavastakohdissa. Mutta Marxin mukaan tuotantoväline saa pääoman ominaisuutteen vasta sitten kun tämän lisätyön tuote omaksuu lisäarvon muodon, kun tuotantovälineiden omistaja tapaa vastassaan vapaan työläisen — vapaan yhteiskunnallisista kahleista ja vapaan omistuksesta — riistämisen kohteena, ja hän riistää tätä *tavaroiden* tuottamisen tarkoituksessa. Ja suuressa mittakaavassa näin on tapahtunut vasta 1400-

luvun lopusta ja 1500-luvun alusta lähtien.

Herra Dühring sitä vastoin selittää pääomaksi tuotantovälineiden *jokaisen* summan, joka »muodostaa osuuk-
sia yleisen työvoiman hedelmistä», siis saa aikaan lisä-
työtä missä muodossa tahansa. Toisin sanoen herra Düh-
ring kaappaa itselleen Marxin keksimän lisätyön nitis-
tääkseen sillä niin ikään Marxin keksimän lisäarvon, jota
sillä hetkellä ei satu sopimaan hänelle. Herra Dühringin
mukaan olisi siis erotuksetta pääomaa paitsi orjatalout-
ta harjoittavien Korintin ja Ateenan kansalaisten liikku-
va ja liikkumaton rikkaus, myöskin Rooman keisariajan
suurmaanomistajien rikkaus ja yhtä hyvin myös kes-
kiajan feodaaliherrojen rikkaus, sikäli kuin se jollain
tavoin palveli tuotantoa.

Herra Dühring itse ei siis tarkoita »pääomalla yleispä-
tevää käsitettä, jonka mukaan pääoma on tuotettu tuotantoväline, vaan pikemminkin täysin vastakkaista kä-
sitettä, mikä sisältää jopa ei-tuotetut tuotantovälineet,
maan ja sen luonnolliset apulähteet. Kuitenkin se käsitys,
että pääoma on »tuotettu tuotantoväline» ilman erotuk-
sia, on taaskin yleispätevä vain vulgaaritaloustieteessä.
Herra Dühringille niin rakkaan vulgaaritaloustieteen
ulkopuolella »tuotetusta tuotantovälineestä» tai ylipäätään
arvosummasta tulee pääomaa vasta siten, että se tuottaa
voittoa tai korkoa, ts. että se anastaa maksamattoman
työn lisätuotteen lisäarvon muodossa, ja tarkemmin sanoen
lisäarvo puolestaan anastetaan kahdessa mainitussa ala-
muodossaan. Tällöin jää vaille kaikkea merkitystä se,
että koko porvarillisen taloustieteen on vallannut käsi-
tys, että voiton ja koron tuottaminen on muka aivan it-
sestään ominaista jokaiselle arvosummalle, joka norma-
leissa oloissa käytetään tuotantoon tai vaihtoon. Pääoma
ja voitto tai pääoma ja korko ovat klassisessa taloustie-
teessä yhtä erottamattomat, samassa vastavuoroisuus-
suhteessa toisiinsa kuin syy ja seuraus, isä ja poika, eilis-
päivä ja tämä päivä. Sana »pääoma» nykyaikaisessa talous-
tieteellisessä merkityksessään ilmaantuu kuitenkin vasta
samoihin aikoihin, jolloin pääoma itsekin ilmaantuu,
jolloin liikkuva rikkaus saa yhä enemmän pääoman toi-
mintoja riistäen vapaiden työläisten lisätyötä tavaroiden
tuottamiseksi. Tarkemmin sanottuna tämän otti käyt-

töön historian ensimmäinen kapitalistien kansakunta, 1400- ja 1500-lukujen italialaiset. Ja jos Marx ensimmäisenä pohjiaan myöten eritteli modernille pääomalle ominaisen anastustavaran, jos hän saattoi pääomakäsitteen sopusointuun historiallisten tosiasiain kanssa, joista se viime kädessä oli abstrahoitu ja joita se sai kiittää olemassaolostaan; jos Marx siten vapautti tämän taloustieteellisen käsitteen niistä epäselvistä ja horjuvista käsityksistä, joita siihen yhä oli takertunut myös klassisessa porvarillisessa taloustieteessä ja siihenastisilla sosialisteilla, niin myöskin juuri Marx toimi »perimmäisen ja ankarimman tieteellisyyden» mukaan, mikä herra Dühringillä on alati huulillaan ja mitä häneltä itseltään jäämme niin kipeästi kaipaamaan.

Herra Dühringillä asian käsittely tapahtuu tosiaan aivan eri tavalla. Hän ei tyydy siihen, että hän ensin haukkuu pääoman esittämistä historialliseksi vaiheeksi »historiallisen ja loogisen kuvittelun sekasikiöksi» ja sitten itse esittää sen historialliseksi vaiheeksi. Hän julistaa myös pääomaksi järjestään *kaikki* taloudelliset voimateinot, *kaikki* tuotantovälineet, joilla anastetaan »osuuksia yleisen työvoiman hedelmistä», siis myöskin maaomaisuuden kaikissa luokkayhteiskunnissa. Se ei kuitenkaan vähääkään estä häntä myöhemmässä esityksessään erottamasta aivan totunnaisella tavalla maaomaisuutta ja maankorkoa pääomasta ja voitosta, ja leimaamasta pääomaksi vain niitä tuotantovälineitä, jotka antavat voittoa tai korkoa, kuten hän laajasti esittää »Kurssin» sivulta 156 alkaen. Yhtä hyvin herra Dühring voisi ensin sisällyttää lokomotiivin käsitteeseen myös hevoset, härät, aasit ja koirat, koska niilläkin saa ajoneuvot liikkumaan ja soimata nykyisiä insinöörejä siitä, että nämä rajoittaessaan lokomotiivin nimen vain nykyaikaisia höyryvetureja tarkoittavaksi ovat tehneet siitä historiallisen vaiheen, luovat sekavia käsiterakennelmia, historiallisen ja loogisen kuvittelun sekasikiöitä jne. Sitten lopuksi hän selittäisi, että hevoset, aasit, härät ja koirat on sentään suljettava lokomotiivin määritelmän ulkopuolelle ja että tämä koskee vain höyryvetureja. — Ja näin meidän on jälleen pakko sanoa, että nimenomaan silloin kun pääoma käsitetään Dühringin tavoin menete-

tään kansantaloudellisen analyysin kaikki terävyys ja erottelukyky sekä kaikki rehellinen käsitteiden käyttö ja että sekavat käsiterakennelmat, sekaannus, kevytmielisyydet, jotka esitetään syvällisinä loogisina totuuksina ja perusteiden heikkous ovat täydessä kukoistuksessaan juuri herra Dühringillä.

Kaikella tällä ei kuitenkaan ole merkitystä. Herra Dühringille jää yhtä kaikki kunnia siitä, että hän on keksinyt sen akselin, jonka ympärillä koko tähänastinen taloustiede, koko politiikka ja oikeustiede ja lainkäyttö, sanalla sanoen koko tähänastinen historia pyörii. Tässä se on:

»Väkivalta ja työ ovat ne kaksi päätekijää, jotka tulevat kysymykseen muodostettaessa yhteiskunnallisia yhteyksiä.»

Tässä yhdessä lauseessa on tähänastisen taloudellisen maailman koko perustuslaki. Se on äärimmäisen lyhyt ja kuuluu:

I pykälä: Työ tuottaa.

II pykälä: Väkivalta jakaa.

Ja »ihmisten ja saksan kielellä sanoen» tähän loppuu myös herra Dühringin koko taloustieteellinen viisaus.

VIII. PÄÄOMA JA LISÄARVO

(loppu)

»Herra Marxin käsityksen mukaan työpalkka edustaa vain maksua siitä työajasta, minkä työläinen todella tekee työtä mahdollistaakseen oman olemassaolonsa. Tähän riittää pienempi tuntimäärä; usein pitkäksi venytetyn työpäivän koko muu osa antaa ylijäämän, jota kirjoittajamme kutsuu 'lisäarvoksi' ja jota yleispätevällä kielellä sanotaan pääomanvoitoksi. Kun jollakin tuotantosteella jo tuotantovälineisiin ja asiaankuuluviin raaka-aineisiin sisältyvää työaikaa ei oteta lukuun, on tuo työpäivän ylijäämä kapitalistisen yrittäjän osuus. Työpäivän pidentäminen on tämän mukaan kapitalistille tulevaa puhtaalla kiristyksellä hankittua voittoa.»

Herra Dühringin mukaan Marxin lisäarvo ei siis olisi mitään muuta kuin mitä yleispätevällä kielellä nimitetään pääomanvoitoksi eli voitoksi. Kuulkaamme Marxia itseään. »Pääoman» sivulla 195 lisäarvoa selitetään

tämän sanan jälkeen suluissa sanoilla: »korko, voitto, maankorko».²²⁶ Marx esittää sivulla 210 esimerkin, jossa lisäarvosumma 71 shillinkiä esiintyy eri jakomuodoissaan: kymmenykset, paikalliset ja valtion verot 21 sh, maankorko 28 sh, vuokratilijän voitto ja korko 22 sh, koko lisäarvo yhteensä 71 sh.²²⁷ — Sivulla 542 Marx toteaa erääksi Ricardon pääpuutteeksi, että tämä »ei esitä lisäarvoa puhtaana, ts. riippumattomana erityismuodistaan kuten voitosta, maankorosta jne.» ja että hän sen vuoksi liittää lisäarvon suhdeluvun lait välittömästi yhteen voiton suhdeluvun lakien kanssa. Marx ilmoittaa tätä vastaan: »Myöhemmin tämän teoksen kolmannessa kirjassa todistan, että sama lisäarvon suhdeluku voi saada ilmauksensa mitä erilaisimpina voiton suhdelukuina, ja erilaiset lisäarvon suhdeluvut määrättyissä oloissa samana voiton suhdelukuna».²²⁸ Sivulla 587 sanotaan: »Kapitalisti, joka tuottaa lisäarvon, ts. pumppaa välittömästi työläisistä maksamatonta työtä ja kiteyttää sen tavaroiksi, on tosin tämän lisäarvon ensimmäinen anastaja, mutta ei suinkaan sen viimeinen omistaja. Hänen on myöhemmin jaettava se toisten kapitalistien kanssa, jotka toteuttavat muita toimintoja kokonaisuutena otetussa yhteiskunnallisessa tuotannossa, maanomistajien yms. kanssa. Lisäarvo jakautuu näin ollen eri osiin. Sen jako-osat tulevat henkilöiden eri kategorioiden osaksi ja saavat erilaisia, toisiinsa nähden itsenäisiä muotoja, kuten voitto, korko, kauppavoitto, maankorko jne. Näitä lisäarvon muuttuneita muotoja voidaan käsitellä vasta kolmannessa kirjassa».²²⁹ Samoin sanotaan monissa muissa kohdissa.

Asiaa ei voi ilmaista sen selvemmin. Marx kiinnittää jokaisen tilaisuuden tullen huomiota siihen, että hänen lisäarvoaan ei saa sekoittaa voittoon tai pääoman voittoon, että viimeksi mainittu on vain lisäarvon alalaji ja sangen usein vain sen murto-osa. Kun herra Dühring siitä huolimatta väittää, että Marxin lisäarvoa muka »yleispätevällä kielellä sanotaan pääomavoitoksi», ja kun on varmaa, että lisäarvo on Marxin koko teoksen keskipisteenä on vain kaksi mahdollisuutta: joko herra Dühringin tiedot ovat näin puutteelliset ja silloin on verrattoman häpeämätöntä parjata kirjaa, jonka pääsisältöä hän ei

edes tunne. Tai hän tuntee asian ja tekee silloin tietoisin väärennyksen.

Herra Dühring kirjoittaa edelleen:

»Se myrkyllinen kauna, jolla herra Marx suhtautuu tähän kiristyskäsitukseen, on liiankin ymmärrettävää. Mutta vieläkin valtavampi viha ja palkkatyölle perustuvan talousmuodon riistoluonteen täydellisempi tunnustaminen on mahdollista ilman että omaksutaan sitä teoreettista sanontatapaa, joka ilmenee Marxin opissa lisäarvosta.»

Marxin hyvää tarkoittava, mutta erheellinen teoreettinen sanontatapa herättää tässä myrkyllistä kaunaa kiskomista kohtaan. Sinänsä moraalinen intohimo saa väärän »teoreettisen sanontatavan» seurauksena epämoraalisen ilmauksen, se tulee ilmi epäjalon kaunaisena ja alhaisen myrkyllisenä kun sitä vastoin herra Dühringin »perimmäinen ja ankarin tieteellisyys» ilmenee moraalisenä intohimona, jolla on asiaankuuluva jalo luonne, vihana, joka on muotonsakin puolesta moraalista ja joka lisäksi määrällisesti voittaa tuon myrkyllisen kaunan, on valtavampaa vihaa. Sillä aikaa kun herra Dühring saa tällaista iloa omasta itsestään, me otamme selvää mistä tuo valtavampi viha on peräisin.

»Herää nimittäin kysymys, kuinka kilpailevat yrittäjät kykenevät jatkuvasti realisoimaan työn koko tuotteen ja sen mukana lisätuotteen niin paljon luonnollisten tuotantokustannuksien yli kuin työtuntien ylijäämän mainittu suhde osoittaa. Marxin opista ei ole löydettävissä vastausta tähän ja siitä yksinkertaisesta syystä, että siinä ei ole edes tämän kysymyksen asettaminen saanut tilaa. Palkkatyölle perustuvan tuotannon ylellisyysluonnetta ei ole käsitelty mitenkään vakavasti eikä yhteiskunnallista järjestelmää eikä sen riistoasenteita ole millään tavoin tunnustettu valkoisen orjuuden perimmäiseksi syyksi. Päinvastoin on kaikki poliittisyhteiskunnallinen pitänyt aina selittää taloudellisella puolella.»

Edellä esitetyistä kohdista olemme nähneet, että Marx ei suinkaan väitä, että teollisuuskapitalistit, jotka ovat lisätuotteen ensimmäiset anastajat myisivät sen keskimäärin täydestä arvostaan, kaikissa olosuhteissa kuten herra Dühring tässä edellyttää. Marx sanoo nimenomaisesti että kauppavoittokin on osa lisäarvosta, ja tähän on esitetyillä edellytyksillä mahdollista vain silloin kun tehtailija myy tuotteensa kauppiaille *alle* arvon ja siten

luovuttaa tälle yhden osan saaliista. Sellaisena kuin kysymys tässä esitellään, edes sen asettaminen ei voinut saada tilaa Marxilla. Rationaalisesti esitettynä kysymys kuuluu: miten lisäarvo muuttuu alalajeikseen, voitoksi, koroksi, kauppavoitoksi, maankoroksi jne. Ja tämän kysymyksen Marx lupaa ratkaista kolmannessa kirjassa. Ellei herra Dühring voi odottaa niin kauan kunnes »Pääoman» toinen nide ilmestyy²³⁰, hänen pitäisi sillä välin hieman tarkemmin tutkiskella ensimmäistä nidettä. Hän voisi jo mainittujen kohtien lisäksi lukea esimerkiksi sivulta 323, että Marxin mukaan kapitalistisen tuotannon sisäiset lait vaikuttavat pääomien ulkoisessa liikkeessä kilpailun pakkolakeina ja tulevat tässä muodossa yksittäisen kapitalistin tietoisuuteen liikkeelle-panevina motiiveina. Siis Marxin mukaan kilpailun tietellinen erittely on mahdollista vain silloin, kun on ymmärretty pääoman sisäinen luonne, aivan kuten taivaankappaleitten näkyvän liikkeen ymmärtää vain se, joka tuntee niiden todellisen liikkeen, joka ei kuitenkaan ole aistein havaittavissa.²³¹ Sen jälkeen Marx osoittaa esimerkiksi, kuinka tietty laki, arvolaki, tietyssä tapauksessa ilmenee ja toteuttaa liikkeelle-panevan voimansa kilpailun piirissä. Herra Dühring voisi jo tästä nähdä, että kilpailu esittää pääosaa lisäarvon jaossa, ja kun asioita hieman harkitsee nämä ensimmäisessä osassa esitetyt viittaukset riittävät tosiaan selvittämään ainakin pääpiirteiltään lisäarvon muuttumisen alalajeikseen.

Juuri kilpailu on kuitenkin herra Dühringille ymmärryksen ehdottomana esteenä. Hän ei voi käsittää kuinka kilpailevat yrittäjät voivat jatkuvasti realisoida työn täyden tuotteen ja sen mukana lisätuotteen niin paljon yli luonnollisten tuotantokustannuksien. Asia tässä ilmaistaan taaskin totutulla »ankaruudella», joka todellisuudessa on leväperäisyyttä. Lisätuotteella sellaisenaan *ei Marxin esityksessä ole yhtään mitään tuotantokustannuksia*, se on se tuotteen osa, joka *ei maksa mitään* kapitalistille. Jos siis kilpailevat yrittäjät tahtoisivat realisoida lisätuotteen sen luonnollisista tuotantokustannuksista, heidän täytyisi yksinkertaisesti *lahjoittaa* se. Älkäämme kuitenkaan pysähtykö tällaisiin »pikkumaisiin yksityiskohtiin». Eivätkö kilpailevat yrittäjät sitten tosiaankin

joka päivä realisoi työn tuotetta yli luonnollisten tuotantokustannusten? Herra Dühringin mukaan

luonnolliset tuotantokustannukset muodostuvat »työn tai voiman kulutuksesta ja tämä taas voidaan viime kädessä mitata ravinnonkulutuksella».

Siis nykyisessä yhteiskunnassa tuotantokustannukset muodostuvat raaka-aineisiin, työvälineisiin ja työpalkkoihin todella käytetyistä kuluista, erotuksena »verotukselle», voitolle, miekka kädessä pakolla kiskotulle lisäykselle. Yleisesti tunnettu asia kuitenkin on, että siinä yhteiskunnassa missä me elämme, kilpailevat yrittäjät *eivät* realisoi tavaroitaan luonnollisista tuotantokustannuksistaan, vaan laskevat mukaan ja säännöllisesti myös saavat luulotellun lisäyksen, voiton. Se kysymys, jonka asettamisen herra Dühring luuli riittävän puhaltamaan kumoon koko Marxin rakennelman, kuten Joosua-vainaja teki Jerikon muureille²³², on siis olemassa myös herra Dühringin talousteorialle. Katsokaamme miten hän siihen vastaa.

»Pääomanomistuksella ei ole mitään käytännöllistä merkitystä eikä se ole realisoitavissa, ellei siihen ole samalla sisällytetty epäsuoraa väkivaltaa ihmisainesta vastaan. Tämän väkivallan tuote on pääomanvoitto ja viimeksi mainitun suuruus riippuu näin ollen tämän vallankäytön laajuudesta ja voimaperäisyydestä... Pääomanvoitto on poliittinen ja sosiaalinen instituutio, joka vaikuttaa voimakkaammin kuin kilpailu. Yrittäjät toimivat tässä suhteessa säätyinä, ja kukin heistä säilyttää asemansa. Pääomanvoiton tietty paljous on välttämätön kulloisenkin talousjärjestelmän vallitessa.»

Valitettavasti emme yhä vieläkään tiedä, miten kilpailevat yrittäjät kykenevät realisoimaan työn tuotteen jatkuvasti yli luonnollisten tuotantokustannuksien. Herra Dühring ei voine aliarvioida yleisöään niin että yrittäisi tyrkyttää sille fraasimaisen selityksen pääomanvoitosta, joka on kilpailun yläpuolella; olihan Preussin kuningaskin aikanaan lain yläpuolella. Me tunnemme sen tempun, jolla Preussin kuningas pääsi lain yläpuolelle. Herra Dühringin pitäisi nimenomaan selittää meille ne temput, joiden avulla pääomanvoitto pääsee kilpailua mahtavammaksi, mutta hän kieltäytyy itsepintaisesti

selittämästä sitä. Mitään ei selitä sekään, että yrittäjät hänen sanojensa mukaan toimivat tässä suhteessa säätyinä, ja tällöin jokainen yksilö säilyttää asemansa. Eihän meidän kai tarvinne kirjaimellisesti uskoa, että jonkin ihmisjoukon tarvitsee vain toimia säätyinä, jotta itsekukin heistä säilyttäisi asemansa? Keskiajan ammattikuntalaiset ja Ranskan aateli vuonna 1789 toimivat tunnetusti sangen päättävästi säätyinä ja joutuivat kuitenkin perikatoon. Preussin armeija toimi Jenan²³³ luona myös säätyinä, mutta sen sijaan että olisi säilyttänyt asemansa, sen täytyi päinvastoin lähteä karkuun ja sen jälkeen jopa osittain antautua. Yhtä vähän meitä voi tyydyttää vakuutus, että tietty pääomanvoiton paljous on muka välttämätön tietyn talousjärjestelmän vallitessa. Kysymyshän on näet juuri sen todistamisesta, *miksi* näin on. Emmekä pääse askeltakaan lähemmäksi päämäärää sillä, että herra Dühring ilmoittaa meille:

»Pääomavalta on kasvanut läheisessä yhteydessä maanomistuksen kanssa. Osa maaorjuuden alaisista maatyöläisistä on kaupungeissa muokattu uudelleen ammattitöihin ja vihdoin ainekseksi tehtaalle. Maankoron jälkeen on pääomanvoitto muodostunut omistuskoron toiseksi muodoksi».

Vaikka jätämmekin syrjään väitteen historiallisen virheellisyyden, jää se yhä vieläkin pelkäksi väitteeksi ja rajoittuu vakuuttamaan toistamiseen sitä mikä pitää juuri selittää ja todistaa. Emme voi siis tulla muuhun lopputulokseen kuin että herra Dühring ei kykene vastaamaan omaan kysymykseensä: kuinka kilpailevat yrittäjät kykenevät realisoimaan työn tuotteen jatkuvasti yli luonnollisten tuotantokustannuksien. Toisin sanoen hän ei kykene selittämään voiton syntyä. Eikä hänelle jää muuta keinoa kuin yksikantaan säätää: pääomanvoitto on *väkivallan* tuote, mikä käy kyllä täysin yksin Dühringin yhteiskunnan perustuslain II pykälän kanssa: väkivalta jakaa. Se on tosin oikein kauniisti sanottu, mutta nyt »herää kysymys»: mitä väkivalta jakaa? Täytyyhän toki olla jotakin jaettavana, muuten ei kaikkivaltiainkaan voima voi parhaalla tahdollaankaan jakaa mitään. Kilpailevien yrittäjien taskuihinsa pistämä voitto on jotakin hyvin kouriintuntuvaa ja lujaa. Väkivalta voi *ottaa*

sen, mutta ei voi *luoda* sitä. Ja kun herra Dühring itsepintaisesti kieltäytyy selittämästä meille *kuinka* väkivalta ottaa yrittäjänvoiton, niin vastaukseksi kysymykseen *mistä* se sen ottaa häneltä tulee jo pelkkä haudanhiljaisuus. Missä ei mitään ole, siellä on keisari yhtä hyvin kuin muukin valta menettänyt oikeutensa. Tyhjästä on paha nyhjäistä, varsinkin voittoa. Jos pääomanomistuksella ei ole mitään käytännöllistä merkitystä ja jos se ei ole realisoitavissa niin kauan kuin siihen ei ole samalla sisällytetty epäsuoraa väkivaltaa ihmisainesta vastaan, herää taaskin kysymys: ensiksi kuinka pääomarikkaus sai tällaisen vallan. Tästä kysymyksestä ei suinkaan selvitä parilla edellä esitetyllä historiallisella väittämällä. Toiseksi kuinka tämä väkivalta muuttuu pääoman arvonsäykseksi, voitoksi, ja kolmanneksi mistä se ottaa tämän voiton.

Voimme lähestyä Dühringin taloustiedettä miltä taholta hyvänsä, mutta emme pääse askeltakaan eteenpäin. Kaikille epämieluisille seikoille, voitolle, maankorolle, nälkäpalkalle, työläisen orjuutukselle hänellä on selitykseksi vain yksi sana: väkivalta ja yhä uudelleen väkivalta. Ja herra Dühringin »valtavampi vihakin» raukeaa vihaksi väkivaltaa kohtaan. Olemme nähneet ensinnäkin, että tämä vetoaminen väkivaltaan on keho veruke, ongelman siirtämistä taloudesta politiikan alueelle, eikä sillä kyetä selittämään yhtään ainoata taloudellista [tosi]asiaa. Ja toiseksi olemme nähneet, että tämä vetoaminen jättää itse väkivallan synnyn selittämättä, viisaasti kyläkin, sillä muutoin olisi tultava siihen tulokseen että kaiken yhteiskunnallisen mahdin ja kaiken poliittisen vallan alkuperä on taloudellisissa ennakkoodellytyksissä, kulloisenkin yhteiskunnan historiallisesti annetussa tuotanto- ja vaihtotavassa.

Yrittäkäämme kuitenkin onnistuisimmeko ehkä saamaan tältä taipumattomalta taloustieteen »syvällisemmältä perustanlaskijalta» vielä joitakin selityksiä voitosta. Ehkäpä onnistumme jos yritämme katsoa miten hän käsittelee työpalkkaa.

Sivulla 158 sanotaan:

»Työpalkka on maksu työvoiman elatusta varten ja se tulee tarkasteltavaksi lähinnä vain maankoron ja pääoman voiton perus-

tana. Jotta tässä vallitsevat suhteet tulisivat ehdottoman selviksi, ajateltakoon maankorkoa ja edelleen pääomanvoittoa ensin historiallisesti, ilman työpalkkaa, siis orjuuden tai maaorjuuden pohjalla... Onko ylläpidettävänä orja tai maaorja tai palkkatyöläinen, se johtaa vain eroavuuteen siinä tavassa millä tuotantokustannuksia kertyy. *Joka tapauksessa työvoiman hyväksikäytön avulla saatu puhdas tuotto muodostaa isännän tulon...* Nähdään siis, että... sitä pääristiriitaa, jonka nojalla toisella puolella on *omistuskoron* jokin laji ja toisella puolella omistamaton maksettu työ, ei esiinny yksinomaan toisen osapuolen kohdalla, vaan aina vain yhtäikaa molempien kohdalla.»

Kuten saamme tietää sivulta 188, omistuskorko on kuitenkin yhteinen ilmaus maankorolle ja pääomanvoitolle. Edelleen sanotaan s. 174:

»Pääomanvoiton luonteena on *työvoiman tuoton pääosan anastaminen*. Pääomanvoitto ei ole ajateltavissa ilman riippuvuussuhdetta jossain muodossa ilmenevästä välittömästi tai välillisesti alistetusta työstä.»

Ja sivulla 183 sanotaan:

Työpalkka »on kaikissa olosuhteissa pelkkä maksu, jonka avulla yleisesti ottaen on turvattava työläisen ylläpito ja hänen mahdollisuutensa jatkaa sukuaan.»

Ja vihdoin sivulla 195 sanotaan:

»Se mikä tulee omistuskoron osalle, on pois työpalkasta, ja päinvastoin se mikä yleisestä suorituskyvystä» (!) »tulee työn osaksi, täytyy vähentää omistustuloista».

Herra Dühring tarjoaa meille yllätyksen toisensa jälkeen. Arvoteoriassa ja seuraavissa luvuissa aina kilpailua käsittelevään oppiin saakka ja se mukaan luetuna, siis sivulta 1 sivulle 155 tavaroiden hinnat tai arvot jakaantuivat ensiksi luonnollisiin tuotantokustannuksiin tai »tuotantoarvoon», ts. raaka-aineisiin, työvälineisiin ja työpalkkaan meneviin kuluihin, ja toiseksi lisäykseen eli jakoarvoon, miekka kädessä pakolla otettuun veroon monopolistiluokan hyväksi. Kuten näimme, tämä lisäys ei voinut todellisuudessa saada aikaan mitään muutosta rikkauden jaossa, koska herra Dühringin täytyi toisella kädellä antaa takaisin sama minkä se toisella otti. Ja sikäli kuin herra Dühring antaa lisäyk-

sen alkuperästä ja sisällöstä meille tietoja, se on syntynyt tyhjästä ja on näin ollen myös tyhjää. Kahdessa seuraavassa tulon lajeja käsittelevässä luvussa, siis sivulta 156 sivulle 217 ei lisäyksestä enää puhuta mitään. Sen sijaan jokaisen työntuotteen, siis jokaisen tavaran arvo jaetaan nyt seuraavaan kahteen osaan: ensiksi tuotantokustannuksiin, joihin on sisällytetty myöskin maksettu työpalkka, ja toiseksi »työvoiman käytön avulla saatuun puhtaaseen tuottoon», joka muodostaa isännän tulon. Ja tällä puhtaalla tuotolla on kerrassaan tutut kasvopiirteet, joita ei voi salata millään tatuoinnilla tai maalailulla. »Jotta tässä vallitsevat suhteet tulisivat ehdottoman selviksi», lukija ajatelkoon, että nämä vastikään herra Dühringin teoksen kohdat olisi painettu aikaisemmin mainittujen lisätyötä, lisätuotetta ja lisäarvoa koskevien Marxin teoksen kohtien viereen. Silloin hän havaitssee, että herra Dühring tässä omalla tavallaan *suoraan kopioi* »Pääomaa».

Herra Dühring tunnustaa kaikkien tähän asti hallinneiden luokkien tulolähteeksi lisätyön jossakin muodossaan, joko orjuuden, maaorjuuden tai palkkatyön muodossa. Hän on ottanut sen usein lainatulta »Pääoman» sivulta 227: »Pääoma ei ole keksinyt lisätyötä» jne.* — Entä »puhdas tuotto», joka muodostaa isännän tulon — mitä muuta se on kuin työntuotteen ylijäämä yli työpalkan? Ja huolimatta siitä että herra Dühring naamioi kerrassaan pinnallisesti työpalkan maksuksi, palkan täytyy hänelläkin turvata yleisesti ottaen työläisen ylläpito ja hänen mahdollisuutensa jatkaa sukua. Miten muuten voi »työvoiman tuoton pääosan anastaminen» käydä päinsä kuin että kapitalisti Marxin esittämällä tavalla puristaa työläisestä enemmän työtä kuin on tarpeen työläisen kuluttamien elämisen tarvikkeiden uusintamiseen, toisin sanoen siten että kapitalisti panee työläisen tekemään työtä pitemmän ajan kuin työläiselle maksetun työpalkan arvon korvaaminen vaatii? Siis työpäivän pidentäminen yli työläisen elämisen tarvikkeiden uusintamisen vaatiman ajan, Marxin lisätyö — juuri se eikä mikään muu kätkeytyy herra Dühringin

* Ks. tätä osaa, s. 340, 394. *Toim.*

»työvoiman hyväksikäytön» taakse. Entä hänen sanontansa isännän »puhdas tuotto», missä muualla se voi esiintyä kuin Marxin lisätuotteessa ja lisäarvossa? Millä muulla Dühringin omistuskorko eroaa Marxin lisäarvosta kuin epätasällisellä muotoilullaan? Herra Dühring on muutoin lainannut nimen »omistuskorko» (»Besitzrente») Rodbertusilta, joka jo ilmaisi maankoron ja pääomankoron eli pääomanvoiton yhteisellä nimellä *korko*, joten on tarvinnut vain lisätä sana »omistus».* Ja jotta kirjallisesta varkaudesta ei jäisi mitään epäilyä, herra Dühring esittää omalla tavallaan yhteenvedon Marxin »Pääoman»¹⁵ luvussa (s. 539 ja seur.) kehittelemistä työvoiman hinnan ja lisäarvon suuruuden vaihtelua koskevista laeista.²³⁵ Hän esittää asian niin, että omistuskoron osaksi tuleva merkitsee vähennystä työpalkasta ja päinvastoin. Näin hän latistaa Marxin sisällyksekäät erityislaite sisällyksettömäksi tautologiaksi. Onhan näet itsestään selvää, että annetussa kahteen osaan jakautuvassa suureessa toinen osa ei voi kasvaa ilman että toinen pienenee. Ja näin herra Dühring on onnistunut ottamaan Marxin ajatukset omakseen niin, että hän on täydelleen kadottanut »perimmäisen ja ankarimman tieteellisyyden eksaktien tieteenhaarojen mielessä», mitä Marxin esityksessä varmasti on.

Emme siis voi välttää johtopäätöstä, että se yllättävä häly, minkä herra Dühring »Kriittisessä historiassa» nostaa Marxin »Pääomasta» ja nimenomaan se tomu, jota hän tupruttaa tuon lisäarvon kohdalla syntyvän mielevän kysymyksen yhteydessä — se olisi ollut parempi jättää esittämättä, koska hän itse ei kykene siihen vastaamaan — että tämä kaikki on vain sotajuontaa, ovelaa manööveriä »Kurssissa» Marxilta tehdyn karkean kirjallisen varkauksen peittämiseksi. Herra Dühringillä oli todellakin täysi syy varoittaa lukijaansa askaroimasta »herra Marxin »Pääomaksi» kutsuman sekavan vyyhden», historiallisen ja loogisen kuvittelun sekasikiöiden, sotkuisten ja utuisien hegeliläisten käsitysten yms. kanssa. Tämä uskol-

* Tämäkin itse asiassa tehtiin jo ennen herra Dühringiä. Rodbertus sanoo (Sociale Briefe, 2. kirje, s. 59): »Korkoa on tämän teorian» (hänen teoriansa) »mukaan kaikki tulo, mikä saadaan ilman omaa työtä, yksinomaan omistuksen perusteella».²³⁴

linen Eckart²³⁶ varoittaa Saksan nuorisoa Venuksesta, mutta kaikessa hiljaisuudessa hän on kuljettanut sen omia tarkoituksiaan varten turvaan Marxin aitauksesta. Onnitelkaamme häntä Marxin työvoiman hyväksikäytön avulla saamansa puhtaan tuoton ja sen omituisen valon johdosta, mitä hänen tekemänsä Marxin lisäarvon valtaaminen omistuskoron nimellä luo niihin vaikuttimiin, miksi hän itsepintaisesti kahdessa painoksessa toistaa sen väärän väitteen, että Marx tarkoittaa lisäarvolla vain pääomanvoittoa.

Ja lopuksi meidän täytyy kuvailla herra Dühringin aikaansaannoksia herra Dühringin omilla sanoilla seuraavasti:

»Herra»Dühringin »käsityksen mukaan työpalkka edustaa vain maksua siitä työajasta, minkä työläinen todella tekee työtä mahdollistaakseen oman olemassaolonsa. Tähän riittää pienempi tuntimäärä: usein pitkäksi venytetyn työpäivän koko muu osa antaa ylijäämän, jota kirjoittajamme kutsuu» omistuskoroksi... »Kun jollakin tuotantoasteella jo tuotantovälineisiin ja asiaankuuluviin ra' a-aineisiin sisältyvää työaikaa ei oteta lukuun, on tuo työpö'vän ylijäämä kapitalistisen yrittäjän osuus. Työpäivän pidentäminen on tämän mukaan kapitalistille tulevaa puhtaalla kiristyksellä hankittua voittoa. Se myrkyllinen kauna, jolla herra» Dühring »suhtautuu tähän kiristyskäsitykseen, on liiankin ymmärrettävää»...

Vaikeampi sitä vastoin on ymmärtää miten hän nyt jälleen pääsee »valtavampaan vihaansa».

IX. TALOUDEN LUONNONLAIT. MAANKORKO

Tähän mennessä emme ole parhaalla tahdollakaan voineet keksiä, miten herra Dühring kykenee

poliittisen taloustieteen alalla »vaatimaan tunnustuksen uudelle järjestelmälle, joka ei ole vain aikakaudelle riittävä, vaan *aikakaudelle suuntaa antava.*»

Mutta ehkäpä se mitä emme kyenneet näkemään väkivaltateorian, arvon ja pääoman kohdalla, käy silmissämme päivänselväksi tarkastellessamme herra Dühringin esittämiä »kansantalouden luonnonlakeja». Sillä kuten hän totutun tuoreesti ja terävästi sanoo,

»korkeampi tieteellisyys saavuttaa riemuvoittonsa siinä, että se pääsee ikään kuin lepotilassa olevan aineksen pelkästä kuvailusta ja jaottelusta eteenpäin eläviin, asioiden syntyä valaiseviin oivalluksiin. Lakien tuntemus on sen takia täydellisintä tietoa, sillä se osoittaa meille miten yksi tapahtuma riippuu toisesta.»

Herra Dühring on erityisesti keksinyt heti ensimmäisen kaiken talouden luonnonlain.

Adam Smith »on merkillistä kyllä paitsi jättänyt osoittamatta kaiken taloudellisen kehityksen tärkeimmän tekijän johtavan aseman, myöskin lyönyt kokonaan laimin sen erityisen muotoilemisen ja täten tahtomattaan painanut alistettuun asemaan sen voiman, joka on lyönyt leimansa Euroopan uudempaan kehitykseen». Tämä »peruslaki, jolle on annettava johtava asema, on ihmisen luonnolta saaman taloudellisen voiman teknisen varustuksen, voisi jopa sanoa aseistuksen, laki.»

Tämä herra Dühringin keksimä »peruslaki» kuuluu näin:

Laki n:o 1. »Keksinnöt ja löydöt lisäävät taloudellisten välineiden, luonnon apulähteiden ja ihmisvoiman, tuottavuutta.»

Me ällistymme. Herra Dühring käsittelee meitä aivan niin kuin palkkakirves Molièren näytelmässä vastaleivottua aatelismiestä, jolle hän ilmoittaa, että tämä on koko elämänsä ajan puhunut proosaa itse sitä tietämättä.²³⁷ Olemme jo ajat sitten tienneet, että keksinnöt ja löydöt lisäävät monessa tapauksessa työn tuotantovoimaa (sangen monissa tapauksissa ne eivät sitä lisää, kuten maailman kaikkien patenttitoimistojen roska-paperivuoret todistavat). Sen sijaan saamme kiittää herra Dühringiä siitä valaisevasta tiedosta, että tämä ikivanha latteus on koko talouden peruslaki. Jos »korkeamman tieteellisyyden riemuvoitto» poliittisessa taloustieteessä samoin kuin filosofiassakin merkitsee vain sitä, että ensimmäiselle päähän pälkähtävälle latteudelle annetaan komealta kalskahtava nimi, että sitä toivotetaan luonnonlakina tai jopa peruslakina, on tieteen »syvällisempi perustanlaskeminen» ja mullistaminen tehty mahdolliseksi jokaiselle, jopa berliiniläisen »Volks-Zeitungin»²³⁸ toimituksellekin. Siinä tapauksessa meidän olisi pakko »kaikella ankaruudella» soveltaa herra Dühringin tuomiota Platonista herra Dühringiin itseensä seuraavasti:

»Jos taas tuollainen on muka taloustieteellistä viisautta, on tämä» kriittisen perustanlaskijan²³⁹ »viisaus yhteistä jokaiselle sellaiselle ihmiselle, joka ylipäättään keksii jonkin ajatuksen» — tai edes jonkin lörpötyksen — aivan ilmeisestä asiasta.»

Jos me esimerkiksi sanomme: eläimet syövät, niin me päästämme kaikessa viattomuudessaamme tyynesti suustamme tuiki tärkeän sanan. Sillä meidän tarvitsee vain sanoa, että eläinten kaiken elämän peruslaki on syöminen, ja näin olemme mullistaneet koko eläintieteen.

Laki n:o 2. Työnjako: »Jakautuminen ammattialoihin ja toimintojen jakautuminen lisää työn tuottavuutta».

Sikäli kuin tämä väite pitää paikkansa, on sekin jo Adam Smithin ajoista lähtien ollut yleisenä lausepartena. *Missä* määrin se on oikea, käy selville kolmannessa jaksossa.

Laki n:o 3. »*Välimatkat ja kuljetus* ovat niitä pääsyitä, jotka ehkäisevät tai edistävät tuottavien voimien yhteisvaikutusta.»

Laki n:o 4. »Teollisuusvaltiolla on verrattomasti suurempi väestökapasiteetti kuin maanviljelysvaltiolla.»

Laki n:o 5. »Taloudessa ei tapahdu mitään ilman aineellista etua.»

Nämä ovat ne »luonnonlait», joille herra Dühring perustaa uuden taloustieteensä. Hän pysyy uskollisena jo filosofiassa esittämilleen menetelmille. Pari monesti vielä huonosti sanottua toivottoman yleistä itsestäänselvyyttä muodostaa myös taloustieteen aksiomit, jotka eivät kaipaakaan mitään todistamista, sen perusväittämät, luonnonlait. Sillä varjolla, että kehittäisi sisältöä näille sisällyksettömille laeille, herra Dühring käyttää tilaisuutta hyväkseen laajaan talousopilliseen kannunvalantaan niistä eri aiheista, joiden *nimet* tulevat esiin näissä luulotelluissa laeissa, siis keksinnöistä, työnjaosta, kuljetusvälineistä, väestöstä, eduista, kilpailusta jne. Tämän kannunvalannon latteata arkipäiväisyyttä ryyditetään vain oraakkelimaisilla suurilla sanoilla sekä siellä täällä myös nurinkurisilla käsityksillä tai tärkeilevällä aprikoinnilla kaikenlaisista kasuistisista nokkeluuksista. Sitten tulemme lopuksi maankorkoon, pääomanvoittoon ja työpalkkaan,⁴ ja koska edellä olemme käsitelleet vain kahta viimeksi mainittua anastamisen muotoa, tutkimme päät-

teeksi vielä lyhyesti herra Dühringin käsitystä maankorosta.

Jätämme syrjään kaikki ne kohdat, joissa herra Dühring vain kopioi edeltäjänsä Careyta. Meidän tehtävänäme ei ole käsitellä Careyta, ei liioin puolustaa Ricardon maankorkokäsitystä Careyn vääristelyjä ja päätömyyksiä vastaan. Meitä koskee pelkästään herra Dühring, ja tämä määrittelee maankoron

»siksi tuloksi, jonka omistaja *sellaisenaan* saa maasta».

Kun herra Dühringin olisi selvitettävä maankoron taloustieteellinen käsite, hän kääntäekin sen oikopäätä juridiikan kielelle, joten emme ole yhtään viisastuneet. Syvällisemmän perustanlaskijamme on sen takia alistuttava lisäselvityksiin, tahtopa hän sitä tai ei. Hän vertaa sitten maatilana vuokraamista vuokraviljelijälle pääoman lainaamiseen yrittäjälle, mutta havaitsee pian vertauksen ontuvan monen muun tavoin.

Sillä, hän sanoo »jos tahdottaisiin seurata tätä analogiaa pittelemälle, täytyisi vuokraviljelijälle maankoron maksamisen jälkeen jäävän voiton vastata sitä pääomanvoiton jäännöstä, joka jää vieraalla pääomalla toimivalle yrittäjälle korkojen vähentämisen jälkeen. Vuokraviljelijän voittoa *ei ole totuttu kuitenkaan* pitämään päätulona ja maankorkoa jäännöksenä... Todistuksena tälle käsitysten eroavuudelle on se *tosiasia*, että opissa maankorosta ei erikoisesti oteta huomioon sitä tapausta, että omistaja itse harjoittaa maanviljelystä, eikä panna mitään erikoista painoa vuokran muodossa saadun ja itse tuotetun maankoron suuruuserolle. *Ainaakaan ei ole katsottu olevan aihetta* ajatella itse harjoitetusta maanviljelystä johtuvan maankoron jakautuvan siten, että yksi osa edustaisi ikään kuin korkoa maatilasta ja toinen osa yrittäjätoiminnan ylijäämävoittoa. Kun ei oteta lukuun sitä omaa pääomaa minkä vuokraviljelijä panee yritykseen, *pidetään* hänen erityistä *voittoaan useimmiten näköjään* eräänlaisena työpalkkana. On kuitenkin *arveluttavaa* väittää tästä mitään, koska kysymystä näin määriteltynä ei edes ole asetettu. Aina milloin on kyse suuremmista tiloista, on helppo ymmärtää, että erityistä vuokraviljelijän voittoa ei käy pitäminen työpalkkana. Tämä voitto perustuu näet itse vastakohtaisuudelle maaseudun työvoimaa kohtaan, ja vain tämän työvoiman hyväksikäyttö tekee kyseisen tulolajin mahdolliseksi. Vuokraviljelijän käteen jää selvästikin *osa maankorosta*, ja siten se *täysi maankorko*, jonka itse maanviljelystä harjoittava omistaja saisi, pienenee.»

Maankorkoteoria on ominaisesti englantilainen osa taloustiedettä, ja näin täytyy ollakin, koska vain Englannissa oli vallalla tuotantotapa, minkä yhteydessä maan-

korkeus oli myös tosiasiallisesti erottunut voitosta ja koroista. Englannissa on tunnetusti vallitsevana suurmaanomistus, ja suurviljely. Maanomistajat vuokraavat maitaan suurina, usein hyvin suurina viljelystiloina vuokraviljelijöille, joilla on riittävästi pääomaa tilanhoitoa varten ja jotka eivät itse tee työtä, kuten meidän talonpoikamme tekevät, vaan oikeina kapitalistisina yrittäjinä käyttävät talon palvelusväen ja päiväläisten työtä. Tässä on siis kapitalistisen yhteiskunnan kolme luokkaa kullekin ominaisine tuloineen: maanomistaja, joka saa maankoron, kapitalisti, joka saa voiton, ja työläinen, joka saa työpalkan. Yhdenkään englantilaisen taloustieteilijän päähän ei ole koskaan pälkähtänyt pitää vuokraviljelijän voittoa eräänlaisena työpalkkana, miltä se herra Dühringistä näyttää; vielä vähemmän saattaisi englantilaisesta taloustieteilijästä olla *arveluttavaa* väittää, että vuokraviljelijän voitto on sitä mitä se kiistämättömästi, silminnähävästi ja kouriintuntuvasti on, nimittäin pääoman voittoa. On suorastaan naurettavaa sanoa Dühringin tavoin, että kysymystä mitä vuokraviljelijän voitto oikein on, ei ole näin määriteltynä lainkaan asetettu. Englannissa ei tätä kysymystä tarvitse ensinkään asettaa, sillä kysymys samoin kuin vastaus on ajat sitten ollut olemassa tosiasioissa itsessään, eikä siitä Adam Smithin ajoista lähtien ole koskaan ollut epäilyä.

Asiaa ei muuta lainkaan se tapaus, että maanomistaja itse harjoittaa maanviljelystä, kuten herra Dühring sitä nimittää, tai oikeammin viljelystä harjoitetaan pehtorin johdolla maanomistajan lukuun, kuten Saksassa todellisuudessa useimmiten tehdään. Jos maanomistaja tuo käyttöön myös pääoman ja antaa viljellä tilaa omaan laskuunsa, silloin hän pistää taskuunsa maankoron lisäksi myöskin pääomanvoiton, mikä nykyisen tuotantotavan pohjalla on itsestään selvää eikä voikaan olla toisin. Ja kun herra Dühring väittää, että tähän saakka ei muka ole katsottu olevan aihetta ajatella itse harjoitetusta maanviljelystä johtuvan maankoron (pitäisi olla: tulon) jakautuvan, niin se ei yksinkertaisesti ole totta, ja se osoittaa parhaassa tapauksessa taaskin vain hänen omaa tietämättömyyttään. Eräs esimerkki:

»Työstä saatua tuloa sanotaan työpalkaksi; pääoman käytöstä saatua tuloa sanotaan voitoksi... kokonaan maasta peräisin olevaa tuloa kutsutaan maankoroksi ja se kuuluu maanomistajalle... Kun nämä, eri tulolajit kuuluvat eri henkilöille, ne ovat helposti erotettavissa; mutta jos ne tulevat samalle henkilölle, ne usein ainakin arkikielessä sekoitetaan. Osaa maastaan *itse viljelevän** maanomistajan pitäisi viljelykustannusten vähentämisen jälkeen saada *sekä maanomistajan maankorko että vuokraviljelijän voitto**. Hän kutsuu kuitenkin helposti, ainakin tavallista kieltä käyttäessään, koko tuloaan voitoksi ja sekoittaa siten maankoron voittoon. Useimmat Pohjois-Amerikan ja Länsi-Intian plantaasinomistajistamme ovat tässä asemassa; useimmat viljelevät omia tilojaan ja niinpä harvoin kuulemme puhuttavan jonkin plantaasin maankorosta, mutta kylläkin sen tuottamasta voitosta... Omin käsin omaa puutarhaansa viljelevä puutarhuri on maanomistaja, vuokraviljelijä ja työläinen samassa henkilössä. Näin ollen hänen tuotteensa pitäisi antaa hänelle ensin mainitun maankorko, toisen voitto ja kolmannen työpalkka. Koko summaa pidetään kuitenkin tavallisesti hänen työansionaan; maankorko ja voitto sekoitetaan tässä siis työpalkkaan.»

Tämä kohta on *Adam Smithin* teoksen I kirjan 6. luvusta²⁴⁰. Itse harjoitetun maanviljelyksen tapausta on tutkittu siis jo sata vuotta sitten, ja ne arveluttavat seikat ja epävarmat asiat, jotka aiheuttavat herra Dühringille tässä yhteydessä niin paljon huolta, johtuvat yksinomaan hänen omasta tietämättömyydestään.

Vihdoin hän pelastautuu pulasta rohkealla tempulla:

Vuokraviljelijän voitto perustuu »maaseudun työvoiman» riistoon ja näin ollen se on »osa maankorosta», ja »täysi maankorko», jonka pitäisi oikeastaan virrata maanomistajan taskuun, »pienee» vastaavasti.

Tästä saamme tietää kaksi seikkaa. Ensiksi sen, että maanvuokraaja »pienentää» maanomistajan maankorkoa joten herra Dühringillä maanvuokraaja ei maksakaan maankorkoa maanomistajalle, kuten tähän asti oli kuviteltu, vaan *maanomistaja maksaa maankorkoa vuokraviljelijälle* — todella »perusteitaan myöten omaperäinen katsumus». Ja toiseksi saamme vihdoinkin tietää mitä herra Dühring kuvittelee maankoroksi, nimittäin maaseudun työn riistolla maanviljelyksestä saatua koko lisätuotetta. Mutta koska tämä lisätuote tähänastisessa taloustieteessä — eräitä vulgaaritaloustieteilijöitä ehkä lukuun ottamatta — jaetaan maankoroksi ja pääomanvoitoksi, mei-

* Kursivointi Engelsin. *Toim.*

dän on todettava, että myöskään maankorolla herra Dühring »ei tarkoita yleispattevää käsitettä».

Maankorko ja pääomanvoitto eroavat herra Dühringin mukaan siis vain siinä, että edellinen saadaan maanviljelyksestä ja jälkimmäinen teollisuudesta tai kaupasta. Herra Dühring johtuu väistämättömästi tähän epäkriittiseen ja sekavaan käsitystapaan. Me näimme, että hänen lähtökohtanaan oli »tosi historiallinen käsitys», jonka mukaan valta maahan voitaisiin saada hankituksi vain ihmisiin saadun vallan avulla. Siis heti kun maata viljellään orjatyön jonkin muodon avulla, heti syntyy ylijäämä maanomistajalle ja tämä ylijäämä on juuri maankorkoa, samoin kuin teollisuudessa työntuotteen ylijäämä yli työläisen ansion on pääomanvoittoa.

»Siten on selvää, että maankorkoa esiintyy huomattavassa määrin aina silloin ja kaikkialla siellä missä maanviljelystä harjoitetaan työn alistamisen jonkin muodon avulla.»

Kun herra Dühring näin esittää maankoron koko maanviljelyksestä saaduksi lisätuotteeksi, hänen tielleen tulee yhtäältä englantilaisen vuokratilajelijän voitto ja toisaalta tältä lainattu, koko klassisen taloustieteen tunnustama lisätuotteen jakautuminen maankorkoon ja vuokratilajelijän voittoon, ja siten maankoron *puhdas* täsmällinen käsite. Mitä herra Dühring tekee? Hän tekeytyy täysin tietämättömäksi maanviljelyksen lisätuotteen jakaantumisesta vuokratilajelijän voittoon ja maankorkoon, siis klassisen taloustieteen koko maankorkoteoriasta; aivan kuin koko taloustieteessä ei »näin määriteltynä» olisi vielä lainkaan asetettu kysymystä siitä, mitä vuokratilajelijän voitto oikein on; kuin olisi kysymyksessä täysin tutkimaton kohde, josta ei tunneta muuta kuin ulkonäkö ja eräitä arveluttavia seikkoja. Ja hän pakenee kohtalokkaaksi osoittautuneesta Englannista, missä maanviljelyksen lisätuote ilman minkään teoreettisen koulukunnan myötävaikutusta jaetaan niin säälimättömästi kahteen osaansa: maankorkoon ja pääomanvoittoon. Hän pakenee suuresti rakastamansa Preussin maaomikeuden vaikutuspiiriin, missä itse maanomistajan harjoittama maanviljelys on täydessä patriarkaalisessa kukoistukses-

saan, missä »tilanomistaja ymmärtää maankorolla tiluksista saamiensa tuloja» ja herrojen junkkerien käsitys maankorosta vaatii vielä itselleen tieteen suunnannäyttäjän asemaa. Siellä herra Dühring siis saattaa vielä toivoa, että hän voi keplotella sotkuisine kesityksineen maankorosta ja voitosta ja voisi jopa herättää luottamusta uusimmalla keksinnöllään: maankorkoa ei maksakaan vuokratiljelijä maanomistajalle, vaan maanomistaja vuokratiljelijälle.

X. »KRIITISESTÄ HISTORIASTA»

Luokaamme lopuksi vielä silmäys »Kansantaloustieteen kriittiseen historiaan», tähän herra Dühringin »yrittukseen», jolla ei hänen sanojensa mukaan »ole yhtään edeltäjää». Ehkä me siinä viimeinkin kohtaamme sen perimmäisen ja ankarimman tieteellisyyden, mistä on annettu niin monia lupailuja.

Herra Dühring tekee suuren numeron siitä löydöstään, että

»talousoppi» on »tavattoman moderni ilmiö» (s. 12).

Tosiasiaassa Marx sanoo »Pääomassa»: »Poliittinen taloustiede... alkaa vasta manufaktuurikaudella esiintyä erityisenä tieteenä». ²⁴¹ Ja teoksessaan »Poliittisen taloustieteen arvostelua» hän sanoo: »Klassinen poliittinen taloustiede alkaa Englannissa William Pettystä ja Ranskassa Boisguillebertista ja päättyy Englannissa Ricardoon ja Ranskassa Sismondiin». ²⁴² Herra Dühring noudattaa tätä hänelle osoitettua tietä, vain sillä erotuksella, että *korkeampi* taloustiede alkaa hänen näkemyksensä mukaan vasta niistä murheellisista keskosista, joita porvarillinen tiede on klassisen kautensa päättymisen jälkeen tuottanut. Sitä vastoin hänellä on mitä parhaat syyt julistaa johdantonsa lopussa riemukkaasti:

»Mutta jos tämä yritys on jäänyt jo ulkoisesti havaittavien erikoisuuksiensa puolesta ja sisältönsä uudemman osan kannalta ilman edeltäjiä, on se sisäisten kriittisten näkökohtiensa ja yleisen katsantokantansa puolesta vieläkin ominaisemmin minun omani» (s. 9).

Hän voisi todellakin mainostaa »yritystään» (teollisuuteen viittaava ilmaisu ei ole lainkaan huonosti valittu) nimellä: Ainoa ja hänen omaisuutensa²⁴³.

Koska poliittinen taloustiede sellaisena kuin se on historiassa esiintynyt ei tosiasiallisesti ole mitään muuta kuin tieteellistä tietoa kapitalistisen tuotantokauden taloudesta, voi sitä koskevia väittämiä ja teoreemoja esiintyä esimerkiksi antiikin kreikkalaista yhteiskuntaa edustaneilla kirjoittajilla vain sikäli kuin tietyt ilmiöt, kuten tavaratuotanto, kaupankäynti, raha, korkoa tuottava pääoma jne. ovat molemmille mainituille yhteiskunnille yhteisiä. Sikäli kuin kreikkalaiset tekivät satunnaisia retkiä tälle alueelle, he osoittivat samaa nerokkuutta ja omaperäisyyttä kuin kaikilla muillakin aloilla. Historiallisesti otettuna heidän katsomuksensa ovat näin ollen modernin tieteen teoreettisia lähtökohtia. Kuunnelkaamme nyt maailmanhistoriallista herra Dühringiä.

»Tämän jälkeen meillä ei olisi vanhan ajan tieteellisen talousteorian suhteen oikeastaan» (!) »mitään positiivista sanottavaa, ja täysin epätieteellinen keskiaika antaa vielä vähemmän aihetta siihen» (siihen että ei sano *mitään!*). »Koska kuitenkin se suuntaus, joka verhoutuu vain näön vuoksi oppineisuuden ulkokuoreen... on vääristänyt modernin tieteen puhtaan luonteen, on kiinnitettävä huomiota ainakin muutamiin esimerkkeihin.»

Ja sitten herra Dühring antaa esimerkkejä sellaisesta kritiikistä, johon ei todellakaan ole sekoitettu edes »oppineisuuden ulkokuorta».

Aristoteleella on seuraava väittämä:

»Jokaisen hyödykkeen käyttö on näet kaksinaista. Toinen puoli on ominainen esineelle sellaisenaan, toinen ei, niin kuin sandaali toimii jalkineena ja on vaihdettavissa. Molemmat ovat sandaalin käyttöarvoja, sillä sekin joka vaihtaa sandaalin sellaiseen mitä häneltä puuttuu, esimerkiksi rahaan tai ravintoon, käyttää sandaalia sandaalina. Hän ei kuitenkaan käytä sitä sen luonnollisella käyttötavalla. Sandaali ei näet ole olemassa vaihtamista varten.»²⁴⁴

Ei riitä, että väittäjä on herra Dühringin mukaan »ilmaistu hyvin lattealla ja kouluviisaalla tavalla». Lisäksi ne, jotka näkevät siinä »käyttöarvon ja vaihtoarvon erottamisen» joutuvat »koomiseen tilanteeseen» unohtaessaan, että »aivan viimeisinä aikoina» ja »kehittyneim-

män järjestelmän puitteissa» — tietysti herra Dühringin oman järjestelmän — käyttöarvo ja vaihtoarvo ovat hävinneet olemattomiin.

»On haluttu väittää, että Platonin valtiota käsittelevään teokseen... sisältyy myös *moderni* esitys kansantaloudellisesta työnjaosta.»

Tällä kai viitataan »Pääoman» XII luvun kohtaan 5, kolmannen painoksen sivuun 369. Mutta siinä todistetaan päinvastoin, että klassisen antiikin käsitys työnjaosta on »mitä selvin vastakohta» nykyajan käsitykselle²⁴⁵. — Platonin omana aikanaan nerokas käsitys työnjaosta²⁴⁶ kaupungin (kreikkalaisille kaupunki oli identtinen valtion kanssa) luonnonsyntyisenä perustana saa herra Dühringiltä osakseen vain nenännyrpistykseen eikä muuta. Näin tapahtuu siksi, että Platon ei mainitse — kuten kreikkalainen Ksenofon²⁴⁷, herra Dühring! — sitä

»rajaa minkä markkinoiden kulloinenkin laajuus asettaa ammattialojen haarautumisen ja erityistoimien teknisen jakautumisen jatkumiselle. Vasta tämä käsitys rajasta kohottaa ajatuksen, jota muutoin tuskin voi sanoa tieteelliseksi, taloudellisesti merkittäväksi totuudeksi».

Herra Dühringin niin suuresti halveksima »professori» Roscher on todellakin vetänyt tämän »rajan», joka vasta muka tekee ajatuksen työnjaosta »tieteelliseksi». Siksi Roscher teki Adam Smithistä nimenomaan työnjaon lain keksijän²⁴⁸. Sellaisessa yhteiskunnassa, missä tavaratuo- tinto on hallitseva tuotantotapa, ovat »markkinat» — puhuaksemme kerran herra Dühringin tapaan — olleet hyvin tunnettu »raja» »liiketoiminnan harjoittajien» keskuudessa. Tarvitaan kuitenkin enemmän kuin »rutiinimaista tietoa ja vaistoa» jotta ymmärtäisi, etteivät markkinat luoneet kapitalistista työnjakoa, vaan päinvastoin aikaisempien yhteiskunnallisten yhteyksien hajoaminen ja tästä johtuva työnjako loivat markkinat (katso »Pääoma», I. XXIV luku, 5: Kotimaisten markkinoiden luominen teollisuuspääomalle²⁴⁹).

»Rahan rooli on kaikkina aikoina ollut taloudellisten» (!) »ajatusten pääasiallinen kiihoke. Mutta mitä joku Aristoteles tiesi tästä roolista? Ei ilmeisestikään sen enempää kuin sisältyy käsitykseen siitä, että alkuperäistä luontoisvaihtoa on seurannut rahan välityksellä tapahtuva vaihto.»

Kun »joku» Aristoteles rohkenee keksiä rahan kaksi erilaista *kiertokulkumuotoa*, joista toisessa raha toimii pelkkänä kiertovälineenä ja toisessa rahapääomana²⁵⁰, niin herra Dühringin mukaan

hän ilmaisee tällä vain »moraalista vastenmielisyyttä».

Kun »joku» Aristoteles hairahtuu jopa siihen, että haluaa analysoida rahaa sen *arvonmitan* »roolissa» ja esittää todellakin oikein tämän rahaa käsittelevälle opille²⁵¹ niin ratkaisevan probleeman, niin »joku» Dühring vaikenee mieluummin kokonaan moisesta kiellelystä uhkarohkeudesta — ja siihen hänellä onkin pätevät salaiset syynsä.

Lopputuloksena on, että Dühringin »muistiinmerkin-töjen» peilikuvan mukaan antiikin kreikkalaisilla oli tosiasiasa vain »aivan tavanomaisia ajatuksia» (s. 25), jos nyt senkaltaisilla »turhanpäiväisyyksillä» (s. 29) on ylipäätään mitään yhteistä ajatusten, sen enempää tavallisten kuin epätavallistenkaan kanssa.

Herra Dühringin teoksen merkantilismia koskeva luku on parasta lukea »originaalina» (toisin sanoen Friedrich Listin teoksen »Nationales System» 29. luku »Teollisuusjärjestelmä, jota koulukunta kutsuu virheellisesti merkantiilijärjestelmäksi»). Muun muassa seuraava kohta osoittaa kuinka huolellisesti herra Dühring osaa tässäkin välttää kaikkea »oppineisuuden ulkokuortakin».

List sanoo teoksensa 28. luvussa »Italialaiset kansantaloustieteilijät»:

»Kaikkien nykyajan kansakuntien keskuudessa Italia oli edelläkävijä niin poliittisen taloustieteen käytännön kuin sen teoriankin kohdalla.»

Sitten List mainitsee

»ensimmäisen nimenomaan Italiassa kirjoitetun taloustieteellisen teoksen, napolilaisen Antonio Serran kirjan niistä keinoista, joilla kuningaskunnat voivat luoda kullan ja hopean runsautta (1613)»²⁵².

Herra Dühring omaksuu tämän luottavaisesti ja pitää sanotun perusteella Serran »Breve trattato»²⁵³

»eräänlaisena taloustieteen uudemman esihistorian sisäänkäynnin otsikkokirjoituksena».

»Breve trattaton» käsittely rajoittuu hänellä tosiaan-kin tähän »kaunokirjalliseen ilveilyyn». Onnettomuudeksi todellinen asiainkulku oli toinen ja vuonna 1609, siis neljä vuotta ennen »Breve trattatoa» ilmestyi Thomas Munin »A Discourse of Trade etc.»²⁵⁴ Tällä teoksella oli heti sen ensi kertaa ilmestyessä se erityinen merkitys, että se oli suunnattu alkuperäistä *monetaarijärjestelmää* vastaan, jota tuolloin vielä puolustettiin Englannissa valtion harjoittamana käytäntönä. Teos merkitsi siis merkantiilijärjestelmän tietoista *irrottautumista* emäjärjestelmästä. Teoksesta otettiin jo sen ensimmäisessä muodossa useampia painoksia ja sillä oli suoraa vaikutusta lainsäädäntöön. Tekijä muokkasi teoksen kokonaan uudelleen ja hänen kuolemansa jälkeen ilmestynyt vuoden 1664 laitos »England's Treasure etc.» pysyi vielä sadan vuoden ajan merkantilismin evankeliumina. Jos siis merkantilismilla on jokin käänteentekevä teos »eräänlaisena sisäänkäynnin otsikkokirjoituksena», niin se on juuri Munin teos. Ja juuri tästä syystä sitä ei ole lainkaan olemassa herra Dühringin »arvosuhteita hyvin huolellisesti tarkastelevalle historialle».

Modernin poliittisen taloustieteen perustajasta *Pettystä* herra Dühring kertoo meille, että tällä oli

»melkoinen taipumus kevytmieliseen ajatteluun», edelleen tältä »puuttui käsitteiden sisäisemmän ja hienomman erottelun taju...», tällä on »liikkuvuutta, johon liittyy tietoa monista asioista, mutta samalla kevyttä siirtymistä asiasta toiseen ilman että hän juurtuu syvemmin mihinkään ajatukseen»... Hän »järkeilee kansantaloudesta vielä hyvin karkeasti» ja »päätyy naiiviuksiin, joiden vastakohtaisuus... saattaa toisinaan myös huvittaa vakavampaa ajattelijaa».

On mahdotonta yliarvioida sitä alentuvuutta mitä herra Dühring osoittaa kun hän ylipäätään suvaitsee kiinnittää huomiota »johonkuhun» Pettyyn! Entä millaista huomiota hän sitten Pettyyn kiinnittää?

Pettyn väittämiä

»työstä ja jopa työajasta arvonmittana, mistä hänellä esiintyy... epäselviä jälkiä»

ei Dühring mainitse enää lainkaan tämän kohdan lisäksi. Epäselviä jälkiä. Petty esittää teoksessaan »Treatise

on Taxes and Contributions» (ensimmäinen painos 1662)²⁵⁵ selkeän ja paikkansapitävän analyysin tavaroiden arvon suuruudesta. Kun Petty havainnollistaa arvon suuruutta ennen muuta yhtä paljon työtä maksavien jalometallien ja viljan yhtäläisellä arvolla, hän sanoo sillä ensimmäisen ja viimeisen »teoreettisen» sanan jalometallien arvosta. Mutta hän ilmaisee myös varmalla ja yleisellä tavalla, että tavaroiden arvot mitataan *yhtäläisellä työllä* (equal labour). Hän käyttää keksintöönsä erilaisten, osaksi hyvin mutkikkaiden probleemien ratkaisemiseen ja tekee niistä osittain tärkeitä johtopäätöksiä eri yhteyksissä ja teoksissa, myös silloin kun hän ei toista pääväittämäänsä. Mutta jo ensimmäisessä teoksessaan hän myös sanoo:

»Väitän että se» (yhtäläisellä työllä mittaaminen) »on arvojen yhtäläistämisen ja tasapainottamisen perusta*»; tunnustan kuitenkin, että ylärakenteissa ja niihin liittyvässä käytännössä on runsaasti vaihtelevuutta ja mutkikkautta.»

Petty on siis yhtä tietoinen löytönsä tärkeydestä kuin vaikeudesta käyttää sitä hyväksi yksityiskohdissa. Tästä syystä hän etsikin toista tietä päästäkseen tiettyihin yksittäistavoitteisiin.

Piti näet löytää luonnollinen tasapainosuhte (a natural Par) maan ja työn välillä, jotta arvo voidaan ilmaista »maassa yhtä hyvin kuin työssä tai paremmin molemmissa».

Itse harhatiekin osoittaa nerokkuutta.

Herra Dühring tekee seuraavan terävästi ajatellun huomautuksen Pettyn arvoteoriasta:

»Jos hän itse olisi ajatellut terävämmin, ei toisissa kohdissa voisi löytyä jälkiä vastakkaisesta katsomuksesta, mistä jo edellä muistutettiin.»

Toisin sanoen herra Dühring ei maininnut »edellä» asiasta mitään muuta kuin että »jäljet» ovat »epäselviä». Herra Dühringille on hyvin luonteenomaista, että hän »edellä» viittaa johonkin sisällyksettömällä fraasilla saadakseen lukijan »jäljempänä» uskomaan, että tämä on jo »edellä» saanut tiedon pääasiasta, vaikka kirjoittaja

* Kursivointi Marxin. *Toim.*

tosiasiassa hyppää asian yli niin edellä kuin jäljempänäkin.

Nyt on asia niin, että Adam Smithillä ei ole vain »jälkiä» arvokäsitetä koskevista »vastakkaisista katsoimuksista», eikä vain kaksi, vaan jopa kolme ja aivan tarkkaan ottaen suorastaan neljä karkean ristiriitaista käsitystä arvosta, jotka kulkevat sopuisasti rinnakkain ja päällekkäin. Mutta se mikä on luonnollista poliittisen taloustieteen perustanlaskijan kohdalla hänen joutuesaan väistämättä hapuilemaan, kokeilemaan ja kamppailemaan vasta hahmottuvan ideoiden kaaoksen kanssa, se on ihmetyttävää sellaisen kirjoittajan kohdalla, joka seuloa yhteenvedoa yli puolentoista vuosisadan tutkimuksista sen jälkeen kun osa tutkimustuloksista on jo siirtynyt kirjoista yleiseen tietoisuuteen. Ja siirtyäksemme suurista asioista pieniin: kuten näimme herra Dühring itsekin esittää valittavaksi mielen mukaan viisi erilaista arvon lajia ja niiden kera yhtä monta vastakaista katsomusta. Jos »hän itse olisi ajatellut terävämmin», hän ei olisi nähnyt niin paljon vaivaa suistaakseen lukijaa Pettyn täysin selkeästä arvokäsityksestä äärimmäiseen sekavuuteen.

Pettyn teos »Quantulumcunque Concerning Money» (Muutamia sanoja rahasta») on loppuun asti hiottu, yhdestä kappaleesta valettu työ. Se julkaistiin vuonna 1682, kymmenen vuotta hänen »Anatomy of Ireland» teoksensa jälkeen (tämä ilmestyi »ensimmäisen kerran» 1672 eikä 1691, kuten herra Dühring esittää »uusimpien kompiloitujen oppikirjojen»²⁵⁶ mukaan). Merkantilististen katsomusten viimeiset jäljet, joita tapaa hänen muista teoksistaan, ovat kokonaan hävinneet siitä. Se on sisällöltään ja muodoltaan pienoinen mestariteos, ja juuri sen vuoksi herra Dühring ei mainitse sitä edes nimeltä. On täysin asianmukaista, että tärkeilevä koulumestari-mainen keskinkertaisuus voi nerokkaimpien ja alkuperäisimpien taloustutkijoiden edessä esittää vain äkäilevää tyytymättömyyttä, voi vain närkästyä siitä etteivät teoreettiset valonkipinät marssi vuoron perään esiin valmiina »aksiomina», vaan päinvastoin nousevat sieltä täältä esiin syvennyttäessä »karkeaan» käytännön materiaaliin, esimerkiksi veroihin,

Samoin kuin Pettyn varsinaisiin taloudellisiin teoksiin, herra Dühring suhtautuu myös tämän perustamaan »poliittiseen aritmetiikkaan» eli tavanomaiselta nimeltään tilastotieteeseen. Hän kohauttelee halveksivasti hartioitaan Pettyn käyttämien menetelmien omituisuudelle! Tällaisen kaksi vuosisataa post festum* esitetyn omahyväisen mestaroinnin kaunistelematon typeryys paljastuu kun sitä verrataan niihin vääristyneisiin menetelmiin, joita Lavoisier²⁵⁷ käytti samalla alalla vielä sata vuotta Pettyn jälkeen sekä siihen suureen välimatkaan, joka erottaa vielä nykyisenkin tilastotieteen siitä päämäärästä, jonka Petty mahtavin vedoin tälle tieteelle hahmotteli.

Pettyn merkittävimmät ideat, joista ei näy juuri jälkeäkään herra Dühringin »yrityksessä», ovat tämän mielestä pelkkiä irrallisia päähänpistoja, satunnaisia ajatuksia ja niille on annettu vasta meidän aikamme yhteyksistään irrotettujen sitaattien nojalla merkitystä, jota niissä itsessään ei lainkaan ole. Ne eivät siis näyttele myöskään poliittisen taloustieteen *todellisessa* historiassa mitään osaa, vaan vain meidän aikamme teoksissa, jotka jäävät herra Dühringin juuriin käyvän kritiikin ja hänen »suuren tyylin historiankirjoituksensa» tason alapuolelle. »Yrityksessään» hänellä tuntuu olleen silmämääränään sellainen sokeasti uskovainen lukijakunta, joka ei rohkenne mistään hinnasta vaatia väitteen todistamista. Palaamme asiaan heti kohta (Locken ja Northin yhteydessä), mutta ensin meidän on silmäiltävä ohimennen Boisguillebertia ja Lawia.

Edellisen kohdalla tähdennämme sitä ainoata löytöä, jonka herra Dühring voi viedä nimiinsä. Hän on keksinyt aiemmin havaitsematta jääneen yhteyden Boisguillebertin ja Lawin välillä. Boisguillebert näet väittää, että jalometallit voitaisiin korvata luottorahalla (un morceau de papier**) ²⁵⁸ niissä normaaleissa rahatoiminnoissaan, joita ne toteuttavat tavarankierron piirissä. Law sitä vastoin kuvittelee, että näiden »paperilappusten» mikä tahansa mielivaltainen »lisääminen» kasvattaisi kan-

* — myöhemmin (kirjaimellisesti: juhlan jälkeen, ts. liian myöhään). *Toim.*

** — paperilappusella. *Toim.*

sakunnan rikkautta. Tämä merkitsee herra Dühringille, että

Boisguillebertin »sanontatapaan kätkeytyy jo uusi merkantilismin käänne» —

toisin sanoen siihen kätkeytyy Law. Seuraava todistaa sen päivänselvästi:

»Oli vain annettava 'yksinkertaisille paperilappusille' se sama osa, mitä jalometallien oli *pitänyt* esittää ja niin oli merkantilistinen muodonmuutos heti toteutettu.»

Samalla tavalla voidaan heti toteuttaa muodonmuutos sedästä tädiksi. Herra Dühring lisää tähän tosin rauhoittavasti:

»Se ei kylläkään ollut Boisguillebertin tarkoituksena.»

Mutta miten hänen tarkoituksenaan, hitto vieköön, olisikaan voinut olla korvata oma rationalistinen käsitysensä jalometallien raharoolista merkantilistien taikauskaisella käsityksellä sillä perusteella, että jalometallit ovat tässä roolissa korvattavissa paperilla?

Herra Dühring jatkaa koomisen vakavasti:

»toki on sentään myönnettävä, että kirjoittajamme on siellä täällä onnistunut tekemään todella osuvan huomautuksen» (s. 83).

Lawin osalta herra Dühring onnistuu tekemään vain seuraavan »todella osuvan huomautuksen»:

»Myöskään Law ei tietenkään kyennyt koskaan täysin *hylkäämään* jälkimmäistä perustetta» (nimittäin 'jalometallien perustaa') »mutta hän vei setelinannon äärimmäiseen pisteeseen, toisin sanoen järjestelmän romahdukseen asti» (s. 94).

Todellisuudessa ei näiden paperiperhosten, pelkkien rahamerkkien kuitenkaan pitänyt lepatella yleisön keskuudessa siksi, että »hylättäisiin» jalometalliperusta, vaan jalometallien houkuttelemiseksi yleisön taskuista tyhjentyneeseen valtionkassaan²⁵⁹.

Päästäksemme palaamaan Pettyyn ja siihen vaatimattomaan osaan, jota herra Dühring antaa hänen esittää taloustieteen historiassa, kuuntelemme ensin mitä meille kerrotaan Pettyn lähimmistä seuraajista Lockesta ja

Northista. Locken »Considerations on Lowering of Interest and Raising of Money» sekä Northin »Discourses upon Trade» ilmestyivät samana vuonna, 1691.

»Se mitä hän» (Locke) »kirjoitti korosta ja metallirahasta, ei ylittänyt niiden pohdintojen rajoja, joita merkantilismin vallalla ollessa yleisesti esitettiin valtiollisen elämän asioista» (s. 64).

Tämän »selonteon» lukijalle täytyy nyt käydä päivän-selväksi, miksi Locken »Lowering of Interest» teoksella oli 1700-luvun jälkipuoliskolla niin huomattava ja kaiken lisäksi vastakkainen vaikutus poliittiseen taloustieteeseen Ranskassa ja Italiassa.

»Monet liikemiehet olivat ajatelleet korkokannan vapaudesta samalla tavoin» (kuin Locke) »ja olosuhteiden kehityskin johti pitämään koron rajoittamista tehottomana. Aikana jolloin joku Dudley North saattoi laatia 'Discourses upon Trade' teoksensa vapaakaupan suuntaan, täytyi ikään kuin olla ilmassa jo paljon sellaista minkä vuoksi teorian alalla koron rajoittamista vastaan esiintynyt oppositio ei enää vaikuttanutkaan mitenkään ennen kuulumattomalta» (s. 64).

Locken oli siis toistettava joittenkin tuolloisten »liikemiesten» ajatuksia tai sitten siepattava kaikenlaista mitä hänen aikanaan »ikään kuin oli ilmassa», jotta hän saattoi teoretisoida koron vapaudesta ja olla sanomatta mitään »ennen kuulumatonta»! Todellisuudessa kuitenkin Petty asetti jo vuonna 1662 teoksessaan »Treatise on Taxes and Contributions» koron rahankoron ominaisuudessa, mitä sanomme koronkiskonnaksi (rent of money which we call usury), vastakkain maankoron ja kiinteistökoron (rent of land and houses) kanssa. Edelleen Petty selitteli tilanomistajille näiden halutessa pitää lainsäädännöllä rahankoron alhaalla, mutta ei maankorkoa, kuinka turhaa ja hedelmätöntä on säätää positiivisen siviililain luonnonlakia vastaan (the vanity and fruitlessness of making civil positive law against the law of nature)²⁶⁰. Kirjoituksessaan »Quantulumcunque» (1682) Petty näin ollen esittää, että koron sääntely lailla on yhtä typerää kuin jalometallien viennin tai vekselikurssin sääntely. Samassa kirjoituksessa hän esittää kerta kaikkiaan ratkaisevat huomautuksensa raising of moneysta*

* — valtion suorittamasta rahanarvon kohottamisesta. *Toim.*

(esimerkiksi yritetään antaa $\frac{1}{2}$ shillingille 1 shillingin nimi leimaamalla hopeaunssista kaksi kertaa aikaisempaa enemmän shillinkejä).

Locke ja North miltei vain kopioivat Pettyä viimeksi mainitussa kohdassa. Koron kohdalla Locke seuraa Pettyn tekemää rahankoron ja maankoron rinnakkainasettelua, kun taas North menee pitemmälle ja asettaa koron pääomankoron (rent of stock) ominaisuudessa maankorkoa vastaan ja pääomanomistajat [stocklords] maanomistajia [lendlords]²⁶¹ vastaan. Locke suhtautuu Pettyn vaatiman koron vapauteen vain varauksellisesti ja North puolestaan varauksettomasti.

Herra Dühring, joka itse on vielä kitkerä merkantilisti »terävämmässä» merkityksessä, ylittää itsensä selviytyessään Dudley Northin teoksesta »Discourses upon Trade» huomauttamalla, että se on kirjoitettu »vapaa-kaupan suuntaan». Tämä on samaa kuin Harvey'n sanottaisiin kirjoittaneen verenkierron suuntaan. Northin teos on, puuttumatta nyt sen muihin ansioihin, klassinen, tinkimättömän johdonmukaisesti kirjoitettu esitys vapaakauppaopista niin ulkomaan kuin kotimaan kaupankin osalta — vuonna 1691 tämä oli kylläkin »ennen kuulumatonta»!

Muun ohessa herra Dühring kertoo, että

North oli »kauppias», lisäksi keho ihminen, eikä hänen teoksensa »kyennyt saavuttamaan suosiota».

Sepä olisi vielä puuttunut, että sellainen teos olisi saanut osakseen »suosiota» yhteiskuntaa hallitsevan roskaväen keskuudessa Englannissa tapahtuneen suojatullijärjestelmän lopullisen voiton aikoihin! Tämä ei kuitenkaan estänyt sitä, että teoksella oli välitöntä teoreettista vaikutusta, mitä todistaa kokonainen joukko Englannissa heti teoksen jälkeen ja osittain vielä 1600-luvun puolella ilmestyneitä taloustieteellisiä teoksia.

Locke ja North ovat todistuksena siitä miten Pettyn englantilaiset seuraajat omaksuivat yksitellen ja muokkasivat edelleen niitä rohkeita otteita, joita Petty oli käyttänyt ensimmäisenä poliittisen taloustieteen miltei kaikilla aloilla. Pinnallisimmankin havainnoitsijan on pakko panna merkille tämän prosessin jäljet vuosien

1691 ja 1752 väliseltä kaudelta siitä syystä, että kaikki tämän kauden merkittävimmät taloudelliset teokset liittyvät Pettyyn joko myönteisessä tai kielteisessä mielessä. Tämä kausi, joka on täynnä omaperäisiä ajattelijoita, on niin muodoin tärkein poliittisen taloustieteen vähittäisen synnyn tutkimuksen kannalta. Samalla kun »suuren tyylin historian hahmotus» lukee Marxin anteesiantamattomaksi synniksi, että »Pääomassa» tehdään niin suuri numero Pettystä ja tämän kauden kirjoittajista, se itse yksinkertaisesti pyyhkii koko kauden historiasta. Lockesta, Northista, Boisguillebertista ja Lawista Dühringin historiankirjoitus hyppää suoraan fysiokraatteihin ja poliittisen taloustieteen todellisen temppelin portilla seisoo sitten — David Hume. Herra Dühringin luvalla korjaamme aikajärjestyistä ja asetamme siten Humen fysiokraattien edelle.

Humen taloustieteellinen »Essays» teos ilmestyi vuonna 1752²⁶². Toisiinsa liittyvissä tutkielmissa »Rahasta», »Kauppataseesta» ja »Kaupasta» Hume seuraa askel askelelta, usein pelkkien kummallisten päähänpistojenkin osalta Jacob Vanderlintin teosta »Money Answers all Things», Lontoo 1734. Miten tuntemattomaksi kyseinen Vanderlint lieneekään jäänyt herra Dühringille, häneen viitataan silti vielä 1700-luvun loppupuolen, toisin sanoen Smithin jälkeisen ajan englantilaisissa taloustieteellisissä teoksissa.

Hume käsittelee Vanderlintin tavoin rahaa pelkkänä arvonmerkkinä; hän kopioi miltei sanatarkasti Vanderlintilta (ja tämä on tärkeätä, koska hän olisi voinut ottaa arvonmerkkiteorian monista muistakin teoksista) miksi kauppatase ei voi olla jatkuvasti yhdelle maalle epäedullinen tai edullinen; Vanderlintin tavoin Hume opettaa, että taseiden tasapaino syntyy luontaisesti eri maiden erilaisen taloudellisen aseman pohjalla; hän saarnaa Vanderlintin tavoin vapaakauppaa, mutta tekee sen vain vähemmän rohkeasti ja johdonmukaisesti; hän korostaa Vanderlintin tavoin, vain latteammin, että tarpeet ovat tuotannon kannustimia; Vanderlintia seuraten hän puhuu virheellisesti vaikutuksesta tavaroiden hintoihin, mitä pankkirahalla ja kaikilla virallisilla arvo-papereilla on; hän hylkää Vanderlintin mukana luotto-

rahan; Vanderlintin tavoin hän tekee tavaroiden hinnat riippuviksi työn hinnasta, siis työpalkasta; hän kopioi jopa Vanderlintilta sen kummallisen päähänpiston, että aarteiden kokoaminen pitäisi tavaroiden hinnat alhaisina jne. jne.

Jo kauan sitten herra Dühring kuiskaili oraakkelimaisesti kuinka väärin toiset ymmärtävät Humeen rahateorian ja erityisen uhkaavasti hän viittasi Marxiin, joka on kaiken lisäksi osoittanut »Pääomassa» poliisijärjestyksen vastaisesti Humeen salaisen yhteyden Vanderlintin ja myöhemmin puheeksi tulevan J. Massien²⁶³ kanssa.

Tämän väärinymmärtämisen laita on näin: Mitä tulee Humeen todelliseen rahateoriaan, jonka mukaan raha on pelkkä arvonmerkki ja tämän vuoksi olosuhteiden pysyessä muutoin samoina tavaroiden hinnat kohoavat suhteessa kiertävän rahan paljouden kasvuun ja alenevat suhteessa rahan paljouden pienenemiseen, voi herra Dühring parhaalla tahdollakin vain toistaa edeltäjiensä virheet, joskin hänelle ominaisella valaisevalla tavalla. Mutta esitettyään sanotun teoriansa Hume itse esittää sen vastaväitteen (Montesquieu²⁶⁴ oli jo samoista edellytyksistä lähtien tehnyt saman),

että on kuitenkin »varmaa», että amerikkalaisten kulta- ja hopeakaivoksien löytämisen jälkeen »Euroopan kaikkien kansakuntien teollisuus on kasvanut, lukuun ottamatta näitä kaivoksia omistavien kansakuntien teollisuutta». Tämä johtuu »muiden syiden ohella kullan ja hopean lisääntymisestä».

Hume selittää ilmiön siten, että

»vaikkakin kullan ja hopean lisääntymisen väistämättömänä seurauksena on tavaroiden korkea hinta, se ei kuitenkaan välittömästi seuraa lisääntymistä, vaan tarvitaan jonkin aikaa ennen kuin raha kiertää läpi koko valtion ja ulottaa vaikutuksensa kaikkiin kansankerroksiin». Väliaikana raha vaikuttaa suotuisasti teollisuuteen ja kauppaan.

Tämän selvityksen lopussa Hume sanoo myös miksi näin on, joskin hän tekee sen paljon yksipuolisemmin kuin monet edeltäjänsä ja aikalaisensa:

»On helppo seurata rahan etenemistä läpi koko yhteisön ja tällöin havaitaan, että rahan täytyy ensin lisätä kunkin ahkeruutta ennen kuin se kohottaa työn hintaa.»²⁶⁵

Toisin sanoen Hume kuvaa tässä jalometallien arvossa tapahtuvan mullistuksen, tarkemmin sanoen arvon alenemisen vaikutusta eli, mikä merkitsee samaa, jalometallien *arvonmitassa* tapahtuvan mullistuksen vaikutusta. Hän havaitsee aivan oikein, että tavaroiden hintojen tasoittuessa vain vähitellen kyseinen arvon aleneminen vasta viime vaiheessa »kohottaa työn hintaa», tavanomaisesti sanottuna työpalkkaa. Siis se lisää työläisten kustannuksella (sen Hume kuitenkin katsoo olevan täysin asianmukaista) kauppiaiden ja teollisuudenharjoittajien voittoa ja näin »lisää ahkeruutta». Hume ei kuitenkaan esitä itselleen varsinaista tieteellistä kysymystä siitä, vaikuttaako jalometallien lisääntynyt saanti niiden arvon pysyessä muuttumattomana tavaroiden hintoihin ja miten se niihin vaikuttaa, ja hän yhdistää *kaiken* »jalometallien lisääntymisen» niiden arvon alenemiseen. Hume tekee siis täsmälleen sen mitä Marx esittää hänen tekevän (»Poliittisen taloustieteen arvostelua», s. 141)²⁶⁶. Palaamme vielä ohimennen tähän kohtaan, mutta sitä ennen puutemme Humen tutkielmaan »Korosta».

Hume todistelee nimenomaan Lockeä vastaan, ettei olemassaolevan rahan paljous määrää korkoa, vaan voiton suhdeluku. Tämä hänen todistelunsa sekä muut hänen selvityksensä korkokannan korkeutta tai alhaisuutta määräävistä syistä on esitetty paljon täsmällisemmin ja vähemmän henkevästi teoksessa »An Essay on the Governing Causes of the Natural Rate of Interest, wherein the sentiments of Sir W. Petty and Mr. Locke, on that head, are considered», joka ilmestyi 1750, kaksi vuotta ennen Humen esseetä. Teoksen tekijä on J. Massie, monelta kannalta vireä ja kuten samanaikaisesta englantilaisesta kirjallisuudesta käy ilmi, sangen luettu kirjailija. Adam Smithin esitys korkokannasta on lähempänä Massieta kuin Humea. Sen enempää Massie kuin Humekaan eivät tiedä eivätkä sano mitään »voiton» luonteesta, vaikka voitto esittääkin molemmilla tärkeää osaa.

»Humea arvioitaessa on ylipäättään menetelty hyvin ennakkoluuloisesti ja hänen tililleen on pantu ajatuksia, joita hän ei lainkaan esittänyt», herra Dühring saarnaa.

Ja herra Dühring esittää itse enemmän kuin yhden osuvan esimerkin tästä »menettelystä».

Niinpä esimerkiksi Hume tutkielma korosta alkaa seuraavilla sanoilla:

»Mitään ei pidetä sen varmempana merkinä kansan kukoistuksesta kuin korkokannan alhaisuutta ja syystä kyllä; uskon tosin, että sen syy on hieman toisenlainen kuin yleisesti otaksutaan.»²⁶⁷

Hume esittää siis heti ensimmäisessä lauseessa, että jo hänen aikanaan on tullut kuluneeksi latteudeksi todeta, että korkokannan alhaisuus on varmin merkki kansan kukoistuksesta. Ja tosiasiaassa tämä »ajatus» olikin ehtinyt Childin jälkeen yleistyä täydet sata vuotta. Herra Dühring sitä vastoin sanoo meille:

»(Hume) korkokantaa koskevista käsityksistä on *korostettava etupäässä sitä ajatusta*, että korko on olosuhteiden» (millaisten olosuhteiden?) »todellinen ilmapuntari ja että koron alhaisuus on miltei pettämätön merkki kansan hyvinvoinnista» (s. 130).

Kuka puhuu näin »ennakkoluuloisesti» ja lumoutuneesti? Ei kukaan muu kuin herra Dühring itse.

Kriittisessä historiankirjoittajassamme herättää muutoin naiivia kummastusta, että Hume tietyn onnistuneen ajatuksen kohdalla »ei edes esitä itseään sen keksijäksi». Herra Dühringille ei moista lipsahdusta sattuisi.

Olemme nähneet, miten Hume yhdistää jalometallin kaiken lisääntymisen sellaiseen lisääntymiseen, jota seuraa arvon lasku, mullistus jalometallin omassa arvossa, siis tavaroiden arvonmitassa. Tämä sekaannus oli Humella väistämätön, koska hänellä ei ollut pienintäkään aavistusta jalometallien toiminnosta *arvonmittana*. Eikä toisin voinut ollakaan, koska hän ei tietänyt kerta kaikkiaan mitään itse arvosta. Sana »arvo» esiintyy ehkä vain yhden kerran hänen kirjoitelmissaan ja silloinkin hän pahentaa entisestään sitä Locken tekemää virhettä, että jalometalleilla on muka »vain kuviteltu arvo» sanomalla, että niillä on »pääasiallisesti fiktiivinen arvo»²⁶⁸.

Hume on tässä huomattavasti paitsi Pettyn myös monien englantilaisten aikalaistensa alapuolella. Samaa »takapajuisuutta» hän osoittaa ylistäessään yhä vielä

vanhan muodin mukaisesti »kauppiasta» tuotannon ensimmäiseksi käyttövoimaksi, mistä vaiheesta Petty oli jo edennyt hyvin pitkälle. Mitä sitten tulee herra Dühringin vakuutukseen, että Hume olisi käsitellyt tutkielmissaan »tärkeimpiä taloudellisia suhteita», tarvitsee vain ottaa vertailukohdaksi Adam Smithin lainaama Cantillonin teos (se ilmestyi Humen tutkielmien tavoin vuonna 1752, mutta tekijä oli silloin jo ollut useita vuosia kuolleena)²⁶⁹, niin saa aiheita ihmetellä Humen taloudellisten teosten aihepiirin ahtautta. Kuten sanottu, Hume pysyy herra Dühringin hänelle antamasta patentista huolimatta kunnioitusta ansaitsevana myös poliittisen taloustieteen alueella, mutta hän on sillä kaikkea muuta kuin alkuperäinen tutkija ja vielä vähemmän käänteentekevä. Hänen taloudellisten tutkielmiensa vaikutus hänen aikansa sivistyneisiin piireihin ei johtunut yksistään oivallisuudesta esitystavasta, vaan paljon enemmän siitä, että niissä ihannoitiin edistyksellis-optimistisella tavalla tuolloin kukoistukseensa puhkeamassa ollutta teollisuutta ja kauppaa, toisin sanoen Englannissa tuolloin nopeassa nousussa ollutta kapitalistista yhteiskuntaa, minkä taholta niiden täytyi näin ollen saavuttaa »suosiota». Tässä riittääköön yksi viittaus. Kaikki tietävät kuinka intohimoisesti Englannin kansanjoukot taistelivat juuri Humen aikana välillisten verojen järjestelmää vastaan, jota pahamaineinen Robert Walpole käytti suunnitelmallisesti keventääkseen maanomistajien ja yleensä rikkaiden veroja. Tutkielmassaan veroista (»Of Taxes») Hume polemisoi Vanderlintia, alituisesti tarvitsemaansa tietolähdetä (mainitsematta kuitenkaan tätä), välillisten verojen kiivainta vastustajaa ja maan verottamisen päättäväisintä esitaistelijaa vastaan. Siinä Hume sanoo:

»Niiden» (kulutusverojen) »täytyy olla todella raskaita ja hyvin epäviisaasti määrättyjä veroja, jotta työläinen ei kykenisi itse maksamaan niitä lisääntyneen ahkeruuden ja säästäväisyyden avulla ilman että työn hinta nousee.»²⁷⁰

Luulisi että siinä puhuu Robert Walpole itse, etenkin jos tähän liitetään vielä se »julkista luottoa» käsittelevän tutkielman kohta, missä Hume sanoo valtiolle rahaa

lainanneiden verottamisen vaikeudesta puhuessaan näin:

»heidän tulojensa pienenemistä ei *verhottaisi** sillä lumeella, että kyseessä olisi valmisteveron tai tullin erä.»²⁷¹

Aivan kuten skotilta saattoi odottaakin, Humen porvarillista liiketoimintaa kohtaan osoittama ihailu ei ollut suinkaan puhtaasti platonista. Vaikka hän oli syntyään köyhä, hän pääsi kerrassaan tuntuvaan tuhansien punttien vuosituloon, minkä asian herra Dühring ilmaisee näin ymmärtäväisesti kun ei ole kyse Pettystä:

»Sangen vähien varojen pohjalla hän taitavan *yksittyisen taloudenpidon* avulla pääsi siihen asemaan, ettei hänen tarvinnut kirjoittaessaan pyrkiä olemaan kenenkään mieliksi.»

Kun herra Dühring edelleen kirjoittaa:

»Milloinkaan hän ei ollut tehnyt pienintäkään myönnytystä puolueille, ruhtinaille tai yliopistoille»,

niin siihen on sanottava, että Hume ei tosin tiedetä sopineen yhteisistä kirjallisista liiketoimista kenenkään »Wagenerin»²⁷² kanssa. Sen sijaan kylläkin tiedetään, että hän oli whigien harvainvallan piintynyt kannattaja, joka kunnioitti »*kirkkoa* ja *valtiota*» ja sai palkkioksi palveluksistaan ensin Pariisiin lähetystön sihteerin paikan ja myöhemmin verrattomasti tärkeämmän ja tuottoisamman alivaltiosihteerin viran.

Vanha Schlosser sanoo: »Poliittiselta kannalta Hume oli ja pysyi aina konservatiivina ja ankan kuningasmielisenä. Siksi vallassa olevat kirkkopiirit eivät syyttäneetkään häntä kerettöisyydestä yhtä kiivaasti kuin Gibbonia.»²⁷³

»Karkean» plebeijinen Cobbett sanoo: »Itsekäs Hume, tämä historian väärentäjä» haukkuu englantilaisia munkkeja lihaviksi, vaimottomiksi ja perheettömiksi kerjuulla elelijöiksi, »mutta hänellä itsellään ei ollut milloinkaan perhettä tai vaimoa ja hän oli iso ja lihava mies ja käytti runsaasti hyväkseen julkisia varoja ilman että olisi ansainnut niitä millään todellisella julkisella viralla.»²⁷⁴

Herra Dühring taas sanoo:

Hume oli »*elämäkäytännön* järjestelyissä olennaisilta osilta huomattavasti jotakuta Kantia edellä.»

Entä miksi sitten Humelle annetaan »Kriittisessä historiassa» niin liioitellun merkittävä asema? Yksinker-

* Kursivointi Marxin. *Toim.*

taisesti siksi, että tällä »vakavalla ja hienolla ajattelijalla» on kunnia edustaa 1700-luvun Dühringiä. Samoin kuin Hume on todistus siitä, että

»koko tieteenhaaran» (poliittisen taloustieteen) »luominen on ollut valistuneemman filosofian työtä»,

siten Humen edelläkävijän toiminta on paras tae siitä, että koko tieteenhaara saa lähinnä arvattavissa olevaksi lopukseen tämän ilmiömäisen ihmisen, joka on luonut pelkästään »valistuneemman» filosofian uudelleen absoluuttisen valaisevaksi todellisuusfilosofiaksi ja jonka kohdalla aivan Humen tavoin

»filosofian harjoittaminen suppeammassa mielessä yhtyy kansantaloutta koskeviin tieteellisiin pyrkimyksiin... mitä ei aiemmin ole esiintynyt Saksan maaperällä».

Niin muodoin havaitsemme, että taloustieteilijänä sentään kunnioitettava Hume on paisutettu ensimmäisen suuruusluokan taloustieteelliseksi tähdeksi, jonka merkitystä on tähän saakka voitu aliarvioida vain sen saman kateuden tähden, joka on johtanut niin itsepintaiseen vaikenemiseen myös herra Dühringin »aikakaudelle suuntaa antavista» saavutuksista.

Fysiokraattinen koulukunta jätti meille tunnetusti Quesnayn »taloudellisessa taulukossa»²⁷⁵ arvoituksen, jota taloustieteen tähänastiset kriitikot ja historioitsijat ovat turhaan yrittäneet ratkaista. Kun tämän taulukon piti esittää selkeästi ja havainnollisesti jonkin maan kokonaisrikkauden tuottamisesta ja kiertokulusta, se jäikin sangen hämäräksi taloustieteilijöiden jälkipolville. Herra Dühring tuo meille tässäkin lopullisen valon.

Vasta sitten voidaan esittää »mitä tämä tuotanto- ja jakautumissuhteiden taloudellinen kuva merkitsee Quesnaylle itselleen», hän sanoo, »kun on ensin tarkoin tutkittu hänelle ominaisia tärkeimpiä käsitteitä». Tämä on sitäkin tärkeämpää kun keskeiset käsitteet on tähän asti esitetty vain »horjuvan epämääräisinä» eikä edes Adam Smithillä »ole havaittavissa niiden olennaisia piirteitä».

Herra Dühring tekee nyt kerta kaikkiaan lopun moisesta totunnaisesta »kevytmielisestä selvitystavasta». Ja

sitten hän pitää lukijaansa pilkkanaan täydet viisi sivua esittäen niillä kaikenlaisia mahtipontisia sanakäänteitä, alituista toistoa ja laskelmoitua epäjärjestystä salatakseen sen kohtalokkaan tosiasian, että hänellä tuskin on senkään vertaa kerrottavanaan Quesnayn »tärkeimmistä käsitteistä» kuin niillä »käytetyimmillä kompiloituilla oppikirjoilla», joista hän ei väsy varoittamasta. Tämän johdannon »eräänä arveluttavimpana puolena» on, että siinäkin jo paikoitellen kaivellaan Quesnayn taulukkoa, joka tunnetaan vasta nimeltä, mutta sitten eksytäänkin kaikenkarvaisiin »pohdintoihin», kuten esimerkiksi »yrityksen ja tuloksen eroon». Joskaan tätä seikkaa »ei ole löydettävissä valmiina Quesnayn ideasta», niin sen sijaan herra Dühring antaa meille siitä salamankirkkaan esimerkin heti päästessään pitkäksi venyttämästään johdattavasta »yrityksestä» merkillisen niukkaan »tulokseensa», itse taulukon selitykseen. Esitämme nyt kaiken minkä hän on nähnyt hyväksi kertoa Quesnayn taulukosta — *sanatarkasti kaiken*.

»Yrityksessään» herra Dühring sanoo:

»Hänestä» (Quesnaystä) »näytti itsestään selvältä, että tuotto» (herra Dühring puhui juuri edellä nettotuotteesta) »on käsitettävä *raha-arvoksi* ja sitä on tällaisena käsiteltävä... Hän yhdisti pohdintansa» (!) »heti *raha-arvoihin*, joiden hän edellytti olevan kaikkien maataloustuotteiden myyntituottoa niiden vaihtaessa ensimmäistä kertaa käsiä. Tällä tavalla» (!) »hän operoi taulukkonsa sarakeissa muutamilla miljardeilla» (ts. raha-arvoilla, joita on muutama miljardin edestä).

Olemme täten kuulleet kolmeen kertaan, että Quesnay operoi taulukossa »maataloustuotteiden» »raha-arvoilla», mukaan luettuna »nettotuote» eli »puhdas tuotto». Pitämällä tekstissä sanotaan:

»Jos Quesnay olisi noudattanut todella luonnollista tarkastelutapaa ja olisi vapautunut paitsi jalometallien ja rahan paljouden, myös *raha-arvojen* huomioonottamisesta... Mutta nyt hän laskee pelkkiä *arvosummia* ja kuvittelee» (!) »nettotuotteen alun pitäen *raha-arvoksi*.»

Siis neljännen ja viidennen kerran: taulukossa on vain raha-arvoja!

»Hän» (Quesnay) »pääsi samaan» (nettotuotteeseen) »vähentämällä kustannukset ja ajattelemalla» (!) »pääasiassa sitä arvoa, joka tulee korkona maanomistajan osalle» (tämä ei ole totunnainen, mutta sitäkin kevytmielisempi selitystapa).

Vieläkään ei ole päästy alkua pitemmälle, mutta nyt se tulee:

»Toisaalta nyt kuitenkin myös» — tämä »nyt kuitenkin myös» on todellinen helmi! — »nettotuote astuu luontaisineenä kiertokulkuun ja sitten siitä tulee elementti, jolla hedelmättömäksi kuvattua luokkaa... on elätettävä. Tässä havaitaan *heti*» (!) »minkä sekaannuksen se aiheuttaa, että ajatuskulun määrää yhdessä tapauksessa raha-arvo, toisessa itse esine.»

Yleisesti ottaen näyttää kaikki tavarankierto sairastavan sitä »sekaannusta», että tavarat astuvat kiertoon samanaikaisesti »luontaisinein» ja »raha-arvoina». Me kierrämme kuitenkin yhä vain kehää »raha-arvojen» ympärillä, sillä

»Quesnay haluaa välttää kansantaloudellisen tuoton kaksinkertaisen kirjaamisen».

Herra Dühringin luvalla huomautettakoon: eri tuotelajit esiintyvät »luontaisinein» alhaalla Quesnayn taulukostaan laatimassa »Erittelyssä»²⁷⁶ ja raha-arvoina ylhäällä itse taulukossa. Myöhemmin Quesnay jopa antoi apulaisensa abbé Baudeaun merkitä myös luontaisineet, itse taulukkoon raha-arvojensa viereen²⁷⁷.

Näin pitkän »yrityksen» jälkeen seuraa vihdoinkin »tulos». Kuulkaa ja hämmästykää:

»Epäjohdonmukaisuus» (Quesnayn maanomistajille antaman roolin kohdalla) »käy kuitenkin *heti* selväksi kunhan kysytään, mitä maankoron ominaisuudessa omaksi otetusta nettotuotteesta sitten tulee kansantalouden kiertokulussa. Tällä kohdalla on ainoana fyysiokraattien esitystavalle ja taloudelliselle taulukolle tarjoutuneena mahdollisuutena ollut mystiikkaan asti menevä sekaannus ja mielivalta.»

Loppu hyvin, kaikki hyvin. Siispä herra Dühring ei tiedä mitä »kansantalouden kiertokulussa» (jota taulukko esittää) »maankoron ominaisuudessa omaksi otetusta nettotuotteesta sitten tulee». Taulukko on hänelle »ympyrän neliöimistä». Hän tunnustaa itse ettei ymmärrä fyysiokratian aakkosia. Sen jälkeen kun hän on niin pitkään

kiertänyt kuumaa puuroa, esittänyt tyhjää suunsoittoa, hypähtelyä edestakaisin, harlekiinin temppuja, sivuhuomautuksia, poikkeamia ja toistoja ja turruttavia asioiden sotkemisia, joiden piti yksinomaan valmistaa meitä valtaisaan selitykseen siitä mitä taulukko »merkitsee Quesnaylle itselleen» — kaiken tämän päätteeksi herra Dühring tunnustaakin häpeillen, että *hän itse ei tiedä sitä!*

Karistettuaan irti tämän tuskallisen salaisuuden, tämän Horatiuksen mustan surun²⁷⁸, joka istui hänen selänsään kun hän ratsasti fysiokratian maan halki, »vakava ja hieno ajattelijamme» töräyttää jälleen reippaasti torveaan näin:

»Ne viivat, joita Quesnay vetelee ristiin rastiin» (niitä on kaikkiaan peräti viisi!) »muutoin melko yksinkertaiseen» (!) »taulukkoonsa ja joiden pitäisi esittää nettotuotteen kiertokulkua», antavat aihetta pohtia ettei vain »näihin outoihin sarakkeiden yhdistämissiin» kätkeydy mitään mielikuvituksensekaista matemaatiikkaa, ne muistuttavat Quesnayn yrittämää ympyrän neliointiä jne.

Koska herra Dühring ei ymmärtänyt näitä viivoja niiden yksinkertaisuudesta huolimatta, minkä hän itse myöntää, hänen täytyi suosimaansa tapaa noudattaen *tehdä ne epäilyttäväksi*. Ja nyt hän voi tyynin mielin antaa kohtalokkaalle taulukolle armoniskun:

»Sen jälkeen kun olemme tarkastelleet nettotuotetta tältä *arveluttavimmalta puolelta*» jne.

Kun Dühring joutuu pakon edessä tunnustamaan, ettei hän ole ymmärtänyt sanaakaan taloudellisesta taulukosta eikä siinä esiintyvän nettotuotteen esittämästä »roolista» — silloin hän käyttää nimitystä »nettotuotteen arveluttavin puoli!»! Millaista hirsipuhuumoria!

Jotta lukijamme ei jäisi yhtä julman tietämättömäksi Quesnayn taulukosta kuin taloudellisen viisautensa »ensi kädessä» herra Dühringiltä saavat väistämättä jäävät, esitämme lyhyen yhteenvedon*:

Fysiokraatit jakavat tunnetusti yhteiskunnan kolmeen luokkaan: 1. tuottava, ts. maanviljelyksessä todella

* Ks. Quesnayn »Taloudellisen taulukon» kaavaa tämän osan s. 442 ja 443 välillä. *Totm.*

toimiva luokka, vuokraviljelijät ja maatyöläiset. Heitä kutsutaan tuottaviksi, koska heidän työnsä tuottaa ylijäämää — maankorkoa. 2. Tämän ylijäämän itselleen ottava luokka, joka käsittää maanomistajat ja näistä riippuvaiset alustalaiset sekä ruhtinaat ja yleensä kaikki valtion palkkaamat virkamiehet sekä lopuksi myös kirkko kymmenyksien anastajan erityisominaisuudessa. Lyhyiden vuoksi kutsumme seuraavassa ensimmäistä luokkaa yksinkertaisesti »vuokraviljelijöiksi» ja toista »maanomistajiksi». 3. Tuotantoa harjoittava eli steriili (hedelmätön) luokka. Se on hedelmätön, koska se fysiokraattien käsityksen mukaan lisää tuottavalta luokalta saamiinsa raaka-aineksiin vain sen verran arvoa kuin se kuluttaa samalta luokalta saamiaan elämisen tarvikkeita. Quesnayn taulukon on nyt tarkoitus havainnollistaa, kuinka jonkin maan (tosiasiassa Ranskan) vuotuinen kokonaisuus kiertää näiden kolmen luokan välillä ja palvelee vuotuista uusintamista.

Taulukon ensimmäisenä edellytyksenä on, että vuokraviljelyjärjestelmä ja samalla suurviljely on yleisesti vallalla Quesnayn ajan mielessä. Esikuvanaan Quesnaylla oli Normandie, Picardie, Ile-de-France sekä eräät muut Ranskan maakunnat. Vuokraviljelijä esiintyy näin ollen maanviljelyksen todellisena johtavana voimana, edustaa taulukossa koko tuottavaa (maanviljelystä harjoittavaa) luokkaa ja maksaa maanomistajalle maankorkoa rahassa. Vuokraviljelijöiden koko luokalla edellytetään olevan 10 miljardin livren kiinteä pääoma eli inventarium, mistä viidennes eli 2 miljardia on vuosittain korvattavaa liikuvaa pääomaa. Tämän arvion mallina ovat jälleen olleet mainittujen maakuntien parhaiten viljellyt vuokraviljelmät.

Muita edellytyksiä ovat: 1. että yksinkertaisuuden vuoksi ovat vallalla kiinteät hinnat ja yksinkertainen uusintaminen; 2. että kaikki pelkästään yhden yksittäisen luokan sisällä tapahtuva kiertokulku jätetään huomiotta ja vain luokkien välinen kierto otetaan huomioon; 3. että kaikki luokkien välillä vuoden mittaisen taloudellisen toimintajakson aikana tapahtuvat ostot ja myynnit liitetään yhdeksi ainoaksi yhteissummaksi. Lopuksi on muistettava, että Quesnayn ajan Ranskassa,

kuten suuremmassa tai pienemmässä määrin koko Euroopassakin talonpoikaisperheen oma kotiteollisuus tyydytti valtaosan elintarvikkeiden ulkopuolelle jäävistä perheen tarpeista, ja tämän vuoksi tämän kotiteollisuuden oletetaan tässä olevan maanviljelyksen itsenäisenä liitännäisenä.

Taulukon lähtökohtana on kokonaissato, ja sen vuoksi maan, tässä tapauksessa Ranskan, vuotuisen maanviljelystuotannon bruttotuote eli »totaalinen uusintaminen» esiintyy taulukossa heti ylhäällä. Tämän bruttotuotteen arvon suuruus arvioidaan kaupankäyntiä harjoittavien kansakuntien maanviljelystuotteiden keskihintojen mukaan. Arvon suuruus on viisi miljardia livreä, mikä summa tuolloin mahdollisten tilastoarvioiden mukaan ilmaisee suunnilleen Ranskan maanviljelystuotannon bruttotuotteen raha-arvon. Tässä eikä missään muussa on syy siihen, miksi Quesnay taulukossaan »operoi muutamilla miljardeilla», tarkemmin sanottuna viidellä miljardilla livrellä eikä esimerkiksi viidellä livre tournoisilla²⁷⁹.

Koko bruttotuote, arvoltaan viisi miljardia, on siis tuottavan luokan kädessä, toisin sanoen lähinnä vuokratilajelijöillä, jotka ovat tuottaneet sen kuluttamalla kahden miljardin vuotuisen liikkuvan pääoman, mikä vastaa kymmenen miljardin kiinteää pääomaa. Ne maanviljelystuotteet, elintarvikkeet, raaka-aineet jne., jotka tarvitaan liikkuvan pääoman korvaamiseksi, siis myös maanviljelyksessä suoraan toimivien henkilöiden elatukseksi, vähennetään luontaismuodossa kokonaissadosta ja kulutetaan uuteen maanviljelystuotantoon. Koska on edellytetty, kuten sanottu, kiinteät hinnat ja yksinkertainen uusintaminen kerran määrättyssä mittakaavassa, on tämän ennakolta otetun bruttotuotteen osan raha-arvo yhtä kuin kaksi miljardia livreä. Tämä osa ei siis astu yleiseen kiertokulkuun. Taulukostahan on jätetty pois se kierto, joka tapahtuu kunkin luokan *sisällä* eikä eri luokkien välillä, mistä myös jo huomautettiin.

Liikkuvan pääoman korvaamisen jälkeen bruttotuotteesta jää kolmen miljardin ylijäämä, mistä kaksi on elintarvikkeiden ja kaksi raaka-aineiden muodossa. Se maankorko, mikä vuokratilajelijöiden on maksettava maanomistajille, on kuitenkin vain kaksi kolmannesta

tästä, yhtä kuin kaksi miljardia. Pian tulee ilmi miksi vain nämä kaksi miljardia esiintyvät »nettotuotteen» eli »puhtaana tulon» otsikon alla.

Kuitenkin ennen taulukossa esitetyn liikkeen alkamista ovat vuokratilajelijöiden käsissä paitsi viiden miljardin arvoinen maanviljelyksestä saatu »totaalinen uusintaminen», mistä kolme miljardia menee yleiseen kiertokulkuun, myös kansakunnan kaikki säästöt [»pécule»], kaksi miljardia käteistä rahaa. Sen kohdalla on asia seuraavasti.

Koska taulukon lähtökohtana on kokonaissato, se muodostaa samalla päätepisteen taloudelliselle vuodelle, esimerkiksi vuodelle 1758, minkä jälkeen alkaa uusi talousvuosi. Tämän uuden vuoden 1759 aikana kiertokulkuun määrätty bruttotuotteen osa jakautuu erillisten maksujen, ostojen ja myyntien epälukuisen määrän nojalla kahden muun luokan kesken. Kuitenkin nämä toisiaan seuraavat, irralliset ja yli koko vuoden ulottuvat liikkeet yhdistetään muutamiksi luonteenomaisiksi tapahtumiksi, jotka aina käsittävät koko vuoden — näin täytyykin taulukossa tapahtua kaikkien olosuhteiden vallitessa. Niinpä sitten vuoden 1758 päättyessä vuokratilajelijäluokalle on virrannut takaisin se raha, minkä se maksoi vuoden 1857 maankorkoina maanomistajille (itse taulukko osoittaa miten tämä tapahtuu). Kyseessä on kahden miljardin summa, joten vuokratilajelijät voivat heittää sen jälleen vuonna 1759 kiertokulkuun. Koska tämä summa kuitenkin on paljon suurempi, kuten Quesnay huomauttaa, kuin tarvitaan maan (Ranskan) kokonaiskiörtokulkuun todellisuudessa, maksujen toistuessa alituisesti osasina, niin vuokratilajelijöiden kädessä olevat kaksi miljardia livreä edustavat maassa kiertävän rahan yhteissummaa.

Maankoron taskuunsa pistävien maanomistajien luokka esiintyy ennen muuta maksujen vastaanottajan roolissa, kuten vielä nykyäänkin sattumoisin on laita. Quesnayn oletuksen mukaan varsinaiset maanomistajat saavat vain neljä seitsemäsosaa kahden miljardin maankorosta. Kaksi seitsemäsosaa menee hallitukselle ja yksi seitsemäsosa kymmenysten kerääjille. Quesnayn aikoina kirkko oli Ranskan suurin maanomistaja ja lisäksi se

otti kymmenykset kaikesta muusta maaomaisuudesta.

»Steriilin» luokan kokonaisen vuoden aikana kuluttaman liikkuvan pääoman (avances annuelles*) muodostavat yhden miljardin arvoiset raaka-aineet. Siinä on pelkkiä raaka-aineita, koska työkalut, koneet jne. kuuluvat itse tämän luokan tuotteisiin. Kuitenkin ne moninaiset roolit, joita kyseiset tuotteet esittävät itse tämän luokan teollisuudenharjoituksessa, eivät kuulu taulukkoon yhtään sen enempää kuin yksinomaan tämän luokan sisällä tapahtuva tavaroiden ja rahan kiertokaan. Palkka siitä työstä, millä hedelmätön luokka muuttaa raaka-aineen manufaktuuritavaroiksi, on yhtä kuin niiden elintarvikkeiden arvo, jotka tämä luokka saa osittain suoraan tuotavalta luokalta, osittain epäsuorasti maanomistajien välityksellä. Vaikkakin tuottamaton luokka itse jakautuu kapitalisteihin ja palkkatyöläisiin, on se Quesnayn perusnäkemysten mukaan, luokkakokonaisuutena tuottavan luokan ja maanomistajien palkoissa. Samoin on yhdistetty yhdeksi kokonaisuudeksi teollisuuden kokonaistuotanto ja näin ollen myös teollisuuden kokonaiskierto, joka jakautuu satoa seuraavalle vuodelle. Näin ollen edellytetään, että taulukossa esitetyn liikkeen alkaessa hedelmättömän luokan vuotuinen tavarantuotanto on kokonaan sen käsissä, että siis tämän luokan koko liikkuva pääoma ja vastaavasti yhden miljardin arvoiset raaka-aineet on muutettu kahden miljardin arvoiseksi tavaroiksi, mistä puolet edustaa tämän muutoksen aikana kulutettujen elintarvikkeiden hintaa. Tässä kohdassa voidaan esittää seuraava vastaväite: hedelmätön luokkahän kuluttaa sentään myös teollisuustuotteita omiksi kotitarpeikseen. Missä ne sitten esiintyvät, jos tämän luokan oma kokonaistuote siirtyy kierron välityksellä muille luokille? Saamme vastaukseksi tähän: hedelmätön luokka ei vain itse kuluta osaa omista tavaroistaan, vaan se pyrkii lisäksi pidättämään niistä itsellään mahdollisimman paljon. Se siis myy kiertokulkuun heittämiään tavaroita yli niiden arvon ja sen täytyy tehdä näin, koska me arvioimme nämä tavarat niiden tuotannon kokonaisarvosta. Tämä ei kuitenkaan muuta lainkaan taulukon asetta-

* — vuotuiset sijoitukset. *Toim.*

muksia, koska kerran molemmat muut luokat saavat manufaktuuritavaroita vain kokonaistuotantonsa arvoon asti.

Me tunnemme nyt siis kolmen eri luokan taloudellisen tilanteen taulukon kuvaaman liikkeen alkaessa.

Korvattuaan liikkuvan pääomansa luontaismuodossa tuottavalla luokalla on yhä käytettävissään kolmen miljardin edestä maanviljelyksestä saatua bruttotuotetta ja kaksi miljardia rahaa. Maanomistajien luokka esiintyy ensin vain vaatimalla tuottavalta luokalta kaksi miljardia maankorkoa. Hedelmättömällä luokalla on käytettävissään kahden miljardin edestä manufaktuuritavaroita. Fysiokraatit nimittävät näistä kolmesta vain kahden luokan välillä tapahtuvaa kiertokulkua epätäydelliseksi ja kaikkien kolmen luokan välillä tapahtuvaa täydelliseksi kiertokuluksi.

Nyt siirrymme itse taloudelliseen taulukkoon.

Ensimmäinen (epätäydellinen) *kierto*: vuokraviljelijät maksavat vastasuoritusta saamatta maanomistajille kuuluvan maankoron kaksi miljardia rahana. Toisella näistä miljardeista maanomistajat ostavat vuokraviljelijöiltä elintarvikkeita, joten vuokraviljelijöille virtaa takaisin puolet heidän maankoron maksamiseen käyttämästään rahasta.

»Taloudellisen taulukon erittelyssään» Quesnay ei mainitse enää valtiota, joka saa kaksi seitsemäsosaa maankorosta eikä kirkkoa, joka saa yhden seitsemänneksen, koska molempien yhteiskunnallinen rooli on yleisesti tunnettu. Varsinaisista maanomistajista hän sanoo, että heidän kulunsa, joihin sisältyvät myös menot koko heidän palvelusväestään, ovat ainakin valtaosaltaan hedelmättömiä kuluja. Poikkeuksena on vain se vähäinen osa, joka käytetään »heidän tilojensa ylläpitämiseen ja parantamiseen sekä niiden viljelyn tason kohottamiseen». Mutta »luonnonoikeuden» mukaan maanomistajien varsinaisena toimintona onkin juuri »huolehtiminen heidän perintöosansa hyvästä hoidosta ja sen ylläpidon aiheuttamista kuluista»²⁸⁰, eli kuten Quesnay myöhemmin sanoo, avances foncierèsista, toisin sanoen kuluista, joilla maan kunnostetaan ja varustetaan kaikilla tarvikkeilla niin että vuokraviljelijälle jää mahdollisuus omistaa koko

pääomansa yksinomaan todellisen viljelyn hoitamiseen.

Toinen (täydellinen) *kierto*. Toisella rahamiljardilla, joka on yhä maanomistajien käsissä, he ostavat manufaktuuritavaroita hedelmättömältä luokalta, ja tämä puolestaan ostaa saamallaan rahalla saman summan edestä elintarvikkeita vuokraviljelijöiltä.

Kolmas (epätäydellinen) *kierto*. Vuokraviljelijät ostavat hedelmättömältä luokalta yhdellä rahamiljardilla vastaavan määrän manufaktuuritavaroita. Suuri osa tavaroista on maanviljelystyökaluja ja muita maanviljelyksessä tarvittavia tuotantovälineitä. Hedelmätön luokka siirtää samat rahat takaisin vuokraviljelijöille ostamalla miljardilla raaka-aineita korvatakseen oman liikukuvan pääomansa. Näin ovat vuokraviljelijöiden maankoron maksuun käyttämät kaksi miljardia virranneet takaisin heille ja liike on päättynyt. Näin on myös ratkenut se suuri arvoitus, »mitä maankoron ominaisuudessa omaksi otetusta nettotuotteesta sitten tulee talouden kiertokulussa».

Näimme edellä, että prosessin lähtökohdassa tuottavan luokan käsissä oli kolmen miljardin ylijäämä. Siitä maksettiin vain kaksi miljardia nettotuotteena maankoron muodossa maanomistajille. Ylijäämän kolmas miljardi muodostaa koron vuokraviljelijöiden kokonaispääomalle, siis kymmenen prosenttia kymmenestä miljardista. He eivät saa tätä korkoa kiertokulusta, mikä on syytä panna merkille. Korko on luontaismuodossa heidän kädesään, ja he realisoivat sen ainoastaan kiertokulun välityksellä vuokraviljelijöiden muuttaessa sen arvoltaan yhtä suuriksi manufaktuuritavaroiksi.

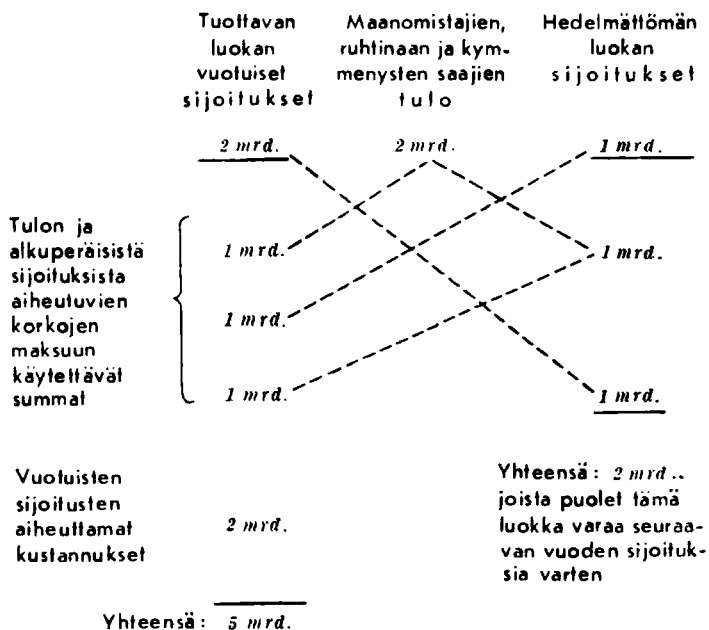
Vuokraviljelijä, maanviljelyksen päätekijä, ei sijoitaisi ilman tätä korkoa kiinteää pääomaansa maanviljelykseen. Fysiokraattien mukaan jo tältä kannalta on se seikka, että vuokraviljelijä ottaa itselleen maanviljelyksen *lisätuoton* korkoa edustavan osan, yhtä välttämätön uusintamisen ehto kuin itse vuokraviljelijäluokkakin. Näin ollen kyseistä elementtiä ei voida laskea mukaan kansallisen »nettotuotteen» eli »puhtaan tulon» kategoriaan. Viimeksi mainitulle on näet ominaista nimenomaan, että se on kulutettavissa ilman että kansallisen uusintamisen välittömiä tarpeita otetaan lainkaan huo-

mioon. Quesnayn mukaan tästä yhden miljardin rahastosta kuitenkin maksetaan suurimmaksi osaksi vuoden mittaan tarpeelliseksi tulevat korjaukset ja osittain kiinteän pääoman uusimiset, edelleen sitä käytetään vararahastona onnettomuuksien varalta ja, mikäli mahdollista, kiinteän ja liikkuvan pääoman lisäämiseksi sekä maan parantamiseksi ja viljelyn laajentamiseksi.

Koko tapahtumainkulku on todella »melko yksinkertainen». Seuraavat summat heitettiin kiertokulkuun: vuokraviljelijöiden osalta kaksi miljardia rahana maankoron maksamiseksi ja kolme miljardia tuotteina, mistä kaksi kolmannesta oli elintarvikkeita ja yksi kolmannes raaka-aineita, sekä hedelmättömän luokan osalta kaksi miljardia manufaktuuritavaroina. Kahden miljardin määräisistä elintarvikkeista maanomistajat sekä heidän väkensä kuluttavat puolet ja toisen puolen kuluttaa hedelmätön luokka maksuksi työstään. Yhden miljardin määräiset raaka-aineet korvaavat saman luokan liikkuvan pääoman. Kiertokulussa olevista kahden miljardin määräisistä manufaktuuritavaroista puolet tulee maanomistajien osalle ja toinen puoli vuokraviljelijöille, joille se on vain muuntunut muoto sijoituspääoman korosta, jonka he hankkivat ensi kädessä maataloudellisesta uusintamisesta. Sen sijaan se raha, minkä vuokraviljelijä on heittänyt kiertoon maksaessaan maankoron, virtaa hänelle takaisin hänen myydessään tuotteensa, ja niin voi sama kiertoliike tapahtua uudelleen seuraavana talousvuotena.

Ihmeteltäköön herra Dühringin »todella kriittistä» esitystä, joka on niin rajattoman ylivoimainen verrattuna »totunnaisiin kevytmielisiin selitystapoihin». Sen jälkeen kun herra Dühring oli esittänyt meille salaperäiseen tapaan viisi kertaa peräkkäin miten arveluttavasti Quesnay operoi taulukossaan pelkillä raha-arvoilla, mikä sekä lisäksi osoittautui paikkansapitämättömäksi, hän tulee vihdoin viimein siihen tulokseen, että jos hän esittää kysymyksen »mitä maankoron ominaisuudessa omaksi otetusta nettotuotteesta siten tulee kansantalouden kiertokulussa», on »ainoana taloudelliselle taulukolle tarjoutuneena mahdollisuutena ollut mystiikkaan asti menevä sekaannus ja mielivalta».

Totaalinen uusintaminen: 5 mrd.

F Quesnayn »Taloudellisen taulukon» kaava (Quesnayn teoksesta »Taloudellisen taulukon erittely»)

Olemme nähneet, että taulukko, tämä yhtä yksinkertainen kuin omaa aikaansa ajatellen nerokaskin esitys kiertokulun välittämästä uusintamisprosessista vastaa hyvin tarkoin siihen, mitä nettotuotteesta tulee kansantalouden kiertokulussa. Ja siten »mystiikka» ja »sekaannus ja mielivalta» pysyvät jälleen yksinomaan herra Dühringin »arveluttavimpana puolena» ja hänen fysiokraattisten opintojensa ainoana »nettotuotteena».

Aivan yhtä lailla kuin fysiokraattien teoriaan, herra Dühring on perehtynyt heidän historialliseen vaikutukseensaakin.

»Fysiokratia päättyi niin käytännön kuin teoriankin kannalta Ranskassa Turgotin mukana», hän opettaa meille.

Kun sen sijaan Mirabeau oli taloudellisissa katsomuksissaan olennaisesti fysiokraatti, kun hän oli vuoden 1789 perustuslakia säättävän kansalliskokouksen johtava taloudellinen auktoriteetti, kun tämä kansalliskokous muutti taloudellisilla uudistuksillaan suuren osan fysiokraattien oppilauselmista teoriasta käytännöksi ja nimenomaan kohdisti raskaan verotuksen maanomistajien »ilman vastasuoritusta» anastamaan nettotuotteeseen, maankorkoon, niin kaikkea tätä ei ole olemassa »jollekulle» Dühringille.

Aivan kuten Humen kaikki edeltäjät vuosien 1691 ja 1752 väliltä on pyyhkäisty pois pitkällä kynänvedolla, samoin on Humen ja Adam Smithin välille sijoittuva Sir James Steuart pyyhitty toisella vetäisyllä. Herra Dühringin »yrityksessä» ei ole puolta sanaa Steuartin suuresta teoksesta, joka on rikastuttanut pysyvästi poliittista taloustiedettä²⁸¹, puuttumatta nyt sen historialliseen tärkeyteen. Sitä vastoin herra Dühring varaa Steuartille koko sanakirjansa kaikkein väkevimmän haukkumasanan ja sanoo, että Steuart olisi ollut Adam Smithin aikainen »*professori*». Valitettavasti tämä on pelkkää keksintöä. Tosiasiassa Steuart oli skotlantilainen suurmaanomistaja ja hänet karkotettiin Isosta-Britanniasta, koska hänen kuviteltiin kuuluvan Steuartien salaliittoon. Oleskellessaan ja matkustellessaan pitkään mannermaalla hän tutustui eri maiden taloudellisiin oloihin.

Lyhyesti sanottuna »Kriittisen historian» mukaan kaikilla aikaisemmillä taloustieteilijöillä on ollut arvoa vain sikäli, että he ovat joko tarjonneet »alkuituja» herra Dühringin »suuntaa antavalle» syvällisemmälle perustanlaskemiselle tai he ovat omalla kehnoudellaan vasta oikein korostaneetkin hänen arvoaan. Kuitenkin taloustieteessä on myös muutamia sankareita, jotka eivät tarjoa vain »alkuituja syvemmälle perustanlaskemiselle», vaan myös »oppilauseita». Kuten herra Dühringin luonnonfilosofiassa määrättiin, taloustiedettä ei ole »kehitetty» näistä oppilauseista, vaan se on niistä suorastaan »sommiteltu». Näihin sankareihin kuuluu *List*, »verrattoman etevä suuruus», joka on paisuttanut saksalaisten tehtailijoiden hyödyksi ja avuksi jonkun Ferrierin ja muiden »hienommat» merkantilistiset opit »valtavammiksi» sanoiksi. Edelleen Carey, joka seuraavassa lauseessa paljastaa viisautensa väärentämättömän ytimen:

»Ricardon järjestelmä on ristiriitainen... Se suuntautuu luokkien välisen vihan herättämiseen... Hänen teoksensa on todellinen demagogin käsikirja, jossa tavoitellaan valtaa maan pirstomisen, sodan ja ryöstelyn avulla»²⁸².

Ja hyväksi lopuksi heihin kuuluu Lontoon Cityn Confucius* *Macleod*.

Tämän jälkeen ne, jotka nyt ja lähitulevaisuudessa tahtovat tutkia poliittisen taloustieteen historiaa, tekevät huomattavasti varmemman valinnan mikäli tutustuvat »käytetyimpien oppikirjakoosteiden» »vesitettyihin aikaansaannoksiin», »latteuksiin» ja »vuolaaseen almuveliiniin» kuin jos luottaisivat herra Dühringin »suuren tyylin historiankirjoitukseen».

Entä mihin tulokseen vihdoin päädymme analysoituaamme herra Dühringin poliittisesta taloustieteestä »itse luomaa järjestelmää»? Vain siihen tosiasiaan, että kaikilla suurilla sanoilla ja vielä valtavammilla lupauk-

* Anti-Dühringin saksankielisissä laitoksissa »Confucius»-sanan asemesta (joka on Marxin kirjoittamassa X luvun käsikirjoituksessa) oli »Confusius» (hutilus). *Toim.*

silla meitä on pimitetty yhtä lailla kuin »Filosofiassakin». Arvoteoria, tämä »taloustieteellisten järjestelmien kelmollisuuden koetinkivi» päätyi siihen, että herra Dühring ymmärtää arvolla viittä kokonaan erilaista ja täysin ristiriitaista asiaa eikä siis parhaassa tapauksessa itsekään tiedä mitä hän tahtoo. Sangen mahtipontisesti julistetut »kaiken talouden luonnonlait» osoittautuivat pahimmanlaatuisiksi yleisesti tunnetuiksi ja usein jopa väärin käsitetyiksi latteuksiksi. Ainoa »itse luodun järjestelmän» taloudellisista tosiasioista meille antama selitys on, että nämä tosiasiat olisivat tulosta »väkivallasta». Tällä puheenparrella ovat kaikkien kansakuntien poroporvarit lohduttautuneet vuosituhansia ikävyyksien kohdatessa eikä se lisää tietoaamme. Sen sijaan että herra Dühring tutkisi tämän väkivallan alkuperää ja vaikutuksia, hän vaatii, että me tyydymme mitä kiihtöllisimpina siihen, että pelkkä »väkivalta»-sana on kaikkien taloudellisten ilmiöiden viimeinen perussy ja lopullinen selitys. Kun herra Dühring joutuu pakon edessä antamaan lisäselvityksiä työn kapitalistisesta riistosta, hän ensin esittää sen yleisesti verotukselle ja hinnanlisäykselle perustuvaksi. Tässä hän omaksuu täysin käyttöönsä Proudhonin »ennakkovähennyksen» (prélèvement). Mutta yksityiskohtiin mennessään hän sitten selittääkin riiston Marxin lisätyön, lisätuotteen ja lisäarvon teorian avulla. Hän kykenee siis onnellisesti yhdistämään kaksi täysin ristiriitaista katsomuskantaa kopioimalla molemmat samaan hengenvetoon. Ja samoin kuin hän ei filosofiassa löytänyt tarpeeksi karkeita sanoja sen saman Hegelin osalle, jonka ajatuksia hän käyttää herkeämättä hyväkseen niitä samalla latistaen, siten Marxin suunnattomalla parjauksella »Kriittisessä historiassa» on tarkoitus vain salata se tosiasia, että kaikki se jossakin määrin rationaalinen mitä »Kurssissa» esitetään pääomasta ja työstä, on latistavaa plagiaattia Marxilta. Kun herra Dühring »Kurssissa» tietämättömyyttään sijoittaa »suurmaanomistajan» kulttuurikansojen historian alkuun eikä tiedä yhtään mitään heimo- ja kyläyhteisöjen maan yhteisomistuksesta, vaikka todellisuudessa kaikki historia lähtee siitä, niin tämän nykyään lähes käsittämättömän tietämättömyyden miltei ylittää vielä »Kriittisen

historian» tietämättömyys. Siinä se kehuu reippaasti itseään »historiannäkemyksen universaaliseksi laajuudeksi», mutta olemme ottaneet tästä vain muutamia pelottavia esimerkkejä. Sanalla sanottuna: ensiksi valtaisa »yritys» täynnä itsekehua, tyhjää ylistelyä ja melun pitämistä ja toinen toistaan suurempia lupauksia. Ja sitten »tulos» — nollan arvoinen.

K o l m a s j a k s o

SOSIALISMI

I. HISTORIALLISTA

Näimme »Johdannossa»*, kuinka 18. vuosisadan ranskalaiset filosofit, vallankumouksen valmistelijat, vetosivat järkeen kaiken olevaisen ainoana tuomarina. Oli pystytettävä järjellinen valtio, järjellinen yhteiskunta, oli syrjäytettävä armotta kaikki, mikä oli ristiriidassa ikuisen järjen kanssa. Niin ikään näimme, ettei tuo ikuinen järki todellisuudessa ollut muuta kuin noihin aikoihin porvariksi kehittyvän keskivertokansalaisen idealisoitu järki. Kun Ranskan vallankumous sitten oli toteuttanut tuon järjellisen yhteiskunnan ja järjellisen valtion, ei uusista laitoksista tullutkaan ehdottoman järjellisiä, niin järkiperäisiä kuin ne olivatkin aiempiin otiloihin verraten. Järjen valtio oli täydellisesti ajanut karille. Rousseau'n yhteiskuntasopimus oli muuttunut todellisuudeksi hirmuvallan aikana, josta porvaristo, lakattuaan uskomasta omaan poliittiseen kykyynsä, pakeni ensin direktoriohallituksen turmelukseen ja lopulta Napoleonin despotismiin²⁸⁴ turviin. Luvattu ikuinen rauha oli muuttunut loppumattomaksi valloitusodaksi. Järjelliselle yhteiskunnalle ei käynyt sen paremmin. Rikkaan ja köyhän välinen vastakohta sen sijaan että olisi ratkennut yleisessä vauraudessa, olikin käynyt kärkevämmäksi, koska oli poistettu vastakohtaa tasoittaneet ammattikunta- ja muut etuoikeudet ja sitä lieventäneet kirkolliset hyväntekeväisyyslaitokset, teollisuuden nopea nousu kapitalistisella pohjalla kohotti työtätekevien joukkojen köyhyyden ja kurjuuden yhteiskunnan elinehdoksi. Rikosten määrä lisääntyi vuosi vuodelta. Vaikka aikaisemmin julkisesti harjoitettuja feodaalisia paheita

* Vrt. »Filosofia» I²⁸³.

ei oltukaan poistettu, oli ne kuitenkin toistaiseksi tungettu taka-alalle, ja siksi pulpahtivat sitäkin rehevämpään kukoistukseen paheet, joita siihen asti oli harjoitettu vain salassa. Kauppa kehittyi yhä enemmän ja enemmän petkutukseksi. Vallankumouksellisen tunnuksen »veljeys»²⁸⁵ toteutui kilpataistelun juonittelussa ja kateudessa. Väkivaltaisen sarron sijaan astui korruptio, miekan tilalle ensimmäisenä yhteiskunnallisena voimavipuna tuli raha. Ensiyön oikeus siirtyi feodaalierhoilta porvarillisille tehtailijoille. Prostituutio paisui siihen asti tuntemattomiin mittoihin. Avioliitto itse jäi nyt, kuten ennenkin, prostituution laillisesti tunnustetuksi muodoksi, sen viralliseksi verhoksi, ja sitä täydensivät runsaat aviorikokset. Lyhyesti, valistusmiesten komeisiin lupauksiin verrattuna osoittautuivat »järjen voitolla» luodut yhteiskunnalliset ja poliittiset laitokset katkeran petteviksi irvikuviksi. Enää puuttuivat vain ne miehet, jotka toteaisivat tämän petoksen, ja hekin tulivat vuosisadan vaihteessa. 1802 ilmestyivät Saint-Simonin »Geneveläisen kirjeet»; 1808 ilmestyi Fourierin ensimmäinen teos, vaikka hänen teoriansa perusta juontaa juurensa jo vuodelta 1799; ensimmäisenä tammikuuta 1800 Robert Owen otti käsiinsä johdon New Lanarkissa²⁸⁶.

Noihin aikoihin kapitalistinen tuotantotapa ja siihen liittyen porvariston ja proletariaatin vastakohta oli vielä sangen kehittymätön. Suurteollisuus oli Englannissa vasta paraikaa syntymässä, Ranskassa vielä tuntematon. Toisaalta taas vasta suurteollisuus kehittää ne ristiriidat, jotka kohottavat tuotantotavan kumoamisen pakottavaksi välttämättömyydeksi — ei ainoastaan tämän tuotantotavan synnyttämien luokkien, vaan myöskin sen luomien tuotantovoimien ja vaihtotapojen itsensä ristiriidat; ja toiselta puolen suurteollisuus kehittää juuri näissä valtavissa tuotantovoimissa myöskin välikappaleen noiden ristiriitojen ratkaisemiseen. Kun siis vuoden 1800 tienoilla uudesta yhteiskuntajärjestyksestä koituvat ristiriidat olivat vasta syntymässä, pätee tämä vielä paljon suuremmassa määrin niiden ratkaisemisen keinoihin. Jos Pariisin omaisuudettomat kansanjoukot olivat hirmuvallan aikana hetkiseksi kyenneet ottamaan vallan käsiinsä, olivat ne tällä vain todistaneet, kuinka mah-

doton tämä herruus silloisissa oloissa oli. Näistä omaisuudettomista joukoista vasta uuden luokan ituna erotuva proletariaatti, joka oli vielä aivan kykenemätön itsenäiseen poliittiseen toimintaan, esiintyi sorrettuna, kärsivänä säätyinä, jota saatettiin auttaa vain ulkoapäin, ylhäältä käsin koska se ei itse kyennyt auttamaan itseään.

Tämä historiallinen tilanne piti vallassaan myös sosialismin perustanlaskijoita. Kapitalistisen tuotannon kypsymätöntä tilaa, luokkien kypsymätöntä tilaa vastasivat kypsymättömät teoriat. Kehittymättömissä taloudellisissa suhteissa vielä kätkeytyneenä piilevien yhteiskunnallisten tehtävien ratkaisu oli löydettävä pelkällä pohdinnalla. Yhteiskunta tarjosi vain epäkohtia; niiden voittaminen oli ajattelevan järjen tehtävä. Kyse oli uuden täydellisemmän yhteiskuntajärjestelmän keksimisestä ja sen tyrkyttäminen yhteiskunnalle ulkoa käsin, propagandalla, tai mikäli mahdollista, mallikokeilujen esimerkin avulla. Nämä uudet yhteiskuntajärjestelmät oli jo etukäteen tuomittu utopioiksi; mitä pitemmälle niitä muokattiin yksityiskohdittain, sitä enemmän niiden täytyi muuttua puhtaaksi mielikuvitukseksi.

Tämän kerran todettuamme ei meillä ole enää syytä pysähtyä hetkeksikään tähän nyt jo menneisyyteen kuuluaan puoleen. Voimme jättää kirjalliset kamasaksat à la Dühring repostelemaan juhlavasti näitä nyt enää vain huvittavia kuvitelmia ja näyttelemään oman selväpäisen ajatustapansa etevämyyttä mokomiin »järjettömyyksiin» verrattuna. Mieluummin iloitsemme niistä nerokkaista ajatusiduista ja ajatuksista, joita tuon mielikuvituksellisen kuoren alta murtautuu kaikkialta esiin, mutta joille nuo poroporvarit ovat sokeita.

Saint-Simon esittää jo »Genèveläisen kirjeissään» sen väitteen, että

»kaikkien ihmisten on tehtävä työtä».

Samassa kirjoituksessa hän mainitsee jo, että hirvuhallituksen aika oli omistamattomien joukkojen valtaa.

»Katsokaa mitä Ranskassa on tapahtunut sinä aikana, jolloin toverinne ovat olleet siellä vallassa; he ovat saaneet aikaan nälänhädän»²⁸⁷, huudahti hän osoittaen sanansa omistamattomille luokille.

Ranskan vallankumouksen käsittäminen luokkataisteluksi aateliston, porvariston ja omistamattomien välillä oli vuonna 1802 mitä nerokkain havainto. Vuonna 1816 Saint-Simon selittää politiikan olevan tiedettä tuotannosta ja ennustaa politiikan täydellisesti sulautuvan taloustieteeseen²⁸⁸. Vaikka tietoisuus siitä, että taloudellinen tila on poliittisten laitosten perusta, ilmeneekin tässä vasta idullaan, on kuitenkin ihmisten poliittisen hallitsemisen muuttaminen esineiden hallitsemiseksi ja tuotantoprosessin johtamiseksi, siis viime aikoina niin paljon melua aiheuttanut valtion poistaminen, tässä jo selvästi ilmaistu. Samanlaisella etevämmyydellä aikalaisiinsa verraten hän julistaa 1814, välittömästi liittoutuneiden Pariisiin marssin jälkeen, ja vielä 1815 satapäiväisen sodan aikana, että Ranskan liitto Englannin kanssa ja toisaalta näiden valtojen liitto Saksan kanssa on Euroopan rauhallisen kehityksen ja kukoistuksen ainoa tae²⁸⁹. Se, että joku saarnasi vuoden 1815 ranskalaisille liittoa Waterloon voittajien kanssa, vaati tosiaan enemmän rohkeutta kuin juorusodan julistaminen saksalaisille professoreille²⁹⁰.

Jos havaitsemme Saint-Simonissa nerokkaan kaukonäköisyyden, minkä ansiosta hänen esityksensä jo sisältävät ituina kaikki myöhempien aikojen sosialistien ajatukset, jotka eivät liity pelkästään taloustieteeseen, niin Fourierilla tapaamme aitoranskalaisen henkevän, mutta silti syvällisen olemassaolevien yhteiskuntatilojen kritiikin. Fourier ottaa vallankumousta edeltäneen ajan porvariston, sen innoittamat profeetat ja sen kumousajan jälkeen lahjomat valehtelijat tiukasti kiinni sanoistaan. Säälimättä hän paljastaa porvarillisen maailman aineellisen ja moraalisen kurjuuden, hän vertaa sitä varhaisempien valistusfilosofien loistaviin lupauksiin yhteiskunnasta, jossa vain järki tulisi hallitsemaan, kaiken onnellistavasta sivistyksestä, rajattomasta ihmissuvun täydellistymismahdollisuudesta, ja myöskin oman aikansa porvari-ideologien kaunomaalailevaan puhetulvaan; hän todistaa, miten noita yleviä fraaseja kaikkialla vastaa viheliäinen todellisuus, ja hän ivaa purevasti näiden korulauseiden auttamatonta epäonnistumista. Fourier ei ole pelkkä kriitikko, hänen aina hilpeä luonteensa

tekee hänestä satiirikon, vieläpä yhden kaikkien aikojen suurimmista. Vallankumouksen laskukaudella kukkaansa puhjennutta villiä keinottelua samoin kuin Ranskan silloisen kaupan yleistä kamasaksaluonnetta hän kuvailee yhtä osuvasti kuin hupaisasti. Vieläkin mestarillisempi on hänen kritiikkinsä sukupuolisuhteiden porvarillisesta muodosta ja naisen asemasta porvarillisessa yhteiskunnassa. Hän on ensimmäinen, joka sanoo, että naisen vapautumisen aste kunkin ajan yhteiskunnassa on yleisen vapautuneisuuden luonnollinen mittapuu²⁹¹. Mutta kaikkein suurenmoisimpana Fourier esiintyy käsityksessään yhteiskunnan historiasta. Hän jakaa tähänastisen historian neljään kehitysvaiheeseen: villiys, patriarkaatti, barbaria ja sivilisaatio; tämä viimeksi mainittu sattuu yhteen nykyisen niin kutsutun porvarillisen yhteiskunnan kanssa. Hän osoittaa,

»että sivistynyt järjestys kohottaa jokaisen paheen, jota barbarian asteella harjoitettiin yksinkertaisella tavalla, mutkikkaampaan, kaksimieliseen, arveluttavaan ja tekopyhään muotoon»,

että sivilisaatio liikkuu »noidankehässä», ristiriidoissa, joita se yhä uudelleen tuottaa kykenemättä niitä voittamaan, joten tulos on aina päinvastainen siihen nähden, mitä se tahtoo tai uskottelee tahtovansa²⁹². Niinpä esimerkiksi

»sivilisaation kaudella köyhyys on tuloksena ylellisyydestä titesestään»²⁹³.

Kuten näemme, Fourier käsittelee dialektiikkaa yhtä mestarillisesti kuin hänen aikalaisensa Hegel. Yhtä dialektisesti hän korostaa, vastoin silloista käsitystä rajattomasta inhimillisestä täydellistymiskyvystä, että jokaisella historiallisella asteella on nouseva, mutta myös laskeva vaiheensa²⁹⁴, ja hän soveltaa tämän käsityksensä myöskin koko ihmiskunnan tulevaisuuteen. Kuten Kant toi maapallon tulevan perikadon luonnontieteeseen, samoin Fourier toi ihmiskunnan tulevan perikadon historiantäsitelykseen.

Samaan aikaan kun vallankumouksen myrsky lakaisi maata Ranskassa, tapahtui Englannissa hiljaisempi, mutta silti yhtä valtava mullistus. Höyry ja uudet työka-

lukoneet muuttivat manufaktuuriteollisuuden uudenaikaiseksi suurteollisuudeksi, ja saivat siten aikaan mullistuksen koko porvarillisen yhteiskunnan perustuksessa. Manufaktuuriajan unelias kehityskulku vaihtui tuotannon todelliseksi myrsky- ja kiihkokaudeksi. Alati kasvavalla vauhdilla tapahtui yhteiskunnan jakautumista suurkapitalisteihin ja omaisuudettomiin proletaareihin, joiden välillä nyt aiemmin vankan keskisäädyn asemesta vietti epävarmaa elämäänsä käsityöläisten ja pikkukauppiaiden horjuva joukko, tuo väestön eniten vaihteleva osa. Vielä oli uusi tuotantotapa vasta nousuvaiheensa alkutaipaleella; vielä se oli normaali, olevissa oloissa ainoa mahdollinen tuotantotapa. Mutta jo silloin se synnytti huutavia yhteiskunnallisia epäkohtia: sulloi kodittoman väestön suurkaupunkien kurjimmille laidoille, katkoi kaikki perinnäiset sukusiteet, mursi patriarkaaliset suhteet, rikkoi perheen, teetti etenkin naisilla ja lapsilla ylityötä kauhistuttavassa määrässä, turmeli siveellisesti työväenluokan suuret joukot, jotka äkkiä oli heitetty aivan uusiin olosuhteisiin. Silloin astui uudistajana esiin kaksikymmentähdeksänvuotias tehtailija, luonteeltaan ylevyyteen saakka lapsellisen yksinkertainen, mutta samalla synnynnäinen ihmisten johtaja, jolle harvat vetävät vertoja. Robert Owen oli omaksunut valistusfilosofeilta materialistisen opin, jonka mukaan ihmisen luonne on toisaalta synnynnäisten taipumusten, toisaalta ihmistä hänen elinaikanaan, mutta erityisesti kehitysvaiheensa aikana ympäröivien olojen tuote. Useimmat hänen säätytoverinsa näkivät teollisessa kumouksessa vain epäjärjestystä ja sekasotkua, hyvän tilaisuuden kalastaa sameassa vedessä ja rikastua nopeasti. Owen näki siinä tilaisuuden soveltaa mieliaatettaan ja siten aikaansaada järjestystä tuossa kaaoksessa. Hän oli yrittänyt tätä menestyksellisesti jo Manchesterissa ollessaan johtajana tehtaassa, jossa oli yli 500 työläistä. Vuodesta 1800 vuoteen 1829 hän johti New Lanarkin suurta punvillakehräämöö Skotlannissa samassa mielessä ollen johtavana yhtiökumppanina — erona oli vain suurempi toimintavapaus ja sellainen menestys, että se hankki hänelle mainetta koko Euroopassa. Hän muutti vähitellen 2500 henkeä käsittäväksi kasvaneen, alkuaan

mitä sekavimmista ja enimmäkseen vahvasti turmeltu-neista aineksista kokoonpannun väestön täydelliseksi mallisiirtolaksi, jossa juopottelu, poliisi, vankilat, tuomarit, oikeusjutut, köyhäinhoito ja hyväntekeväisyyden tarve olivat tuntemattomia asioita. Ja tämä tapahtui yksinkertaisesti siten, että hän sijoitti ihmiset inhimillisiin oloihin ja kasvatti huolellisesti etenkin nousevan sukupolven. Hän keksi pikkulasten koulut ja otti ne täällä ensimmäisenä käyttöön. Kahden vuoden ikäisinä lapset tulivat kouluun ja saivat niin hyvän hoidon, että heitä oli vaikea saada palaamaan kotiinsa. Kun hänen kilpailijansa teettivät 13—14 tunnin työpäiviä, tehtiin New Lanarkissa 10¹/₂ tuntia. Kun puuvillakriisi pakotti seisauttamaan tehtaan neljäksi kuukaudeksi, maksettiin joutilaille työläisille täysi palkka. Ja kaiken tämän tapahtuessa liike oli paisuttanut arvonsa yli kaksinkertaiseksi ja päälle päätteeksi antanut omistajille runsaat voitot.

Owen ei ollut tyytyväinen tähän. Olotila, jonka hän oli työläisilleen luonut, ei hänen silmissään ollut vielä lähestulkoonkaan ihmisarvoa vastaava:

»ihmiset olivat minun orjiani».

Ne suhteellisen suotuisat olot, joihin hän oli heidät saattanut, olivat vielä kaukana siitä, että olisivat sallineet luonteen ja ymmärryksen kaikinpuolisen ja järjiperäisen kehityksen, vapaasta elämäntoiminnasta puhumattakaan.

»Ja kuitenkin työtätekevä osa näistä 2500 ihmisestä tuotti yhteiskunnalle yhtä paljon todellista rikkautta kuin 600 000 hengen väestö olisi voinut tuottaa puoli vuosisataa aiemmin. Kysyin itseltäni: miten käy sille rikkauserotukselle, minkä nämä 2500 kuluttavat ja minkä nuo 600 000 olisivat kuluttaneet?»

Vastaus oli selvä. Se erotus oli tullut käytetyksi siten, että laitoksen omistajat saivat 5 % voiton liikepääomalle ja tämän lisäksi vielä yli 300 000 sterlinkipuntaa (6 000 000 Saksan markkaa) voittoa. Ja mikä päti New Lanarkiin, päti vielä suuremmassa määrin Englannin kaikkiin tehtaisiin,

»Ilman tätä uutta koneiden luomaa rikkautta ei olisi voitu käydä sotia Napoleonin kukistamiseksi ja aristokraattisten yhteiskuntaperiaatteiden ylläpitämiseksi. Ja kuitenkin tämä uusi mahti oli työväenluokan luomus.»²⁹⁵

Työväenluokalle kuuluivat sen takia myöskin hedelmät. Uudet valtavat tuotantovoimat, jotka siihen asti olivat palvelleet vain yksityisten rikastuttamista ja suurten joukkojen orjuuttamista, tarjosivat Owenille perustan yhteiskunnan uudistamiseksi, ja niiden oli määrä työskennellä kaikkien yhteisenä omaisuutena vain kaikkien yhteistä hyvinvointia varten.

Tällaisella puhtaasti liikemiesmäisellä tavalla, tavallaan kauppamiehen laskelmoinnin hedelmänä syntyi Owenin kommunismi. Tämän käytännöllisyyteen tähtäävän luonteen se säilytti kaiken aikaa. Niinpä Owen ehdotti 1823 Irlannin kurjuuden poistamista kommunististen siirtoloiden avulla ja liitti mukaan täydelliset laskelmat perustamiskustannuksista, vuotuisista menoista ja arvioiduista tuloista²⁹⁶. Hänen lopullisessa tulevaisuudensuunnitelmassaan onkin yksityiskohtien tekninen muokkaus toteutettu sellaisella asiantuntemuksella, että jos kerran hyväksyy Owenin menetelmän yhteiskunnan uudistamiseksi, on ammattimiehenkin kannalta hyvin vähän sanottavaa yksityiskohtia vastaan.

Kehitys kommunismiin oli Owenin elämän käännekohta. Niin kauan kuin hän oli esiintynyt pelkkänä ihmisystävänä, ei hän ollut niittänyt muuta kuin rikkautta, myötätuntoa, kunniaa ja mainetta. Hän oli suosituin ihminen Euroopassa. Eivät ainoastaan hänen säätytoverinsa, vaan myöskin valtiomiehet ja ruhtinaat kuuntelivat häntä myötämielisinä. Mutta lehti kääntyi heti, kun hän esiintyi kommunistisine oppeineen. Oli olemassa kolme suurta estettä, jotka hänestä ennen kaikkea näyttivät sulkevan tien yhteiskunnalliseen uudistukseen: yksityisomistus, uskonto ja avioliiton nykyinen muoto. Käydessään näiden kimppuun hän tiesi hyvin, mikä häntä odotti: yleinen halveksunta virallisen yhteiskunnan taholta, koko yhteiskunnallisen asemansa menettäminen. Mutta siitä huolimatta hän kävi arkailematta niihin käsiksi, ja tapahtui se, minkä hän oli jo etukäteen nähnyt. Virallisen yhteiskunnan kiroamana, lehdistön

kuoliaaksi vaientamana, köyhtyneenä Amerikassa tekemiensä epäonnistuneiden kommunististen kokeilujen takia, joihin hän oli uhrannut kaiken omaisuutensa, hän kääntyi välittömästi työväenluokan puoleen ja työskenteli sen keskuudessa vielä kolmen vuosikymmenen ajan. Owenin nimeen kytkeytyvät kaikki yhteiskunnalliset liikkeet, kaikki todelliset edistysaskeleet, mitkä Englannissa työväen eduksi otettiin. Niinpä hän ajoi vuonna 1819, viisivuotisten ponnistelujen jälkeen, läpi ensimmäisen lain naisten ja lasten työn rajoittamisesta tehtaissa²⁹⁷. Hän johti puhetta ensimmäisessä kongressissa, jossa koko Englannin trade-unionit yhtyivät yhdeksi suureksi ammattilliseksi toverikunnaksi²⁹⁸. Hän järjesti — siirtymätoimenpiteenä kohti yhteiskunnan täydellistä kommunistista uudistamista — toisaalta ensimmäiset osuuskunnat (kulutus- ja tuotanto-osuuskunnat), jotka sitten ovat antaneet ainakin sen käytännöllisen todistuksen, että niin kauppiaat kuin tehtailijatkin ovat varsin tarpeettomia henkilöitä; toisaalta taas työbasaarit, laitokset työntuotteiden vaihtamista varten paperisen työrahan välityksellä, jonka yksikkönä oli työtunti. Näiden laitosten täytyi välttämättä epäonnistua, mutta ne ennakoivat täydelleen Proudhonin paljon myöhäisempää vaihtopankkia²⁹⁹ ja erosivat tästä vain siinä, etteivät ne pyrkineetkään olemaan kaiken yhteiskunnallisen pahan yleislääkkeinä, vaan ainoastaan ensi askeleita kohti yhteiskunnan paljon jyrkempää uudestijärjestämistä.

Tällaisia olivat miehet, joita itsenäinen herra Dühring »viime käden lopullisten totuuksiensa» korkeudesta katselee niin kovin halveksuvasti, kuten »Johdannossa» esittämistämme muutamista esimerkeistä kävi selville. Eräältä puoleltaan tällä halveksunnalla onkin riittäviä perusteita: se nimittäin nojautuu oleellisesti todella hirvittävään tietämättömyyteen kolmen utopistin kirjoituksista. Niinpä Saint-Simonista sanotaan, että

»hänen perusajatuksensa on oleellisilta osin ollut satuttava, ja kun jättää huomiotta eräät yksipuolisuudet, tarjoaa se vielä nytkin ohjaavan kannustimen todelliseen muovaustyöhön».

Mutta vaikka herra Dühring tosiaan näyttää pidelleen käsissään eräitä Saint-Simonin kirjoja, saamme näiltä

27 painetulta sivulta yhtä turhaan hakea Saint-Simonin »perusajatusta» kuin aikaisemmin sitä, mitä Quesnayn taloudellisen taulukon »Quesnayllä itsellään pitäisi merkitä», ja lopuksi meidän on tyydyttävä siihen laihaan lohtuun, jonka tarjoaa se fraasi,

»että mielikuvitus ja filantrooppinen tunne... siihen liittyvine fantasian ylijännityksineen hallitsi Saint-Simonin koko aatepiiriä!»

Fourierin ajatuksista hän tuntee ja arvostaa vain romanttisen yksityiskohtaisia tulevaisuudenkuvitelmia, mikä tietysti on »paljon tärkeämpää», jotta voitaisiin todeta herra Dühringin ääretön etevämyys Fourieriin verraten, kuin sen tutkiminen, miten Fourier »ohimennen yrittää arvostella todellisia tiloja». Ohimennen! Miltei joka sivulla näet säkenöivät Fourierin teoksissa satiirin ja kritiikin kipinät tuon ylistetyn sivistyksen viheliäisyydestä. Aivan kuin tahdottaisiin sanoa, että herra Dühring vain »ohimennen» julistaa herra Dühringin kaikkien aikojen suurimmaksi ajattelijaksi. Mitä taas tulee kahteentoista Robert Owenille omistettuun sivuun, ei herra Dühringillä tässä asiassa ole ollut muuta lähdeä kuin poroporvari Sargantin kirjoittama viheliäinen elämäkerta. Sargant ei edes tuntenut Owenin tärkeimpiä teoksia avioliitosta ja kommunistisesta järjestelmästä.³⁰⁰ Herra Dühring voikin tämän takia uskaltanut jopa väittää, että Owenilla »ei voi edellyttää olleen mitään päättäväistä kommunismia». Jos herra Dühringillä olisi ollut edes kädessään Owenin kirja »Book of the New Moral World», olisi hän löytänyt siitä paitsi kaikkein päättäväisintä kommunismia yhtäläisine työvelvoituksineen ja yhtäläisine oikeuksineen työn tuotteeseen — aina iän mukaan, kuten Owen jatkuvasti lisää —, myöskin täydellisesti muokatun tulevaisuuden kommunistisen yhteisön rakennuksen, mukaan lukien pohjapiirroksiset, julkisivut ja mallikuvat lintuperspektiivistä katsottuna. Mutta kun »sosialistisen aatepiirin edustajien omien kirjoitusten välitön tutkiminen» rajoittuu nimikkeiden ja korkeintaan muutamien harvojen teosten *mottojen* tunteemukseen, kuten herra Dühringin tuntemus, ei tuloksena tosiaan voi ollakaan muu kuin tuollainen typerä ja suo-

rastaan tekaistu väite. Owen ei vain julistanut päättäväistä kommunismia, hän myös kokeili sitä viiden vuoden ajan (30-luvun lopulla ja 40-luvun alussa) käytännössä Harmony Hallin siirtokunnassa Hampshiressä, ja tämän siirtolan kommunismi ei päättävyytensä puolesta jättänyt mitään toivomisen varaa. Olen itse tuntenut useampia tähän kommunistiseen mallikokeeseen aikoinaan osallistuneita. Mutta kaikesta tästä, kuten yleensäkin Owenin toiminnasta vuosien 1836 ja 1850 välillä Sargant ei tiedä yhtään mitään, ja siksi jää myös herra Dühringin »syvempi historiankirjoitus» pikimustaan tietämättömyyteen. Herra Dühring nimittää Owenia »kaikissa suhteissa ihmisystävällisen tungettelevuuden todelliseksi hirviöksi». Mutta kun samainen herra Dühring kertoilee meille sellaisten kirjojen sisällöstä, joista hän tuntee tuskin otsikon ja moton, emme sittenkään millään muotoa saisi sanoa että hän on »kaikissa suhteissa tietämättömän tungettelevuuden todellinen hirviö», sillä *meidän* suussammehan sellainen olisi »hävyttömyyttä».

Utopistit olivat, kuten näimme, utopisteja, koska he eivät voineet muuta olla aikana, jolloin kapitalistinen tuotantotapa oli vielä niin vähän kehittynyt. Heidän oli pakko kehittää omasta päästään uuden yhteiskunnan aineksia, koska nämä ainekset eivät vanhassa yhteiskunnassa itsessään olleet vielä tulleet yleisesti näkyviin; uudisrakennuksensa peruspiirteiden kohdalla heidän oli pakko rajoittua vetoamaan järkeen, koska he eivät vielä voineet vedota oman aikansa historiaan. Mutta kun nyt, lähes kahdeksankymmentä vuotta heidän esiintymisensä jälkeen, herra Dühring astuu näyttämölle vaatien, että uuden yhteiskuntajärjestelmän »määräävää» järjestelmää ei ole kehitettävä olemassaolevasta, historiallisesti kehittyneestä aineistosta sen välttämättömänä tuloksena, vaan se on konstruoitava hänen itsenäisesti toimivista aivoistaan, hänen »ikuisten totuuksien» raskauttamasta järjestään, on hän, joka kaikkialla vainuaa jäljittelijöitä, itse vain utopistien jäljittelijä, uusin utopisti. Hän nimittää suuria utopisteja »sosiaalisiksi alkemisteiksi». Saattaa olla. Alkemia oli aikoinaan välttämätön. Mutta tuon ajan jälkeen suurteollisuus on kehittänyt kapitalistisessa tuotantotavassa piilleet risti-

riidat niin huutaviksi vastakohtiksi, että tämän tuotantotavan lähestyvä romahdus on tavallaan käsin kosketeltavissa; että uudet tuotantovoimat itse ovat säilytettävissä ja kehiteltävissä edelleen vain siten, että toteutetaan uusi, niiden nykyistä kehitystasetta vastaava tuotantotapa; että molempien, tähänastisen tuotantotavan synnyttämien ja alati kärkevämmien vastakkaisina uusintuvien luokkien välinen taistelu on vallannut kaikki sivistysmaat ja käy päivittäin kiivaammaksi, ja että nyt on myös saavutettu käsitys näistä historiallisista yhteyksistä, niiden välttämättömäksi tekemän yhteiskunnallisen uudistuksen ehdoista ja tämän uudistuksen edellyttämistä peruspiirteistä. Ja kun herra Dühring nyt valmistelee uutta utopistista yhteiskuntajärjestystä kaikkein korkeimmasta aivokopastaan eikä olemassaolevasta taloudellisesta aineistosta, harjoittaa hän jotain muuta kuin yksinkertaista »sosiaalista alkemiaa». Pikemminkin hän menettelee kuin henkilö, joka uudemman kemian lakien keksimisen ja toteutuksen jälkeen tahtoisi palauttaa voimaan vanhan alkemian, tahtoisi käyttää atomipainoja, molekyylikaavoja, atomiarvoja, kideoppia ja spektraalianalyysia yksinomaan keksiäkseen — *viisasten kiven*.

II. TEOREETTISTA

Materialistinen historiankäsitelmä lähtee väitteestä, että tuotanto, ja lähinnä tuotantoa sen tuotteiden vaihto, on jokaisen yhteiskuntajärjestyksen perusta; että jokaisessa historiallisesti esiintyvässä yhteiskunnassa tuotteiden jako ja sen myötä sosiaalinen luokkiin tai säätyihin jäsentyminen tapahtuu sen mukaan, mitä ja kuinka tuotetaan ja miten tuotettu vaihdetaan. Tämän mukaisesti ei kaikkien yhteiskunnallisten muutosten ja poliittisten mullistusten lopullisia syitä tule etsiä ihmisten aivoista, ei heidän lisääntyvästä ikuisen totuuden ja oikeudenmukaisuuden tuntemuksestaan, vaan tuotanto- ja vaihtotapojen muutoksista; niitä ei ole etsittävä kysymyksessä olevan ajan *filosofiasta*, vaan sen *taloudesta*. Heräävä tietoisuus siitä, että vallitsevat yhteiskunnalliset laitokset ovat järjettömiä ja epäoikeudenmukaisia, että järjestä

on tullut hulluutta, hyvästä työstä piinaa³⁰¹, on vain merkki siitä, että tuotantomenetelmissä ja vaihtomuodoissa on kaikessa hiljaisuudessa tapahtunut muutoksia, joiden mukaisiksi aikaisemmille taloudellisille olosuhteille rakentunut yhteiskuntajärjestys ei enää sopeudu. Täten on samalla sanottu, että paljastettujen epäkohtien poistamiskeinojen täytyy myöskin — enemmän tai vähemmän kehittyneinä — olla olemassa itse muuttuneissa tuotantosuhteissa. Nuo keinot eivät suinkaan ole jotain omasta päästä *keksittävää*, vaan ne on pään avulla *löydetty* puheena olevista tuotannon aineellisista tosiasioista.

Miten nyt on tämän mukaan nykyaikaisen sosialismin laita?

Nykyisin myönnetään verrattain yleisesti että hallitsevan yhteiskuntajärjestelmän on luonut nyt hallitseva luokka, porvaristo. Porvaristolle ominainen tuotantotapa, jota Marxista lähtien on kutsuttu kapitalistiseksi tuotantotavaksi, ei sietänyt paikallisia eikä säätyetuoikeuksia enempää kuin feodaalisen järjestyksen keskinäisiä henkilökohtaisia siteitäkään: porvaristo murskasi feodaalisen järjestelmän ja pystytti sen raunioille porvarillisen yhteiskuntalaitoksen, vapaan kilpailun, elinkeinovapauden, tavaranomistajien yhdenvertaisuuden, ja kuinka näitä kaikkia porvarillisia ihanuuksia nimitetäänkään, valtakunnan. Kapitalistinen tuotantotapa saattoi nyt laajentua vapaasti. Sen jälkeen kun höyry ja uusi työkoneisto oli muuttanut vanhan manufaktuurin suurteollisuudeksi, kehittyivät porvariston johdolla muokatut tuotantovoimat ennen kuulumattoman nopeasti ennen näkemättömässä mitassa. Mutta niin kuin aikoinaan manufaktuuri ja sen vaikutuksesta edelleen kehittynyt käsityö joutuivat ristiriitaan ammattikuntien feodaalisten kahleiden kanssa, joutuu suurteollisuus täydellisemmäksi kehityttyään ristiriitaan niiden puitteiden kanssa, joihin kapitalistinen tuotantotapa sen puristaa. Uudet tuotantovoimat ovat kasvaneet yli porvarillisen käyttömuotonsa. Eikä tuo tuotantovoimien ja tuotantotavan välinen ristiriita ole mikään ihmisten päissä syntynyt ristiriita, kuten on esimerkiksi inhimillisen perisynnin törmäys jumalallista oikeutta vastaan, vaan

se on olemassa tosiasioissa, objektiivisena, meidän ulkopuolellamme, riippumattomana jopa niidenkin ihmisten tahdosta ja menettelystä, jotka sen ovat aiheuttaneet. Nykyaikainen sosialismi ei ole mitään muuta kuin tämän tosiasiallisen ristiriidan heijastus ajattelussa, sen aatteellista heijastumista lähinnä sen luokan, työväenluokan päässä, joka sen alaisena välittömästi kärsii.

Mikä tuo ristiriita sitten on?

Ennen kapitalistista tuotantoa, siis keskiajalla, oli yleisenä pikkuyritys, joka perustui siihen, että työntekijäin tuotantovälineet olivat heidän yksityisomaisuuttaan: vapaiden tai alustalaisasemassa olevien pientalonpoikien maanviljely, kaupunkien käsityö. Työvälineet — maa, maatyökalut, verstaas, käsityökalut — olivat yksityisten työvälineitä, ne oli tarkoitettu vain yksityiseen käyttöön, siis olivat pakostakin vähäisiä, kääpiömäisiä, rajoitettuja. Mutta juuri sen vuoksi ne myös säännöllisesti kuuluivat tuottajille itselleen. Näiden hajallaan olevien tuotantovälineiden keskittäminen, laajentaminen, niiden muuttuminen nykyajan mahtavasti vaikuttaviksi tuotannon vivuiksi on ollut juuri kapitalistisen tuotantotavan ja sen edustajan, porvariston, historiallisena tehtävänä. Miten porvaristo 15. vuosisadalta lähtien on tämän historiallisesti toteuttanut kolmen asteen — yksinkertaisen kooperaation, manufaktuurin ja suurteollisuuden — kautta, sen Marx on seikkaperäisesti kuvannut »Pääoman» neljännessä osastossa. Mutta porvaristo, kuten »Pääomassa» niin ikään on osoitettu, ei voinut muuttaa noita rajoitettuja tuotantovälineitä valtaviksi tuotantovoimiksi muuttamatta niitä yksityisen ihmisen tuotantovälineistä yhteiskunnallisiksi ainoastaan jonkin ihmisten kokonaisuuden käytettäviksi tuotantovälineiksi. Rukin, käsikangaspuiden ja sepän vasaran tilalle tuli kehruukone, kutomakone ja höyryvasara; yksityisen pikkuverstaan sijaan astui satojen ja tuhansien yhteistoimintaa vaativa tehdas. Ja samoin kuin tuotantovälineet, muuttui itse tuotanto sarjasta yksityiskäsittelyjä sarjaksi yhteiskunnallisia toimintoja ja tuotteet yksityisten tuotteista yhteiskunnallisiksi tuotteiksi. Kangas, lanka ja metallitavarat, jotka nyt tulivat tehtaista, olivat niiden monien työläisten yhteisiä tuot-

teita, joiden käsien kautta niiden täytyi vuoronperään kulkea, ennen kuin ne valmistuivat. Kukaan yksityinen ei niistä voinut sanoa: tuon olen *minä* tehnyt, tuo on *minun* tuotteeni.

Mutta missä tuotannon perusmuotona on luontoperäinen työnjako yhteiskunnan puitteissa, siellä se painaa tuotteisiin *tavaran* muodon, joiden keskinäinen vaihto, osto ja myynti tekee yksittäiset tuottajat kykeneviksi tyydyttämään moninaiset tarpeensa. Ja näin oli keskiajalla. Esimerkiksi talonpoika myi maantuotteitaan käsityöläiselle ja osti tältä niitä vastaan käsityötuotteita. Tähän yksittäisten tuottajien, tavarantuottajien yhteiskuntaan tunkeutui nyt uusi tuotantotapa. Keskelle yhteiskunnassa vallitsevaa luontoperäistä, *suunnittelematonta* työnjakoa se asetti *suunnitelmallisen* työnjaon, sellaisena kuin tämä oli järjestetty yksittäisessä tehtaassa; *yksityistuotannon rinnalle* tuli *yhteiskunnallinen* tuotanto. Kumpaisenkin tuotteet myytiin samoilla markkinoilla, siis ainakin likipitäen samoihin hintoihin. Mutta suunnitelmallinen organisaatio oli voimakkaampi kuin luontoperäinen työnjako; yhteiskunnallisesti työskentelevät tehtaas tuottivat tuotteensa halvemmalla kuin yksinäiset pikkutuottajat. Yksityistuotanto joutui tappiolle alalla toisensa jälkeen, yhteiskunnallinen tuotanto vallankumouksellisesti koko vanhan tuotantotavan. Mutta tätä yhteiskunnallisen tuotannon vallankumouksellista luonnetta tajuttiin niin vähän, että se otettiin käyttöön nimenomaan tavarantuotannon lisäämis- ja edistämiskeinona. Se syntyi välittömästi liittyen määrättyihin, jo aiemmin olemassaoleviin tavarantuotannon ja -vaihdon vipusmiin; kauppiaspääomaan, käsityöhön ja palkkatyöhön. Yhteiskunnallinen tuotanto esiintyi kylläkin uutena tavarantuotannon muotona, mutta silti tavarantuotannon anastusmuodot säilyivät senkin puitteissa täydessä voimassaan.

Tavarantuotannossa sellaisena kuin se oli kehittynyt keskiajalla, ei voinut lainkaan nousta kysymystä siitä, kenelle työn tuote on kuuluva. Yksityinen tuottaja oli sen yleensä valmistanut hänelle itselleen kuuluvista, usein itse tuottamistaan raaka-aineista omilla työvälineillään ja omalla tai perheensä käsityöllä. Hänen ei tarvinnut

lainkaan anastaa sitä itselleen, se kuului hänelle aivan itsestään. Omistusoikeus tuotteisiin perustui siis *omaan työhön*. Missä vierasta apua käytettiinkin, jäi se yleensä sivuasiaksi ja palkittiin usein työpalkan lisäksi vielä muillakin eduilla: ammattikuntaoppilas ja kisälli tekivät työtä ei niinkään ruoan ja palkan vuoksi kuin valmistautukseen mestariksi. Sitten alkoi tuotantovälineiden keskittäminen suuriin verstaisiin ja manufaktuureihin, niiden muuttaminen tosiasiallisesti yhteiskunnallisiksi tuotantovälineiksi. Mutta yhteiskunnallisia tuotantovälineitä ja tuotteita käsiteltiin aivan kuin ne olisivat yhä edelleenkin yksityisten tuotantovälineitä ja tuotteita. Kun työvälineiden omistaja oli siihen saakka haltuunottanut tuotteen, koska se yleensä oli hänen tuotteensa, ja vieras aputyö oli ollut vain poikkeuksena, niin työvälineiden omistaja otti nyt edelleen tuotteen omakseen, vaikka se ei enää ollut *hänen* tuotteensa, vaan poikkeuksetta *vieraan työn* tuote. Näin siis yhteiskunnallisesti tuotettuja tuotteita eivät enää haltuunottaneet ne, jotka olivat todella panneet tuotantovälineet liikkeelle ja todella valmistaneet tuotteet, vaan tuotteet anasti *kapitalisti*. Tuotantovälineet ja tuotteet ovat tulleet oleellisesti yhteiskunnallisiksi. Mutta ne alistetaan sen omistusmuodon alaisiksi, jonka edellytyksenä on yksityisten yksityinen tuotanto, jonka vallitessa siis kukin omistaa oman tuotteensa ja vie sen markkinoille. Tuotantotapa alistetaan tämän omistusmuodon alaiseksi, vaikka se poistaa tämän omistusmuodon edellytyksen*. Tässä ristiriidassa, joka antaa uudelle tuotantotavalle sen kapitalistisen luonteen, on *jo idussaan nykyajan koko yhteentörmäys*. Mitä enemmän uusi tuotantotapa tuli vallitsevaksi kaikilla ratkaisevilla tuotannonaloilla ja

* Tässä ei ole tarpeen korostaa, että vaikka haltuunottamisen *muoto* jää samaksi, sen *luonne* kokee yllä kuvatun prosessin johdosta samanlaisen mullistuksen kuin tuotantokin. Jos minä otan omakseni oman tuotteeni tai anastan toisen tuotteen, ovat ne tietysti kaksi aivan erilaista haltuunottamisen tapaa. Ohimennen todeten: palkkatyö, johon jo idussaan kätkeytyy koko kapitalistinen tuotantotapa, on hyvin vanha; yksittäisenä ja hajanaisena ilmiönä se seuraili vuosisatojen ajan orjuutta. Mutta tämä itu saattoi kehittyä kapitalistiseksi tuotantotavaksi vasta sitten, kun oli luotu sen historialliset edellytykset.

kaikissa taloudellisesti ratkaisevissa maissa sekä samalla syrjäytti yksityistuotannon mitättömiksi jätteiksi, *sitä räikeämpänä täytyi myöskin ilmetä yhteiskunnallisen tuotannon ja kapitalistisen anastuksen yhteensopimattomuuden.*

Kuten sanottu, ensimmäiset kapitalistit tapasivat palkkatyön muodon jo valmiina. Mutta he tapasivat palkkatyön vain poikkeuksena, sivutoimena, apukeinona, ylimenokohtana. Maatyöläisellä, joka aika ajoin meni päivätyöläiseksi, oli joku kapanala omaa maataan, josta hän häidin tuskin saattoi elää. Ammattikuntajärjestys piti huolta siitä, että tämän päivän kisälli siirtyi huomenna mestariksi. Mutta tämä muuttui heti tuotantovälineiden tultua yhteiskunnallisiksi ja keskityttyä kapitalistien käsiin. Pienen yksityistuottajan tuotantoväline, kuten myös tuote, tulivat yhä arvottomammiksi: hänelle ei jäänyt mitään muuta keinoa kuin mennä kapitalistin palkkalaiseksi. Palkkatyö, joka aiemmin oli ollut poikkeus ja apukeino, tuli säännöksi ja koko tuotannon perusmuodoksi; kun se aikaisemmin oli ollut sivutyö, tuli se nyt työläisten yksinomaiseksi toiminnaksi. Tilapäinen palkkatyöläinen muuttui elinkautiseksi palkkatyöläiseksi. Elinkautisten palkkatyöläisten määrää lisäsi vielä tavattomasti samanaikainen feodaalisen järjestelmän romahdus, feodaalierrojen seurueiden hajoaminen, talonpoikien karkottaminen kotikonnuiltaan jne. Oli lopullisesti tehty ero yhtäältä kapitalistien käsiin keskitettyjen tuotantovälineiden, toisaalta kaiken muun paitsi työvoimansa omistuksen menettäneiden tuottajien välille. *Ristiriita yhteiskunnallisen tuotantotavan ja kapitalistisen anastamisen välillä astuu päivänvaloon proletariaatin ja porvariston vastakohtana.*

Näimme, että kapitalistinen tuotantotapa tunkeutui tavarantuottajien, yksittäisten tuottajien yhteiskuntaan, joiden yhteiskunnallisen yhteyden välitti heidän tuotteidensa vaihto. Mutta jokaisella tavarantuotantoon perustuvalla yhteiskunnalla on se erikoisuus, että siinä tuottajat ovat kadottaneet omien yhteiskunnallisten suhteitensa hallitsemisen. Jokainen tuottaa itseään varten tilapäisillä tuotantovälineillään ja omaa erikoista vaihtotarvettaan varten. Kukaan ei tiedä, kuinka paljon hänen valmistamaansa tavaralaatua tulee markkinoille,

kuinka paljon sitä ylipäänsä tarvitaan, kukaan ei tiedä-onko hänen yksityistuotteensa suhteen todellista tarvet, ta, saako hän siitä takaisin kustannuksensa vain saako hän sitä lainkaan myydyksi. Vallitsee yhteiskunnallisen tuotannon anarkia. Mutta tavarantuotannolla, samoin kuin jokaisella muullakin tuotantomuodolla, on omat ominaiset, sille kuuluvat, siitä erottamattomat lakinsa; ja nämä lait toteutuvat anarkiasta huolimatta, anarkiasa, anarkian kautta. Ne ilmenevät yhteiskunnallisen yhteyden ainoassa säilyneessä muodossa, vaihdossa, ja astuvat voimaan yksityisten tuottajien suhteen kilpailun pakkolakeina. Ne ovat siis näille tuottajille itselleen aluksi tuntemattomat, ja heidän täytyy vasta pitkän kokemuksen kautta vähitellen löytää ne. Ne toteutuvat siis tuottajien ohitse ja vastoin tuottajia, heidän tuotantomuotonsa sokeasti vaikuttavina luonnonlakeina. Tuote hallitsee tuottajia.

Keskiajan yhteiskunnassa, varsinkin ensimmäisinä vuosisatoina, oli tuotanto oleellisesti suuntautunut omaan käyttöön. Se tyydytti pääasiassa vain tuottajan ja hänen perheensä tarpeet. Siellä, missä vallitsi persoonallinen riippuvuussuhde, kuten maaseudulla, tuotannon piti tyydyttää myös feodaaliherran tarpeet. Tällöin ei siis toteutunut minkäänlaista vaihtoa, eivätkä tuotteet sen vuoksi saaneetkaan tavaran luonnetta. Talonpojan perhe tuotti miltei kaiken, mitä tarvitsi, kotikalustonsa ja vaatteensa yhtä hyvin kuin elintarvikkeensakin. Kun se alkoi tuottaa ylijäämää yli oman tarpeensa ja yli feodaaliherroille annettavien luontaisuuoritusien, vasta sitten se tuotti myös tavaroita; tämä yhteiskunnalliseen vaihtoon heitetty, myytäväksi tarjottu ylijäämä tuli tavaraksi. Kaupunkien käsityöläisten täytyi tosin jo alunperin tuottaa vaihtoa varten. Mutta hekin valmistivat suurimman osan omista tarve-esineistään itse; heillä oli puutarhansa ja peltotilkkunsa; he laidunsivat karjaansa yhteismetsässä, josta lisäksi saivat tarve- ja polttopuunsa; naiset kehräsivät pellavaa ja villaa jne. Tuotanto vaihtotarkoituksessa, tavarantuotanto oli vasta syntymässä. Tästä johtuivat rajoitettu vaihto, rajoitetut markkinat, stabiili tuotantotapa, paikallinen sulkeutuneisuus ulkomaailmaan nähden, paikallinen yhdistymi-

nen sisäänpäin: yhteismaa³⁰² [die Mark] maaseudulla, ammattikunta kaupungissa.

Mutta tavarantuotannon laajentuessa, erityisesti kapitalistisen tuotantotavan ilmestyessä, alkoivat myös siihen asti uinuneet tavarantuotannon lait vaikuttaa selvemmin ja voimakkaammin. Vanhat siteet höltyivät, vanhat raja-aidat murrettiin, tuottajat muuttuivat yhä enemmän ja enemmän riippumattomiksi, yksityisiksi tavarantuottajiksi. Yhteiskunnallisen tuotannon anarkia astui esiin ja kärjistyi yhä enemmän ja enemmän. Mutta se pääase, jolla kapitalistinen tuotantotapa kartutti tätä anarkiaa yhteiskunnallisessa tuotannossa, oli anarkian suoranainen vastakohta: yhteiskunnallisena suoritettun tuotannon kasvava järjestys jokaisessa yksityisessä laitoksessa. Tällä vivulla se teki lopun vanhasta rauhallisesta liikkumattomuuden tilasta. Missä kapitalistinen tuotantotapa kerran oli tuotu jollekin teollisuudenalalle, ei se sietänyt rinnallaan mitään vanhempia tuotantomenetelmiä. Missä se valtasi käsityön, siellä se tuhosi vanhan käsityön. Työkentästä tuli taistelukenttä. Suuret maantieteelliset löydöt ja niitä seurannut siirtomaiden hankinta moninkertaistivat menekkialueen ja jouduttivat käsityön muuttumista manufaktuurityöksi. Eikä taistelu puhjennut ainoastaan paikallisten yksityisten tuottajien välillä; paikalliset taistelut kasvoivat vuorostaan kansallisiksi, 17. ja 18. vuosisadan kauppasodiksi³⁰³. Suurteollisuus ja maailmanmarkkinoiden syntyminen ovat lopuksi tehneet taistelun yleismaailmalliseksi ja samalla antaneet sille tavattoman kiihkeyden. Luonnollisten tai hankittujen tuotantoehtojen suotuisuus ratkaisee olemassaolon yksityisten kapitalistien välillä samoin kuin kokonaisten teollisuudenalojen ja kokonaisten maiden välillä. Alakynteen jäänyt syrjäytetään siekailematta. Se on darvinistista yksilöiden taistelua olemassaolosta, joka on siirretty entistä raivokkaampana luonnosta yhteiskuntaan. Eläimen luonnontila esiintyy inhimillisen kehityksen huippukohtana. Ristiriita yhteiskunnallisen tuotannon ja kapitalistisen anastuksen välillä uusiutuu nyt yksityisessä tehtaassa olevan tuotannon järjestyksen ja koko yhteiskunnassa vallitsevan tuotannon anarkian välisenä vastakohtana.

Kapitalistinen tuotantotapa liikkuu näissä molemmissa alkuperänsä vuoksi sille ominaisen sisäisen ristiriitansa ilmenemismuodoissa, se piirtää ulos pääsemättä tuota »noidankehää», jonka siinä jo Fourier keksi. Fourier ei kuitenkaan vielä omana aikanaan voinut nähdä, että tämä kehän kierto käy vähitellen ahtaammaksi, että liike muistuttaa pikemminkin spiraalia, ja että sen täytyy saavuttaa loppunsa, kuten planeettojenkin liikkeen, keskipisteessä tapahtuvassa yhteentörmäyksessä. Tuotannon yhteiskunnallisen anarkian liikkeelle paneva voima muuttaa suuren enemmistön ihmisistä yhä enemmän ja enemmän proletaareiksi, ja juuri proletaarijoukot tulevat viimein tekemään lopun tuotannon anarkiasista. Juuri tuo tuotannon yhteiskunnallisen anarkian liikkeelle paneva voima muuttaa suurteollisuuden koneiston lopullisen täydellistymiskyvyn pakkokäskyksi, joka tuhoutumisen uhalla panee jokaisen yksityisen teollisuuskapitalistin yhä enemmän täydellistämään koneistoaan. Mutta koneiston täydellistäminen on ihmistyön tekemistä tarpeettomaksi. Kun koneiden käyttöönotto ja niiden määrän lisääminen merkitsee, että muutamat konetyöläiset syrjäyttävät miljoonia käsityöläisiä, merkitsee koneiston parantaminen, että yhä enemmän ja enemmän syrjäytetään itse konetyöläisiä. Loppujen lopuksi syntyy pääoman keskimääräisen käyttötarpeen ylittävää määrää käytettävissä olevia palkkatyöläisiä, täydellinen teollinen vara-armeija, kuten nimitin sitä jo vuonna 1845*, vara-armeija, joka on käytettävissä silloin, kun teollisuus työskentelee korkeapaineella, mutta jonka sitä välttämättömästi seuraava romahdus heittää kadulle, armeija, joka kaikkina aikoina on lyijypainona työväenluokan jaloissa sen taistellessa olemassaolonsa puolesta pääomaa vastaan; se on säättäjä, joka pitää työpalkan kapitalistisen tarpeen mukaisella alhaisella tasolla. Näin ollen käy niin, että koneistosta tulee, Marxin sanoja käyttäksämme, pääoman voimakkain taisteluväline työväenluokkaa vastaan, että työväline alituisesti riistää elintarvikkeet työläisten käsistä, että työläisen oma tuote muuttuu työläisen orjuuttamisen väli-

* Työväenluokan asema Englannissa, s. 109.

neeksi³⁰⁴. Tämä johtaa siihen, että työvälineiden säästäminen on alun alkaen mitä häikäilemättömintä työvoiman haaskausta ja työvoiman normaalien edellytysten tuhoamista³⁰⁵; että koneisto, valtavin väline työajan lyhentämiseksi, muodostuukin pettämättömäksi keinoksi, jolla työläisen ja hänen perheensä koko elinikä muutetaan pääoman lisäämistä varten käytettävissä olevaksi työajaksi. Näin ollen käy niin, että työväenluokan toisen osan ylenmääräisestä työnteosta tulee edellytys toisten työttömyydelle, ja että suurteollisuus, joka kautta koko maapallon ajaa takaa uusia kuluttajia, rajoittaa kotimaassaan suurten joukkojen kulutuksen nälkäminimiin ja siten järkyttää kotimaisia markkinoita. »Vihdoin laki, joka pitää alati suhteellisen liikaväestön eli teollisuuden vara-armeijan kasautumisen laajuutta ja voimaa vastaavana, kahlehtii työläisen lujemmin pääomaan kuin Hefaistoksen kiilat kahlehtivat Prometheuksen kallioon. Se edellyttää pääoman kasautumista vastaavaa kurjuuden kasautumista. Rikkauden kasautuminen toiseen kohtioon on siis samalla kurjuuden, työrasituksen, orjuuden, tietämättömyyden, raaistumisen ja siveellisen alentumisen kasautumista päinvastaiseen kohtioon, ts. siihen luokkaan, joka *tuottaa omia tuotteitaan pääomana*»* (Marx. »Pääoma», s. 671)³⁰⁶. Muunlaisen tuotteiden jaon odottaminen kapitalistiselta tuotantotalvalta olisi samaa kuin vaatimus, että sähköpariston elektrodit, niin kauan kun ne ovat yhteydessä paristoon, eivät saisi hajottaa vettä, eivät saisi kehittää positiivisessa elektrodissa vetyä.

Näimme, miten nykyaikaisen koneiston äärimmäiseen asteeseen noussut parantumiskyky on muuttunut tuotannon yhteiskunnallisen anarkian vuoksi yksityiseen teollisuuskapitalistiin kohdistuvaksi pakkokäskyksi, joka ajaa hänet alati parantamaan koneistoaan, alati lisäämään sen tuotantovoimaa. Samanlaisiksi pakkolaiksi muuttuu hänelle pelkkä tosiasiallinen mahdollisuus laajentaa tuotantopiiriään. Suurteollisuuden valtava laajentumisvoima, johon verrattuna kaasujen laajenemisky-

* Kursivointi Engelsin. *Toim.*

ky on vain lastenleikkiä, astuu nyt eteemme kaikkea vastusta uhmaavana laadullisen ja määrällisen laajentumisen *tarpeena*. Tuon vastuksen muodostavat suurteollisuuden tuotteiden kulutus ja menekkimarkkinat. Markkinoiden sekä ekstensiivistä että intensiivistä laajenemiskykyä hallitsevat taas kokonaan toisenlaiset, paljon lievemmin vaikuttavat lait. Markkinain laajeneminen ei kykene etenemään rinta rinnan tuotannon laajenemisen myötä. Yhteentörmäys käy väistämättömäksi, ja koska se ei voi ratkaista ristiriitaa niin kauan kuin se ei räjäytä kapitalistista tuotantotapaa itseään, muodostuu se aika ajoin uusiutuvaksi. Kapitalistinen tuotanto luo uuden »noidankehän».

Todellakin, alkaen vuodesta 1825, jolloin ensimmäinen pula puhkesi, suistuu koko teollinen ja kaupallinen maailma, kaikkien sivistyskansojen ja niiden enemmän tai vähemmän barbaaristen lisäkkeiden tuotanto ja vaihto likipitään kerran kymmenessä vuodessa raiteiltaan. Kaupankäynti pysähtyy, markkinat ovat täpötäydet, tuotteet makaavat joukoittain myymättöminä, käteinen raha katoaa kiertokulusta, luotto häviää, tehtaat seisovat, työtätekeviltä joukoilta puuttuu elintarvikkeita, koska he ovat tuottaneet elintarvikkeita liian paljon, vararikko seuraa vararikkoa, pakkohuutokauppa pakkohuutokauppaa. Lamaannustila jatkuu vuosikausia, tuotantovoimia samoin kuin tuotteitakin haaskataan ja hävitetään suurin määrin, kunnes kertyneet tavarajoukot jonkin määrän arvostaan menetettyään lopulta soluvat markkinoille, kunnes tuotanto tai vaihto hiljalleen taas pääsevät käyntiin. Vähitellen käynti kiihtyy, pääsee raviin, teollinen ravi vaihtuu laukaksi, tämä taas yltyy täydellisen teollisen, kaupallisen, luotto- ja keinot- telu-esteratsastuksen hillittömäksi neliksi päätyäkseen niskat taittavin hypyin jälleen — romahduksen hautaan. Ja näin aina uudelleen. Vuodesta 1825 olemme tämän kokeneet jo kokonaista viisi kertaa, ja tällä hetkellä (1877) koemme sen kuudetta kertaa. Ja näiden pulien luonne ilmenee niin räikeänä, että Fourier osui niihin kaikkiin nähden naulan kantaan nimittäessään ensimmäistä pulaa yltäkylläisyyden pulaksi, *crise pléthorique*³⁰⁷.

Pulissa ristiriita yhteiskunnallisen tuotannon ja kapitalistisen anastuksen välillä purkautuu väkivaltaisesti. Tavarankierto tulee hetkeksi hävitetyksi; kiertokulun välineestä, rahasta, tulee kiertokulun este; kaikki tavarantuotannon ja tavarankiertokulun lait kääntyvät ylösalaisin. Taloudellinen yhteentörmäys saavuttaa huipupisteensä: *tuotantotapa kapinoi vaihtotapaa vastaan, tuotantovoimat kapinoivat tuotantotapaa vastaan, jonka yli ne ovat kasvaneet.*

Sen tosiasian, että tuotannon yhteiskunnallinen organisaatio tehtaan sisällä on kehittynyt siihen pisteeseen, jossa se ei enää sovi yhteen yhteiskunnassa sen rinnalla ja yläpuolella olevan tuotannon anarkian kanssa, sen tosiasian tekee kapitalisteille itselleen kouraantuntuvaksi pääomien väkivaltainen keskittyminen, joka pulien aikana toteutuu useiden suurten ja sitäkin useampien pikkukapitalistien sortumisena. Kapitalistisen tuotantotavan koko mekanismi pettää sen itsensä luomien tuotantovoimien painon alla. Se ei enää voi muuttaa kaikkea tuota tuotantovoimien määrää pääomaksi; tuotantovälineet makaavat käyttämättöminä, ja juuri sen tähden täytyy teollisen vara-armeijankin olla toimettona. Tuotantovälineitä, elämisen tarvikkeita, käytettävissä olevia työläisiä — tuotannon ja rikkauden kaikkia aineksia on yllin kyllin. Mutta »yltäkylläisyydestä tulee hädän ja puutteen lähde» (Fourier), koska juuri se estää tuotantovälineitä ja elintarvikkeita muuttumasta pääomaksi. Kapitalistisessa yhteiskunnassa eivät tuotantovälineet nimittäin voi astua toimintaan, elleivät ne ole ensin muuttuneet pääomaksi, inhimillisen työvoiman riiston välineiksi. Tuotantovälineiden ja elämisen tarvikkeiden pääomana olemisen ominaisuuden välttämättömyys seisoo aaveena niiden ja työläisten välillä. Se yksin estää tuotannon esineellisten ja persoonallisten vipusimien yhtymisen; se yksin estää tuotantovälineitä toimimasta, työläisiä tekemästä työtä ja elämästä. Toisaalta kapitalistinen tuotantotapa siis itse paljastaa kykenemättömyytensä hallita edelleen tuotantovoimia. Toisaalta nämä tuotantovoimat itse yhä lisääntyvällä voimalla vaativat ristiriidan poistamista, vapautumistaan pääomainsisyydestään, sen *tosiasiallista tunnustamista, että*

ne ovat luonteeltaan yhteiskunnallisia tuotantovoimia.

Juuri tämä valtavasti kasvavien tuotantovoimien painostus pääomaluonnettaan vastaan, tämä niiden yhteiskunnallisen luonteen tunnustamisen lisääntyvä pakko panee kapitalistiluokan itsensäkin yhä enemmän, sikäli kuin se kapitalististen suhteiden puitteissa yleensä on mahdollista käsittelemään niitä yhteiskunnallisina tuotantovoimina. Niin teollisen korkeapaineen vaihe rajattomiin paisutettuine luottoineen, kuin itse romahduskin suurten kapitalististen yritysten luhistumisen kautta, johtaa sellaiseen suurten tuotantovälinemäärien yhteiskunnallistamisen muotoon jonka tapaamme erilaisissa osakeyhtiöissä. Monet näistä tuotanto- ja liikenevälineistä, esimerkiksi rautatiet, ovat jo alun perin niin valtavia, että ne sulkevat pois kaikki muut kapitalistisen riiston muodot. Määrätyllä kehitysasteella ei tämäkään muoto enää riitä: kapitalistisen yhteiskunnan virallisen edustajan, valtion, täytyy* lopulta ottaa haltuunsa tuotannon johto. Tämä valtion omaisuudeksi muuttamisen välttämättömyys koskee ensiksi suuria

* Sanon: *täytyy*. Sillä vain siinä tapauksessa, että tuotanto- ja liikenevälineet ovat *todella* kasvaneet osakeyhtiöiden toteuttaman johdon yli, että siis valtiollistaminen on *taloudellisesti* tullut kiertämättömäksi, vain siinä tapauksessa se merkitsee nykyisenkin valtion toteuttamana taloudellista edistysaskelta, kaikkien tuotantovälineiden yhteiskunnan itsensä omakseenottamisen uutta osiastetta. Mutta hiljakkoin, sen jälkeen kun Bismarck ryhtyi puuhaamaan valtiollistamista, on esiintynyt eräänlaista väärää sosialismia, joka siellä täällä on turmeltunut jopa jonkinlaiseksi vapaaehtoiseksi lakeijanpalvelukseksi. Se julistaa ilman muuta sosialistiseksi *jokaisen* valtiollistamisen, jopa bismarckilaisenkin. Jos tupakan valtiollistaminen olisi sosialistista, kuuluisivat Napoleon ja Metternich sosialismin perustanlaskijoiden joukkoon. Kun Belgian valtio aivan arkipäiväisistä poliittisista ja finanssisyistä rakensi päärautatiensä itse, kun Bismarck ilman mitään taloudellista välttämättömyyttä valtiollisesti Preussin pääradat pelkästään sen vuoksi, että paremmin voisi varustautua ja käyttää niitä sodan tullen, saadakseen rautatievirkaillijoista kasvatettua hallituksen vaalikarjaa, ja pääasiassa siksi, että saisi luoduksi itselleen parlamentin päätöksistä riippumattoman tulolähteen, — eivät ne olleet lainkaan askelia sosialismia kohti, eivät välittömästi eivätkä välillisesti, eivät tietoisesti eivätkä tiedottomasti. Muutenhan olisivat sosialistisia myös kuninkaallinen Seehandlung³⁰⁸, kuninkaallinen posliinimanufaktuuri, jopa komppanian rääätälkin armeijassa.

liikennelaitoksia, postia, sähkölennätintä ja rautateitä.

Kun pulat paljastavat porvariston kykenemättömyyden hallita enää pitempään nykyaikaisia tuotantovoimia, osoittaa suurten tuotanto- ja liikennelaitosten muuttuminen osakeyhtiöiksi ja valtion omaisuudeksi porvariston tarpeettomuuden. Kapitalistien kaikkia yhteiskunnallisia funktioita hoitavat nyt palkatut virkamiehet. Kapitalisteilla ei enää ole mitään yhteiskunnallista tehtävää, ellemme ota lukuun tulojen kasaamista omaan kukkaraan, kuponginleikkausta ja pörssikeinottelua, jossa kapitalistit ottavat toisiltaan pääomia pois. Jos kapitalistinen tuotantotapa ensiksi tunki syrjään työläiset, tunkee se nyt syrjään kapitalistit ja karkottaa heidät aivan kuten työläisetkin liikaväestön joukkoon, joskaan ei suoranaisesti teolliseen vara-armeijaan.

Mutta tuotantovoimien muuttuminen osakeyhtiöiksi tai valtion omaisuudeksi ei poista niiden kapitalistista luonnetta. Osakeyhtiöiden suhteen tämä on aivan selvä asia. Ja nykyaikainen valtio puolestaan on vain järjestö, jonka porvarillinen yhteiskunta luo itselleen pitääkseen voimassa kapitalistisen tuotantotavan yleiset ulkoiset ehdot niin työläisten kuin yksityisten kapitalistienkin hyökkäyksiä vastaan. Nykyaikainen valtio, olipa sen muoto mikä tahansa, on oleellisesti kapitalistinen koneisto, kapitalistien valtio, ideaalinen kokonaiskapitalisti. Mitä enemmän se ottaa omakseen tuotantovoimia, sitä enemmän siitä tulee todellinen kokonaiskapitalisti, sitä suurempaa määrää valtion kansalaisia se riistää. Työläiset jäävät palkkatyöläisiksi, proletareiksi. Pääomasuhdetta ei kumota, päinvastoin se kehittyy huippuunsa. Mutta huippukohdassa se muuttuu vastakohdakseen. Tuotantovoimien valtiollinen omistus ei ole ristiriidan ratkaisu, mutta se kätkee itseensä ratkaisun muodollisen välineen, mahdollisuuden.

Tänä ratkaisuna voi olla ainoastaan se, että nykyaikaisten tuotantovoimien yhteiskunnallinen luonne todella tunnustetaan, että siis tuotanto-, haltuunotto- ja vaihtotapa saatetaan sopusointuun tuotantovälineiden yhteiskunnallisen luonteen kanssa. Ja tämä voi tapahtua vain siten, että yhteiskunta avoimesti ja kiertelemättä

ottaa omistukseensa kaiken muunlaisen johdon yli kasvaneet tuotantovoimat. Näin tuottajat saattavat täysin tietoisesti voimaan tuotantovälineiden ja tuotteiden yhteiskunnallisen luonteen, joka nykyään kääntyy tuottajia itseään vastaan, joka aika ajoin murtautuu tuotantoja vaihtotavan lävitse ja toteutuu vain sokeasti vaikuttavana luonnonlakina aiheuttaen väkivaltaisuutta ja hävitystä. Se muuttuu hävityksen ja säännöllisesti tapahtuvan romahduksen aiheuttajasta itse tuotannon voimakkaimmaksi vivuksi.

Yhteiskunnalliset voimat vaikuttavat aivan kuin luonnonvoimat: sokeasti, väkivaltaisesti, hävittävästi niin kauan kuin emme tiedosta niitä emmekä huomioi niitä. Mutta kun kerran olemme tiedostaneet ne, käsittäneet niiden toiminnan, suunnan ja vaikutukset, tulee niiden alistaminen yhä enemmän ja enemmän oman tahottomme alaiseksi ja tarkoitusperiemme saavuttaminen niiden avulla riippuu vain meistä itsestämme. Ja aivan erikoisesti koskee tämä nykyisiä valtavia tuotantovoimia. Niin kauan kuin me uppiniskaisesti kieltäydymme ymmärtämästä niiden luontoa ja niiden luonnetta — ja tätä ymmärtämistä vastaan rimpuilevat kapitalistinen tuotantotapa ja sen puoltajat — niin kauan nämä voimat vaikuttavat meitä vastaan meistä huolimatta, niin kauan ne hallitsevat meitä, kuten olemme seikkaperäisesti esittäneet. Mutta kun niiden luonto kerran on tiedostettu, voidaan ne yhdistyneiden tuottajien käsissä muuttaa demonisista valtiaista nöyriksi palvelijoiksi. Ero on samanlainen kuin rajuilman salaman hävittävän voiman ja lennättimen tai valokaaren taltutetun sähkön välillä, ero tulipalon ja ihmisen palveluksessa olevan tulen välillä. Kun nykyiset tuotantovoimat vihdoin tiedostetaan ja niitä kohdellaan vastaavasti, astuu yhteiskunnallisen tuotannon anarkian tilalle tuotannon yhteiskunnallisesti suunniteltu säätely kokonaisuuden ja jokaisen yksityisen tarpeiden mukaan. Samalla kapitalistinen anastustapa, jossa tuote orjuuttaa ensin tuottajan, sitten myös omistajan, korvataan sillä tuotteiden haltuunoton tavalla, joka perustuu itse nykyaikaisten tuotantovälineiden luonteeseen: toisaalta tuotteet otetaan välittömästi yhteiskunnan haltuun tuotannon ylläpitämisen ja laajentamisen

välineinä, toisaalta välittömästi yksilölliseen haltuun elin- ja nautintovälineinä.

Muuttaessaan väestön valtavan enemmistön yhä enemmän proletaareiksi luo kapitalistinen tuotantotapa voiman, jonka on perikatonsa uhalla pakko suorittaa tämä mullistus. Pakottaessaan suuret yhteiskunnallistuneet tuotantovälineet yhä enemmän ja enemmän muuttumaan valtion omaisuudeksi, osoittaa kapitalistinen tuotantotapa itse tien tämän kumouksen suorittamiseen. *Proletariaatti ottaa käsiinsä valtiiovallan ja muuttaa tuotantovälineet lähinnä valtion omaisuudeksi.* Mutta siten se lakkauttaa itse itsensä proletariaattina, siten se poistaa kaikki luokkaeroavuudet ja luokkavastakohtat, ja samalla myöskin valtion valtiona. Tähänastiselle luokkavastakohtadissaan liikkuvalla yhteiskunnalle on valtio, ts. kunkin ajan riistävän luokan järjestö, ollut välttämätön ulkonaisten tuotantoehtojen ylläpitämiseksi, siis nimenomaan riistetyn luokan väkivaltaiseksi pitämiseksi vallitsevan tuotantotavan määräämien sorron ehtojen (orjuus, maaorjuus, palkkatyö) alaisuudessa. Valtio on ollut koko yhteiskunnan virallinen edustaja, sen tiivistymä silmin nähtäväksi aineelliseksi järjestelmäksi, mutta se on ollut tätä vain sikäli, mikäli se on ollut sen luokan valtio, joka aikanaan on yksin edustanut koko yhteiskuntaa: vanhalla ajalla se oli orjanomistajain valtio, keskiajalla feodaaliaateliston valtio, meidän aikanamme porvariston valtio. Kun siitä vihdoin tulee todella koko yhteiskunnan edustaja, se tekee itsensä tarpeettomaksi. Kun sorrettavana ei ole enää yhtään yhteiskuntaluokkaa, kun luokkaherruuden myötä ja tähänastisen tuotannon anarkialle perustuneen yksilöllisestä olemassaolosta käydyn taistelun myötä on lakkautettu myös siitä aiheutuneet yhteentörmäykset ja kohtuuttomuudet, silloin ei enää ole mitä sorrettaisiin, mikä teki tarpeelliseksi erityisen sortovallan, valtion. Ensimmäinen teko, missä valtio todella esiintyy koko yhteiskunnan edustajana — tuotantovälineiden haltuunottaminen yhteiskunnan nimessä — on samalla sen viimeinen itsenäinen teko valtiona. Valtiiovallan sekaantuminen yhteiskunnallisiin suhteisiin käy alalla toisensa jälkeen tarpeettomaksi ja kuihtuu silloin itsestään pois. Ihmisten hallitsemisen

sijaan astuu asiain hallitseminen ja tuotantoprosessien johtaminen. Valtiota ei »poisteta», se *kuoleutuu*. Tältä pohjalta tulee arvostella fraasia »vapaasta kansanvaltios-ta»³⁰⁹ niin hetkelliseen agitatoriseen oikeutukseensa kuin lopulliseen tieteelliseen riittämättömyyteen nähdessä. Tältä pohjalta on myös arvosteltava niin kutsuttujen anarkistien vaatimusta, että valtio on huomiseen mennessä poistettava.

Kaikkien tuotantovälineiden ottaminen yhteiskunnan haltuun on väikkynyt niin yksilöiden kuin kokonaisten lahkokuntienkin silmien edessä useimmiten verrattain epäselvänä tulevaisuuden ihanteena siitä pitäen, kun kapitalistinen tuotantotapa astui historian näyttämölle. Mutta vasta sitten se saattoi tulla mahdolliseksi, saattoi tulla historialliseksi välttämättömyydeksi, kun sen toteuttamisen aineelliset edellytykset olivat olemassa. Sitä, samoin kuin mitään muutakaan historiallista edistysaskelta, ei tee toteuttamiskelpoiseksi pelkästään se käsitys, että luokkien olemassaolo on ristiriidassa oikeuden, tasa-arvoisuuden jne. kanssa, ei pelkkä halu poistaa nämä luokat, vaan tietyt uudet taloudelliset edellytykset. Yhteiskunnan jakautuminen riistävään ja riistettyyn, hallitsevaan ja sorrettiin luokkaan oli välttämätön seuraus tuotannon varhaisemmasta alhaisesta kehityksestä. Niin kauan kuin yhteiskunnallinen kokonaistyö antaa sellaisen tuloksen, joka vain hieman ylittää sen, mitä tarvitaan jotta kaikki hädin tuskin tulisivat toimeen, siis niin kauan kuin työ vaatii yhteiskunnan jäsenten suurelta enemmistöltä kaiken tai melkein kaiken ajan, niin kauan tämä yhteiskunta välttämättömästi jakautuu luokkiin. Yksinomaan työn orjina raatavan suuren enemmistön rinnalle muodostuu välittömästi tuottavasta työstä vapaa luokka, joka huolehtii yhteiskunnan yhteisistä asioista: työn johtamisesta, valtion toimista, oikeudenhoidosta, tieteistä, taiteista jne. Työnjaon laki on siis luokkajaon pohjana. Tällä emme suinkaan tahdo sanoa, että tämä luokkiin jakautuminen olisi tapahtunut ilman väkivaltaa ja rosvousta, ilman viekkautta ja petosta, ja että hallitseva luokka kerran satulaan päästyään olisi koskaan laiminlyönyt valtansa lujittamista työtätekevien luokkien kustannuksella ja yhteis-

kunnallisen johtamistyön muuttamista kansanjoukkojen riistoksi.

Mutta vaikka luokkiin jakautumisella on täten tietty historiallinen oikeutuksensa, sillä on se ainoastaan tiettyyn aikaan, tiettyihin yhteiskunnallisiin oloihin nähden. Se perustui riittämättömälle tuotannolle, ja nykyai-kaisten tuotantovoimien täydellinen kehitys poistaa sen. Ja tosiaankin: yhteiskuntaluokkien poistamisen edellyt-tyksenä on se historiallinen kehitysaste, jolloin ei ainoas-taan tämän tai tuon tietyn hallitsevan luokan, vaan yli-päänsä hallitsevan luokan, siis itse luokkiin jakautumi-nen on tullut anakronismiksi, aikansa eläneeksi. Luok-kien poistamisen edellytystenä on siis tuotannon sellai-nen kehitysaste, jolla tuotantovälineiden ja tuotteiden anastaminen ja niiden myötä poliittisen vallan, valistuk-sen ja henkisen johdon monopolin anastaminen jonkun erikoisen yhteiskuntaluokan käsiin on käynyt ei vain tarpeettomaksi, vaan vieläpä taloudellisen, poliittisen ja älyllisen kehityksen esteeksi. Tämä kohta on nyt saa-vutettu. Porvariston poliittinen ja henkinen vararikkö on tuskin enää sille itselleenkaan salaisuus, ja sen talou-dellinen vararikko toistuu säännöllisesti joka kymmenes vuosi. Jokaisessa pulassa yhteiskunta läikähtyy omien, käyttökykynsä ulkopuolella olevien tuotantovoimiensa ja tuotteidensa taakan alle ja seisoo avuttomana sen mielettömän ristiriidan edessä, että tuottajilla ei ole mitään kulutettavaa, koska puuttuu kuluttajia. Tuo-tantovälineiden laajenemisvoima katkoo ne siteet, joilla kapitalistinen tuotantotapa ne kahlehtii. Tuotantoväli-neiden vapauttaminen näistä siteistä on ainoa ennakkoeh-to tuotantovoimien katkeamattomalle, yhä nopeammin edistyvälle kehitykselle ja samalla itse tuotannon käytän-nöllisesti katsoen rajattomalle lisääntymiselle. Eikä siinä kyllin. Tuotantovälineiden yhteiskunnallinen omistami-nen poistaa paitsi tuotannon nykyisen keinotekoisen esteen, myös tuotantovoimien ja tuotteiden suoranaisen hävittämisen ja tuhoamisen, mikä nykyään on tuotannon kiertämättömänä seuralaisena ja saavuttaa pulissa huip-punsa. Edelleen tuotantovälineiden yhteiskunnallinen omistus vapauttaa koko yhteiskuntaa varten suuret määrät tuotantovälineitä ja tuotteita poistamalla nykyis-

ten hallitsevien luokkien ja niiden poliittisten edustajien järjestöjen ylellisen tuhlauksen. Mahdollisuus turvata yhteiskunnallisen tuotannon avulla yhteiskunnan kaikille jäsenille toimeentulo, joka paitsi, että se aineellisesti on täysin riittävä ja tulee päivä päivältä yhä runsaammaksi, takaa heille myös tilaisuuden kaikin puolin vapaasti kehittää ja toteuttaa ruumiillisia ja henkisiä kykyjään, tämä mahdollisuus on nyt ensi kertaa olemassa, mutta se on olemassa*.

Yhteiskunnan ottaessa tuotantovälineet omistukseensa poistuu samalla tavarantuotanto ja sen mukana tuotteen valta tuottajiin nähden. Yhteiskunnallisen tuotannon anarkian sijaan astuu suunnitelmallinen, tietoinen järjestys. Yksilöllinen olemassaolon taistelu lakkaa. Vasta silloin ihminen tietystä mielessä eroaa lopullisesti eläinkunnasta, astuu eläimellisistä olemassaolon ehdoista todella inhimillisiin. Ihmisiä ympäröivien elämänedelytysten piiri, joka tähän asti on hallinnut ihmistä, joutuu nyt ihmisten hallinnan ja valvonnan alaiseksi, ihmisten, joista nyt ensi kertaa tulee tietoisia, todellisia luonnon valtiaita, koska heistä tulee oman yhteiskunnallistumisensa herroja. Ihmiset tulevat silloin täydellä asiantuntemuksella käyttämään hyväkseen oman yhteiskunnallisen toimintansa lakeja, jotka siihen saakka ovat olleet heitä vastassa vieraina, heitä hallitsevina luonnonlakeina, ja tätä kautta ihmiset tulevat hallitsemaan niitä. Ihmisten oma yhteiskunnallistuminen, mikä siihen asti oli heitä vastassa luonnon ja historian pakolla tyrkittämänä, tulee nyt heidän vapaaksi teokseen. Ne

* Pari numerotietoa antanee likimääräisen käsityksen nykyaikaisten tuotantovälineiden tavattomasta laajenemisvoimasta jo kapitalistisen puristuksenkin alla. Giffenin³¹⁰ laskelmien mukaan oli Ison-Britannian ja Irlannin kokonaisrikkaus pyöreissä luvuissa:

1814—2200 milj.	sterlinkipuntaa	=	44	miljardia	Saksan	markkaa
1865—6100 »	»	=	122	»	»	»
1875—850	»	=	170	»	»	»

Mitä tulee tuotantovälineiden ja tuotteiden pulissa tapahtuneeseen tuhoamiseen, laskettiin Saksan teollisuudenharjoittajien toisessa kongressissa Berliinissä 21. helmikuuta³¹¹ yksistään Saksan rauta-teollisuuden kokonaistappio viimeisessä pulassa 455 miljoonaksi markaksi.

objektiiviset, vieraat voimat, jotka siihen saakka hallitsivat historiaa, joutuvat ihmisten itsensä valvottaviksi. Vasta siitä alkaen ihmiset tulevat täysin tietoisesti tekemään historiaansa, vasta siitä alkaen heidän liikkeelle panemillaan yhteiskunnallisilla syillä tulee olemaan etupäässä ja alati kasvavassa määrin myös heidän tahtomansa vaikutukset. Tämä on ihmiskunnan hyppäys välttämättömyyden valtakunnasta vapauden valtakuntaan.

Tämän maailmaa vapauttavan teon suorittaminen on nykyaikaisen proletariaatin historiallinen tehtävä. Tämän teon historiallisten ehtojen ja samalla itse sen luonteen tutkiminen sekä näin toimintaan kutsutun sorretun luokan saattaminen tietoiseksi oman toimintansa ehdoista ja luonnosta — se on proletaarisen liikkeen teoreettisen ilmauksen, tieteellisen sosialismin, tehtävä.

III. TUOTANTO

Kaiken edellä esitetyn jälkeen ei lukija hämmästyne saadessaan tietää, että viimeisessä luvussa esitetty sosialismin pääpiirteiden kehitys ei lainkaan ole herra Dühringin mielen mukainen. Päinvastoin. Hänen täytyy viskata se kaiken kadotuksen kuiluun, muiden »historiallisen ja loogisen mielikuvittelun sekasikiöiden», »villien mielikuvitusrakennelmien», »sekavien utukuvitelmien» jne. joukkoon. Hänellehän ei sosialismi suinkaan ole historiallisen kehityksen välttämätön tulos, ja vieläkin vähemmän se on karkeasti aineellisten, pelkästään ruokkimistarkoitusta palvelevien nykyajan taloudellisten ehtojen tulos. Hänellä on tarjota jotain paljon parempaa. Hänen sosialisminsa on viime käden lopullinen totuus;

se on »yhteiskunnan luonnollinen järjestelmä», sen juuret ovat oikeudenmukaisuuden yleismaailmallisessa periaatteessa,

ja vaikkakaan hän ei silti voi välttyä ottamasta huomioon vallitsevaa, tähänastisen syntisen historian luomaa tilaa parantaakseen sitä, on sitä silti pidettävä oikeudenmukaisuuden puhdasta periaatetta kohdanneena onnettomuutena. Kuten kaiken muun, luo herra Dühring myös sosialisminsa noiden kahden maineikkaan miehensä avulla. Sen sijaan että nuo kaksi sätkynukkea näyttelisivät

herraa ja orjaa, kuten tähänkin asti, esittävät ne vaihteen vuoksi näytöksen tasa-arvoisuudesta — ja Dühringin sosialismi on pääpiirteissään valmis.

Näin ollen on selittelyittä selvää, ettei säännöllisesti ilmenevillä teollisuuskriiseillä ole herra Dühringille sitä historiallista merkitystä, minkä me niille tahdomme antaa.

Kriisit ovat hänen mielestään vain ohimeneviä poikkeamia »normaalitilasta» ja ne antavat korkeintaan aiheen »säännellyn järjestyksen pystyttämiseen». Se »tavallinen tapa», että kriisit selitetään johtuviksi liikatuotannosta, ei lainkaan riitä hänen »tämällisemmän käsityksensä» kannalta. Kuitenkin tuollainen selitys »lienee sallittava ehkä erikoiskriiseille erikoisilla aloilla». Tähän kuuluu esimerkiksi »kirjamarkkinain liiallinen täyttyminen sellaisilla teoksilla, jotka äkkiä vapautetaan jälkipainoksien ottoon ja jotka soveltuvat joukkomenekkiä varten».

No niin, herra Dühring nyt voi laskeutua vuoteelleen siinä hurskaassa tietoisuudessa, etteivät hänen kuolematomat teoksensa ainakaan tule milloinkaan aiheuttamaan tällaista onnettomuutta maailmalle.

Suurissa kriiseissä ei kuulemma olekaan kyseessä liikatuotanto, vaan »kansan kulutuksen jälkeenjääminen... keinoitekoisesti synnytetty alikulutus... *kansan tarpeen* (!) luonnollisen kasvun jarruttaminen, mikä lopulta tekee niin kriittisen leveäksi kuilun varastojen ja menekin välillä».

Ja tälle kriisiteorialleen hän on sitten onnellisesti löytänyt erään kannattajankin.

Ikävä vain, että joukkojen alikulutus, joukkojen kulutuksen rajoittaminen ylläpitoa ja suvunjatkoa varten välttämättömään määrään ei ole mikään uusi ilmiö. Sitä on esiintynyt niin kauan kun on ollut olemassa riistäviä ja riistettyjä luokkia. Kansan suuret joukot alikuluttavat jopa niinäkin historiallisina aikoina, jolloin niiden asema on ollut erikoisen suotuisa, esimerkiksi Englannissa 15. vuosisadalla. Milloinkaan ne eivät ole lähestulkoonkaan saaneet kulutettavakseen omaa vuosittaista kokonaistuotettaan. Kun nyt siis alikulutus on ollut vakinainen historiallinen ilmiö vuosituhansien ajan, mutta kriiseissä purkautuva, yleinen menekin tyrehtyminen liikatuotannon seurauksena on ollut havait-

tavissa vasta viiden vuosikymmenen ajan, tarvitaan herra Dühringin koko vulgaaritaloustieteellinen pintapuolisuus selvittämään uusi yhteentörmäys vuosituhansia vanhan alikulutuksen eikä liikatuotannon *uuden* ilmiön avulla. Tämä on samaa kuin jos matematiikassa tahdottaisiin kahden suureen, vakion ja muuttuvan suureen välisen suhteen muuttuminen selittää johtuvaksi siitä, että vakio on pysynyt samana, eikä siitä, että muuttuva suure on muuttunut. Kansan suurten joukkojen alikulutus on kaikkien riistolle perustuvien yhteiskuntamuodostumien, siis myöskin kapitalistisen yhteiskunnan välttämätön ehto. Mutta vasta kapitalistinen tuotantomuoto vie kriiseihin. Joukkojen alikulutus on siis kyllä sekkin kriisien ennakkoehto ja esittää niissä jo kauan sitten tunnustettua osaa; mutta tämä ei lainkaan selvitä meille nykyisten kriisien syitä eikä sitä, miksi kriisejä ei aikaisemmin ollut.

Herra Dühringillä on yleensäkin omituiset käsitykset maailmanmarkkinoista. Näimme, miten hän aito saksalaisen kirjatoukan tapaan yrittää tehdä todelliset teolliset erikoiskriisit selviksi Leipzigin kirjamarkkinoiden kriiseillä, myrskyn merellä myrskyllä vesilasissa. Hän kuvittelee edelleen, että

nykyisen kapitalistisen tuotannon muka täytyy »menekkeineen pyöriä etupäässä itse omistavien luokkien piirissä»,

mikä ei estä häntä esittämästä yleisen mielipiteen mukaisesti vain kuuttatoista sivua myöhemmin ratkaisevina uudenaikaisina teollisuudenaloina rauta- ja puuvillateollisuutta, siis juuri niitä kahta tuotannonhaaraa, joiden tuotteet vain häviävän pieneltä osaltaan kulutetaan omistavien luokkien piirissä ja enemmän kuin missään muualla tuotetaan joukkokulutukseen. Otammepa minkä kysymyksen tahansa esiin, emme saa häneltä vastaukseksi muuta kuin tyhjää ristiriitaista loruilua. Ottakaamme nyt esimerkki puuvillateollisuuden alalta. Kun yhdessä ainoassa suhteellisen pienessä Oldham-nimisessä kaupungissa — yksi niistä 50 à 100 tuhannen henkilön asuttamista, puuvillateollisuutta harjoittavista kaupungeista, joita Manchesterin ympäristössä on tusinan verran — kun tässä ainoassa kaupungissa

niiden kehrien luku, joilla valmistettiin yksinomaan 32 numeron lankaa, lisääntyi neljässä vuodessa 1872—1875 kahdesta ja puolesta miljoonasta viiteen miljoonaan, joten yhdessä ainoassa Englannin keskisuudessa kaupungeissa on yhtä ainoata lankanumeroa kehräämässä yhtä paljon kehriä kuin koko Saksan ja Elsassin puuvillateollisuudessa, ja kun tuotannon paisumista on tapahtunut suunnilleen samassa suhteessa muissa Englannin ja Skotlannin puuvillateollisuuden haaroissa ja muilla aloilla, tarvitaan aino annos »juurekasta» julkeutta voidakseen selittää puuvillalankojen ja kankaiden koko nykyisen menekkipysähdyksen johtuvan englantilaisten kansanjoukkojen alikulutuksesta eikä Englannin puuvillatehtaiden liikatuotannosta.*

Riittää. Ei kannata kiistellä ihmisten kanssa, jotka taloustieteen alalla ovat niin tietämättömiä, että pitävät Leipzigin kirjamarkkinoita ylipäänsä markkinoina nykyaikaisen teollisuuden mielessä. Todetkaamme siksi ainoastaan, että herra Dühring kykenee tämän lisäksi kertomaan meille kriiseistä vain sen, että

niissä ei ole kysymys muusta kuin »tavallisesta vaihtelusta liiallisen jännityksen ja herpaantumisen välillä», että yletön keinoittelu »ei johdu yksinomaan yksityisyriyten suunnittelemattomasta kasaamisesta», vaan että »myöskin yksityisten yrittäjien hätiköinti ja yksityisen varovaisuuden puute on luettava liikatarjontaa synnyttäviin syihin».

Ja mikä on taas hätiköintiä ja yksityisen varovaisuuden puutetta »synnyttävä syy»? Juuri tuo samainen kapitalistisen tuotannon suunnittelemattomuus, joka ilmenee yksityisyriyksiä suunnittelemattomassa kasaamisessa. Ja se, että jonkin taloudellisen tosiasian kääntämistä moraaliseksi syytökseksi pidetään uuden syyn paljastamisena, se on niin ikään aika vahvaa »hätiköintiä».

Jättäkäämme kriisit tähän. Osoitettuamme edellisessä luvussa, kuinka ne välttämättömästi syntyvät kapitalistisesta tuotantotavasta ja mikä on niiden merkitys

* Kriisien selittäminen alikulutuksella on alkuaan lähtöisin Sismondilta ja hänen esittämänsä siinä on vielä tiettyä järkeä. Sismondilta sen on lainannut Rodbertus, ja Rodbertukselta herra Dühring on vuorostaan kopioinut sen itselleen ominaisella pintapuolisella tavalla.

itse tämän tuotantotavan kriiseinä, yhteiskunnallisen mullistuksen pakkokeinoina, ei meidän enää ole tarvis lisätä tästä asiasta sanaakaan herra Dühringin pintapuolisuuksia vastaan. Siirtykäämme hänen myönteisiin luomuksiinsa, »yhteiskunnan luonnolliseen järjestelmään».

Tämä »oikeudenmukaisuuden universaalille periaatteelle» rakennettu ja siis kaikesta ikävien aineellisten tosiasiin kaikesta huomioonottamisesta vapaa järjestelmä koostuu talouskommuunien yhteenliittymästä. Näiden kommuunien välillä vallitsee

»vapaa siirtymisoikeus ja uusien jäsenten vastaanottamispakko tiettyjen lakien ja hallintoonormien mukaisesti».

Talouskommuuni itse on ennen kaikkea

»koko ihmiskunnan historialle tärkeä kaikenkäsittävä kaavio», joka jättää kauas taakseen esimerkiksi jonkun Marxin »harhaanjohtavat puolinaisuudet». Se merkitsee »niiden henkilöiden yhteyttä, joita määrätyn maa-alueen ja tuotantolaitosryhmän julkinen käyttöoikeus sitoo yhteiseen toimintaan ja yhteiseen osuuteen tuloksesta». Julkinen oikeus on »oikeutta esineeseen... puhtaasti julkisena suhteena luontoon ja tuotantolaitoksiin».

Mitä tämän pitäisi merkitä, sillä halkokoot päättään talouskommuunin tulevat juristit. Me luovumme kaikista yrityksistäkin. Vain sen verran saamme tietää,

että se ei lainkaan ole samaa kuin »työväenyhdistysten korporatiivinen omistus», joka ei poista keskinäistä kilpailua eikä edes palkkariistoa.

Tässä yhteydessä hän sivumennen huomauttaa, että

jonkin »yhteisomistuksen» ajatus, sellaisena kuin se Marxillaakin esiintyy, on »vähintään epäselvä ja arveluttava, koska tämän tulevaisuudenkäsityksen ymmärretään aina merkitsevän vain työläisryhmien korporatiivista omistusta».

Tässä on taas yksi monista herra Dühringillä niin tavallisista vääristelyn »kurjista kaavamaisuuksista», »joiden vulgaarista ominaisuudesta» (kuten hän itse sanoo) »vain vulgaari sana 'julkea' olisi täysin sopiva»; tämä on samalla tavoin ilmasta siepattu vale kuin herra Dühringin toinenkin keksintö, että yhteisomistus Marxilla muka on »samalla kertaa yksilöllistä ja yhteiskunnallista omistusta».

Joka tapauksessa, tämän verran näkyy olevan selvää: jonkin talouskommuunin »julkinen oikeus» työvälineisiinsä on kuitenkin yksinomaista omistusoikeutta joka sulkee ulkopuolelleen kaikki muut talouskommuunit ja myös yhteiskunnan ja valtion.

Kommuunilla ei silti saa olla valtaa »eristäytyä... ulkomaailmalta, sillä eri talouskommuunien välillä vallitsee siirtymisvapaus ja uusien jäsenten vastaanottopakko määrättyjen lakien ja hallintonormien mukaan... samaan tapaan... kuin nykyään kuuluminen johonkin poliittiseen muodostumaan ja osanotto yhteisön taloudellisiin toimiin».

On siis oleva rikkaita ja köyhiä talouskommuuneja, ja tasoitus toteutuu siten, että väestö virtaa pois köyhistä kommuuneista rikkaisiin. Kun herra Dühring siis tahtoo poistaa tuotteista tapahtuvan kilpailun eri kommuunien väliltä järjestämällä kaupan kansallisissa puitteissa, jättää hän silti tuottajien välisen kilpailun rauhassa silleen. Esineet vedetään pois kilpailun piiristä, ihmiset jäävät sen alaisuuteen.

Emme tällä ole kuitenkaan vielä päässeet selville vesille »julkisen oikeuden» kanssa. Kahta sivua myöhemmin herra Dühring selittää:

Kauppakommuuni tulee kuulemma ulottumaan »aluksi niin laajalle kuin se poliittis-yhteiskunnallinen alue, jonka asukkaat ovat yhtyneet yhtenäiseksi oikeussubjektiksi ja joilla tässä ominaisuudessaan on käytettävissään kaikki maa, asunnot ja tuotantolaitokset».

Siis sittenkään ei käyttöoikeus ole yksittäisillä kommuuneilla, vaan koko kansalla. »Julkinen oikeus», »oikeus esineisiin», »julkinen suhde luontoon» jne. eivät siis ole pelkästään »vähintään epäselvää ja arveluttavaa», vaan aivan suorassa ristiriidassa itsensä kanssa. Tämä on tosiaan, ainakin mikäli jokainen talouskommuuni on samalla oikeussubjekti, »samalla yksilöllistä ja yhteiskunnallista omaisuutta», ja tämä viimeksi mainittu »sumuinen sekasikiö» on siis sekin löydettävissä vain herra Dühringiltä itseltään.

Joka tapauksessa talouskommuuni käyttää työvälineitään tuotantotarkoituksessa. Kuinka tämä tuotanto tapa tuu? Kaiken sen mukaan, minkä saamme herra

Dühringiltä tietää, aivan vanhaan malliin, vain sillä erotuksella että kapitalistien tilalle astuu kommuuni. Korkeintaan saamme tietää, että ammatin valinta tulee vasta nyt jokaiselle yksilölle vapaaksi ja että on olemassa kaikille sama velvoite tehdä työtä.

Kaiken tähänastisen tuotannon perusmuotona on työnjako toisaalta yhteiskunnan, toisaalta kunkin yksityisen tuotantolaitoksen piirissä. Miten herra Dühringin »yhteisö» suhtautuu siihen?

Ensimmäinen suuri yhteiskunnallinen työnjako on kaupungin ja maaseudun erottuminen toisistaan.

Tämä antagonismi on herra Dühringin mukaan »asian luonnon mukaisesti välttämätön». Mutta »on ylipäänsä arveluttavaa ajatella kuilua maatalouden ja teollisuuden välillä... täyttämättömäksi. Tosiasiassa jo nyt on olemassa määrättyä vakainaista lähentymistä, mikä tulevaisuudessa lupaa vielä huomattavasti lisääntyä». Jo nyt näet on kaksi teollisuudenalaa tunkeutunut maanviljelyyn ja maatalouteen: »ensi sijassa viinanpoltto ja toiseksi juurikassokerin valmistus... sprin tuotanto on merkitykseltään sellaista, että sitä pikemminkin ali- kuin yliarvioidaan». Ja »jos suurempien teollisuuspiirien olisi mahdollista joidenkin keksintöjen seurauksena muovautua siten, että kävisi välttämättömäksi sijoittaa tuotantoa maaseudulle ja nojata välittömästi raaka-aineiden tuotantoon», heikkenisi siten kaupungin ja maaseudun välinen vastakohta ja »saataisiin mitä laajin perusta sivistyksen kehitykselle». Sitä paitsi »jotain tämän tapaista voisi tulla kysymykseen vielä toistakin tietä. Teknisten vaatimusten lisäksi tulevat yhä enemmän ja enemmän kysymykseen yhteiskunnalliset tarpeet, ja jos viimeksi mainitut tulevat määrääviksi ihmisten toimien ryhmityksessä, silloin ei enää ole mahdollista halveksia niitä etuja, jotka johtuvat maaseudun töiden järjestelmällisen läheisestä yhteydestä tuotteiden teknisen muokkaustyön tehtävien kanssa».

Mutta talouskommuunissahan juuri tulevat kysymykseen yhteiskunnalliset tarpeet, ja niinpä kommuuni kai kiirehtiikin omaksumaan täydellisimmässä mitassa tuon yllä mainitun edun, maatalouden ja teollisuuden yhdistämisen? Herra Dühring ei varmastikaan laiminlyö tilaisuutta selostaa meille »täsmällisempiä käsityksiään» talouskommuunin suhteesta tähän kysymykseen niin lavealti kuin häntä miellyttää. Lukija, joka tätä odottaa, joutuu kuitenkin petetyksi. Edellä mainitut lihat, epäselvät, taaskin Preussin maaomikoiden viinaa polttavan ja sokeria valmistavan pätevyyspiirin sisällä liikkuvat latteudet — siinä kaikki, mitä herra Dühringillä on sanot-

tavanaan kaupungin ja maaseudun vastakohdasta nykyään ja tulevaisuudessa.

Siirtykäämme työnjaon yksityiskohtiin. Tässä herra Dühring on jo hieman »täsmällisempi». Hän puhuu

»henkilöstä, jonka on *yksinomaisesti* antauduttava yhdelle toiminta-alalle». Jos järjestettävänä on uusi tuotannon haara, on »kysymys yksinkertaisesti siitä, voidaanko hankkia tietty määrä henkilöitä, jotka antautuvat tuottamaan yhtä valmistetta, joka samalla loisi tälle tarvittavan kulutuksen» (!). Mikään tuotannonhaara ei tuossa yhteisössä »ota vaatiakseen paljon väestön työtä». Ja yhteisössä on myös »elämäntapansa mukaan erilaistuvia ihmisten *taloudellisia lajeja*».

Tämän mukaisesti asiat tuotannon piirissä jäävät suurin piirtein vanhoilleen. Joka tapauksessa herra Dühring myöntää että

tähänastisessa yhteiskunnassa on vallinnut »väärä työnjako», mutta millaista se on ja millä se talouskommuunissa tullaan korvaamaan, siitä saamme tietää vain tämän:

»Mitä itse työnjaon huomioon ottamiseen tulee, niin olemme jo ylempänä sanoneet, että sitä voidaan pitää ratkaistuna niin pian kuin on otettu huomioon erilaiset luonnonolot ja henkilölliset kyvyt».

Henkilöllisten kykyjen ohella vaikuttaa vielä henkilökohtainen taipumus:

»Viehätys ryhtymään sellaiseen toimeen, joka kysyy enemmän kykyjä ja valmennusta, perustui yksinomaan taipumukseen tähän toimeen ja juuri tämän eikä minkään muun esineen harjoittamisen» (jonkin esineen harjoittaminen!) »iloon».

Täten yhteisössä saadaan ärsyke kilpailulle ja

»tuotanto itse saa tiettyä mielenkiintoa, ja tuo tylsä työharjoitus, joka saa arvoa vain voiton keinona, ei enää tule olemaan yhteiskunnallisten suhteiden leimaa-antavana tilana».

Missään yhteiskunnassa, jossa tuotanto on luontope-
räisesti kehittynyt — ja nykyinen yhteiskunta kuuluu niihin — eivät tuottajat hallitse tuotantovälineitä, vaan tuotantovälineet tuottajia. Tällaisessa yhteiskunnassa muuttuu jokainen uusi tuotannon vipusin väistämättä

uudeksi välineeksi tuottajien orjuuttamiseksi tuotantovälineiden alaisuuteen. Ennen kaikkea tämä koskee sitä tuotannon vipusinta, joka suurteollisuuden kehittymiseen saakka oli kaikkein mahtavin — työnjakoa. Heti ensimmäinen suuri työnjako, kaupungin ja maaseudun erkaneminen toisistaan, tuomitsi maasentuväestön vuosituhansiksi tylsyyden tilaan ja kaupunkilaiset kunkin oman yksityistyönsä orjaksi. Se tuhosi edellisten henkisen ja jälkimmäisten ruumiillisen kehityksen perustan. Jos talonpoika ottaa haltuunsa maan, kaupunkilainen käsityönsä, niin yhtä varmasti maa ottaa haltuunsa talonpojan ja käsityö käsityöläisen. Samalla kun työ jakautuu, jakautuu myös ihminen. Yhden ainoan toiminnan kehittämiseksi uhrataan kaikki muut ruumiilliset ja henkiset kyvyt. Tämä ihmisen surkastuminen kasvaa samassa mitassa kuin työnjako, joka saavuttaa korkeimman kehityksensä tehdasteollisuudessa. Tehdasteollisuus jakaa käsityön yksityisiksi osatoiminnoiksi, antaa kunkin niistä eri työläisille kullekin elämäntehtäväksi ja kytkee hänet siten elinajakseen tiettyyn osatoimintaan ja tiettyyn työkaluun. Se »surkastaa työläisen epänormaalisuuteen saakka kehittämällä hänen erikoistaitoaan ikään kuin kasvihuoneessa ja tukahduttaen kokonaisen maailman tuotantovietejä ja taipumuksia... yksilö itse jaetaan, muutetaan osatyön automaattiseksi käyttökoneistoksi» (Marx)³¹² — käyttökoneistoksi, joka monissa tapauksissa saavuttaa täydellisyytensä vasta työläisen täydellisen ruumiillisen ja henkisen surkastumisen avulla. Suurteollisuuden koneisto muuttaa työläisen koneesta pelkäsi koneen lisäkkeeksi. »Elinkautisesta erikoistehtävästä, osatyökalun käyttämisestä, tulee elinkautinen erikoistehtävä: palvella osakonetta. Konejärjestelmää käytetään väärin muuttamaan työläinen jo lapsesta asti osakoneen osaksi» (Marx)³¹³. Eikä ainoastaan työläisiä, vaan myöskin työväkeä välillisesti tai välittömästi riistävät luokat alistetaan työnjaon välityksellä työnsä välikkappaleiden orjiksi: henkisesti tyhjä porvari pääomansa ja voitonahnentensa alaiseksi; juristi häntä itsenäisenä mahtina hallitsevien luutuneiden oikeuskäsityksiensä alaiseksi; »sivistyneet säädyt» yleensä moninaisen paikallisen rajoittuneisuuden sekä ruumiillisen ja henkisen yksi-

puolisuuden alaisiksi surkastumaan sen kasvatuksen vaikutuksesta, mikä typestyy heidän erikoisalansa puitteisiin, ja sen vuoksi, että he ovat eliniäkseen kytkettyneet tuohon erikoisalaan — silloinkin, kun tämä erikoisala on pelkkää tyhjätöimitusta.

Utopistit olivat jo täysin selvillä työnjaon vaikutuksista, yhtäältä työläisen, toisaalta itse työtoiminnan surkastumisesta, työtoiminnan, joka rajoitetaan yhden ja saman otteen elinkautiseksi, yksitoikkoiseksi, mekaaniseksi toistamiseksi. Kaupungin ja maaseudun välisen vastakohtan poistamista vaativat sekä Fourier että Owen vanhan työnjaon yleensä poistamisen ensimmäisenä perusehtona. Kumpaisenkin käsityksen mukaan väestö pitää jakaa tuhannenkuudensadan — kolmentuhannen hengen ryhmiin kautta maan; kukin ryhmä asuu yhteisine talouksineen maa-alueensa keskuksessa jättiläispalatsissa. Fourier puhuu kyllä siellä täällä kaupungeista, mutta nämä koostuvat vuorostaan vain neljästä viidestä tällaisesta lähemmäs sijaitsevasta palatsista. Kumpaisenkin suunnitelman mukaan jokainen yhteiskunnan jäsen osallistuu sekä maanviljelykseen että teollisuuteen. Fourierilla esittävät viimeksi mainitussa pääosaa käsityö ja tehdasteollisuus, Owenilla sitä vastoin jo suurteollisuus, ja hän vaatii jo höyryvoiman ja koneiston käyttämistä taloudessa. Mutta kumpikin vaatii myös niin maanviljelyn kuin teollisuudenkin puitteissa mahdollisimman paljon vaihtelua jokaisen yksilön toimintaan ja sen mukaisesti nuorison kasvattamista teknisesti mahdollisimman monipuolisesti. Kumpaisenkin mukaan ihmisen pitää kehittää itseään kaikinpuolisesti monipuolisen toiminnan avulla, ja työn pitää saada takaisin työnjaon kautta menettämänsä viehätys, lähinnä työn vaihtelun ja sitä vastaavan kunkin työn lyhyen kestoajan, Fourierin sanoin sille varatun »istuma-ajan»³¹⁴ avulla. Molemmat ovat kaukana herra Dühringin riistäjäluokilta perimästä ajatustavasta, joka pitää kaupungin ja maaseudun vastakohtaa asian luonnon mukaan välttämättömänä, joka on sen rajoitetun käsityksen vanki, että tietty määrä »olentoja» on muka kaikissa oloissa tuomittu tuottamaan *yhtä* valmistetta, ja joka tahtoo ikuistaa elämäntapansa puolesta erikoistuneet »ihmisten talou-

delliset lajit», ihmiset, jotka *iloiitsevat* juuri tämän eivätkä minkään muun asian harjoittamisesta, jotka siis ovat vajonneet niin alas, että iloiitsevat omasta orjuudestaan ja yksipuolistumisestaan. Verrattuna »idiootti» Fourierin hullunrohkeimpienkin kuvitelmien perusajatuksiin, »karkean, hämärän ja laihan» Owenin laihimpiinkin ajatukseen on jatkuvasti työnjaon kokonaan orjuuttama herra Dühring itse vain nenäkäs kääpiö.

Samalla kun yhteiskunta tekee itsestään kaikkien tuotantovälineiden valtiaan käyttääkseen niitä yhteiskunnallisesti ja suunnitelmanmukaisesti, poistaa se ihmisten siihenastisen orjuutuksen omien tuotantovälineidensä alaisiksi. On itsestään selvää, ettei yhteiskunta voi vapauttaa itseään vapauttamatta jokaista yksilöä. Vanha tuotantotapa täytyy siis perin pohjin kumota, ja varsinkin täytyy vanhan työnjaon hävitä. Sen tilalle täytyy tulla tuotannon järjestys, jossa toisaalta kukaan yksilö ei voi säilyttää toisille omaa osuuttaan tuotannollisesta työstä, tästä inhimillisen olemassaolon luonnollisesta ehdosta; jossa toisaalta tuotannollisesta työstä, joka ennen oli orjuutuksen väline, tulee ihmisten vapauttamisen väline, samalla kun se tarjoaa jokaiselle yksilölle tilaisuuden kaikkien, niin ruumiillisten kuin henkistenkin kykyjensä kehittämiseen ja käyttämiseen kaikkiin suuntiin; tämä on siis järjestys, jossa työ muuttuu taakasta iloksi.

Nykyään ei tämä enää ole pelkkää kuvittelua, ei pelkkiä hurskaita toiveita. Tuotantovoimien nykyisellä kehitysasteella riittää jo sekin tuotannon enentyminen, mikä on seurausta tuotantovälineiden itsensä yhteiskunnallistamisesta, kapitalistisesta tuotantotavasta johtuvien tuotannon esteiden ja häiriöiden sekä tuotteiden ja tuotantovälineiden tuhlaamisen poistaminen, jotta kaikkien osallistuessa työhön voitaisiin työaika supistaa nykyisten käsitysten mukaan hyvin vähiin.

Yhtä vähän on vanhan työnjaon poistaminen sellainen vaatimus, joka olisi toteutettavissa vain työn tuottavuuden kustannuksella. Päinvastoin. Suurteollisuus on tehnyt sen tuotannon itsensä ehdoksi. »Mutta konetyössä ei enää ole välttämätöntä tehdä tätä jakoa vakinaiseksi niin kuin manufaktuureissa, siis pitää samoja työläisiä

jatkuvasti samassa toimessa. Kun tehtaan kokonaisliike ei lähde työläisestä, vaan koneesta, voi henkilöiden vaihtuminen jatkuvasti tapahtua ilman työprosessin keskeytystä... Ja lopuksi se nopeus, millä nuoruuden iässä työ koneen ääressä opitaan, tekee vuorostaan tarpeettomaksi kasvattaa erityistä luokkaa työläisiä yksinomaan konetyöläisiksi»³¹⁵. Mutta kun koneiston kapitalistinen käytötapa pakottaa edelleen jatkamaan vanhaa työnjakoa luuduttavine osatoimintoineen huolimatta siitä, että se on tullut teknisesti tarpeettomaksi, kapinoi koneisto itse tätä vanhentunutta jäännettä vastaan. Suurteollisuuden tekninen perusta on vallankumouksellinen. »Koneiden, kemiallisten prosessien ja muiden keinojen avulla se muuttaa alituisesti tuotannon teknistä perustaa ja sen mukana työläisten tehtäviä ja työprosessin yhteiskunnallisia yhdistelmiä. Sen kautta se yhtä alituisesti kumouksellistaa työnjaon yhteiskunnassa ja heittelee lakkaamatta pääomia ja työläisjoukkoja tuotannonalalta toiselle. Suurteollisuus edellyttää siis luonteensa mukaisesti työn vaihtelua, toiminnon virtaamista, työläisten kaikinpuolista liikkuvuutta... Olemme nähneet, kuinka tämä absoluuttinen ristiriitaisuus... ilmenee raa'asti työväenluokan alituisina uhriteurastuksina, työvoimien määrättömänä tuhlaamisena ja yhteiskunnallisen anarkian hävitystyönä. Tämä on kysymyksen nurja puoli. Mutta kun työnvaihtelu nyt voi päästä voimaan vain voittavana luonnonlakina ja kaikkialla tiellään esteitä tapaavan luonnonlain sokeasti hävittävin seurauksin, niin suurteollisuus tekee juuri katastrofeillaan elämän ja kuoleman kysymykseksi töiden vaihtelun ja siis myös työläisten mahdollisimman suuren monipuolisuuden yhteiskunnallisen tuotannon yleiseksi laiksi; ja suhteet on tällöin sovellettava tuotannon normaalin toteuttamisen vaatimuksia vastaaviksi. Se tekee kysymykseksi elämästä ja kuolemasta sen, että hirvittävä, kurja, pääoman vaihtelevia riistämistarpeita varten varalla pidetty, käytettävissä oleva työläisväestö korvataan tekemällä ihminen ehdottoman kelpaavaksi vaihteleviin työvaatimuksiin: osayksilö, pelkkä yhteiskunnallisen osatehtävän suorittaja, korvataan kaikinpuolisesti kehittyneellä yksilöllä, jolle eri yhteiskunnal-

liset tehtävät ovat vain vuorottelevia toimintatapoja» (Marx. »Pääoma») ³¹⁶.

Samalla kun suurteollisuus on opettanut meidät muuttamaan kaikkialla enemmän tai vähemmän aikaansaattavan molekyylin liikkeen massojen liikkeeksi tekniin tarkoituksiin, on se huomattavassa määrin vapauttanut teollista tuotantoa paikallisista rajoista. Vesivoima oli paikallinen, höyryvoima on vapaa. Jos vesivoima välttämättä kuuluu maaseudulle, niin höyryvoima ei mitenkään liity välttämättä kaupunkeihin. Juuri sen kapitalistinen käyttäminen keskittää sen etupäässä kaupunkeihin ja muuttaa tehdaskylät tehdaskaupungeiksi. Mutta siten se samalla murtaa oman toimintansa ehtoja. Höyrykoneen ensi vaatimuksena ja miltei kaikkien suurteollisuuden haarojen päävaatimuksena on suhteellisen puhdas vesi. Mutta tehdaskaupunki muuttaa kaiken veden haisevaksi visvaksi. Siis niin varmasti kuin keskittyminen kaupunkeihin on kapitalistisen tuotannon perusehto, yhtä varmasti jokainen yksityinen teollisuuskapitalisti pyrkii alati siirtämään tuotantolaitoksensa pois kapitalistisen tuotannon välttämättömästi synnyttämistä suurkaupungeista maaseudulle. Tätä prosessia voidaan yksityiskohdittain tutkia Lancashiren ja Yorkshiren tekstiilialueilla; kapitalistinen suurteollisuus tuottaa siellä alati uusia suurkaupunkeja siten, että se jatkuvasti pakenee kaupungista maaseudulle. Samoin on metalliteollisuusalueilla, joissa osittain toiset syyt synnyttävät saman ilmiön.

Tämän uuden noidankehän, tämän nykyaikaisen teollisuuden alati uudelleen syntyvän ristiriidan voi puolestaan kumota vain teollisuuden kapitalistisen luonteen kumoaminen. Vain sellainen yhteiskunta, joka panee tuotantovoimansa sopusuhtaisesti toimimaan yhden yhtenäisen suursuunnitelman mukaan, voi saada teollisuuden sijoittumaan yli koko maan, jaettuna tavalla, joka parhaiten edistää sen omaa kehitystä ja tuotannon muiden aineksien säilymistä ja kehittymistä.

Kaupungin ja maaseudun välisen vastakohtan kumoaminen ei sanotun mukaan ole ainoastaan mahdollista, vaan siitä on tullut teollisen tuotannon itsensä suoranainen välttämättömyys samoin kuin siitä on tullut välttä-

mättömyys maataloustuotannollekin ja lisäksi yleiselle terveydenhoidolle. Vain sulattamalla yhteen kaupunki ja maaseutu voidaan poistaa nykyinen ilman, veden ja maan myrkyttyminen, vain siten nyt kaupungeissa kituvat kansanjoukot pääsevät siihen tilaan, että heidän ulostuksensa muuttuvat kasvien tuottajiksi, kun ne nyt ovat tautien aiheuttajia.

Kapitalistinen teollisuus on jo tullut suhteellisen riippumattomaksi raaka-aineidensa tuotantopaikkojen ahtaista rajoista. Tekstiiliteollisuus muokkaa suuressa määrin ulkoa tuotua raaka-ainetta. Espanjalaista rautamalmia jalostetaan Englannissa ja Saksassa, espanjalaista ja eteläamerikkalaista kuparimalmia Englannissa. Jokainen hiilikenttä varustaa polttoaineella kauas omien rajojensa ulkopuolelle vuosittain kasvavaa teollisuuspiiriä. Pitkin koko Euroopan rannikkoa käyvät höyrykoneet englantilaisella, paikoitellen saksalaisella ja belgialaisella hiilellä. Kapitalistisen tuotannon kahleista vapautettu yhteiskunta voi mennä vielä paljon pitemmälle. Samalla kun se synnyttää kaikin puolin kehittyneiden tuottajien sukupolven, joista jokainen ymmärtää koko teollisen tuotannon tieteelliset perusteet ja jokainen on käytännössä tutkinut useampia tuotannonaloja alusta loppuun asti, samalla se luo uuden tuotantovoiman, joka korvaa runsain mitoin pitempienkin matkojen takaa tuotujen raaka- ja polttoaineiden aiheuttaman kuljetustyön.

Kaupungin ja maaseudun välisen eron kumoaminen ei siis ole mikään utopia, ei siltäkään puolelta, jolla sen ehtona on teollisuuden mahdollisimman tasainen jakaminen kautta koko maan. Sivistys on tosin jättänyt suurkaupungeissa meille perinnön, josta suoriutuminen vaatii paljon aikaa ja vaivaa. Mutta niistä täytyy päästä ja niistä päästään, vaikka se olisikin pitempiaikainen tapahtumasarja. Olipa Preussin kansakunnan saksalaisen valtion kohtalo mikä tahansa, Bismarck voi laskeutua hautaan ylpeän tietoisena siitä, että hänen mielitoiveensa toteutuu varmasti: suurkaupungit häviävät³¹⁷.

Ja nyt silmäiltäköön sitä herra Dühringin lapsellista kuvittelua, että yhteiskunta muka voisi ottaa haltuunsa kaikki tuotantovälineet kumoamatta vanhaa tuotanto-

tapaa perusteitaan myöten, ja ennen kaikkea poistamatta vanhaa työnjakoa; että kaikesta olisi suoriuduttu niin pian kuin vain »otetaan huomioon luonnonolot ja henkilökohtaiset kyvyt». Tämän lisäksi vielä edelleen, kuten ennenkin, kokonaiset suuret ihmisjoukot jäävät yhden valmisteen tuottamisen orjuuttamiksi, *yksi ainoa* tuotantoala vaatii kokonaisia »väestöjä», ja ihmiskunta jakautuu edelleen, kuten ennenkin, epälukuisiin surkastuneisiin »taloudellisiin lajeihin», että edelleen on olemassa »kärnymiehiä» ja »arkkitehtejä». Yhteiskunnan pitäisi kokonaisuutena kuulemma tulla tuotantovälineiden valtiaaksi siten, että jokainen yksilö jäisi tuotantovälineensä orjaksi, että hän saisi vain valita, *minkä* tuotantovälineen orjaksi. Otettakoon huomioon myös se tapa, miten herra Dühring pitää kaupungin ja maaseudun eroavuutta »asian luonnon puolesta välttämättömänä» ja kykenee keksimään vain pienen lievekeinoon erikoisesti preussilaisilta aloilta — viinanpoltosta ja juurikassokerin valmistuksesta; miten hän asettaa teollisuuden hajasijoituksen yli koko maan riippuvaksi joistakin tulevista keksinnöistä ja siitä, että *on pakko* yhdistää jalostus välittömästi raaka-aineen tuotantoon — raaka-aineen, jota jo nyt käytetään yhä pitenevien taivalten takana tuotantopaikoiltaan! — ja miten hän lopuksi yrittää suojata selkäänsä väittämällä, että yhteiskunnalliset tarpeet tulisivat lopulta viemään läpi maanviljelyksen ja teollisuuden yhdistymisen vaikkapa *vastoin* taloudellisia näkökohtia, ikään kuin siinä vaadittaisiin taloudellisia uhrauksiakin!

Epäilemättä sen näkeminen, että ne kumoukselliset ainekset, jotka poistavat vanhan työnjaon sekä kaupungin ja maaseudun välisen eroavuuden ja mullistavat koko tuotannon, että nämä ainekset ovat iduissaan jo nykyikäisen suurteollisuuden tuotantoehdoissa ja että nykyinen kapitalistinen tuotantotapa estää niiden kehitystä — sen näkeminen vaatii hieman laajempaa näkökulmaa kuin Preussin maaoukeuden pätevyyspiiri, jossa viina ja juurikassokeri ovat tärkeimmät teollisuustuotteet ja jossa kauppapulia voidaan tutkia kirjamarkkinoilla. Sen nähdäkseen täytyy tuntea todellinen suurteollisuus, sen historia ja sen nykyinen todellisuus nimenomaan siinä

ainoassa maassa, joka on sen kotimaa ja jossa se on saavuttanut klassisen kehityksensä; ja silloin ei myöskään kenenkään päähän pälkähtäisi mataloittaa modernia tieteellistä sosialismia herra Dühringin *erikoisesti preussilaiseksi sosialismiksi*.

IV. JAKO

Näimme jo aikaisemmin*, että herra Dühringin taloustiede supistuu lausumaksi: kapitalistinen *tuotantotapa* on sangen hyvä ja voi jäädä olemaan, mutta kapitalistinen *jakotapa* on pahasta ja sen täytyy kadota. Nyt havaitsimme, ettei herra Dühringin »socialiteetti» ole mitään muuta kuin tämän lausuman läpivientiä meilikuvituksen alueella. Kävi todellakin ilmi, että herra Dühringillä on tuskin mitään poistettavana kapitalistisen yhteiskunnan tuotantotavasta sellaisenaan, että hän kaikissa oleellisissa suhteissa haluaa säilyttää vanhan työnjaon ja siksi hän kykenee sanomaan tuskin sanaakaan talouskommuunissaan tapahtuvasta tuotannosta. Tuotanto on kuitenkin ala, jolla on kysymys kouriintuntuvista tosiasioista, jolla siis »järkipерäinen fantasia» saa antaa hyvin vähän liikkumatilaa vapaan sielunsa siiville, koska häpeään joutumisen vaara on liian lähellä. Mutta jako, joka herra Dühringin näkemyksen mukaan ei toki millään tavalla liity tuotantoon, jota hänestä ei määrää tuotanto, vaan puhdas tahdontoiminto — sellainen jako on luvattu maa hänen »yhteiskunnalliselle alkemialleen».

Yhtäläistä tuotantovelvollisuutta vastaa yhtäläinen kulutus-oikeus talouskommuunissa ja suuren määrän talouskommuuneja käsittävässä kauppakommuunissa. Siellä »työ... vaihdetaan toiseen työhön yhtäläisen arvoperiaatteen mukaan... suoritus ja vastasuoritus edustavat siellä työsuureiden todellista yhtäläisyyttä». Ja tämä »ihmistyövoimien yhtäläisiksi arviointi» pätee *silloinkin*, »vaikka yksilöt sitten olisivatkin saaneet aikaan enemmän tai vähemmän, tai tilapäisesti eivät ole saaneet *mitään* aikaa», sillä *kaikkia* toimia, mikäli ne vaativat aikaa ja voimia, voidaan pitää työsuorituksina — siis myös keilapeliä ja kävelyä. Mutta tuo vaihto ei tapahdu eri yksilöiden kesken, koska yhteisö on kaikkien tuotantovälineiden ja siis myöskin tuotteiden haltija, vaan toiselta puolen kunkin talouskommuunin ja sen yksityisten

* Ks. tätä osaa, s. 375. *Toim.*

jäsenten kesken, toiselta puolen eri talous- ja kauppakommuunien kesken. »Yksittäiset talouskommuunit nimittäin asettavat oman piirinsä puitteissa vähittäiskaupan tilalle täysin suunnitelmallisen myynnin.» Samaten järjestetään kauppaa suuressa mittakaavassa. »Vapaan talousyhteiskunnan järjestelmä... on sen tähden oleva suuri vaihtolaitos, jonka vaihtotoimet tapahtuvat jalojen metallien antamien perusteiden avulla. Tämän perusomaisuuden väistämättömän välttämättömyyden ymmärtämisen tähden meidän kaavamme eroaa kaikista sumuisista kuvitelmista, joista nykyään yleisten sosialististen käsitysten järkiperäisimmäkään muodot eivät vielä ole vapaita.»

Talouskommuuni, yhteiskunnallisten tuotteiden ensimmäisenä omistajana, määrää tämän vaihdon tähden »jokaiselle valmistelajille yhden yhtenäisen hinnan» keskimääräisten tuotantokustannusten mukaan. »Mitä niinkutsutut tuotannon omakustannukset nykyään... arvolle ja hinnalle merkitsevät, sen tulee» (socialiteetissa) »...suorittamaan kulutettavan työmäärän arvio. Nämä arviot, jotka myöskin jokaisen henkilön taloudellisesti yhtäläisen oikeuden periaatteen mukaan ovat viime kädessä johdettavissa siitä, että otetaan huomioon työhön osallistuneiden henkilöiden lukumäärä, nämä arviot antavat samalla tuotannon luonnonsuhteita ja yhteiskunnallista realisoimisoikeutta vastaavan hintojen suhteen. Jalojen metallien tuotanto pysyy samoin kuin nykyisin rahan arvon määräävänä säätäjänä... Tästä nähdään, että muutetussa yhteiskuntatilassa lähinnä arvo ja sen mukana ne suhteet, joissa tuotteet vaihtuvat toisiinsa, eivät menetä määräysperustetta ja mittaa, vaan vasta nyt saavuttavat oikean pätevyytensä.»

Paljon puhuttu »absoluuttinen arvo» on vihdoinkin realisoitu.

Toisaalta taas kommuunin täytyy tarjota myös yksilölle mahdollisuus tuotettujen tarvikkeiden ostamiseen kommuunilta, maksamalla jokaiselle vastasuorituksena hänen työstään päivittäin, viikoittain tai kuukausittain määrätty rahasumma, joka on sama kaikille. »Socialiteetin kannalta on sen vuoksi samantekevää, sanotaanko, että työpalkan täytyy hävitä, vaiko että sen pitää tulla taloudellisten tulojen yksinomaiseksi muodoksi.» Mutta yhtäläiset palkat ja yhtäläiset hinnat antavat tulokseksi »määrällisen, joskaan eivät laadullisen yhtäläisyyden kulutuksessa», ja täten on »oikeudenmukaisuuden yleismaailmallinen periaate» toteutettu taloudellisesti.

Tämän tulevaisuuden palkan tason määräämisestä sanoo herra Dühring meille vain,

että tässä kuten kaikissa muissakin tapauksissa vaihdetaan »yhtä suuri työ yhtä suureen työhön». Kuuden tunnin työstä on sen vuoksi maksettava rahasumma, jossa niin ikään esineellistyy kuusi työtuntia.

Kuitenkaan ei »oikeudenmukaisuuden yleismaailmalista periaatetta» saa millään muotoa sotkea siihen kärkeään tasa-arvohumpuukiin, joka niin jyrkästi nostattaa porvarin kaikkea erityisesti vaistonvaraista työläiskommunismia vastaan. Periaate ei ole läheskään niin tinkimätön kuin minä se mielellään esiintyy.

»Taloudellisten oikeuksien periaatteellinen yhtäläisyys ei sulje pois sitä, että siihen, mitä oikeudenmukaisuus vaatii, liittyy vielä erikoisen tunnustuksen ja kunnioituksen ilmaiseminen *vapaaehtoisesti...* Yhteiskunta *kunnioittaa itseään*, kun se kunnioittaa korkeampia suorituksia myöntämällä niistä *kohtuullisen määrän lisää* kulutettavaksi.»

Ja myöskin herra Dühring kunnioittaa itseään, kun hän sulattamalla yhteen kyyhkysen viattomuuden ja käärmeen viisauden³¹⁸ on näin liikuttavalla tavalla huolehtinut tulevaisuuden dühringien kohtuullisesta lisäkulutuksesta.

Näin on kapitalistinen jakotapa lopullisesti poistettu. Sillä

»jos otaksutaan, että tällaisen tilan vallitessa jollakin tosiaankin olisi hallussaan ylimääräisiä yksityisiä varoja, ei hän voisi niitä mitenkään käyttää kapitalistiseen tapaan. Kukaan yksityinen tai mikään ryhmä ei niitä häneltä ottaisi tuotantoa varten minkään muun kuin vaihdon tai oston avulla, eikä milloinkaan suostuisi maksamaan hänelle korkoa taikka voittoa». Siksi on sallittava »oikeudenmukaisuuden periaatetta vastaava perintöoikeus». Se on välttämätön, sillä »periminen jossain muodossa tulee aina olemaan perheperiaatteen välttämättömänä seuralaisena». Perintöoikeuskaan »ei voi johtaa mihinkään suurempien rikkauksien kasautumiseen, koska siinä omaisuuden muodostumisella... ei nimittäin koskaan enää voi olla tarkoituksena tuotantovälineiden hankkiminen ja pelkästään koroilla elävien olentojen luominen».

Näin talouskommuuni siis olisi onnellisesti valmis. Katsokaamme nyt, kuinka se hoitaa talouttaan.

Olettakaamme, että kaikki herra Dühringin otaksumat on täydelleen toteutettu; edellytämme siis, että talouskommuuni maksaa jokaiselle jäsenelleen tämän 6-tuntisesta työstä päivittäin rahasumman, jossa samoin on esineellistynyt 6 työtuntia, sanokaamme 12 markkaa. Oletamme samoin, että hinnat vastaavat tarkalleen arvoja, siis edellytysiemme mukaan sisältävät vain

raaka-aineista, koneiden kulumisesta, työvälineiden käytöstä ja maksetuista työpalkoista koituvat kustannukset. Talouskommuuni, jossa on sata työtätekevää jäsentä, tuottaa silloin päivittäin tavaroita, joiden arvo on 1200 markkaa, vuodessa 300 työpäivän aikana 360 000 markkaa, ja maksaa tämän summan jäsenilleen, joista jokainen tekee tällä osuudellaan, päivittäin 12 markalla tai vuodessa 3600 markalla, mitä itse tahtoo. Vuoden lopussa tai sadan vuoden kuluttua kommuuni ei ole yhtään rikkaampi kuin alkaessaan. Tänä aikana se ei edes kykene suorittamaan herra Dühringille kohtuullista lisäkulutusmäärää, jollei se tahdo kajota tuotantovälinevarastoonsa. Kasaaminen on tyyten unohdettu. Pahempaakin: koska kasaaminen on yhteiskunnallinen välttämättömyys, ja rahan säilyttäminen on jättänyt mukavan kasaamismuodonkin, vaatii talouskommuunin järjestö jäseniään suoraan yksityiskasaamiseen ja vie näin itsensä perikatoon.

Miten tämä ristiriita talouskommuunin luonteessa olisi vältettävissä? Kommuuni voisi turvautua tuohon mieluisaan »tullinkantoon», hinnanlisäykseen, ja myydä vuosituotantonsa 480 000 markalla 360 000 markan asemesta. Mutta koska kaikki muut talouskommuunit ovat samassa asemassa, ja niiden pitäisi siis tehdä samoin, niin vaihdossa toisten kanssa jokaisen täytyisi maksaa saman verran »tullia» kuin itse saa, ja »suoritus» lankeaisi näin siis vain omien jäsenten kannettavaksi.

Tai sitten kommuuni ratkaisee asian lyhyesti ja pätevästi siten, että se maksaa jokaiselle jäsenelleen 6 tunnin työstä vähemmän kuin 6 tunnin työn tuotteen — sanokaamme vaikka, että se maksaa neljästä työtunnista. Se siis maksaa 12 markan sijasta vain 8 markkaa päivältä, mutta jättää tavarain hinnat entiselle tasolle. Tässä tapauksessa se tekee välittömästi ja avoimesti sen, mitä se edellisessä tapauksessa yrittää peitetysti ja kiertoteitse: se muodostaa Marxin keksimää lisäarvoa 120 000 markkaa vuodessa maksaen jäsenilleen aivan kapitalistiseen tapaan alle heidän suoritustensa arvon, ja vaatii sitä paitsi näiltä täyden arvon tavaroista jotka nämä voivat ostaa vain siltä. Talouskommuuni voi siis vain siten muodostaa itselleen varavarannon, että se samalla pal-

jastuu »jalostetuksi» truck systemiksi* mitä laajimmalla kommunistisella pohjalla.

Siis jompikumpi: joko talouskommuuni vaihtaa »yhtäläistä työtä yhtäläiseen työhön», ja silloin ei se itse, vaan ainoastaan yksityishenkilöt voivat kasata varantoa tuotannon ylläpitämiseksi ja laajentamiseksi. Tai sitten kommuuni muodostaa tällaisen varannon eikä siinä tapauksessa vaihda »yhtäläistä työtä yhtäläiseen työhön».

Näin on vaihdon sisällön laita talouskommuunissa. Entä muodon laita? Metalliraha välittää vaihtoa, ja herra Dühring on erittäin hyvillään tämän parannuksen »maailmanhistoriallisesta kantavuudesta». Mutta kaupassa kommuunin ja sen jäsenten välillä raha *ei ole* mitään rahaa, se ei toimi lainkaan rahana. Se on pelkkä työtodiste, se toteaa, Marxin sanoja käyttäen, »ainoastaan tuottajan yksilöllisen osuuden yhteistyössä ja hänen yksilöllisen vaatimuksensa kulutukseen määrätystä yhteistuotteen osasta» ja tässä funktiossaan se on »yhtä vähän 'rahaa' kuin jokin pääsylippu teatteriin». ³¹⁹ Se voidaan siis korvata millä merkillä tahansa, kuten Weitling korvaa sen »kauppakirjalla», johon toiselle sivulle leimataan työtunnit ja toiselle niistä tulevat nautinnot. ³²⁰ Lyhyesti sanoen, talouskommuunin tehdesä kauppoja jäsentensä kanssa se toimii vain Owenin »työtuntirahana», tuona »hourekuvitelmana», jota Dühring niin ylevästi halveksii, mutta joka hänen itsensä on pakko ottaa tulevaan talouteensa. Onko se merkki, joka osoittaa täytetyn »tuotantovelvollisuuden» ja siten saadun »kulutusosoikeuden» määrän, jokin paperipala vaiko kultapala, se on *tähän* tarkoitukseen aivan samantekevää. Mutta toisiin tarkoituksiin se ei olekaan yhdentekevää, kuten tuonnempana nähdään.

Jos metalliraha ei siis edes vaihdossa talouskommuunin ja sen jäsenten välillä ole rahana, vaan verhotuna työmerkkinä, niin sitäkin vähemmän se joutuu rahatehtäväänsä vaihdossa eri talouskommuunien välillä.

* Truck systemiksi sanotaan Englannissa sitä Saksassakin hyvin tunnettua järjestelmää, jossa kapitalistit itse pitävät myymälöitä ja pakottavat työläisensä ostamaan tavaransa näistä.

Siinä metalliraha on aivan tarpeeton, koska herra Dühringin edellytykset kerran on toteutettu. Itse asiassa riittäisi pelkkä kirjanpito, joka suorittaa yhtäläisen työn tuotteiden vaihtamisen yhtäläisen työn tuotteisiin paljon yksinkertaisemmin laskemalla työn luonnollisen mittayksikön — ajan, jossa yksikkönä on työtunti, avulla kuin muuttamalla työtunnit ensin rahaksi. Vaihtohan on tässä tapauksessa pelkkää luontoisvaihtoa; kaikki lisävaatimukset ovat yksinkertaisesti ja helposti tasoitettavissa siirtämällä ne toisille kommuuneille. Mutta jos jollakin kommuunilla todella olisi vajausta toisten kommuunien suhteen, ei »kaikki maailmankaikkeudessa oleva kulta», ei edes vaikka se olisi jo »luonnostaan rahaa», pelastaisi tätä kommuunia suorittamasta vajausta omalla lisätyllä työllään mikäli se ei tahdo joutua velkasuhteisiin toisten kommuunien kanssa. Lukija pitääköön muuten jatkuvasti mielessään, että me emme tässä lainkaan tee tulevaisuudensuunnitelmia. Me vain otamme herra Dühringin olettamukset ja teemme niistä väistämättömät johtopäätökset.

Siis kulta, joka »luonnostaan on rahaa», ei voi päästä toteuttamaan tätä luontoaan, ei vaihdossa talouskommuunin ja sen jäsenten välillä eikä vaihdossa eri kommuunien kesken. Siitä huolimatta herra Dühring määrää sen täyttämään rahan tehtäviä myöskin »sosialiteetissa». Meidän on siis ryhdyttävä etsimään rahan tehtäville jotakin muuta liikkuma-alaa. Ja tällainen liikkuma-ala onkin olemassa. Herra Dühring antaa kylläkin jokaiselle oikeuden »määrällisesti yhtäläiseen kulutukseen», mutta hän ei voi siihen ketään pakottaa. Päinvastoin, hän on ylpeä siitä, että hänen maailmassaan jokainen voi tehdä rahallaan mitä itse tahtoo. Hän ei siis voi estää sitä, että toiset tallettavat pienen rahasumman, kun toiset taas eivät tule edes toimeen heille maksetulla palkalla. Hän tekee tällaisen tilan jopa välttämättömäksi tunnustamalla selvästi perheen yksityisomaisuuden perintöoikeuden alaiseksi, josta sitten edelleen on seurauksena vanhempien velvollisuus lastensa ylläpitämiseen. Mutta näin määrällisesti yhtäläiseen kulutukseen syntyykin ammottava repeämä. Yksinäinen mies elää mainiosti ja iloisesti kahdeksalla tai kahdellatoista markallaan päi-

vää kohti, kun taas leski kahdeksan alaikäisen lapsensa kera selviää hädin tuskin. Toisaalta taas, kun kommuuni ilman muuta ottaa vastaan rahaa maksuvälineenä, jättää se avoimeksi mahdollisuuden, että raha onkin hankittu muilla keinoin kuin omalla työllä. Non olet.³²¹ Kommuuni ei tiedä, mistä raha on saatu. Mutta nyt onkin jo annettu kaikki edellytykset, jotta metalliraha, joka siihen asti toimi vain työmerkkinä, pääsisi esiintymään todellisessa rahatehtävässä. On olemassa tilaisuus ja syy toisaalta aarteenmuodostamiseen, toisaalta velantekoon. Tarvitseva ottaa lainan aarteenmuodostajalta. Lainattu raha, jonka kommuuni ottaa vastaan maksuksi elintarvikkeista, tulee täten jälleen siksi, mitä se on nykyisessä yhteiskunnassa, ihmisen työn yhteiskunnalliseksi esineellistymäksi, todellisen työn mitaksi, yleiseksi kiertokulun välineeksi. Maailman kaikki »lait ja hallintonormit» ovat yhtä voimattomia sitä vastaan kuin kertomataulua tai veden kemiallista kokoonpanoa vastaan. Ja koska aarteenmuodostajalla on tilaisuus puristaa tarvitsevalta korkoakin, on maksuvälineenä toimivan metallirahan mukana palautettu myöskin koronkiskonta.

Tähän saakka olemme tarkastelleet metallirahan säilymisen seurauksia Dühringin talouskommuunin vaikutuspiirissä. Mutta tämän piirin ulkopuolella jatkaa muu syntinen maailma rauhassa vanhaa kulkuaan. Kultra jo hopea säilyvät maailmanmarkkinoilla *maailmanrahana*, yleisenä osto- ja maksuvälineenä, rikkauten absoluuttisen yhteiskunnallisena ruumiillistumana. Ja tämän jalometallin ominaisuuden myötä talouskommuunin asukkaiden eteen astuu uusi aarteenmuodostuksen, rikkauten, koronkiskonnan motiivi,— aihe liikkua kommuunissa ja sen ulkopuolella vapaasti ja riippumattomana ja realisoida kasattu yksityinen rikkaus maailmanmarkkinoilla. Koronkiskojista tulee kiertokulun välineiden kauppiaita, pankkiireja, kiertokulun välineiden ja maailmanrahan haltijoita, siten myös tuotannon ja tuotantovälineiden haltijoita, vaikka nämä vielä vuosikausia nimellisesti esiintyisivätkin talous- ja kauppa-kommuunin omaisuutena. Mutta näin ollen ovat pankkiireiksi kehittyneet aarteenkokoojat ja koronkiskojat samalla myös talous- ja kauppakommuunin herroja.

Herra Dühringin »sosialiteetti» eroaa tosiaan sangen oleellisesti muiden sosialistien »utukuvitelmistä». Sillä ei ole muuta tarkoitusta kuin korkeiden finanssiherrojen synnyttäminen uudelleen, herrojen, joiden valvonnan alaisena ja joiden kukkaroa täyttääkseen se raataa urhoolisesti — jos kommuuni ylipäänsä muodostuu ja pysyy koossa. Kommuunin ainoana pelastuksena olisi ehkä se, että aarteenkokoajat katsoisivat edullisemmaksi kiireen vilkkaa paeta kommuunista rahoineen.

Kun Saksassa vanhemman sosialismin tuntemattomuus on niin perin yleistä, saattaisi jokin viaton nuorukainen nyt heittää kysymyksen, eikö myös esimerkiksi Owenin työmerkki voisi antaa aihetta samanlaiseen väärinkäyttöön. Vaikka tehtävämme ei tässä olekaan kehittää näiden työmerkkien merkitystä, esitettäköön kuitenkin Dühringin »kaikenkäsittävän kaavion» ja Owenin »raa'an, hämärän ja laihan ajatuksen» vertaamiseksi toisiinsa seuraavaa. Ensiksikin, tullakseen tällä tavoin väärinkäytetyiksi pitäisi Owenin työmerkkien muuttua todelliseksi rahaksi, kun taas herra Dühring edellyttää todellisen rahan, mutta tahtoo vain kieltää sitä toimimasta muuten kuin pelkkänä työmerkkinä. Kun Owenin tapauksessa kyse olisi todellisesta väärinkäytöstä, murtautuu tässä jälkimmäisessä tapauksessa taas esiin rahan sisäinen, ihmisen tahdosta riippumaton luonto, raha toteuttaa sille ominaisen oikean käyttönsä vastakohtana sille väärinkäytölle jota herra Dühring sille tyrkyttää kiitos tietämättömyytensä rahan omasta luonnosta. Toiseksi, Owenilla työmerkit ovat vain siirtymisluontona yhteiskunnallisten varastojen täydelliseen yhteisyyteen ja vapaaseen käyttöön ja sen lisäksi korkeintaan keinona saada kommunismi brittiläiselle yleisölle käsitettäväksi. Jos siis jokin väärinkäyttö pakottaisi Owenin yhteiskunnan poistamaan työmerkin, ottaisi tämä yhteiskunta askeleen pitemmälle kohti päämääräänsä ja astuisi täydellisemmälle kehitystasolle. Mutta jos Dühringin talouskommuuni sen sijaan poistaisi rahan, se tuhoaisi yhdellä iskulla oman »maailmanhistoriallisen kantavuutensa», poistaisi omaperäisimmän kauneutensa, lakkaisi olemasta Dühringin talouskommuuni ja vajoaisi niiden utuisten kuvitelmien joukkoon, joista sitä nostaakseen

herra Dühring on käyttänyt niin paljon järkipärisen kuvittelun vaivalloista työtä.*

Mistä johtuvat kaikki nämä merkilliset erehdykset ja sekaannukset, joissa Dühringin talouskommuuni liikkuu? Yksinkertaisesti siitä sekavuudesta, joka herra Dühringin pääkopassa verhoaa arvon ja rahan käsitteitä ja panee hänet lopulta yrittämään työn arvon löytämistä. Mutta koska herra Dühringillä ei suinkaan ole tällaisen utumaisuuden yksinoikeutta Saksassa vaan päinvastoin lukuisasti kilpailijoita, tahdomme »hetkiseksi pakottaa itsemme purkamaan kerää», jonka hän on tässä laatinut.

Ainoa arvo, jonka taloustiede tuntee, on tavaroiden arvo. Mitä tavarat ovat? Tuotteita, joita jossakin yhteiskunnassa ovat tuottaneet enemmän tai vähemmän hajallaan toimivat yksityistuottajat, siis lähinnä yksityistuotteita. Mutta näistä yksityistuotteista tulee tavaroita vasta silloin, kun niitä ei tuoteta omaa, vaan toisen käyttöä varten, siis yhteiskunnallista käyttöä varten; ne astuvat yhteiskunnalliseen käyttöön vaihdon kautta. Yksityistuottajat ovat siis yhteiskunnallisessa yhteydessä keskenään, muodostavat yhteiskunnan. Heidän tuotteen-
sä, vaikka ne ovatkin kunkin yksilön yksityisiä tuotteita, ovat kuitenkin samalla myös yhteiskunnallisia tuotteita, mutta niistä on tullut tällaisia ilman aikomusta ja ikään kuin vastentahtoisesti. Mistä nyt siis koostuu näiden yksityistuotteiden yhteiskunnallinen luonne? Ilmeisesti kahdesta ominaisuudesta: ensiksi siitä, että ne kaikki tyydyttävät jotakin ihmisen tarvetta, että niillä on käyttöarvoa ei ainoastaan tuottajilleen, vaan myös toisille ihmisille; ja toiseksi siinä, että vaikka ne ovatkin mitä erilaisimpien yksityistöiden tuotteita, ne kuitenkin ovat samalla inhimillisen työn ylipäänsä, yleisen ihmistyön tuotteita. Mikäli niillä on käyttöarvoa toisillekin,

* Ohimennen huomautamme: osa, jota työmerkit esittävät Owenin kommunistisessa yhteiskunnassa, on herra Dühringille täysin tuntematon. Hän tuntee nämä merkit — Sargantin välityksellä — vain sikäli kun ne esiintyvät luonnollisestikin epäonnistuneissa Labour Exchange Bazaareissa³²², näissä yrityksissä, joilla pyrittiin välittömän työnvaihdon avulla siirtymään nykyisestä yhteiskunnasta kommunistiseen.

voivat ne yleensä astua vaihtoon; mikäli niissä kaikissa piilee yleistä inhimillistä työtä, inhimillisen työvoiman yksinkertaista kulutusta, voidaan niitä tämän työn kuhunkin niistä sisältyvän määrän mukaan verrata vaihdossa keskenään, asettaa yhtä suuriksi tai erisuuruiksi. Kahteen samanlaiseen yksityistuotteeseen saattaa samanlaisten yhteiskunnallisten suhteiden vallitessa sisältyä eri suuruiset määrät yksityistyötä, mutta aina niihin sisältyy yhtä paljon yleistä inhimillistä työtä. Taitamaton seppä voi ehkä valmistaa viisi hevosenkengää samassa ajassa jossa taitava seppä valmistaa niitä kymmenen. Mutta yhteiskunta ei muodosta arvoa toisen satunnaisesta taidon puutteesta, se tunnustaa yleiseksi inhimilliseksi työksi vain sen työn, joka on suoritettu kulloinkin normaalilla keskimääräisellä taidolla. Kullakin noista edellisen viidestä hevosenkengästä ei vaihdossa siis ole sen enempää arvoa kuin kullakin jälkimmäisen samassa työajassa takomalla kymmenellä. Yksityistyö sisältää yleistä inhimillistä työtä vain sikäli kun se on yhteiskunnallisesti välttämätöntä työtä.

Kun siis sanon, että jollakin tavaralla on tämä määrätty arvo, niin sanon 1. että se on yhteiskunnallisesti hyödyllinen tuote; 2. että sen on tuottanut yksityinen henkilö yksityiseen laskuun; 3. että vaikka se on yksityistyön tuote, se kuitenkin samalla ja ikään kuin tiedottomasti ja vasten tahtoaan on myös yhteiskunnallisen työn tuote, vieläpä yhteiskunnallista tietä, vaihdon kautta paljoudeltaan määrätyn yhteiskunnallisen työn tuote; 4. että en ilmaise tätä paljoutta itse työssä, niin ja niin monena työtuntina, vaan *jossain toisessa tavarassa*. Kun siis sanon, että tämän kellon arvo on yhtä suuri kuin tämän verkapalan arvo, ja kumpaisenkin arvo on 50 markkaa, sanon: kelloon, verkaan ja tähän rahaan sisältyy yhtä paljon yhteiskunnallista työtä. Totean siis, että niissä edustettu yhteiskunnallinen työaika on yhteiskunnallisesti mitattu ja havaittu yhtä suureksi. Mutta ei välittömästi, ehdottomasti, niin kuin muutoin mitataan työaika, ei työtunneissa tai päivissä jne., vaan kiertoiteitse, vaihdon välityksellä, suhteellisesti. Sen tähden en myöskään voi tätä todettua työajan määrää lausua työtunneissa, joiden luku jää minulle tuntemattomaksi,

vaan samoin vain kiertoteitse suhteellisesti toisessa tavarassa, joka edustaa yhtä suurta yhteiskunnallisen työajan määrää. Kellon arvo on yhtä suuri kuin verkapalasan arvo.

Mutta kun tavarantuotanto ja tavaravaihto pakottavat niille perustuvan yhteiskunnan kulkemaan tätä kiertotietä, pakottavat ne sen samalla lyhentämään sitä mahdollisimman paljon. Ne erottavat yleisestä tavaralmaisesta erään ruhtinaallisen tavarain, jossa kaikkien muiden tavarain arvo on kerta kaikkiaan ilmaistavissa, joka esiintyy yhteiskunnallisen työn välittömänä ruumiillistumana ja on siksi välittömästi ja ehdottomasti vaihdettavissa kaikkiin tavaroihin — rahan. Raha sisältyy idussaan jo arvokäsitteeseen, se on vain kehittynyt arvo. Mutta kun tavarantarvo itse tavarain suhteen itenäistyy rahaksi, astuu tavaroita tuottavaan ja vaihtavaan yhteiskuntaan siten uusi tekijä, jolla on uudet yhteiskunnalliset funktiot ja vaikutukset. Tämä meidän on toistaiseksi vain todettava käymättä sitä lähemmin käsittelemään.

Tavarantuotantoa käsittelevä poliittinen taloustiede ei suinkaan ole ainoa tiede, joka on tekemisissä vain suhteellisesti tunnettujen tekijöiden kanssa. Fysiikassaakaan emme tiedä, kuinka paljon kaasumolekyylejä on jossakin kaasumäärässä, vaikka paine ja lämpötila ovatkin määrättyt. Mutta me tiedämme, että sikäli kuin Boylen laki on oikea, tietty määrä jotakin kaasua sisältää yhtä paljon molekyylejä kuin sama määrä mitä muuta kaasua tahansa, jos paine ja lämpötila ovat samat. Sen tähden voimme molekyylisisältönsä puolesta verrata mitä erilaisimpien kaasujen erilaisimpia määriä mitä erilaisimpien paine- ja lämpöehtojen alaisina; jos otamme litran kaasua 0°C:n lämmössä ja 760 mm paineen alaisena, niin tällä yksiköllä mittaamme noita molekyylisisältöjä.— Kemiassa meille ovat niin ikään tuntemattomia eri alkuaineiden absoluuttiset atomipainot. Mutta me tunnemme ne suhteellisesti kun tunnemme niiden keskinäiset suhteet. Siis samoin kuin tavarantuotannolla ja sitä tutkivalla taloustieteellä on tavaroihin sisältyvälle tuntemattomalle työmäärälle suhteellinen ilmaus työsiällön mukaan, samoin kemia luo itselleen suhteellisen

ilmauksen sille tuntemattomista atomipainoista vertailemalla eri alkuaineita niiden atomipainojen mukaan, ilmaisemalla toisen atomipainon toisen atomipainon monikertana tai murto-osana (rikin, hapen, vedyn). Ja samoin kuin tavarantuotanto kohottaa kullan absoluuttisen tavaran asemaan, kaikkien muiden tavarain yleiseksi vastikkeeksi, kaikkien arvojen mitaksi, samoin kohottaa kemia vedyn kemialliseksi rahatavaraksi ottamalla vedyn atomipainon yksiköksi ja vertaamalla kaikkien muiden alkuaineiden atomipainoja vetyatomin painoon ilmaisten ne tämän moninkertaisina osina.

Tavarantuotanto ei suinkaan ole yhteiskunnallisen tuotannon ainoa muoto. Vanhassa intialaisessa yhteisössä, eteläslaavilaisessa perheyhteisössä tuotteet eivät muutu tavaroiksi. Yhteisön jäsenet ovat välittömästi yhteiskunnallistuneet tuotantoa varten, työ jaetaan perinnäistavan ja tarpeen mukaan, samoin tuotteet sikäli kun ne tulevat kulutettaviksi. Välittömästi yhteiskunnallinen tuotanto samoin kuin välittömästi suoritettu jako sulkevat pois kaiken tavaranvaihdon, siis myöskin tuotteiden muuttumisen tavaroiksi (ainakin yhteisön piirissä) ja siten myöskin niiden muuttumisen *arvoiksi*.

Niin pian kuin yhteiskunta ottaa haltuunsa tuotantovälineet ja käyttää niitä välittömän yhteiskunnallistetuina tuotannossa, tulee jokaisen henkilön työ jo etukäteen ja välittömästi yhteiskunnalliseksi työksi, olipa sen spesifisesti hyödyllinen luonne kuinka erilainen tahansa. Johonkin tuotteeseen sisältyvän yhteiskunnallisen työn paljouden ei silloin enää tarvitse tulla määräytyksi kiertoiteitse; jokapäiväinen kokemus osoittaa välittömästi, kuinka paljon sitä keskimäärin tarvitaan. Yhteiskunta voi yksinkertaisesti laskea, kuinka monta työtuntia sisältyy johonkin höyrykoneeseen, viimeisen sadon vehnähehtolitraan, sataan neliometriin tietynlajista verkkaa. Sen mieleen ei siis voi juolahtaakaan tuotteisiin sisältyvien, silloin jo välittömästi ja ehdottomasti tuntemiensa työmäärien ilmaiseminen yhä edelleenkin vain suhteellisella, häilyvällä, riittämättömällä mitalla, joka aikaisemmin oli välttämättömänä hätäkeinona, jossakin kolmannessa tuotteessa, vaan se ilmaisee ne niiden luonnollisella, adekvaattisella, ehdottomalla mitalla, *ajalla*. Yhtä

vähän kuin kemiassa pälkähtäisi päähänkään ilmaista atomipainot kiertoteitse suhteina vetyatomiin vielä senkin jälkeen kun jo kyetään ilmaisemaan ne ehdottomasti, adekvaattisella mitallaan, nimittäin todellisissa painoissa, gramman biljoonas- tai kvadriljoonasosissa. Yhteiskunta ei siis myöskään yllä mainittujen edellytyksien vallitessa määrää tuotteille mitään arvoja. Sitä yksinkertaista tosiasiaa, että sadan neliömetrin verkkapalan tuottaminen on vaatinut, sanokaamme tuhat työtuntia, ei yhteiskunta tule ilmaisemaan sillä kierolla ja järjettömällä tavalla, että verkkapalan arvo on tuhat työtuntia. Tietysti yhteiskunnan täytyy silloinkin tietää, kuinka paljon työtä kunkin käyttöesineen tuottaminen vaatii. Yhteiskunnan on laadittava tuotantosuunnitelma tuotantovälineiden mukaan, joihin erikoisesti myöskin työvoima kuuluu. Erilaisten käyttöesineiden hyötytehot keskenään punnittuina ja verrattuina niiden tuottamiselle välttämättömiin työmääriin määräävät lopullisesti suunnitelman. Ihmiset suorittavat kaiken sangen yksinkertaisesti ilman tuon paljon puhutun »arvon» apua.*

Arvokäsite on tavarantuotannon taloudellisten ehtojen yleisin ja siksi myös sisältörikkain ilmaus. Sen tähden arvokäsitteeseen sisältyy jo paitsi rahan, myöskin tavarantuotannon ja tavaravaihdon kaikkien pitemmälle kehittyneiden muotojen itu. Siinä, että arvo on yksityistuotteisiin sisältyvän yhteiskunnallisen työn ilmaus, on jo eron mahdollisuus tämän ja samaan tuotteeseen sisältyvän yksityistyön välillä. Jos siis yksityistuottaja tuottaa edelleen vanhaan tapaan, samalla kun yhteiskunnallinen tuotantotapa ottaa edistysaskelia, tämä ero tulee koskemaan häneen kipeästi. Samoin tapahtuu niin pian kuin jonkin tavaralajin kaikki yksityiset valmistajat tuottavat tätä tavaraa enemmän kuin mitä yhteiskunta tarvitsee. Siinä että tavarahan arvo ilmenee vain toisessa

* Että yllä mainittu hyötytehon ja työkulutuksen punninta tuotantoa säänneltäessä onkin kaikki, mitä kommunistisessa yhteiskunnassa on jäljellä kansantaloustieteen arvokäsitteestä, sen olen sanonut jo 1844 (»Deutsch-Französische Jahrbücher», s. 95)³²³. Mutta tämän väittämän tieteellinen perusteleminen on, kuten nähdään, tullut mahdolliseksi vasta Marxin »Pääoman» avulla.

tavarassa ja voi tulla realisoiduksi vain vaihdossa tähän, on se mahdollisuus, että vaihtoa ylipäänsä ei tapahdu, tai se ei ainakaan realisoi oikeata arvoa. Vihdoin, kun erikoinen tavara, työvoima, astuu markkinoille, määrää sen, kuten jokaisen muunkin tavaran arvon, sen tuottamiseen yhteiskunnallisesti välttämätön työaika. Tuotteen arvomuotoon kätkeytyy sen tähden jo idussaan koko kapitalistinen tuotantomuoto, kapitalistien ja palkkatyöväen vastakohta, teollinen vara-armeija ja kriisit. Se että tahtois poistaa kapitalistisen tuotantotavan saattamalla voimaan »todellisen arvon» on sen tähden samaa kuin tahtois poistaa katolilaisuuden asettamalla virkaan »todellisen» paavin, tai pystyttää yhteiskunnan, jossa tuottajat lopultakin hallitsevat tuotteitaan, saattamalla johdonmukaisesti voimaan taloustieteellisen kategorian, joka on laajasisältöisin ilmaus siitä että tuottajat ovat oman tuotteensa orjuuttamia.

Jos tavaroita tuottava yhteiskunta on kehittänyt tavaroille sellaisinaan ominaisen arvomuodon edelleen rahamuodoksi, niin esiin murtautuvat jo erilaiset arvossa vielä piilleet idut. Lähimpänä ja oleellisimpana seurauksena on tavaramuodon yleistyminen. Siihen saakka välittömästi omaa kulutusta varten tuotetut esineetkin raha pakottaa ottamaan tavaramuodon ja vetää ne vaihtoon. Samalla tavaramuoto ja raha tunkeutuvat tuotantoa varten välittömästi yhteiskunnallistuneiden yhteisöjen sisäiseen talouteen, katkoo yhteisöltä siteen toisensa jälkeen ja hajottaa sen yksityistuottajien joukoksi. Raha asettaa aluksi, kuten näemme käyneen Intiassa, maan yhteisviljelyksen tilalle yksityisviljelyn; myöhemmin se lakkauttaa vielä aika ajoin toistuvissa uusintajaoissa ilmenevän peltomaiden yhteisomistuksen lopullisen maanjaon avulla (tätä on esimerkiksi havaittavissa Moselin varrella olevissa yhdyskunnissa³²⁴ ja alkaa esiintyä myöskin Venäjän maayhteisössä); vihdoin raha pakottaa jakamaan vielä jäljellä olevat yhteiset metsät ja niittymaat. Mitkä muut tuotannon kehitykseen perustuvat syyt tässä lisäksi vaikuttanevatkaan, on raha aina niiden mahtavin väline yhteisön oloihin vaikutettaessa. Ja samalla luonnonvälttämättömyydellä täytyisi rahan, kaikista »laeista ja hallintonormeista» huolimatta hajottaa

myöskin Dühringin kuvitteleva talouskommuuni, jos tästä joskus tosi tulisi.

Olemme jo edellä («Taloustiede», VI) nähneet, että puhuminen työn arvosta on sinänsä ristiriitaista. Kun työ tiettyjen yhteiskunnallisten suhteiden vallitessa tuottaa paitsi tuotteita, myös arvon ja tämän arvon mittana on työ, voi työllä olla erityinen arvo yhtä vähän kuin painavuudella sellaisenaan jokin erityinen paino tai lämmöllä erityinen lämpötila. Mutta kaikkien »oikeata arvoa» mielessään hautovien sosiaalisten sekapäiden kuvaavana ominaisuutena on se luulottelu, että työläinen ei nykyisessä yhteiskunnassa saa työnsä täyttä »arvoa», ja että sosialismi on poistava tämän epäkohdan. Tähän liittyy se, että yritetään ensin määritellä, mikä on työn arvo; ja se muka löydetään siten, että työ yritetään mitata työn tuotteella eikä työtä vastaavalla ajalla, työajalla. Työläisen on tältä kannalta katsottuna saatava »työnsä täysi tuote»³²⁵. Ei vain työntuotteen, vaan itse työn pitää olla välittömästi vaihdettavissa tuotteeseen, työtunnin jonkun toisen työtunnin tuotteeseen. Mutta tässä on heti hyvin »arveluttava» pulma. Osoittautuu, että *koko tuote* jaetaan pois. Yhteiskunnan tärkein edistykseellinen tehtävä, kasaaminen, otetaan yhteiskunnalta pois ja jätetään yksityisten käsiin ja mielivaltaan. Tehköötkö yksityiset »tuotteellaan» mitä tahansa, yhteiskunta jää parhaassa tapauksessa yhtä rikkaaksi tai yhtä köyhäksi kuin se olikin. Siis aikaisemmin kasatut tuotantovälineet on keskitetty yhteiskunnan haltuun vain sitä varten, että kaikki tulevaisuudessa kasattavat tuotantovälineet jälleen ripoteltaisiin yksityisten haltuun. Joudutaan näin huutamaan ristiriitaan omien edellytysten kanssa, päädytään ilmeiseen järjettömyyteen.

Elävä työ, toimiva työvoima pitäisi vaihtaa työn tuotteeseen. Silloin se olisi tavara aivan samoin kuin tuote, johon se on vaihdettava. Silloin ei tämän työvoiman arvoa suinkaan määrätä sen oman tuotteen mukaan, vaan työvoimassa ruumiillistuneen yhteiskunnallisen työn mukaan, siis työpalkan nykyisen lain mukaan.

Mutta näinpä juuri ei saisi olla. Elävän työn, työvoiman, tulee olla vaihdettavissa täyteen tuotteeseensa. Tämä merkitsee, että sen pitää olla vaihdettavissa

käyttöarvoonsa eikä *arvoonsa*; arvolain pitää päteä kaikkiin muihin tavaroihin nähden, mutta työvoimaan nähden sen pitää olla kumottu. Ja tämä itsensä kumoava sekasotku juuri kätkeytyy »työn arvon» taakse.

»Työn vaihtaminen työhön yhtäläisen arvion pohjalta», mikäli tällä Dühringin väittämällä on mitään järkeä, tarkoittaa siis yhtäläisen yhteiskunnallisen työn tuotteiden vaihdettavuutta toisiinsa. Se on arvolaki, juuri tavarantuotannon ja siis myös tavarantuotannon korkeimman muodon, kapitalistisen tuotannon peruslaki. Se toteuttaa itsensä nykyisessä yhteiskunnassa sillä ainoalla tavalla, millä taloudelliset lait vain voivat yksityistuottajien yhteiskunnassa toteuttaa itsensä: esi-neissä ja olosuhteissa sijaitsevana, tuottajien tahdosta ja pyrkimyksistä riippumattomana, sokeasti vaikuttavana luonnonlakina. Kohottaessaan tämän lain talouskommuuninsa peruslaiksi ja vaatiessaan, että tuon kommuunin pitää toteuttaa se tietoisesti, herra Dühring tekee nyky-yhteiskunnan peruslaista mielikuvituksellisen yhteiskuntansa peruslain. Hän tahtoo säilyttää nykyisen yhteiskunnan, mutta ilman sen epäkohtia. Hän liikkuu tällöin aivan samalla pohjalla kuin Proudhon. Samoin kuin tämä tahtoo hänkin poistaa epäkohdat, jotka ovat syntyneet tavarantuotannon kehittymisestä kapitalistiseksi tuotannoksi, saattamalla niitä vastaan tavarantuotannon peruslain, jonka vaikutus juuri on synnyttänyt nämä epäkohdat. Samoin kuin Proudhon, hänkin tahtoo poistaa arvolain todelliset seuraukset mielikuvituksellisilla.

Mutta niin korskeasti kuin uusi Don Quijotemme ratsastaneekin jalolla Rosinantellaan, »oikeudenmukaisuuden yleismaailmallisella periaatteella», seuranaan Abraham Enss, urhoollinen Sancho Panzansa, ritariretkelleen valloittamaan Mambrinin kypärää, »työn arvoa», me pelkäämme, ettei hän tuo saaliinaan kotiin mitään muuta kuin tuon vanhan tunnetun parturinvadin.³²⁶

V. VALTIO, PERHE, KASVATUS

Kahdessa edellisessä luvussa olemme nyt kutakuinkin tyhjentävästi käsitelleet herra Dühringin »uuden sosialitaarisen järjestyksen» taloustieteellisen sisällön. Kor-

keintaan olisi vielä huomautettava, että »historiallisen katsauksen yleismaailmallinen laajuus» ei suinkaan estä häntä ottamasta huomioon omia erikoisintressejään, muitakin kuin tuon tunnetun kohtuullisen lisäkulutuksen. Koska sosialiteetissa edelleen jatkuu vanha työnjako, on talouskommuunin otettava arkkitehtien ja kärrääjien lisäksi huomioon myös ammattikirjailijat, minkä yhteydessä herääkin kysymys, kuinka tekijänoikeuksien sitten käy. Tämä kysymys askarruttaa herra Dühringiä enemmän kuin mikään muu. Kaikkialla, esimerkiksi Louis Blancista ja Proudhonista puhuttaessa, pistää silmiin tekijänoikeus, jota sitten »Kurssin» yhdeksällä sivulla käsitellään pitkin ja poikin, ja joka tulee onnellisesti pelastetuksi »sosialiteetin» satamaan salaperäisen »työpalkan» muodossa — kohtuullisen lisäkulutuksen kera vaiko ilman, se jätetään sanomatta. Jokin luku kirppujen asemasta yhteiskunnan luonnollisessa järjestelmässä olisi ollut yhtä hyvin paikallaan ja joka tapauksessa vähemmän ikävystyttävä.

Tulevaisuuden valtiojärjestyksestä antaa Dühringin »Filosofia» seikkaperäisiä ohjeita. Rousseau, vaikka onkin herra Dühringin »ainoa merkityksellinen edeltäjä», ei kuitenkaan ole tässä asiassa laskenut kyllin syvää perustaa; hänen syvällisempi seuraajansa korjaa tämän perusteellisesti vesittämällä Rousseauta vallan tavattomasti ja sekoittamalla siihen mauttomaksi almuveliksi³²⁷ keitettyjä Hegelin oikeusfilosofian jätteitä. »Yksilön itsenäisyys» muodostaa Dühringin tulevaisuudenvaltion perustan; enemmistön vallan alla sitä ei sorreta, vaan päinvastoin vasta sitten oikein kohoakaan kukoistukseen. Miten se käy päinsä? Sangen yksinkertaisesti.

»Kun edellytetään jokaisen tekemä sopimus jokaisen toisen kanssa kaikkiin suuntiin, ja kun näiden sopimusten kohteena on keskinäinen avunanto epäoikeutettuja loukkauksia vastaan — silloin vain vahvistuu voima oikeuden ylläpitämiseksi, eikä oikeutta johdeta mistään pelkästä joukon ylivallasta yksilön suhteen eikä enemmistön ylivallasta vähemmistön suhteen.»

Näin helpolla suoriutuu todellisuusfilosofinen hokuspokus voittamattomista vaikeuksista, ja jos lukija arvelee ettei ole viisaampi kuin ennenkään, vastaa herra

Dühring hänelle, ettei hänen pidä toki ottaa asiaa noin kevyesti, sillä

»vähäisinkin virheaskel kokonaistahdon roolin käsittämisessä tuhoaisi yksilön itsenäisyyden, ja vain tästä itsenäisyydestä johdutaan todelliseen oikeuteen».

Pitäessään yleisöä pilkkanaan herra Dühring käsittelee sitä sen ansaitsemalla tavalla. Voisipa hän esiintyä vielä koko lailla paksumminkin; todellisuusfilosofian kurssin kuulijat eivät olisi sitä edes huomanneet.

Yksilön itsenäisyys on nyt oleellisesti sitä, että

»yksilö on *absoluuttisella tavalla pakonalainen* valtion nähden», mutta tämä pakko voi olla oikeutettua vain silloin, jos se »todella palvelee luonnollista oikeudenmukaisuutta». Tätä tarkoitusta varten on olemassa »lainsäädäntö ja oikeuslaitos», mutta niiden »pitää olla kokonaisuuden käsissä»; edelleen puolustusliitto, joka ilmenee »armeijana tai jonakin sisäiseen turvallisuuspalveluun kuuluvana toimeenpanevana climenä»,—

siis säilyy myös armeija, poliisi ja santarmit. Tosin herra Dühring on jo monesti osoittanut olevansa kunnan preussilainen; tässä hän todistaa sukulaisuutensa sen esikuvallisen preussilaisen kanssa, joka ministeri von Rochow-vainajan sanojen mukaan »kantaa santarmia rinnassaan». Tämä tulevaisuuden santarmilaitos ei sentään ole yhtä vaarallinen kuin nykyiset piiskurit. Mitä vääryyttä se sitten tehneekin itsenäiselle yksilölle, on tällä aina *muuan lohdutus*:

»Oikeus tai vääryys, joka häntä sitten aina olosuhteiden mukaan kohtaa vapaan yhteiskunnan puolelta, ei milloinkaan voi olla *pahempaa* kuin se, minkä myöskin *luonnontila* toisi mukanaan!»

Ja sen jälkeen kun herra Dühring on vielä kerran pannut meidät kompastumaan tuohon välttämättömään tekijänoikeuteen, hän vakuuttaa meille, että hänen tulevaisuudenmaailmassaan on oleva

»itsestään ymmärrettävästi täysin vapaa ja yleinen asianajolaitos».

»Nyt keksitty vapaa yhteiskunta» käy yhä sekavamaksi. Arkkitehteja, karrääjiä, kirjailijoita, santarmeja ja nyt vielä myös asianajajia! Tämä »luja ja kriittinen

ajatuksen valtakunta» on hiuskarvalleen samanlainen kuin ne erilaisten uskontojen taivaanvaltakunnat, joista uskovainen aina löytää kirkastettuna sen, mikä hänen maallista elämäänsä sulostutti. Ja herra Dühringhän kuuluu siihen valtioon, jossa »jokainen voi tulla omalla tavallaan autuaaksi»³²⁸. Mitä muuta enää tahdomme?

Silti se, mitä me vielä tahtoisimme, on tässä yhden-tekevää. Kysymys on siitä, mitä herra Dühring tahtoo. Ja Fredrik II:een nähden ero on siinä, ettei Dühringin tulevaisuudenvaltiossa kukin voikaan tulla omalla tavallaan autuaaksi. Tämän tulevaisuudenvaltion lainsäädännössä sanotaan:

»Vapaassa yhteiskunnassa ei voi olla mitään kulttia; sillä sen jokaisesta jäsenestä on hävinnyt se lapsellinen peruskuvitelma, että luonnon takana tai yläpuolella olisi joku olento, joka antaisi vaikuttaa itseensä uhrien tai rukousten avulla». »Oikein ymmärretyn sosialiteettijärjestelmän täytyy sen tähden poistaa kaikki henkiset hurmauslaitokset ja samalla kaikki kultin oleelliset perusosat».

Uskonto kielletään.

Kaikki uskonto ei ole mitään muuta kuin ihmisten päissä tapahtuvaa niiden ulkoisten voimien mielikuvituksellista heijastusta, jotka hallitsevat heidän jokapäiväistä elämäänsä, heijastusta, jossa maalliset voimat ottavat ylimaallisten voimien muodon. Historian alkuaikoina tällaisina kuvastuvina voimina ovat ensin luonnonvoimat, jotka kehityksen jatkuessa käyvät eri kansojen keskuudessa mitä moninaisimpien ja kirjavimpien henkilöitymien lävitse. Tätä ensimmäistä prosessia on ainakin indoeurooppalaisten kansojen suhteen tutkinut vertaileva mytologia, joka on edennyt aina sen alkupeirään saakka intialaisessa Vedassa ja yksityiskohtaisesti osoittanut sen jatkuneen intialaisten, persialaisten, kreikkalaisten, roomalaisten, germaanien, ja sikäli kun aineisto riittää, myöskin kelttien, liettualaisten ja slaavien keskuudessa. Mutta pian alkoivat luonnonvoimien ohella vaikuttaa myöskin yhteiskunnalliset voimat; voimat, jotka olivat ihmistä vastassa yhtä vieraina ja alussa yhtä selittämättöminä, hallitsivat ihmisiä yhtäläisellä näennäisellä luonnonvälttämättömyydellä kuin luon-

nonvoimatkin. Mielikuvitukselliset hahmot, joissa alussa heijastuivat vain salaperäiset luonnonvoimat, saivat näin yhteiskunnallisia ominaisuuksia, muuttuivat historiallisten voimien edustajiksi.* Sitäkin myöhemmällä kehitystasolla siirretään monien jumalien luonnolliset ja yhteiskunnalliset määreet *yhdelle* kaikkivoivalle jumalalle, joka vuorostaan on vain abstraktisen ihmisen heijastuma. Näin syntyi monoteismi, joka historiallisesti oli myöhemmän kreikkalaisen vulgaarifilosofian viimeinen tuote ja oli jo aiemmin löytänyt ruumiillistumansa juutalaisten yksinomaan kansallisessa Jahvejumalassa. Tässä mukavassa, kätevässä ja kaikille sopivassa muodossa uskonto voi edelleenkin olla olemassa välittömänä, siis tunnepitoisena muotona ihmisten suhtautuessa heitä hallitseviin vieraisiin luonnon ja yhteiskunnan voimiin, niin kauan kuin ihmiset ovat näiden voimien vallassa. Olemme kuitenkin jo useampaan kertaan nähneet, että ihmisiä hallitsevat nykyisessä porvarillisessa yhteiskunnassa heidän itsensä luomat taloudelliset suhteet, heidän itsensä tuottamat tuotantovoimat aivan kuin jokin vieras voima. Uskonnollisen heijastustoiminnan tosiasiallinen perusta jatkaa siis edelleenkin olemassaoloaan ja sen mukana itse tuo uskonnollinen heijastus. Ja vaikka porvarillinen taloustiede avaa tietyn näköalan tämän vieraan vallan perimmäiseen syy-yhteyteen, ei se lainkaan muuta asiaa. Porvarillinen taloustiede ei voi estää kriisejä kokonaisuudessaan eikä suojella yksityisiä kapitalisteja tappioilta, pahalta velkaantumiselta ja vararikolta eikä yksityisiä työläisiä työttömyydeltä ja kurjuudelta. Yhä vielä on niin, että ihminen päättää ja jumala (ts. kapitalistisen tuotantotavan muukalaisvalta) säätää. Pelkkä tieto, vaikka se ulottuisi pitemmälle ja syvemmälle kuin porvarillisen taloustie-

* Mytologiaan myöhemmin levinneen hämärtyamisen ansiosta ei vertaileva mytologia havainnut tätä jumalolentojen myöhemmpää kaksoisluonnetta, vaan piti niiden luonnetta yksipuolisesti luonnonvoimien heijasteluna. Niinpä eräiden germaaniheimojen keskuudessa sodanjumalaa nimitetään muinaispohjoismaisella kielellä Tyriksi, muinaissaksaksi Zioksi, joka siis vastaa kreikkalaista Zeusta ja latinaista Jupiteria (sanasta Diespiter). Toisilla taas sen nimenä on Er, Eor, joka siis vastaa kreikkalaista Aresta, latinaista Marsia.

teen tieto ulottuukaan, ei riitä yhteiskunnallisten voimien alistamiseen yhteiskunnan hallintaan. Siihen tarvitaan yhteiskunnallista *tekoa*. Ja kun tämä teko on tehty, kun yhteiskunta ottamalla haltuunsa ja suunnitelmalliseen käyttöönsä kaikki tuotantovälineet ja vapauttamalla itsensä ja kaikki jäsenensä siitä orjuudesta, jossa niitä nyt pitävät heidän itsensä tuottamat, mutta heitä vastassa ylivoimaisena vieraana mahtina ovat tuotantovälineet; siis kun ihminen ei ainoastaan päästä, vaan myös säätää, vasta sitten katoaa viimeinen vieras mahti, joka nyt vielä heijastelee uskonnossa, ja samalla katoaa myös itse uskonnollinen heijastelu, koska sitten ei enää ole olemassa mitään heijastettavaa.

Herra Dühring sitä vastoin ei jaksa odottaa, kunnes uskonto kuolee tämän luonnollisen kuolemansa. Hän menettelee perusteellisemmin. Hän ylittää itse Bismarckin; hän säätää kireämmät toukokuun lait³²⁹, eikä vain katolilaisuutta, vaan ylipäänsä kaikkea uskontoa vastaan; hän yllyttää tulevat santarminsa uskonnon kimppeun ja auttaa sitä näin pääsemään marttyyriksi ja pidentää näin uskonnon elinikää. Katsommepa minne tahansa, aina vain erityistä preussilaista sosialismia.

Sen jälkeen kun herra Dühring on näin onnellisesti tuhonnut uskonnon,

»voi yksinomaan itsensä ja luonnon varaan kohotettu ja oman kollektiivisen voimansa tuntemukseen kypsynyt ihminen rohkeasti astua kaikille teille, jotka avaavat hänelle asiainkulku ja hänen oma olemuksensa».

Katsokaamme siis nyt vaihteen vuoksi, minkälaisen »asiainkulun» tielle herra Dühringin johdolla voi rohkeasti astua tuo omien voimiensa varaan kohotettu ihminen.

Ensimmäinen asiainkulun momentti, jonka avulla ihminen asetetaan itsensä varaan, on syntyminen. Sitten

hän jää luonnollisen alaikäisyyden ajaksi »lasten luonnollisen kasvattajan», äidin, huostaan. »Tämä vaihe jatkuu, kuten vanhassa roomalaisessa oikeudessa, nuorukaisikään, siis noin 14. ikävuoteen». Vain silloin kun huonosti kasvatetut vanhemmat pojat eivät kuuliaisina alistu kunnioittamaan äitiään, on tämän puutteen poistava isän myötävaikutus, mutta varsinkin yhteiskunnalliset kasvatusoimenpiteet. Nuoruusikään kehittyttyään lapsi joutuu

»isän luonnollisen holhousvallan» alaiseksi, jos nimittäin on olemassa isä, »jonka todellinen isyys on kiistaton»; muussa tapauksessa asettaa yhteisö holhoojan.

Samaten kuin herra Dühring aikaisemmin kuvitteli, että kapitalistisen tuotantotavan tilalle voitaisiin asettaa yhteiskunnallinen, ilman että tuotanto itse järjestettäisiin uudelleen, samoin hän kuvittelee tässä, että nykyaikainen porvarillinen perhe voitaisiin reväistä irti taloudellisesta perustastaan, ilman että sen muoto kokonaan muutetaan. Tämä muoto on hänestä niin muuttumaton, että hän ottaa perhesuhteita ikiajoiksi määrääväksi »vanhan roomalaisen oikeuden», tosin hieman »jalostetussa» muodossa, ja kykenee käsittämään perheen vain »perivänä», siis omistavana yksikkönä. Utopistit olivat tässä kaukana herra Dühringin edellä. Ihmisten vapaan yhteiskunnallistumisen ja yksityisen kotityön yhteiskunnalliseksi teollisuudeksi muuttamisen mukana oli heidän mielestään välittömän selvää, että myös lasten kasvatusta yhteiskunnallistuu ja perheenjäsenten keskinäinen suhde käy todella vapaaksi. Ja edelleen on jo Marx (»Pääoma», sivu 515 ja ed.) osoittanut, kuinka »suurteollisuus synnyttää kuitenkin uudet taloudelliset perusteet korkeammalle perhemuodolle ja molempien sukupuolien välisille suhteille antamalla yhteiskunnallisesti järjestetyissä tuotantoprosesseissa kodin piirin ulkopuolella naisille, nuorille henkilöille ja lapsille ratkaisevan merkityksen». ³³⁰

»Jokaisella yhteiskuntaa uudistavalla haaveilijalla», sanoo herra Dühring, »on luonnollisesti valmiina uutta yhteiskunnallista elämää vastaava pedagogiikka».

Tämän väitteen mukaan arvioiden herra Dühring osoittautuu »todelliseksi hirviöksi» yhteiskuntaa uudistavien haaveilijoiden joukossa. Tulevaisuuden koulu askarruttaa hänen ajatuksiaan vähintään yhtä paljon kuin tekijänoikeus, eikä se suinkaan ole vähän. Hänellä on koulusuunnitelma ja yliopistosuunnitelma aivan valmiina ei vain »lähinnä nähtävissä olevaa tulevaisuutta» varten, vaan myöskin siirtymiskaudelle. Rajoittukaamme kuitenkin siihen, mitä viime käden lopullisessa sosialiteetissa on opetettava kummankin sukupolven nuorelle väelle.

Yleinen kansakoulu tarjoaa »kaiken, millä itsessään ja periaatteellisesti voi olla viehätystä ihmisille», siis eritoten »kaikkien maailman- ja elämäntutkimuksia koskevien tieteiden perusteet ja tulokset». Se siis opettaa ennen kaikkea matematiikkaa ja vielä siten, että »täydellisesti käydään lävitse» kaikkien periaatteellisten käsitteiden ja välineiden piiri yksinkertaisista luvuista ja yhteenlaskuista aina integraalilaskentaan saakka.

Tämä ei kuitenkaan merkitse, että tässä koulussa tosiaan differentioitaisiin ja integroitaisiin, päinvastoin. Siellä opetetaan pikemminkin aivan uusia kokonaismatematiikan aineksia, joihin sisältyy sekä tavallinen alkeismatematiikka että myös idussaan korkeampi matematiikka. Ja vaikka herra Dühring vakuuttaakin, että

tämän tulevaisuuden koulun »oppikirjojen sisältökin» on hänelle jo »pääpiirteittensä puolesta kaaviollisesti silmien edessä»,

ei hänelle valitettavasti vielä tähän mennessä ole ottanut onnistuakseen näiden

»kokonaisen matematiikan ainesten»

keksiminen; ja mitä hän ei kykene suorittamaan, se

»onkin todella odotettavissa vasta uuden yhteiskuntatilan vapailta ja kasvaneilta voimilta».

Mutta jos tulevaisuuden matematiikan rypäleet ovatkin vielä perin kypsymättömiä, sitä vähemmän vaikeuksia tuottavat tulevaisuuden tähtitiede, mekaniikka ja fysiikka,

ja ne »antavat kaiken koulutuksen rungon», kun taas »kasvi- ja eläintiede, kaikista teorioista huolimatta ovat yhä vielä etupäässä laadultaan kuvailevina... tulevat olemaan kevyemmän käsittelyn esineinä».

Näin on painettuna »Filosofiassa», sivulla 417. Vielä tänä päivänäkään ei herra Dühring tunne muuta kuin etupäässä kuvailevan kasvi- ja eläintieteen. Koko orgaaninen morfologia, joka sisältää eliömaailman vertailevan anatomian, embryologian ja paleontologian, on hänelle jopa nimeltään tuntematon. Samaan aikaan kuin biologian alalla hänen selkensä takana syntyy aivan uusia tieteitä miltei tusinoittain, ammentaa hänen lapsenmiehensä yhä vielä »luonnontieteellisen ajatustapansa huo-

mattavat nykyaikaiset valistusaineokset» Raffin luonnonhistoriasta lapsia varten, ja hän tyrkyttää tätä orgaanisen maailman peruslakia koko »nähtävissä olevalle tulevaisuudelle». Kemia on tässäkin jäänyt herra Dühringiltä kokonaan unohtuksi, kuten tavallisesti.

Opetuksen esteettistä puolta varten herra Dühringin on luotava kaikki uudelleen. Tähänastinen runous ei lainkaan kelpaa. Siellä, missä kaikki uskonto on kielletty, ei tietenkään voida koulussa sietää aiemmilla runoilijoilla esiintyvää »mytologista tai muuten uskonnollista esitystapaa». Hyljättävä on myös »se runollinen mystisismi, johon esimerkiksi Goethe vahvasti kallistui». Herra Dühringin itsensä täytyy siis valmistaa meille ne runouden mestariteokset, jotka »vastaavat järjen kanssa sopuointuun päässeen mielikuvituksen korkeampia vaatimuksia» ja esittävät sen oikean ihanteen, joka »merkitsee maailman täydellistymistä». Älköön hän vain viivytelkö siinä. Talouskommuuni voi valloittaa maailman vasta sitten, kun se vaeltaa eteenpäin järjen kanssa sopuointuun saatetun aleksandriinin kiitävin askelin.

Kielitieteellä ei paljon kiusata tulevaisuuden kasvavaa kansalaista.

»Kuolleiden kielten opiskelu lakkaa kokonaan... ja vieraat elävät kielet... jäävät sivuasiaksi». Vain siellä, missä kansojen välinen kanssakäyminen ulottuu itse kansanjoukkojen liikkeeseen, pitää näiden auttavasti oppia kutakin kieltä helpolla tavalla, aina tarpeen mukaan. »Todella kasvattavaa kielikoulutusta» varten keksitään eräänlainen yleisempi kielioppi ja sen rungoksi »oman kielen aines ja muoto».

Nykyisten ihmisten kansallinen rajoittuneisuus on vielä liian kosmopoliittista herra Dühringille. Hän tahoo poistaa nekin molemmat vivut, jotka nykyisessä maailmassa tarjoavat ainakin tilaisuuden kohota rajoitetun kansallisen katsantokannan yläpuolelle: vanhojen kielten tuntemuksen, joka avaa ainakin kaikkien kansojen klassisesti sivistyneille ihmisille yhteisen avaramman näköpiirin, ja uudempien kielten tuntemuksen, joiden avulla eri kansojen jäsenet vain voivat ymmärtää toisiaan ja oppia tietämään, mitä tapahtuu heidän omien rajojensa ulkopuolella. Sitä vastoin oman kielen kielioppi pitää päntätä päähän perusteellisesti. Mutta »oman

kielen aines ja muoto» voidaan ymmärtää vain silloin, kun on tutkittu niiden syntyä ja yleistä kehitystä, eikä tämä ole mahdollista, jos ei oteta huomioon ensiksi sen omia kuolleita muotoja, toiseksi eläviä ja kuolleita sukulaiskieliä. Mutta näin olemme taaskin selvästi kielletyllä alueella. Ja kun herra Dühring täten pyyhkii kouluohjelmastaan pois koko uudenaikaisen historiallisen kieliopin, hänelle jää kielenopetusta varten vain vanhan klassisen kielitieteen tyyliin rakennettu tekninen kielioppi kaikkine rikkiviisauksineen ja mielivaltaisuuksineen, jotka johtuvat historiallisen perustan puuttumisesta.

Viha vanhaa kielitiedettä kohtaan vie hänet niin pitkälle, että hän kohottaa vanhan kielitieteen huonoimman tuotteen »todella kasvattavan kielikoulutuksen keskeisimmäksi kohdaksi». Selvästi näkyy, että olemme tässä tekemisissä sellaisen kielitieteilijän kanssa, joka ei koskaan ole kuullut puhuttavankaan viimeisten kuuden vuosikymmenen aikana niin valtavasti ja hedelmöittävästi kehittyneestä historiallisesta kielitutkimuksesta, ja joka sen takia ei etsikään kielenopetuksen »huomattavia nykyaikaisia valistusaineiksia» Boppilta, Grimmiltä ja Dieziltä, vaan autuaasti unhoitetuilta Heyseltä ja Beckeriltä.

Mutta nuorta tulevaisuuden kansalaista ei vielä näin olla läheskään »saatettu omille jaloilleen». Siihen kuuluu vielä syvällisemmän perustan laskeminen,

»viimeisten filosofisten perusteiden omaksumisen» välityksellä. »Mutta tällainen syventäminen... on oleva kaikkea muuta kuin jättiläistehtävä» sen jälkeen kun herra Dühring on tässä raivannut tien. Tosiaan, »kun puhdistetaan se vähäinen täsmällinen tieto, josta olemisen yleinen skematiikka voi ylpeillä, skolastisista koristeistaan, ja kun päätetään pitää kaikkialla pätevänä vain» herra Dühringin toimesta »oikeaksi todistettua todellisuutta», kykenee tulevaisuuden nuorisokin täysin omaksumaan alkeisfilosofian. »Kun muistetaan ne *mitä yksinkertaisimmat* otteet, joilla me olemme auttaneet äärettömyyskäsitteet ja niiden kritiikin tähän saakka tuntemattomaan kantavuuteen»— niin »ei ole lainkaan käsitettävissä, minkä tähden nykyisen syventämisen ja terävöittämisen kautta niin yksinkertaisiksi hahmottuneet yleismaailmallisen paikka- ja aikakäsityksen ainekset eivät lopulta voisi siirtyä alustavien tietojen joukkoon...» Herra Dühringin »mitä juurevimpien ajatusten ei pidä näytellä yhteiskunnan yleismaailmallisessa kasvatustajärjestelmässä mitään sivuosaa». Materian itsensä kaltaisen tilan ja loppuun saakka lasketun äärettömyyden kutsumuk-

sena päinvastoin on »paitsi ihmisen asettaminen omille jaloilleen myöskin ihmisen pakottaminen tietämään itsestään, että niin kutsuttu *absoluuttinen on hänellä jalkainsa alla*».

Kuten nähdään, ei tulevaisuuden kansakoulu ole mitään muuta kuin hieman »jalostettu» vanhapreussilainen oppikoulu, jossa kreikan ja latinan tilalle on otettu vähän enemmän puhdasta ja sovellettua matematiikkaa ja varsinkin todellisuusfilosofian aineksia, ja saksan kielen opetus jälleen taannutettu autuaaseen Beckeriin nojaavaksi, siis suunnilleen alkeiskoulun tasolle. Tosiaan »ei ole lainkaan käsitettävissä», minkä tähden nyt kaikilla hänen käsittelemillään aloilla perin koulupoikamaisiksi osoittamiamme herra Dühringin »tietoja» tai paremminkin sitä, mikä niistä yleensä on jäljellä edellä käyneen perinpohjaisen »puhdistuksen» jälkeen, ei pitäisi kokonaan ja vähittäin »siirtää lopullisesti alustavien tietojen joukkoon», koska ne todellisuudessa eivät koskaan ole sitä jättäneetkään. Tietenkin herra Dühring on kuullut jotakin myös siitä, että sosialistisessa yhteiskunnassa työn ja kasvatuksen pitäisi olla toisiinsa yhdistettyinä ja näin taata tieteelliselle kasvatukselle monipuolinen teknillinen kehitysmahdollisuus samoin kuin sen käytännöllinen perusta; tämäkin kohta otetaan tavanmukaisesti sosialiteetin palvelukseen. Mutta koska vanha työnjako, kuten olemme nähneet, jää oleellisesti jatkumaan rauhassa herra Dühringin tulevassa tuotannossa, on tältä tekniseltä koulutukselta riistetty kaikki edellytykset soveltaa sitä myöhemmin käytäntöön, kaikki merkitys itse tuotannolle,— sillä on nimenomaan vain koulutarcoitus: sen tulee korvata voimistelu, josta tämä radikaali mullistajamme ei tahdo tietää mitään. Siksi hän voikin tarjota meille vain pari fraasia, kuten esimerkiksi:

»nuoriso ja vanhempi väki tekevät työtä sanan vakavimmassa merkityksessä».

Viheliäiseltä näyttää tosiaan tämä häilyvä ja sisällyksetön jaarittelu, kun sitä verrataan siihen »Pääoman» kohtaan (sivut 508—515), jossa Marx kehittää väittämää, että »tehdasjärjestelmä synnytti, niin kuin Robert Owenin teoksista voidaan yksityiskohdittain nähdä, siemenen tulevaisuuden kasvatukselle, joka kaikille mää-

rättyä ikärajaa vanhemmille lapsille liittää tuottavan työn opetukseen ja voimisteluun, ei ainoastaan keinona yhteiskunnallisen tuotannon lisäämiseksi, vaan myös ainoana keinona valmistaa kaikki puolin kehittyneitä ihmisiä». ³³¹

Sivuuttakaamme tulevaisuuden yliopisto, jossa todellisuusfilosofia tahtoo muokata kaiken tiedon rungon ja jossa lääketieteellisen rinnalla on edelleenkin täydessä kukoistuksessaan lakitieteellinen tiedekunta; sivuuttakaamme samoin »erikoiset ammattikoulut», joista saamme tietää vain sen, että niillä on oleva merkitystä vain »parille aineelle». Olettakaamme, että tulevaisuuden nuori kansalainen kaikki koulukurssit päätettyään lopultakin on »saatettu omille jaloilleen» niin, että hän voi ryhtyä katselemaan vaimoa itselleen. Millaisen asiainkulun herra Dühring avaa hänelle tässä suhteessa?

»Katsoen siihen merkitykseen, mikä suvunjatkamisella on ominaisuuksien pysyttämisessä, hylkäämisessä ja yhdistämisessä samoin kuin myös uusien syntyvien ominaisuuksien kehittämisessä, on inhimillisen tai epäinhimillisen viimeiset juuret etsittävä suurelta osaltaan sukupuoliyhteydestä ja valinnasta ja sen lisäksi vielä huolenpidosta, jolla pyritään edistämään tai ehkäisemään tiettyä synnytystulosta. Tuomio siitä raakuudesta ja tylsyydestä, mikä tällä alalla vallitsee, on käytännöllisesti jätettävä myöhäisemmälle ajalle. Ennakkoluulojen vallitessa on kuitenkin jo etukäteen saatava ymmärrettäväksi se, että luonnolle ja ihmisälylle onnistunut tai epäonnistunut vastasyntyneiden laatu on paljon niiden lukumäärää tärkeämpi. Epäsikiöitä on tosin kaikkina aikoina ja kaikkien oikeustilojen vallitessa tuhottu; mutta asteikossa normaalista epämuodostumaan, joka ei enää ole ihmisen kaltainen, on monta välimuotoa... Jos estetään sellaisen ihmisen syntyminen, josta kuitenkin tulisi vain huono tuote, on tämä tosiasia ilmeisesti edullinen.»

Samaten sanotaan toisessa kohdassa:

»Filosofiselle tarkastelulle ei voi olla vaikeata käsittää vielä syntymättömän maailman oikeutta vaatia itselleen mahdollisimman hyvää kokoonpanoa... Siittäminen ja joka tapauksessa vielä syntymäkin tarjoavat tässä suhteessa ehkäisevälle tai poikkeustapauksissa myöskin valikoivalle huolenpidolle tilaisuuden puuttua asiaan».

Ja edelleen:

»Kreikkalainen taide, ihmisen idealisoiminen marmorissa, ei voi säilyttää samaa historiallista ominaispainoa niin pian kun

omin käsin otetaan suoritettavaksi vähemmän taiteellisesti toteutettava ja siksi miljoonien elämänkohtalolle paljon vakavampi tehtävä, ihmisen muovaaminen vereksi ja lihaksi. Tämä taiteen laji ei ole pelkkää kivenveistotaidetta, ja tämän estetiikka ei koske kuolleiden muotojen käsittelyä» jne.

Nuori tulevaisuuden kansalaisemme on kuin pilvistä pudonnut. Että avioliitossa ei ole kysymyksessä mikään pelkkä kivenveistotaide eikä myöskään kuolleiden muotojen käsittely, sen hän tiesi kyllä ilman herra Dühringiäkin; mutta tähän oli luvannut hänelle, että hän saisi astua kaikille teille, jotka asioiden kulku ja hänen oma olemuksensa avaavat hänelle löytääkseen myötätuntoisen naissydämen ja siihen kuuluvan ruumiin. »Ei millään muotoa», jyrisee hänelle nyt tämä »syvällisempi ja ankarampi moraali». Ensinnäkin on poistettava raakuus ja tylsyys, joka vallitsee sukupuoliyhteyden ja valinnan alalla, ja otettava laskuihin vastasyntyneen maailman oikeus vaatia itselleen mahdollisimman hyvää kokoonpanoa. Avioliittoon astujalle asetetaan tänä juhllisena hetkenä velvollisuus täydellistää ihmisen muodostumista lihassa ja veressä, tulla tavallaan Feidiaaksi lihassa ja veressä. Kuinka on aloitettava? Herra Dühringin ylläolevat salaperäiset lausunnot eivät anna tälle pienintäkään opastusta siihen, vaikka hän sanookin itse sen olevan »taidetta». Ehkäpä herra Dühringillä jo onkin »kaaviollisesti silmien edessä» käsikirja tätä taidetta varten, jokin sen tapainen, joita nykyään niin runsaasti ja monenlaisina tarjoillaan Saksan kirjakaupoissa? Emme todellakaan enää ole missään sosialiteetissa, vaan pikemminkin katselemassa »taikahuilua»³³², vain sillä erotuksella että iloinen vapaamuuraripappi Sarastro hädintuskin voinee käydä »toisen luokan pastorista» syvällisemmän ja ankaramman moraalisaarnaajamme rinnalla. Ne kokeet, joita Sarastro asetti rakastavalle holhokkiparilleen, ovat pelkkää lastenleikkiä siihen ankaraan tarkastukseen verraten, jonka alaiseksi herra Dühring pakottaa molemmat itsenäiset yksilönsä ennen kuin sallii näiden astua »siveellisen ja vapaan avion» säätyyn. Mutta saattaahan olla, että vaikka tällä »omille jaloilleen asetetulla» tulevaisuuden Taminolla onkin niin kutsuttu absoluuttinen jalkainsa alla, toinen näistä jaloista sitten-

kin poikkeaa pari tuumaa normaalipituudesta, niin että pahat kielet haukkuvat häntä lenkkajalaksi. Niin ikään on mahdollisuuksien rajoissa, että hänen hellimmin rakastamansa tulevaisuuden Pamina ei seisokaan aivan suorama edellä mainitun absoluuttisen päällä, sillä hänen oikea olkapäänsä on hieman taipunut, mitä kademielet sanovat jopa pienoiseksi kyttyräksi. Mitä sitten tehdään? Kieltääkö syvällisempi ja ankarampi Sarastromme heitä harjoittamasta ihmisen täydellistämistä lihassa ja veressä, paneeko hän voimaan »ehkäisevän ennakkovarjelun» »siittämisessä» vaiko »valikoivan huolenpidon» »syntymisen» yhteydessä? Panen kymmenen yhtä vastaan sen puolesta, että asioiden kulku tulee menemään toisin; rakastavaiset jättävät Sarastro-Dühringin seisomaan ja menevät rekisteriviranomaisten luo.

Seis! herra Dühring huutaa. Se ei ollut tarkoitus. Sallikaa minun selittää teille.

»Terveiden sukupuoliyhteyksien korkeammista, tosi inhimillisistä vaikutteista... on sukupuolikiihotuksen inhimilliseksi jalostunut muoto, jonka kohoaminen ilmenee *intohimoisena rakkautena*, molemminpuolisuudessaan paras tae hyödyllisestä yhteydestä, myöskin hedelmiensä suhteen... ainoastaan toisasteista vaikutusta on se, että itsessään harmonisesta suhteesta on tuloksena myöskin vastaavasti kaunis bedelmä. Tästä taas seuraa, että kaiken pakon täytyy vaikuttaa vahingollisesti» jne.

Näin ratkeaa kaikki mitä parhaiten tuossa mitä kauneimmassa sosialiteetissa. Lenkkajalka ja kyttyräselkä rakastavat intohimoisesti toisiaan ja tarjoavat siten myös parhaan takeen harmonisesta »toisen asteen vaikutuksesta». Käy kuin romaanissa, he rakastavat toisiaan, saavat toisensa, ja kaikki syvällisempi ja ankarampi moraalit päättyy kuten tavallisesti harmoniseksi loruiluksi.

Kuinka jalot käsitykset herra Dühringillä yleensä on naissukupuolesta, se käy ilmi seuraavasta syytteestä nyky-yhteiskuntaa kohtaan:

»Prostituutiota pidetään sortoyhteiskunnassa, joka perustuu ihmisen myyntiin toiselle ihmiselle, itsestään selvänä täydennyksenä pakkoavioille miesten hyväksi, ja kaikkein ymmärrettävimpiä, mutta myös *merkityksellisimpiä* tosiasioita on se, että *naisilla ei voi olla olemassa mitään samantapaista.*»

Sitä kiitosta, minkä herra Dühring tästä kohteliaisuudesta saanee osakseen naisten taholta, en millään tahotoisi itselleni. Lieneeköhän herra Dühringille aivan tuntematon se ansiotulojen laji, joka nykyään ei ole enää kovinkaan harvinainen, nimittäin naisten rakastajilleen maksamat »stipendit» (Schürzenstipendien). Onhan herra Dühring itsekin ollut referendarina³³³ ja asuu Berliinissä, missä jo minun siellä ollessani, 36 vuotta sitten, Referendarius — luutnanteista puhumattakaan — ja Schürzenstipendiarus esiintyivät varsin usein toisiaan vastaavina loppusointuina!

* * *

Meidän sallittaneen näin sovittelevan hilpeällä tavalla jättää tämä aiheemme, joka varmaankin usein on ollut melko kuiva ja ikävystyttävä. Niin kauan kuin käsitelimme eri kiistakysymyksiä, oli arvostelu objektiivisten, kiistämättömien tosiasioiden sitomaa; näiden tosiasiain mukaisesti siitä tuli pakostakin melko usein kärkevä, jopa ankarakin. Nyt kun filosofia, taloustiede ja sosioli-teetti ovat takanamme, kun edessämme on kirjailijan kokonaiskuva, jota meidän oli yksityiskohdissaan arviotava, nyt voivat inhimilliset näkökohdat astua etualalle; nyt sallittaneen meidän johtaa monet muuten käsittämättömät tieteelliset erehdykset ja itseylistelyt persoonalisiin syihin ja lausua kokonaisarvionamme herra Dühringistä: suuruudenhulluudesta johtuvaa syyntakeettoa.

